

Анастасия Пашова

**„ЖЕНСКОТО ХЕМ ПОМАГАШЕ ВКЪЩИ,
ХЕМ БЕШЕ В ТЕЖЕСТ“**

**История на раждането и майчинството
в България през XX век**

София, 2011

Съставител Анастасия Пашова

Корица Нурие Муратова

Снимки на корицата Архив на БОАСО

Редактор и предпечат Лалка Бенгюзова

Издателство СЕМАРШ

София, 2011

ISBN 978-954-9590-16-6

ПРЕДГОВОР

В книгата са събрани и записани историите на осемдесет и седем жени, свързани с техните преживявания и спомени по повод раждането и отглеждането на децата им. Най-възрастната записана жена е родена през 1896 година, а най-младата е през 1985 година, което дава възможност да се проследи как се е променяло в поколенчески контекст отношението на жените към собственото им раждане и майчинство. Информаторките са от различни населени места – села и градове, с различно образование (от начално до висше), различна религия (християнки и мюсюлманки) и професионална реализация.

Защо раждането и майчинството?

Раждането и майчинството се отнасят към т. нар. основни човешки преживявания. В научната литература: психологическа, педагогическа и пр. се водят обширни дискусии за характера на майчината и родителската любов. Свой принос в тези дискусии имат и историческите изследвания на детството и майчинството, които привличат към анализа множество свидетелства от миналото. От една страна, раждането може да се разглежда като надвремева константа, природна даденост за продължаване на рода, а от друга, историческото му изследване е свързано със съвременността и с това е разбирано като реакция на обществени промени и дискусии.¹

Раждането е природозакономерно събитие и перспектива не само в личното пространство на жената, но и в социалното пространство на семейството, рода, общността. То е събитие в естествения ред на живота, но има своите очертания и значения винаги в конкретна културно-истори-

¹ Вж. Дресел, Герт. Историческа антропология (Въведение), Благоевград, 1996, превод от немски – Кристина Попова.

ческа рамка, в конкретно време и пространство.

Записаните в книгата истории дават възможност да се проследят динамичните процеси и промените в специфичните преживявания на жените от различни поколения и различни социални среди в България към майчинството, към бременността, раждането, отглеждането на децата, както и отношението на другите членове на семейството към това събитие. Откроява се и мястото и значението на институциите в това събитие от частния живот.

Предложената тема цели да отговори на засиления напоследък обществен и институционален интерес към проблема за отношението към децата в обществото и семейството, около който се съсредоточиха и първостепенни политически интереси. За да не се търсят отговори на тези въпроси, които са продиктувани от тесни политически интереси, важно е да се мобилизират усилията на повече научни области и да се потърсят възможностите на интердисциплинарните подходи, така както това се прави в редица европейски страни. Заедно с това тази тема има и друга страна: да отговори на интереса на младите хора към подготовката им за семеен живот и за родителските отговорности. Разкриването на динамичния характер на преживяването на майчинството може да помогне да се открият социалноисторическите рамки, в които то се изразява, както и значението на това преживяване в колективната женска памет.

Идеята за събирането на тези женски истории възникна в съвместната ни работа с доц. д-р Кристина Попова от Югозападния университет "Неофит Рилски", на която изказвам ограмната си благодарност за подкрепата в подготовката на тази книга.

Благодаря и на всички, които разказаха историите си, и на студентите, които помогнаха книгата да стане факт.

От съставителя

ЖЕНСКОТО ХЕМ ПОМАГАШЕ ВКЪЩИ, ХЕМ БЕШЕ В ТЕЖЕСТ

Донка, р. 1896 г., Разложко, начално образование, християнка

Стара съм вече и много неща не помня, а нашата беше друга. Женехме се много млади, защото женското хем помагаше къщи, хем беше в тежест.

Ние се женехме, почти от чергата си. Аз бех сираче и имах мащеха, а и дядо ти беше от същата черга, и той беше сираче с мащеха. Само че нашата мащеха се грижеше за децата си, а там, където отидох, цялата грижа се падна на мене. Грижех се за всички деца - доведени, природени, заварени и затова и до днеска всички ме уважават.

Накрая дедо ти Коче взе, че ни изгони от къщи и ние требваше да започнем от начало. Твоя дедо беше много ръкат и работлив, а и беше доста поучил за онова време. Имаше завършен седми клас по днешному и затова и на вас можеше да помага в училище.

Смятам, че поради грижите за чуждите деца аз трудно забременях. С първото си дете се почувствах трудна едва на 38 години. Това за онова време беше много нещо. Вече почти мислих, че никога няма да имам свои деца. Но покрай грижите за другите деца моята бременност остана почти неразбрана. Пък и ние не бяхме научени да говорим за тия неща. Колкото и да се радвахме и надявахме, не смеехме да го покажем, защото се смяташе за нещо естествено. Сутрин се ставаше рано и се захващаме къщната работа, животните по двора, а да не говорим нивите и ливадите, които имаме. Прибирахме се по тъмно от нивите и докато се обърнеш, то отново светнало и трябва да започваш отначало.

При раждането ми помогна една стара жена, която най-често бабуваше при такива неща. Колко често след това и на мене се е налагало да бабувам, не мога да кажа. И сега, ако ме питаш кое е по-лесно - да раждаш или да бабуваш, не мога да ти кажа.

Всеко бабуване за мене беше като ново раждане, защото всеки път чувстваш отговорност за детето, което се ражда.

Независимо, че първото дете родих на 39 години, това не беше повод, за да не раждам отново.

Първото дете ми беше момиче, а второто след две години момче.

Макар и сами, ние доста бяхме замогнали и смятахме, че това, което имаме, трябва да го оставим на наследник, и то така се получи.

И по наше време имаше семейства с повече и семейства с по-малко деца. Не мога да кажа, че ако по-млада може да съм имала и повече деца, но Господ си

знае работата. Колкото е требвало да имам, съм ги имала.

На млади години съм отгледала около, сега ако започна да ги изброявам, около седем-осем деца, които ти казах, доведени, заварени и природени, и моите две - та всичко около десет.

Но от всичко най-важно е първото раждане. Спомням си, че къщата беше пълна с народ и само ние с бабата бяхме в стаята.

Всяко друго чуждо раждане, на което съм бабувала, го помня с най-малките подробности, а от моето почти нищо не си спомням. Знам само, че раждането е било много трудно, пък и аз си бях на доста години.

Но всичко това минава и се забравя, защото след две години отново родих.

То добре, че е дадено така, че иначе, ако жената се заинати, то свет няма да има. Ние си кърмехме децата до късно. Смятахме, че това пази жената от ново забременяване, но това си е божа работа. Ако имаш мляко, ще кърмиш, ако нямаш, какво ще го правиш. И до днеска баща ти ми е сърдит, че леля ти съм я кърмила до две години и половина, а него само една година и пет месеца и все ми натякваше: „Виж кака каква е по-голяма от мене, това е, защото си я доила повече“.

Такива ми ти работи. За такива неща тогава кой да ти каже?!

Ни майка, ни мащеха.

А и момичетата, които си имаха майки, пак тая. За това като че ли беше срамата да се говори. Тръгваш, жениш се и каквото стане. То и от работа време нямаше. Докато се обърнеш, и вече си мома за женене. То наше време 16-18 години и вече си стара мома.

А като ходех да бабувам. Господ ме опази от женски случаи. Що бебе съм извадила все е живо и здраво. Хем тогава на бабата какво ѝ требваше - ножица (нож) и по-здрав конец. Е, требваше да има и топла вода и пеленки. Ама тогава беше една мизерия, да ти не разправам. Случва ми се е и детето в престилка да го завивам. И пак децата бяха живи и здрави. А не като днешните. Все болни, все кашлят. Колкото повече ги глезите, по-слаби растат.

АЗ ГО ХАРЕСАХ, ЗАЩОТО ПРИКАЗВАШЕ УМНИ ДУМИ

Мария, р. 1908 година, основно образование, християнка

Казвам се Мария Ангелова Делиева. Родена съм през 1908 г., през месец май. Произхождам от бедно семейство. Родителите ми се занимаваха със земеделие. По майчина линия произхождам от Иван Масларов, дядо Иван Масларов, преселник от с. Якоруда тука, в Лъжене, Велинград. Аз от малка съм

при родителите, те са се грижили за мен и съм живяла добре. Като станах ученичка, точно първо отделение почнах от Първата световна война, в началото и завърших някъде след 17-та година. След това отидох да уча в Лъжене, тука в Каменица, с. Каменица (повтаря) нямаше прогимназия. Учих в I или VI сегашен клас, учих също във II прогимназиален клас, записах са в III или сега VII прогимназиален клас. За нещастие майка ми почина и напуснах училището. Имах две годишна сестричка. Ние бяхме две деца. Аз съм почнала да работя - да меся хляб, да пера, да гледам сестричката, и баба ми помагаше. След това почнах да работя по нивите, по нивите (повтаря), понеже прекъснах училището, нямаше кой да гледа сестричката ми. Копях, жънах, вършахме, перех баба и сестричката ми. Ходих малко в стопанското училище, научих се, по-вечето съм самоука, да си шия на децата дрешки. Роднините ме бяха сгодили на богато място, но аз отказах и останах да си гледам сестричката. Така съвсем случайно се запознах с моя съпруг. Той също произхождаше, без майка беше, както и аз, и двата бяхме сираци, без майка. Аз имах баща, който ни гледаше, а неговия баща беше в Америка и той, докато е била жива баба му ги е гледала. И те са останали сираци, нито майка, почти без баща.

И така... не се познавахме и така съвсем случайно са запознахме. Той ми дойде сват за негов приятел, който му беше голям приятел, а на мене беше втори братовчед. Моят вуичо религиозен и каза, че не било хубаво да се вземат втори братовчеди. И като вече казах, че не мога да се ожена за братовчед ми. И ... той братовчедата, другарят му казал: „Да не си ти разтурил, развалил годежа?“ Той рекъл: „Не, не съм. Тя по еди коя си причина отказа, че възрастните хора казали, то така си и беше, казали, че не било хубаво за роднина да се жениш.“ Аз го харесах, защото приказваше умни думи, а той ме харесал, че и аз съм постъпила много умно. И се сгодихме... тази 31-а година, а 32-ра се венчахме, оженихме са. Той беше сирак, нямаше майка, също и баща му беше далеч. баба му ги гледаше и те бяха сираци. И ние са събрахме да живеем двамата и си живеехме много хубаво (в очите ѝ заиграва радостно пламъче), разбира се, и аз го слушах, и той ме слушаше. И след това желяехме да си имаме деца. И... а... пожелахме най-напред да си имаме две деца.

Като се роди първото дете, той много желяеше, много се радваше (вълнува се и говори объркано) и веднага, понеже аз още, така почувствах, че ще имам бебе и той беше на работа и като се върна от работа, без да ми каже, отиде и доведе акушер. И той дойде и... седя. Беше ми много притеснено, защото беше германския доктор. А и след две години още едно дете сдобихме. То беше момче.

Три деца съм родила, три деца (повтаря се). Когато бях бременна с второто дете, в третия месец бях бременна (повтаря), тука при нас комшиите бяха болни от коремен тиф. Имаше епидемия, зад нас, до нас и аз се накачих. И така... мъжът ми много трепереше над мен, много беше разтревожен. Идваха лекари и не ми

познаха болестта. И една лекарка, тя беше тука, случайно дойде, тя каза, че се съмнява да не съм болна от коремен тиф. И взе ми кръв нещо, изпрати до Пловдив, то аз вече бях оздравяла. Тук имаше, пазеха стражари да не влизат вече други хора, тогаз дойде, че съм болна от коремен тиф. И детето въпреки, че ме триеха по корема, че слагаха оцет, топло ми туряха, че ме караше на треска и тази лекарка ме спаси, и детето спаси. Детето се... износи. Роди се малко под нормичката, слабичко. Постепенно си дойде и много умно и много работно. Като дете... пасеше воловете и хубаво и се изучи и стана лесоинженер. И сега работи още и той е генерален директор, умен и хубав, красив. А третото е момиче и то се изучи. Мъжът ми загина в Отечествената война, на фронта, на Драва, на река Драва в село Мат, в най-тежките боеве и е произведен подофицер... посмъртно. А децата се изучиха. Когато мъжът ми умря, момичето беше на девет години, момчето на осем, а малкото беше на годинка, нямаше две години. И трите деца, моят баща ми помогна много. Изгледахме ги, излязоха умни, излязоха трудолюбиви, излязоха и ученлюбиви, отличници. И завършиха, голямата е със средно образование, а другите две са с висше. Голямата дъщеря е по-голяма от малката осем години, а брат ѝ - шест години по-голям и ние със баща ми ги гледахме. И те ми много помагаша, момчето пасеше, волове имаше, момчето говедата пасеше, по-големите ходеха, дедо им беше доста възрастен. Моят баща живя 90-99-тата година почина. И те ходеха да му помагат и гледахме земеделието на баща ми, а и така се прехранвахме.

След това станахме ТКЗС и аз си потърсих работа, понеже много отслабнах, потърсих работа и работех, понеже нямаше кой да ми гледа малкото дете. И децата малки си бяха и аз не съм работила отначалото и искаха да ми помогнат тука хората, да ме турят на работа, но това станах вече към 40 и няколко години и само десет години съм работила в търговски обекти - павильон и сладкарница. И до днешен ден... върнаха ни не много земя, ама имаше нещо, аз и сега, и лятос съм копала и съм била винаги, винаги преуморена, винаги недоспала, винаги недояла. Но си изгледах децата, гледах и баща ми. Майка ми млада остана, млада умря и останах на четиринадесет години без майка. И това е моят живот... сега съм сама, колкото мога, боледувам и със сърцето не съм добре вече... падала съм, удряла съм се, и шипове и какви ли не... , но не се отчайвам. И това е моят живот.

От загубата на мъжа си, много ми е тежко и досега. Той беше много добър човек. Те беха двама братя и една сестра, най-добър беше той... най-добър... от всички (въздиша тежко). Той всекиго уважаваше, той много трудолюбив (повтаря) е израсъл моят мъж сираче, от малък, от дванадесет години е ходел да бели на хората греди и е седел у много хора ратай. Аз, когато се сгодих за него, той беше чирак, с волове работеше, на чарк работеше у бай Петър Пендеров. И аз затова го харесах, защото много умни думи казваше, той когато се запознахме за пръв път, той ми каза: „Аз не съм богат, нищо нямам, една стара къща и тя не е

пригодена за живеене, а брат ми живее в нея, той е по-голям, женен е, отстъпих му я. На е тия две ръце разчитам, да бъда жив и здрав и къща ще стане и всичко ще направим, да си сберем хубав дом, да създадем семейство, за да си продължим рода.“ Това са неговите думи...

ОТ БОГА ТАКА СИ МИ Е ОТРЕДЕНО...

Кита, р. 1916 г., Велинградско, начално образование, християнка

Бедни, много бедни сме били. Баща ми е бил пазач на чарк на Юндола. Но много са го гонили турците. И една нощ са го утрепали и са го заровили там, турците. На майка ми са й казали, че не си е дошъл. Аз съм била на 2 години и половина, а сестричката ми по-малка. Така майка ми ни гледаше две сирачета и е седяла две години вдовица. После се оженила от Лъджене тук, в Каменица. И е заварила две момиченца. Втория ни баща беше много добър и ни гледа и изжени. Сестричката ми отиде в Лъджене, вкъщичката да живее, а аз се ожених тука, в Каменица.

Като дете хубаво живеехме, защото хубав се случи баща ни... гледаше ни, хранеше ни и ние израснахме, пораснахме големи. Сестра ми живееше в Лъджене вкъщичката, аз се ожених.

Едно време не учихме, не вървах по книга, защото все гледах да работя... е такава бях. Все гледам да ида някъде да изкарам един лев, да си купя нещо. Е затова...

Когато пораснах, ходехме по седенки, събирахме се с ергени, ама се пазехме, не е като сега, беше друго тогава... Залюбихме се с моя мъж, имах много сватове. Бяхме много бедни, крайно бедни.

Оженихме се и аз бях на 19 години. Той отиде войник...първо се оженихме, пък тогава отиде войник. И бях бременна тогаз, ама то ми се пометна. Той служи малко, дойде си. Живеех при свекърва, имаше осем деца - четири женени, четири малки ги заварих. Гледах ги, едно роди подир мойто, дето се пометна, ама нейното са отгледа. Тя стара беше, ама си роди момиченце. То сега е живо, то дойде да ме види и вика: „Аз ще те гледам бабо Кито, ти си ми като майка“. И... живяхме хубаво с мъжа ми... три деца родих... Купихме си място, направихме къща на големия син, ей тая голямата, и на втория син, ама мъжът ми беше много пестелив, много работлив и много се разбирахме. Ние сега по се не разбираме, както тогава. Хайде, разбраха се - един тук си направи, другия там си направи, още беше жив мъжът ми. Той беше много трудолюбив, ама и той не беше много добре със здравето, имаше язва. Когато да почине, ми викаше: „Ти ме много хубаво

гледа, ама теб кой ще те гледа?“ Тъй ми викаше, защото си го гледах, нали от Бога така си ми е отредено, ама мен не знам кой ще ме гледа, ама на Бог е добър.“

КОГА ДОЙДЕ ВРЕМЕ ДА РАЖДАМ, МНОГО МЕ БЕШЕ СТРАХ

Веса, р. 1920 г., Гоцеделчевско, начално образование, християнка

Ние с мъжа ми се харесахме по седенките. Ходихме една година и още преди да отиде в казармата се оженихме. Оженихме се, но по хубост и богатство, а не като днешната младеж - забременее някоя и трябва да се оженият насила. Ние с моя човек се оженихме още преди да отиде в казармата. Неговото семейство беше голямо - имаше трима братя и две сестри. Те се бяха оженили преди него. Оженихме се три месеца преди казармата. През тия месеци живота ми беше щогоде харен, а той като отиде, ми беше по-трудно, ама нямаше начин. Трябваше някак да се живее, още повече, че аз бях забременяла. Като разбрах, че ще имаме дете, се зарадвах много и веднага съобщих на мъжа ми. Като разбраха моите родители, те много се зарадваха и не ме караха толкова да работя. Свекъра и свекървата - и те се радваха и затова ме оставиха да работя само къщната работа. Правех им манджи и им носех на полето. Много трудно изкарах тая бременност - мъжа ми в казармата, служеха по три години и за тия години го пуснаха два-три пъти. Като почна да ми личи, аз много се срамувах, особено от свекъра ми. Той избягваше да разговаря с мене, все пращаше свекървата.

Кога дойде време да раждам, много ме беше страх, защото бях чисто сама въкъщи. Всички бяха на жътва. Уплаших се и викнах комшийката. Тя отиде да викне баба Марика, която беше най-стара в селото и разбираше от тия работи. Беше изродила сума ти деца в селото. Раждането ми беше много тежко, много се мъчих. Като ме хванаха родилните болки, почнах да пищя. Почувствах по едно време лекота и детето се роди. Беше мъжко. По едно време мама, свекървата, дойде да ме види и кога гледа - до мене дете, лежи и плаче. Вечерта си дойдоха жетварите и аз вече бех станала. Мама, свекървата, наготви ядене и се събрахме на софрата, хапнахме и пийнахме за здраве на детето. На другия ден пратихме хабер на мъжът ми по един нашенец, дете си има син. Кръстихме го Иван. С много мъки и неволи и много беднотия го изгледахме, додето си дойде баща му. Като си дойде, Иван беше на три години. Не познаваше баща си и му викаше чичо. От тоя момент натам почнахме двамата с мъжа ми да се грижим за детето и ми беше полеко. Гледахме и се радвахме как расне, защото хем беше първо внуче, хем наследник на рода. Да дава Господ живот и здраве и на нас, и на него, порасна, отиде войник, задоми се. Даде ни Господ внучета и до ден-днешен са живи и

здрав и живеят щастливо. Даи Боже и занает.

ТЕ БЯХА ИМОТНИ И МОЯ БАЩА МЕ ДАДЕ...

Фатме, р. 1920 г., Гоцеделчевско, начално образование, земеделие

Оженех се на 20 години... то беше едно женене. Аз не съм го виждала и той пратил една кесия бонбони... те бяха имотни и моя баща ме даде. Бяха четири братя, етърви, голямо семейство. Забременях след четири месеца. На мен ми е лошо, ама има много работа... имаха 50 овци, 10 крави, волове, кон, кози... иска да се работи, лошо, не лошо, иска да вървиш, да работиш. Бяхме чифт с етървата ми, като кобили бяхме яки... работим... търчим и... ядохме. Като сварим един казан картофи, и двете ги изядем. Ходиме по нивите, аз повръщам и се мъча да работя, защото няма къде.

Ами как, работим никой не те гледа... яла ли си, не си ли. Сложи се закуп и кой какво откачи. Свеъкря ми беше хубав човек, и той гледаше нещо да скрие, да извади от пояса да ми даде да лапна по-хубавко. А мъжа ми какво, той слуша сестрите и дума няма. Радва се, че ще има дете, ама не може да ми помогне. Аз повръщам, ама копяя, само почивка няма.

Аз исках да е мъжко, защото ще е първото внуче на свеъкървата, трябва да ѝ е драго. То, като роди жена, женско, хич не ѝ обръщат внимание. Всички викат - тя си няма деца. Пък аз се молех на Аллах да ме милува, и да ми даде мъжко.

Тогава беше друго, нямаше доктори, нямаше акушерки. На нивата, на егрека съм го родила... боли ме корема, кръст ме сече, пък ние на егрек седим, там е стоката и има нива. Три дена ме боли корем, аз се свивам, ама не искам да кажа, защото ме е срам от старата. Като даде зор на третия ден вечерта, не се трае. Аз викам на старата, че ме боли силно корема. Тя ме отведе в тревата. Пък са болки, пак е чудо, мятам се, мира нямам. Викам, охкам, ама няма кой да ми помогне. Пък свеъкървата ми вика: „Викай, викай, няма кой да те чуе, то ако е лесно да станеш майка... Жена, когато ражда, всичките ѝ кокали се разлагат, само ченето не се разлага, ако се разложи и там ще умре. Не бой се, ще даде Аллах и ще излезе“. Пустии болки не се траят... наблизото тече река, аз викам: „Отнесете ме и ме хвърлете в реката да умра, та да си почина.“ И така зор, зор и най-сетне излезе на бял свят. Тя му отрязва пъпа със сърпа, върза го с конци, каквито има, изкълпа го със студена вода и го пови - скъса един фустан за повивки - възени.

Аз съм капнала от болки, от мъки, остави ме свеъкървата и отърча да каже на свеъкря и мъжа ми и рекла: „Имаме си косач“. Пък то ѝ е драго, че се е родило мъжко.

После лежах два дена... Свекървата изпържи безсолно масло и му дава в устата, така го захранваше с масло. Лежах два дена и повече няма, искам да се ходи... нивата не чака. Детето го слагахме в цедилката, връзваме цедилката, слагаме го и отгоре покрием с нещо да му е сенчица. Като приплаче, накърмя го накърмя го и пак в люлката. Аз съм родилка, още ме боли корема, ама на кой да кажеш. Искам да се върши тая пуста работа. Люлееме го там, пък то беше кротичко, хич не заплаква, само да яде и пак спи... не знам, работиш, работиш откъде сили. Ама ми е драго, че съм си родила детенце.

Като свършихме работа, се прибрахме в дома, на къщата. Направихме пържено и повикахме всички комшии на пържено. Всички дойдоха, носеха му зелено, а пък някои, които имат повечко, я фланелка му оплели, я нещо друго. Пък свекъра, нали е първо внуче, и то мъжко, та му е много драго и на големо пред другите хора извади една жълтица и му я залепи на челото. То беше голяма работа.

И така, сине, много работа, много мизерии се е прекарало, ама бяхме млади и това не ни дотягаше. То пуст живот се е навъдил, та колко съм преживяла и още съм жива, имам внучета, правнучета - за женене... и Аллах знае докога са написани дните.

Аз, сине, имам две деца - син и щерка. Хората раждаха по много, ама аз нямах, това си бяха. Нито сме се чували (пазили), нито съм ги трепала (убивала) като някои жени. Това си бяха. Две деца ми е определил Аллах и това е. Щерката я родих през зимата, та си бяхме у дома. Търчахме по стоката, търчиме и се пребереш, по-друго е... не е като на жетва. Цял ден да си се превил, пусто дете как ли седи. Ставаме сутринта и излизаме да пуснеш, да намериш стоката. Намираме, оправиме и влизаме вътре, готвим да ядем. Ядохме, дигнахме си и аз усещам, че ме преряза корема. Ама си трая, още не казвам. Хванахме се да работим по къщи, аз плета чорапи на мъжа ми, етървата преде, работим... работим, а свекървата готви нещо за вечеря. Тя вика да идем да напоим стоката и ние отидохме. А пък ме реже. Те седнаха да ядат, аз не сядам. Етървата дойде да ме пита, защо не ида с тях да ям: „Как да ям - ъ викам, - аз ще раждам и защо две дупки да отварям. Та е по-хубаво да не ям.“

ЗАРАДИ ДЕЦАТА СЕ ОЖЕНИХ, И АЗ ДА СИ ИМАМ ДЕЦА

Станка, р. 1920 г., Пернишко, основно образование, християнка

Родена съм 1920 г., 19 април. Запомнила съм сестра ми, когато се роди на 1925 г. 10 септември. До оджака слама турена и лежи дете и до него едно

говеждо лайно на една керемида запалено и пуши (да не го ловят магии). Детето покрито с кълчищена черга и аз питам мама откъде го е намерила, а тя ми вика, че го извадила на комшиите от буницето и ми казва, че сестра си имам и до вечерта направиха повойница с няколко жени. Мама извади в кален говеч круши от туршия и когато си тръгнаха жените, мама даде калена паница и всичките жени се измиха в паницата и мама вечерта изкъпа детето в дървено корито и сипа тази вода в коритото да не хваща очи детето!

И сега какво помня през тия години, което съм била дете. Помня, че сме играли на кукли, правехме кукли, шиехме роклички и ги пълняхме с трева и шапки им слагехме, имаше едно бело цвете цъфтеше както чадърче и ние береме и слагаме на главичките на куклите. Пазех сестра ми да не плаче. С мама през летото ходехме на нивата да си играем със сестра ми, а те да жънат или копаят. Помагах на мама, когато къпеше детето, ходех на барата за вода с две малки котлета, тогава нямаше чешми, само бунари за пиене, но аз не можех да вадя вода от бунара с кофата. Мама ми казваше да не падна в бунара, да стоиме по-назад. А после, като станахме по-големи, ходехме сами на бунара и си вадехме вода с кофа. Като станах 8 години, започнах училище. Първо отделение - беше ми близо, току над пътя беше ни училището. Първият ден ни беше тържествен, имах дълги коси, мама ме решише и ме сплита на 2 плитки, завързани с конец накрая, да не ми се разплитат.

Ходехме с литаци и кълчищени кошули (мама си ги тъчеше) и вълнени чорапи и свински опинци (тате ги прави с козината, та да ги носим по-дълго време). Като започнем да учим, тате ми купи калем и една плоча за писане и ни учат първо да четем молитвата и се кръстехме. И така четехме, както сме наредени по чиновете. Учителките се казваха Радка и Йорданка. Молитвата, която четехме, още я помня.

И започнахме да пишем колелца и разни други упражнения. От къщи мама ми даде парцалче да бършем плочата, но като го забравим, бършем с лакътя и учителката, като види, с пръчка по ръцете ни бие да не правя вече така, да не си цапам дрехите и да бъда чисто момиче.

И така, станахме по-големи. Мама започна да ни учи да си пошиваме кърпички, да плетем чорапи, да ѝ помагаме в домакинската работа, като се нахраним, да прибера чиниите и друго каквото има на масата. Мама си миеше чиниите, защото се хранехме в калени паници, та да не ги счупим. Сутрин повечето метях аз, тогава нямаше черги по земята, не се събувахме, ходехме си опинците (цървули). Тате, като си дойдеше от работа изморен от оране или друга работа, веднага му посипем, та се измие и го събуем и само той почиваше на кревата. И после, тогава нямаше мебели както сега - един дървен креват и една пейка постлана с черга от кълчища и няколко стола (малки овчарски с три крака) и един ...?возник, където си слагаме стомните и две по-големи товари, където

носим вода от бунара за пиене. Помня още, че като ученици ни водеха на комка. Постехме като минат „покладите“ и се постеше за Тодорица само една седмица и учителката ни водеше на комка.

Мама и тате са ни учили да уважаваме старите хора, дали са ми роднина, или не, винаги, като ги срещнем „Добър ден“, „Добро утро“, „добра среща“, „Дора стига“. И да не минаваме път, особено като е с товарна кола, чакаме да мине. И винаги сме слушали мама и тате, техните съвети.

И така в училище, в отделенията започнахме да пишем на тетрадки с широки редове, да учим таблицата, но молитвата си продължава да я четем по ред. Аз бех много палава, често ме наказваше учителката. Мама свари кешири (захарно цвекло) и аз взема един от дома и го набождам на едно дърво и децата искат да го вземат, скачат покрай мене и създавам неприятности помежду децата и после учителката ме наказва, сложи ни камъчета под коленете и ръцете нагоре и като ми се досади (омръзне), аз ги сваля, а те с пръчката ме ударят и всички деца ме гледаха. Останах сама в училището и като дойде втората смена, тогава ме пуснаха. И после мама отново дома ме би и аз вече не повторих.

Всяка година ни водят на Вартоломей да обикаляме полето и Попа носи миро, та миросва круши, там, където има кръстато дърво и на кой е нивата ни, чака домакинята с погача и жито сварено и после Попа миросва крушата. Изкопа 1 дупка в дървото и сложи миро. Момчетата носят клепало и дрънкат, а момчетата пеем песен 3-4 тройки.

И се молим да не го скълца град. И помня как през ученическата години сме играли „Пеперуда“, като нема дъжд, се молим на бога. Направим едно момиче, и то да е сираче, накичим го с цветя, сплетем венчета от цветя и ходим из селото и всяка домакиня му сипе по малко вода на главата, и ние се блискаме с вода и до вечерта завали дъжд или на другия ден, но бехме само момичета и една учителка. Това помня през моите ученически години.

Като станах вече по-голяма, мама започна да ме учи да работя, да плета чорапи, терлъци, да пошивам, да ѝ помагам, докато тъче. Зимата трябва да изтъче ...?бало за тате за панталони, за шуба, че тогава не се купуваше, също и литаци за нас - момчетата, черги също тъчеше, с тех се завивахме.

Летото тате берат ...?гръсници и от тех правим черги, през летото ги берехме и ги връзвахме на ...?гръсници и ги топим в реката. Тате изкопа топило близо до реката и ги натопим, наслагаме ги на ред и отгоре наслагаме камъни да потънат у водата.

Тате ми купи един топ памук и аз си го измотах и сложим 100 лакти платно да тъка, аз си имам грижата за него, мама вече не ми помага. И аз трябва да го изтъка, докато не се е заработила земята. После, като се оправи времето, помагаме на тате на нивата.

Имах брат по-голем, но той отиде в София да работи за повече пари.

Тате беше много работен, с желание работеше всекаква работа. Всяко дръвче окопано, подрезано, пролетно време белосано. И раждаха едни хубави сини сливи. През летото копаем, жънем, работата беше верижна, докато приберем всички реколти.

Брат ми се ожени, взема момиче от село. Направихме сватба, тате запрегна два чифта крави, тръгнахме за момини двори, минахме извън селото. Като стигнахме, излезнаха сватове с ракия, накичена с хубави цветя. Засмени ни казаха „Добре дошли“. Влезнахме вътре, мама сложи голяма погача печена в подница, хубаво нашарена. На двора навързани въжета и на тех намятани на момичето всичките дарове. Тате и на момичето баща започнаха да слагат пари на погачата, после сложиха и другите сватбари. Като се нахранихме, излезнахме вън и момичето започна да дарува. Първо на тате и мама, след това на кума и кумата и така всички сватбари. Качиха сандъка с нейните дрехи на каруцата и тръгнахме за у нас. С музика, сватовски песни. Като стигнахме у нас, мама постла едно дълго платно и двамата млади се хванаха за ръце и ходят по платното, то засипано с цветя. На вратата мама ги посрещна с хлеб и стомна вода и ги дарява и после метна една тканица и ги завърза заедно и ги въведе въщи.

После дойде попа, та ги венча, за да са законни съпрузи. След това заживяха хубаво и си родиха 4 деца. Тате се сработи със свата, на снахата баща, и започнаха да си работят заедно нивите.

Есен, като се обера царевичите, правехме седенки, мама свари царевича, пееме хубави песни, казваме си приказки, смеем се, черниме се с главните и така обелиме царевичата.

После, като станах девойка, започнах да излизам на хоро, но по наше време се събирахме само на неделя от обед и седим на хорото, докато слънцето е още високо. Имахме един свирджия с кеме, събирахме пари да му платим, че не иска да ни свири, ако не му дадем пари, а той все една свирка си знаеше.

И слънцето е още високо, и ние сме си въщи да помогнем на мама, да направим вечеря, да нахраним стоката и прочие. И после вече се възрастих и почнаха момчетата да ме залитат. И ме залюби едно момче от Алтимировци, добре, ама на Великден на третия ден, всичките момчета носиме литаци - нови, направени с алтър, с шикове, с дантели. Това момче дойде от Алтимировци и стоиме там до един зид и аз подрипнах да докача една джанка, ама се изпуснах, та пръднах и като се засрамах от момчето, и без да му кажа довиждане, се спуснах из един сотак (малка пътечка), та у реката, из реката си отидех право у дома и не се срещнах повече с това момче, защото ме беше много срам. И това момче вече отказах, хайде, залюбих едно друго, казваше се Кольо. Походихме така неколко време, хайде, решихме да се жениме. Добре, ама той от село Балин, а от нашето село го взема една жена да го гледа. Баща му умрел през войната и майка му умрела.

И решихме да дойдем у Перник, той си имаше там квартира и работи там. И аз само на снаха ми казах и днеска ме е яд, че на мама не казах. Извърших големо престъпление и избегах през нощта пеши, от Радуловци до Перник пеши. Ходиме си като брат и сестра и си приказваме наши работи. Така се поизморихме и у Брезник седнахме до едни слами да починем и почнахме да се любим, целувки, милувки, това онова, но не сме стигнали до крайности. Дойдохме сутринта до Перник, при хазайте, посрещнаха ни, настанахме се и легнахме. Мина любовта, ние си бехме девствени, като що се следваше, и почнахме вече нашето семейство. Той работеше, беше миньор, аз не работех, нещо сготвя, нещо помета. Решихме да се обадим на моите родители, да им кажем къде съм, да уговорим сватбата. Кумове ни беха хазайте. И направихме сватба, както му е реда, в тесен кръг. Рокля булченска не съм правила, но си имах хубав литак с телове и шик и с него се венчах. Направихме си сватбата у дома, тогава у ресторанти не се правеше. И така, заживехме добре, аз изкарах курсове за готвачка, започнах работа, направихме си къща сами. Тухли си направихме сами. Мама и тате докараха от село дървен материал и седеха, та ни помагаха да направим къщата.

Минаха се няколко години, но аз не можах да забременея, защото си знаех, че немаше да имам деца. Лежах болна, като станах шестнайсе години се разболех. С брато копаеме царевица и кога да почиваме, той легна на слънце, а аз легнах на сенка и като станах, ми се беха сковали гърдите, аз съм силно изстинала и ме хвана пневмония. И тате ме заведе при д-р Бунджолов в Брезник и той каза: „Момичето ти е много изстинало и трябва да взимаш мерки“. Даде ми едни лекарства, не ми повлияха и ме обърна на плертонит, напуни ми се корема с вода и аз заминах за София. Една година лежах в болница в София, седем кила лекарства съм изпила - течни. Мама и тате идваха на свиждане пеши. Тогава немаше влак, рейс, немаше нищо. От Радуловци до София пеши. На един Гергьовден, не мога да забравя, като казаха: „Дошли са майка ти и баща ти, Станке“. Донесли агне, донесли млеко и други работи. И аз станах вече по-добре и като ме изписаха, доктора вика: „Бай Стояне, момичето ти е оздравело от това, което се съмнявахме, но ще е бездетно, нема да има деца“. И като се ожених вече, аз си знаех, че нема да имам деца.

Тринайсе години се водихме с мъжа ми и той почна да ми натяква, аз му викам: „Кольо, дай да си вземеме едно дете“, а той вика: „Е, аз си искам от мене“. И така се разделихме. Той замина за Родопите, там да работи в мина Бобов дол. Мина се една година и аз отидех да го видя, но той си имаше вече приятелка и на мен не ми се зарадва.

И после, аз седех летото и видех, че вече си намира причини още да каже да си ходя, и аз видех, че вече не може да се разбираме, и се прибрах в Перник. И започнах работа да мога, да мога да преживевам. Мина се дълго време и той ми пише, че се оженил, вземал жена с дете. На мен ми беше много мъчно, бех

безсилна да направя нещо.

Мината отчужди къщата и понеже беше на негово име, той взема парите, аз исках да му направя запор, но немахме деца и не ми приемаха запора. И така, той взема парите, а аз багажа.

И после се върнах на работа в завод „Кристал“ - готвачка. Готвех, минаваше добре времето и персонала, приказки, смешки. Дадох ми общешитие с още две момичета, разбирахме и живота протичаше добре. След това се запознах с един мъж от Бела вода, жена му починала, две деца оставила. И така, от една страна, заради децата се ожених, и аз да си имам деца, да не съм прекорена от моите дружки. И така започнахме семеен живот. И двамата работехме, постегнахме къщата, насадих си градинка - зеленчукова, цветя си насадих. Измазахме къщата. Животни си гледахме. Децата учеха, на момичето му по-вървеше. После отиде да учи в София Техникум по стъкло и керамика - пет години. Завърши добре и се ожени. Мъж взема от Северна България, село Селановци. голяма сватба направихме. Отима си две деца - момче и момиче. Пораснаха и те се ожениха. Първо изучиха. Момчето завърши инженер по строителството и си взема момиче от Русе, и то за инженерка изучи. Внучката учи в Благоевград за учителка. Ожениха се и двамата и си имат по едно дете - момчета. Младите трябва да работят и да си градят бъдещето, да си имат разбиране, и най-важното, да са умни и разумни и да имат напредък в живота.

И така ние с втория ми мъж, Фьодор се казваше, се разбирахме много, помагахме си задружно, ходехме на почивки, също и на екскурзии. Обиколихме България, даже ходихме и на Румъния, ама тогава, по онова време, беше и евтино. Мъжа ми беше весел, свиреше на кавал, а нали знаете, кой свири и пее, зло не мисли. Много сме се уважавали и децата съм ги имала като мои, и по-късно и внуците много съм ги обичала, и те много ме уважаваха, от едно майко и бабо, лошо не са ми казали.

И с моя дедо сме си уважавали всички християнски празници. На Тодоровден, който има кончета, а ние имаме, закичи го с червени гюлове, с панделки и ходи във всека къща и пеят. И коя е най-младата булка, изнесе една тепсия царевица и те я изсипят в дисагите. И всички излезем да послушаме хубави песни. И после от „чист“ понеделник като запостиме - до Великден все постиме. За Великден колиме агне, месиме козунаци и се облажиме. Първо, първия ден от Великден се ходи на черква, да се комкаме, и тогава се облажиме. И беше народа здрав. 145 дена в целата година се пости. И жените раждаха, колко е казано от Бога, немало е тия предпазни мерки и жените беха здрави и работни земеделки. И всяка жена, като има по 5-6 деца, много не им настоява, че е немало време. Гледаха да се работи земята, че от нея се хранеше народа.

Сега съм вече стара, ама пак гледам колко мога да си изкарам в градината - картофи, лук, чушки и други зеленчуци.

Мъжа ми се разболя и не можа да оздравее и почина. Сега е много тежко без него и аз съм вече стара, сина не иска да се ожени и няма кой да ми помага в къщната работа.

Той гледа стока, аз се занимавам с домакинската работа. Зимата преда вълна, плета чорапи, а летото садя градина - зеленчукова, и не купуваме, от всичко си произведем. Есента имаме много работа да консервирам зарзавата, кимион сложа, гледам нищо да не се развали, ние сме по икономията. Гледам да има всичко за ядене. Гледаме си и прасе и към края на годината го заколиме. Сланината стопим на мас, насолим си месо у каче, направим си консерва, спържа, луканка и други деликатеси. Направиме си и вино и зимата я изкараме добре.

В малата (махалата) си имам добри приятелки и като дойде празник, не го подминаваме. За 8 март правиме тържество в пенсионерския клуб, които жени ходят, си омесиме баници, сладки, коя какво средство има и си направиме веселие. Занесем си и по едно шишленце ракия или вино за настроение. И като се разприказваме не ни се тръгва.

Сега вече съм възрастна, много работа не ми трябва, гледам повече да си почивам. Направля си некая разходка до Балкана, събереме се с некая жена и си донесем по некое дърво.

Имам си няколко комшийки, с които си се разбираме и си празнуваме рождените дни. Правиме си ги в бара близо до нас. Омесим баница, обезателно и сладки, ракия едно кило, кой обича и бира. Повеселим се. И така времето лети, годините минават. Навърших 76 години, само спомените остават, добри, лоши, що е минало досега.

Сега имам планове. Наближава пролетта. Требва да се почистят дворовете, да се подрежат розите, да се почисти вкъщи, да бадамосаме с вар. Най-хубава миризма има, като се сложи вар.

И после идат празници, най-хубавите дни - Великден и Гергьовден. За Великден винаги си месим козунаци, а на Гергьовден ходим на черква. Следващата неделя след Великден имаме събор. Подготвям се добре, пека агне във фурна, направя салати, омеса козунаци и винаги си имам гости.

Това е моя живот, остава вече, що е Господ рекъл.

РОДИЛКАТА ТРЯБВА ДА БЪДЕ ЗАБРАДЕНА С ЧЕРВЕНА КЪРПА

Тодора , р. 1920, Русенско, начално, християнка

Когато жената разбере, че е бременна, трябва да каже, за да не остане детето няма.

Ако види нещо за ядене, трябва непременно да вкуси от него. Ако не ѝ се даде, трябва да захапне дланта на ръката си.

Бременната жена като усети родилни болки, трябва да се скрие и да роди сама. Присъства само една „бабичка“, която притежавала опит в израждането.

В Басарбово имало само три жени, които израждали бебета. Лекар викали само при усложнения, но това се случвало много рядко. Пъпчето на бебето връзвали с червен конец. Родилката (лафусата) не трябва да стане три дни от леглото. Бебето къпала само „бабата“. До третия ден детето трябва да се осоли цялото в сол и така престоява от вечерта до сутринта и тогава се изкъпва.

За да се знае, че е лафуса, родилката трябва да бъде забрадена с червена кърпа или да ѝ бъде вързан червен конец на косата. Родилката не трябва да поздравява до 40-ия ден на детето. До осмия, десетия ден, детето трябвало да се кръсти непременно, а на 40-тия ден майката и бебето отиват на църквата „да си чете“. Дотогава младата майка не излиза от къщи, нито на улицата, дори не отива в собствените си родители. До 40-ия ден тя не ляга до съпруга си (бащата на детето). След като се върне от църквата, трябва да отиде в чужда къща, у своите родители, а ако не е от същото село - отива в роднини, близки и там обядва.

Изпраните дрехи на детето не трябва да се оставят на простора през нощта. При залез слънце се прибират от простора, независимо дали са сухи, или мокри. Майката, родилката, също трябва да се прибере вкъщи при залез слънце.

Ако детето започне да плаче един-два дни, в семейството са вече притеснени и започват процедурите. Слагат повоя вечер на средата на улицата, за да млъкне детето и да има повече кърма майката. Ако мине мъж по улицата, се нарича „песица“. Майката слага детето в корито и го тегли из цялата стая, а бабата мете с метлата. Майката пита:

- Какво метеш, бабо?

Бабата отговаря:

- Мета „песица“, да я измета.

Когато детето се роди, бабата отива в черквата при попа или в дома му с клонче босилек и шише за светена вода. Казвали са я „баяна вода“. С нея измивали лицето на бебето до 40-ия ден. От тази вода те слагали в коритото, когато къпели бебето.

Когато детето получи уроки, го отвеждат при жена, която притежава камъчета, пръчици от Божи гроб (баба Тошка Минчовата). Тя потапя камъчетата в чаша с вода. Ако детето има уроки - камъчетата шуптят, а когато няма уроки - не шуптят. С водата от чашата поръсвали детето или му давали да пие от нея.

Ако детето получи пъпки, обриви по тялото, процедурата била следната.

На една забрадка (чумбер) слагат памук и просо и ги запалват. Докато изгорят, „бабата“ си казва някакви думички и с получената смес (пепел) напра-

швали (натупвали) пъпките и те много бързо зараствали. Децата не се водят на лекар. Лекували ги „бабите“.

При уроки - друг случай изпитан от баба Дора. Ако детето плаче - отива се на кладенец и се носи вода три пъти. Изкъпват бебето в тази вода, като в нея движат нищелки (слагат се в селски стан) като в стан. След изкъпването детето се успокоява и заспива.

СЛЕД ТРЕТИЯ ДЕН ОТ РАЖДАНЕТО СЕ ИЗВЪРШВА „КЛИНЕНЕ“

Керица, р. 1921, Русенско, начално, християнка

Когато детето има уплаха, страх - тя самата реже детето по гърба и казва думи, с които пропъжда уплахата: „Както режа него сега, тъй ще режа тебе, ако не си отидеш“.

През периода на кърмене на детето не се дава да пие вода, нито хранене с пюрета или дохранване. Бебето се кърмело до една, една и половина - три години. Ако майката нямала кърма - сдъвквала хляб с орехи, слагала в тензучче или марличка и го поставяла в устата на бебето.

Пелените се перат един път на ден. Детето е на нивата. Там, след като ги изперат на реката, се разстилат по тревата да просъхнат и пак се повива детето и така целия ден. Не се перат със сапун, за да не се повреди кожата на бебето.

Докато пораснат децата - момчетата възмъжеят, а на момичетата им дойде мензис - не им се дава информация. На момичетата след 12 г. им се казва: „Ще те клъвне петела“.

Когато се роди детето, след третия ден от раждането се извършва „клинене“, парене в слабините, за да не остане без потомство. Нагорещява се сърп в огъня и с него (с върха) се попарват децата в слабините на три места.

Ако детето плаче, не се чувства добре, има бодежи, гърч, на болното място се слага кълчища и върху нея се счупва яйце - прясно, сурово. Движи се с кълчищата в кръг и там, където се разтече жълтъка, бабата определя болното място и то бързо оздравява след разпукването на яйцето.

Когато детето плаче, неспокойно е, има уплах (страх), майката го водела да му леят куршум - баба Наца, баба Дима и баба Мария. В раничка с вода, те изливали разтопения куршум (калай) и във водата се образували фигурки, които бабата разпознавала като причина за уплахата. Ако се получи човешка фигура - казвала: „Детето е уплашено от човек“. Ако се получи змия, бабата казвала: „Детето е уплашено от змия“ и т. н. Това се правело три дни преди залез слънце. След тези процедури детето възвръщало спокойствието и жизнеността си. Ако детето е от друго село и родителите му търсят лек, баба Димка казвала:

„Може да не водите детето. Достатъчно е да му донесете една дреха (блузка, гащички), аз ще ги поставя срещу паничката и ако е уплашено от нещо, то ще се покаже.“

ЖИВЕЛИ, ТА ВИДЕЛИ...

Мария, р. 1923 г., Разложко, основно образование, християнка

Ожених се през 1940 год. Бях много млада. Беше голяма беднотия. Мъжът ми беше най-голям от всичките деца. Нямахме къде да живеем. В една стая живеехме всичките - свекърва, девер, зълви. Нямахме нищо - един креват от дъски на две магарета и един сандък. Мъжът ми отиде запас и като си дойде за Свети Никола, аз бях заносила. Добре, ама той беше много срамежлив, и го беше срам да вървя с него бременна по селото. Водеше ме с него само по нивите, да жънем. Аз куцах, куцах с ногата, с корема напред. „Ще вървиш с мене по нивите.“

През цялото време на носене на детето, каквото лапнех, повърнех, нищо в устата не турях, що лошотии прекарах... ако не бях по нивите, лазех в постелята.

Наближи време за раждане. Нямахме доктори. Свекървата отиде да вика сестра ѝ да бабува за акушерка. Бабуваха... Роди се син - 41-ва година беше. Родих си въкци. Като се роди детето, да речеш, че жаба ми падна от мене, олекна ми. Записахме го Никола - на свекъра. Щом се роди, веднага влязоха зълвите и девера да си легнат до мене. Една неделя не станах от постелята - давах ми да пия само мас и вино - да закрепна. Немаше пелени, детето го завивахме с халища и парцалени черги. Роди се детето, мъжът отиде пак запас. И аз заедно със свекървата цял ден по нивите - турим детето в цедилката, връзвам я между две ябълки и така... Когато плаче - го задена. Поотрасна детето...

След около 3 години заносих Яна - все повръщах, лошо ми - ходех си по нивите със свекървата, детето на гърба, мъжа си е запас.

Преди да се роди момичето, той си беше дошъл от запас. Заболя ме корема. Мама вика да иде за акушерка... Па той (съпруга) си беше много стиснат. Вика: „Никой няма да ѝ го роди, тя ще си го роди, защо да давам парите, ще ѝ ги дам тя да си ги изяде“. Тогава се плащаше по 2500 на акушерка.

Девера ме много милуваше. Той не беше женен още и му викаше: „Бате, не гледаш ли хората какво правят, иди докарай акушерка, да не стане нещо лошо“. Отиде свекървата да вика мойта баба Мариика, тя бабуваше - ама тя не дойде, била болна.

И така за два часа родих - свекървата ми бабува...Тя върза пъпа на момичето. На другия ден дошла баба и рекла: „Добро, знаеш ле, че Мича е родила

момиче. Аз още през нощта видях, че е момиче, сънувах сън.“

Та дойде баба, а мама ѝ вика: „Тето, виж му пъпа, не съм му я вързала, нещо има кръвчица“ - Убаво е! - рече. Свариха кокошка да ме подсилят, вино с мас да пия... 40 литра вино изпих. Кръстихме го Яна - на свекървата. На десет дена бях родила, когато взеха да летят аероплани, мъжа го взеха запас, людето викат да бягаме да се крием. Ние със свекървата заденем с цедилките децата... къде да бягаме. Та тогава се уплаших, та се разболях от страх... не мога да стана от постелята.

След две-три недели умря и баба ми, та не ме пуснаха да ида на погребението ѝ, защото ще ми избяга млякото, а и лъжица носех в пазвата все заради тая работа.

Пролетта дойде... мъжа си дойде от запас... насадихме царевица и тютюн. Всеки ден водехме децата по нивите с нас - турим ги в кошовите... берем със свекървата тютюн и така израснаха. Мъжът помагаше, ама ходеше да работи по жп линията. Беше голям зор, докато израснаха пустите деца, ама сега вече не се сещат за нас. Ама всичко си иде наред... Живели, та видели.

ГЛЕДАХ ДЕЦАТА СИ - ТОВА МИ БЕШЕ НАЙ-ХУБАВОТО ВРЕМЕ

Мария, р. 1923 г., Разложко, седми клас, християнка

Като дете съм расла права и здрава. Може да се каже, че бях най-хубавата мома в махалата. Не да се хваля, ама така си беше. Викаха ми Слънцето. Имам двама братя, по-малки от мен, и много се погаждахме. Имахме баба - беше много добра жена. С нея ходехме на полето и колкото можехме, работехме. Майка ми беше винаги болна. Баща ми беше данъчен чиновник и той не работеше на полето. Имахме и измикярин □ циганин, и с него и с баба ходехме на полето и копахме и пеехме. Тате беше много добър човек, но земеделие не обичаше. Беше много строг, никога не ни се караше, но ние много го слушахме. Когато мама беше болна, баба ни готвеше, стари яденета, но ние бяхме доволни на всичко. Имахме крава и биволица и волове, с които бяхме всякога на нивата. Понеже семейството ни изнемогваше и няхмахме средства, бяхме седем човека, и ме изпращаха да помагам у мои тети, да помагам цяла зима. Големият ми брат също ходеше да коси на хората. Аз не помня кога малкия ми брат е израсъл, понеже все ходех по чуждо да работя. Изкарах трети клас, сегашно седми. Не бях силна ученичка. След това баща ми ме даде в стопанско училище, но за мой късмет ходих само една година и втората се затри и останах да момувам. Бяхме четири момичета - дружки. Ходехме по седенки. Баща ми не даваше, беше много строг. Но аз се

криех, уж у приятелка ида, а аз на седянка. Като се върнех през нощта, баща ми ме заключил и аз се прекатервах през оградата из комшиите. Хванах си приятел и ходихме три години. Криех се от баща ми, защото го гонеше, да не го види, че ще ми се кара.

Ергените от махалата ревнуваха и не даваха да припари до махалата. Принудихме се и се оженихме. Но за мой късмет, пратиha го във Велес по разпределение като музикант. Отиде за три дена, върна се и се венчахме. В неделя се оженихме, в четвъртък отиде. Остави ме при майка му и баща му с много земерелие. Имаше един чифт волове, шейсет брави овце, крава, магаре и много имот. В тоя имот работех денонощно - пусти късмет никакъв. Лоша свекърва имах и двамата със свекура ходехме на полето, някога идваше зълвата, но беше много болна. Но много ме жалеше. Лоша беше свекърва ми, пращаше ме в Бяна на 5 км да препирам чобанските вълнени килими. Като няма мъж край мене, тя ме караше всякаква работа да работя, макар че съм била бременна. И от много работа се повредих и детето се роди на осем месеца - преждевременно - не живя и два часа. На свекървата ѝ беше драго, че е умрело и че пак ще ида на нивата. И на третия ден ме качи на магарето да ида, само и само да собирам сено. Ако беше мъжа ми, нямаше да е така, но той беше далече и нищо не знаеше.

Дойде есента и мъжа ми ме откара при него във Велес. Стоях седем месеца и на пролетта пак си дойдох и пак се почна по стария начин - работа и работа. Макар че имаше сирене, млеко, колкото искаш, аз не смеех да взема, понеже големия ми девер като дойдеше, за него ядене все нямаше. Той искаше да си намаже масло и свекървата все викаше по него и аз треперех цялата. Имах трима девери, а те все гледаха само за единия, за средния. Той ходеше да пасе овцете и за него всичко имаше. Ама той като донесе нещо изпечено, отиваха в долната стая със свекървата да изядат печеното и затова за него всичко имаше. Дойде девети септември, всички си дойдоха... само моя мъж и девера ми ги няма. Отидох при гледачка да види дали са живи и дали ще си дойдат. Тя каза, че единият, че дойде гол, с вестници увит, а другия ще дойде и ще носи две неща с него. И наистина, дойдоха си, като единия завил с вестници нозете, а другия, мъжа ми, си дойде с две неща - тръба и телефон - бил е с командира. Като се прибра мъжа ми, започнахме да строим къща, да се разделяме от старите.

Но пак работа, работа. Родил се и второ, и трето дете и все на осем месеца умираха - все от работа. Теглото ми беше много голямо. На свекървата ѝ беше безразлично за всичко. Доеше кравата и дори не даваше една чаша мляко. Свекъра ми беше много добър човек. Заедно с мъжа ми ходеше за камъни и пясък за къщата. Мъжът ми цяло едно лято сече тухли за къщата. През това време ние работехме много на полето. Зимно време предяхме със свекървата до сред нощ. Тя предреме за един час и после ми вика, че сега може и до сутринта

да стоим да предем. Сутрин още рано ме дигнеше да идем на нивата. Дойде време, изградихме къщата и се отделихме... заживяхме двамата. Разбирахме се, но от нея все нямах мира, макар че бях в отделна къща. Дойдеше сутрин и ме вика пак да ме командва: „Хайде, мари, няма да дойдеш да идем на нивата?“ Но вече тогава беше по-друго, мъжа ми беше до мене и той я отпратеше. Вкъщи нямахме нищо, от кол и въже сме събирали. Свекървата не ми даде нищо, макар че имаше много вълна. Той (съпругът) се хвана на работа, а аз в ТКЗС-то. Поизкарахме некой лев, гледахме да купим покъщнина. След третото дете се роди четвърто и пак по същия начин: на осем месеца се роди, живя три месеца. Все беше неспокойно и умря, до четири часа се помина. И то си отиде...

После останахме без надежда. По едно време дойде доктор Тюрovski, вика ни и двамата в поликлиниката и ни каза: „Друг изход няма, освен да си вземете дете.“ Взехме си едно момиче. Гледахме го и му се радвахме много. Мъжът ми на радостите си немаше край. Гледахме го много, но случайно забремене-нех. Отидох на лекар и той го потвърди и ми каза, че трябва да го абортирам до три месеца, защото след това е много болезнено. Мъжът ми се съгласи, но аз не. Ще работя колкото може повече, само да си се абортира. Мъжът ми каза - твоя работа, що знаеш, прави. И аз се стегнах и ходех да работа в ТКЗС-то. Докато за предишните деца докрай съм лежала в болница, за да мога да ги износа. Стигнах до шестия месец, мъжа ми почна да ми се кара да не хода на работа, че ще направя някоя беля. Аз си останах у дома. Един ден, като си седях пред дома с детето и други жени, които нижеха тютюн, дойдоха две акушерки и ми казаха да ида до поликлиниката. Мен ме беше срам и неудобно, защото лекаря полагаше големи грижи, като бех бременна с другите деца. И сега пак бях бременна. Отидох при него в болницата. Казах му, че съм на седем месеца. Много се зарадва, че съм стигнала без негова помощ до тия месеци. Тогава ми каза, че след един месец ще дойде да ме вземе с линейката и заминаваме в София в „Майчин дом“. Идва определен ден с лекарства за всеки случай и с голем лист, за да ме приемат в София.

Отидохме в „Майчин дом“, но казаха, че няма места. Ние показахме листа, който ни беше дал доктора и веднага място се намери. Докторите положиха много грижи и голямо внимание ми обърнаха и от седмия, чак до деветия месец. След като почна деветия месец, идва лекуващият лекар и ми казва, че трябва да си ида, щом съм почнала деветия месец. Но лекарят от ... ми беше дал два телефона, и вкъщи, и служебния, в крайна нужда да му се обадя. Но моят лекар направи всичко възможно да остана в София, да остана да родя там. Раждането беше нормално. Ни дума не стана да си дойда веднага, решиха да остана там в някой институт. На осмия ден след раждането заминахме с детето, доктора и сестрата в института на улица „Димитър Несторов“. Там ме посрещна докторката, която ни даде момиченцето, което си осиновихме. Понеже лекарката ме познаваше, не ни изпратиха в изолация. В отделението помагах и на лекарката,

и на сестрите. Там требваше да седя до една година, но аз си дойдох още на третия месец, защото у дома имах едно злоядо дете. Разбрахме се с лекарката, когато поискам, да ходя да си го виждам. Като се върнах от София, от съклет извадих всички заби до един. На шестият месец отидох да си видя детето. Там, не дават никакъв човек да влезе, но за мен вратите винаги бяха отворени, по всяко време. Останах три дена, като вечер спях у кумовете, а три дена си бях при детето. Като направи една година, си го взехме. Не ходех на работа, гледах децата си - това ми беше най-хубавото време. Радостта ми беше за кратко. Мъжът ми се разболя, откараха го в София, не можа да издържи на операцията и почина. После остана теглото на мене... да се разправам с две невръстни деца... да ги уча, да се грижа за тях. Станаха големи, ожених ги. С много грижи, с много неприятности. Дойде време, ожених момичето, задоми се, роди си две деца. Живеят добре с мъжа. После ожених и сина. Сама майка да се грижи, без никаква помощ. Сега живеея при сина - кога с хубаво, кога с лошо, минават дните. Радвам се на хубави внучета. Синът ми има напредък в живота и мисля, че всичко това се дължи на това, че отглеждаме това момиче. Радвам се и на двамата.

ДОКАТО ДОЙДАТ БАБИТЕ, ТО САМО СЕ РОДИ

Димитрина, р. 1925, Гоцеделчевско, основно образование, християнка

Бехме пет деца - четири сестри и един брат. Я бех най-малката. Ние бехме бедни. Садахме, копахме. Много хубави картофи вадахме. Продавахме картофи. Години сиромашки бяха. За гладни, не сме гладували, но за дрехи мизерувахме. Работехме земеделие, земята работехме, царевица садахме.

С дедото се запознахме в Бистрица. Аз отидох на гости и така и отидох на гости и се харесахме. Влезнах в много добро семейство. Беха прости хора, добрички. Живеехме една година заедно, а после се разделихме и заживяхме. Създадохме 2 деца. Големото се роди в родилното отделение, а малкото - вкъщи. Много се измъчих, като строихме къщата. Като копахме земята, мазетата копахме, земята много твърда. Но с помощта на божата помощ построихме.

Като млади правехме събирания. Момичетата белехме царевицата, нижехме тютюн. Като белиме царевицата от шумата, пееме. Вариме царевицата. Седемки правехме - събереме се момчета, момичета, па и те белят царевицата. Като свършиме работата, играят хоро. Викат, пеят, стане време, отидеме си. Когато партизаните беха из Балкана, и ние с една комшиика сме тръгнали да береме тутун. И тръгвали изведнъж хора има там. Застанали, все едно работят. И ние му казахме: „Гоше, що работите, бе“, а те дръпнаха така назад, да не ги познаеме кои са, че лошо. Може и да стрелят. А с дедо ти Коце, като се женихме,

дойде на гости дома и вика: „Ние искаме да се годиме, ако желаете“. И земаха ми чеиза, след това дойдоха старите, вуйчо му, стрина му, а при свеќървата разтрагнаха ми всичко, да видат какво съм донесла. Имаше 4 сватби в селото. Всички викат: „Идете да видите Павловата снаха“, а чаршафа не съм го виждала, свеќървата и кумата го гледаха и по тоя начин ме одобряват, харесват ме. Докато строиме, живехме на квартира в града. Имахме си легла само без пружина на дъски. А като дойдохме тука, си купихме две легла, купихме два дюшека, купихме два юргана, после гардероб и една машина. Това ми беше мечтата на мене. Машина да влезе първа в новата къща.

В един часа през нощта сама дойдох от горе до тука и пеша. И все търча повече, да не се роди на пътя. Па нека ми е да тичам, леко ми е, па викам побързо да стигнем така, отидох и родих първото си дете в родилното. А второто го родих дома. Докато дойдат бабите, то само се роди. А баба ти Люба дошла от София на гости и ми вързала в едно кръпче бонбони и пари за бебето и през прозореца хвърли, то пак падне долу, и па хвърли, и пак падне доле. Най-сетне го хвърли в стаята на родилното. После правиме погача дома, ама не го правим, а другите. Канихме гости, комшиите да видат бебето. Децата рано се ожениха, леля ти навърши 18 и хайде. Не го одобрявах, но щом са решили, какво. Харесали са се и... А на малката ми дъщеря дойде и я взема. Свеќървата и свеќъро не я искаха, но дойде момчето с чичо си и си я вземаха.

Като бехме деца, живеехме в две стаи и децата в едната, старите в другата. А ние, децата, всичките в едно легло, напреко си легаме сичките и така спиме. И като падне една дъска, всичките ставаме да я оправиме, иначе не може, всички се събираме накуп. Аз учих до пети клас, а седми беше най-големия и една учителка вика: „Дафино, ела“. Аз учех без учебници, взимах от една комшийка и учех. Та учителката ми вика: „Вземи да изучиш до седми клас, само родителите ти да купят учебници. Да, ама не изучих, немаше кой да пасе овцете, кой ще бере трева да го храни прасето. Като отидох в градо, там в ДИП-а поработих 6 месеца. Нема работа, нема заплата. И така, после почнах в закуските и така там се пенсионирах. Двайсет и четири години работих и след това, като се пенсионирах, тук-там сам поработвала.

НЕ БЯХМЕ МНОГО БОГАТИ, НО БЯХМЕ ЩАСТЛИВИ

Евангелия, р. 1925, Велинград, основно

Аз се казвам Евангелия Михайлова Пухалева. Родена съм в с. Алистрат, Серско (сега в Гърция). Всички от семейството ми са земеделци.

Семейството ми... земеделци, почти земеделци сме работили там, нямаше

никакви предприятия, само полска работа. И ние от деца още с тютюн сме работили повече, диплили сме зимно време тютюн, като ученички. Бяхме 5 деца, всички бяхме едни след други, година, по две разликата и всички единодушно така живели сме щастливо, защото и родителите ни бяха много добри. Татко много ни, така съгласяваше с нас, играли сме. Не бяхме много богати, но бяхме щастливи, че той беше добър и все ни гледаше да ни сравнява с другите, с по-заможните деца. А той е израснал, като сирак, баща му го убили. От едно село се придвижвал, в друго и са го убили, смятали са, че пренася хляб на гоцеделчевските четници. И той сам си е занесъл писмото на тия, които искали да го убият, а той не знаел, че носи писмо, за да го убият. Те му казали да не се връща, но той искал да се върне, защото било великденските заговелки и искал да се прибере при семейството си. И през това време, като той се е прибирал, и те са нахлули върху него в едно дере и са го наболи с ножове и ранили до смърт. И някой друг минал оттам и го доубил и отишъл и казал на баба, че е убит, да идат да си го вдигнат. И те ходили оттам, нямало, не можело каруци, нямало каруци и отишли с кон и на камък го сложили, та го пренесли в селото си го докараха и там са го погребали.

И след това са го много тормозили гърците и баба отново се оженила и него пак така гърците са го убили и 41-ва година, като дойдоха в Гърция българите и татко вече си е българин и го знаят, че си е българин, дойдоха роднини, познати, близки, всякакви и се радват, че са виждат отново. Сестра му е била женена в България и тя се е върнала да се видят с брат си, с татко, и те ги знаят вече че са българи и 44-та година татко, като преживял лошия живот през времето, когато са убили баща му, и сега, като са се изтеглили българите, и той вече не иска да остане в Гърция, а се изтегли със нас, с децата тук, в България.

С войници ни вземаха от Драма до Добринище, български войници с камиони ни докараха до Добринище и оттам с влака дойдоха във Велинград. Във Велинград имаме на татко сестра, която се оженила 18-та година и живяхме тука, при нея. Аз съм трета от децата, но изпреварих другите и се ожених преди двете сестри, ги прежих. И се ожених с моя мъж Александър Пухалев, с който живяхме много добре. Преди да отиде войник, аз го изчаках две години, изслужи той и се върна и започнахме на ония години, след войните, нямаше какво, всичко беше купонно и не можехме да купим нищо, и започнахме от иглата и от една лъжица да купуваме всичко постепенно двамата. Имаше три деца, двете момичета, третото - момче. И почнахме така, той си беше дърводелец, много трудолюбив, и започнахме да купуваме гардероб на изплащане, бюфети си е правил той като дърводелец.

Ами той, щото беше войник, когато се роди първото момиче, искаше му се да е момче, но... се родило момиче. Но не реагира много, така доволен пак. Второто пък, каквото и да е, казва, каквото дойде, такова ще е. Второто е пак момиче и казваше...

Зълвата отиде и каза на свекървата, че пак е момиче. „Ами сега, като е момиче, пак момиче, каквото е, това е“.

И си го записа на нейно име, на свекървата, а първото го записа на девера, понеже той беше партизанин и го убиха на Милеви скали, той се казваше Тодор, а тя го записа Тотка, понеже е момиче, да е на девера, а второто го записа на нея - Гина. А третото, момче вече, като се роди, нашия кум нямаше деца и го записахме на него - Петър. Имахме чичо наш и казваше: „Е, ти сега много се радваш?“ А той (мъжът ѝ) казва: „Сега, както народа на времето държаха Сталин на ръце, и ние така ще държим нашия Петър на ръце, защото той е един син, който му се радваме много“. А моята майка, живееше в Лъджене и казваше, че „Сега ще меся мекички и от Лъджене до Каменица ще раздавам на всеки и ще казвам, че Сандо Пухалев си има син, всеки да знае.“ (смее се).

Защото и тя си обичаше повече така... синове, щото тя има четири дъщери, петия е син и се е радвала винаги и на нас се е радвала, но на сина най-много, над него му трепереше, на брат ми, той беше най-малък.

Гледахме се. След туй, вече като почнахме да строим, те ни помагаша. Свекъра идваше тука, у нас, гледаше майсторите как работят. Искаха по едно време да дойдат при нас да живеят, добре, ама, зълвата искаше при тях, в старата къща да си останат, при нея да живеят.

ПРЕЗ НАШЕ ВРЕМЕ РАЖДАХМЕ МНОГО

Мария, р. 1925 г., Санданско, основно образование, земеделие

С мъжа ми бяхме комшии. Познавахме се от маленки. Мен много не ме пуцаха навънка, особено по тъмно. Бях най-голямата от сестрите ми. Майка ми умря млада и аз пазах другите ми сестри. Нямах време да ходя по ергени. Баща ми се ожени за втори път, защото нямаше кой да копае нивите и за други работи. Баща ми гледаше по-бърже да ме ожени. Ние бяхме бедни. Аз много исках да се ожена, защото ми беше киснало от всичко - да пера, да чистя, да копая.

Веднъж на един празник баща ми ме пусна на една забава в центъра на селото. Аз отидох, ама нали не съм ходила друг път, отидох дотам и заставах на края. Стоях, стоях и по едно време дойде едно момче до мен, ама нали аз съм много срамежлива, не смеех да го погледна. То ме задума. Това момче беше моя бъдещ мъж. Подумахме си, поиграхме си и дойде време да си ходя. Аз си тръгнах към дома и той тича по мене и така, като ме настигна, ми каза, че иска да се оженим. Аз веднага се съгласих. Отидох после да питам тате дали ми дава да се ожена за него и той ми даде. И така се оженихме...

Когато разбрах, че съм бременна, се радвах, но това тогава не беше нищо особено... Ходех си по градините, копаех си, защото нямаше кой. Всичко си беше пак на мене и време за радост нямаше. И детето си носех, и мотиката си носех, и така до края на бременността. Аз много се радвах за детето, защото то ще ми помага за всичко. През наше време раждахме много. Едно дете беше за домакин в къщата, друго да пасе овце, кози, друго да копае с нас и така... не е като сега...

Никой не ме жалеше. Всички седяхме, работихме навсякъде. Само последния месец ме пратиха да паса овцете и козите, не ходех на копане.

Детето ми се казва Кирил. Кръстихме го така на моя свекър, на неговия баща. Така те казаха и аз не съм се противила. Как и да е, все е име.

Първото ми раждане беше много тежко. Раждах си у дома. Идва една жена от селото да ме изражда, ама то не може да излезе, затова викахме и един лекар. Той ми помогна много. То се беше заклецило и той го изкара с някакви клещи. Второто го родих само с бабичка. Такива работи, като да раждам в болница, нямаше много. Имахме си няколко бабички, които ходеха да израждат булките, и на Бабинден им ходехме на гости. Събирахме се всички там и им миехме с вода ръцете на зелена поляна.

В началото ми помагаша всички. След първата година свекърва ми почина и оттогава чисто сама си гледах децата. С тях ходех по нивите, слагах ги в дисагите и на полето ги пусках по пясъка да ходят. Едното ми дете ядеше много пясък. Нямах дрехи да ги обличам и шиех от мои дрехи. Хранех ги с всичко. Каквото ние ядехме, и те ядяха.

ЗА БЕБЕТАТА ТРУДНО БЕШЕ...

Фида, р. 1928 г., Петричко, основно образование, земеделка

Как се заженихме? Най-първо се залюбихме, изпратиха една баба до мойта майка да я пита дали ще го искам. После се съгласихме да се вземем и направихме годеж. Дядото ми даде една пендара и ходихме годени - година и половина. Едно време беше така, не като сега, още неженени и отишла в къщата му да живее...

После сватбата... имахме овце, клахме... вкъщи беше сватбата, поп ни венча. Едно време нямаше по ресторанти да се правят сватбите, а дома.

Свекървата излезе с бакърче вино, посрещна ни на прага, даде ни по хапка хляб, постла ни едно платно пред стъпалата. Почитахме ги много от едно време и все „майко“, „майко“. Заедно ме живели 29 години със свекървата, а свекъра беше втори, но и него много тачехме и уважавахме.

Ех, баби, на годината се намери татко ти. Намери се и дядо ти отиде запас,

за една година. Като се върна, детето беше вече проходило. Не го познаваше. Заедно живеехме всички, ядохме поен хляб, качамак, беше през купонната система... нямаше брашно. Как сме живели, нямаше ги днешните кахъри..

Като отиде дядото войник (за една година), съм гледала Митко при свекър и свекърва, в една стая бяхме, на една дупчица на печката съм повивала бебето, нямаше ни ток, ни газ - 1941 г. - война беше. Преврата ме свари в Гърция.

Като си дойде от запас, то бягаше от него, а той му купил рокличка, не знаеше какво е детето. На Великден Митко намерил всички яйца и ги начупил, оставил ги в кошницата, не ги ял (смее се). Няма шкаф, няма нищо... Нейсе, изгледахме си го.

Маринка ми се намери на 6.VIII.1949 г. - няма майчинство, всичко частно. Него ден отидохме да берем тютюн, заболя ме корем, два часа пътувахме с кон до едно съседно село (няма линейка, няма нищо).

През 1959 г. дойдохме в с. Микрево, Санданско, и после тук умря свекървата. 29 години сме живели заедно. Влязохме в ТКЗС-то и работехме там. Жетва жънехме на ръка, после, като излязоха комбайните да жънат, отидохме в лозята и там си изкарах пенсията. Последната 1965 г. станах звеноводка, две години след пенсията ходих в лозята.

Митко щях да го родя в балкана, заболя ме корем, три дена минаха, докато се намери (вкъщи го родих), нямаше ни линейка, ни нищо. Трудно беше, но пък и повече раждахме, макар че и работата ни беше голяма. Сама съм ги гледала, и по нивите съм ходела. А за второто, за Маринка, ме беше страх повече, малко остана да я родя в тютюна, но отидохме в болницата. Сама съм си ги гледала, пък вода няма - трудно и за миене, и за пране, и за къпане на децата. То сега вие младите, всеки ден перете, а ние събирахме дрехите на две седмици, че много ни беше мъчно с тая вода.

Майка ми и баща ми се много радваха, свекъра и свекървата и те, но да ти кажа, помощ много не съм видела. Едно време беше така, булката сама си гледа децата, пък и за вкъщи гледа да е ошетано, и на нивата ще отиде, като поотрасне детето. Много съм ги уважавала, и свекъра - втори беше, но го на него кръстихме Митко. Едно време немаше да мислиш името на детето, както кажат старите.

Не съм видела дедо ти ни пиан, ни залян, каквото изкара, все в къщата ще го донесе и ще каже: „Хайде, бабо, да хапнем, да пийнем“. И парите все у мене стояха, че големи икономии бяха... Никога не е вдигнал ръка да ме удари, ама сме се и слушали всякога...

За бебетата трудно беше, няхахме ни пелени, повивала съм ги у дядовите ти ризи и дрехи. Трудно беше за децата, така сме живели. И болести имаше, но пък и по-здрави бяха децата.

МОИТЕ ИСТОРИИ СА ГОЛЕМИ...

Елена, р. 1928, Гоцеделчевско, основно образование

Родена съм в село през 1928 година. Израснала съм в средно богато семейство. Нито бяхме много богати, нито много бедни. Не сме работели на хората. Майка ми и баща ми бяха много добри, работливи. Добре се отнасяха към сестра ми и към мене. Имахме си баба. Ние с баба седяхме вкъщи. Аз ѝ помагах да приготвяме вечеря. Когато се върнат майка, татко и сестра ми от полето, всичко беше готово.

Всяка вечер баба ме пращаше да донасям студена вода за вечеря. Ние се събирахме с други момичета за вода всяка вечер. И сега тръгнахме и аз, както държат двете стомни, чукнах ги една в друга и те се спухаха. Останаха само дръжките в ръцете ми. После ме беше страх да се прибера, за да не ми се карат. Лекичко влезнах в стаята, където си държаха дрехите майка и баба, и се загърнах с една черга да не ме видят.

Като се върнаха вечерта майка, татко и сестра ми, баба им каза, че децата ѝ разказали как съм счупила стомните и съм влезнала вътре и не ме е виждала. Ходиха, търсиха ме, и аз слушам като говорят, че няма да ми се карат, само да изляза. Майка ми влезе вътре (смее се) и аз лекичко бутнах чергата и тя ме видя. То можеш ли да помниш всичко, както е било. Седнахме, вечеряхме и си легнахме. Баба на другия ден купи нови стомни. И пак почнах да си ходя всяка вечер за вода.

Аз бях на 15 години, когато ми дойде мензиса. Тогава никой не ми беше ми казал и аз се уплаших и казах на майка. А тя ми каза „Няма страшно. Не си само ти. И така ти има“. И така всеки месец ми идваше редовно.

Събирахме се пет-шест момичета и ходехме на седенки и се изреждахме във всяка къща. Идваха и момчета. Ние работехме кой, каквато работа си имаше - плетяхме, шиехме докъм дванайсет-един часа. После момчетата си отиваха и ние, където сме седели, там си лягаме. Събота срещу неделя ходехме на вечеринка. Събирахме се цялото село младежи. Тогава нямаше акордеони, имаше копанки. А пък едни от момчетата много хубаво свиреха с хармонички. Сестра ми беше с четири години по-голяма от мене и ме учеше как да се държи с хората. И тя ходеше на седанка с други момичета, по-големи. Една вечер отиде на седанка и едно момче сяда до нея. Имаше много хубава дълга коса и той със зъби ѝ прегризва косата и тя става, дружките ѝ виждат, че от едната ѝ плитка е откъсната коса. В момента той държи косата. Никой нищо не му каза. Сутринта си иде и почва да плаче. Майка ми я пита защо плаче, а тя казва, че Кръстьо ѝ отхапал от едната плитка. Баща ми казва „нема нищо. Той друг път няма да прави така.“ После ѝ отрязаха от другата плитка да стане равна.

Като ходехме на седянки, запознах се с едно момче от селото. Беше мой връстник. Той ми предложи да се оженим. Майка му и баща му бяха съгласни. Също и моите родители се съгласиха. Направихме сватба. Тогава нямаше подписване в съвет, а само венчавка.

Като се роди детето, всички се радваха. Имахме баба и дядо. И те най-много се радваха, че имат правнук. И аз много се радвах.

Свекървата го къпа до едно време. После ме научи и аз да го къпя. Също ходехме на работа и детето носехме с нас на нивата. Който си изкара реда най-напред, отива да го види. Аз най-често ходех да го наглеждам. Водичка му дадем и го хранехме. Порасна и ходи на училище.

Като замина войник мъжа ми, беше моряк. Служи четири години във Варна. Като се уволни, най-напред имаше много добри отношения към мене, но после отиде на работа в Русе. И си развалихме отношенията. Той се запозна с някаква ученичка в кораба (плаче). И като си дойде няколко пъти, ми каза, че няма да си идва и аз тогава разбрах, че има нещо. Отидох в Русе при един негов колега. И той ми каза, че се запознал с една ученичка и била бременна от него (смее се). Идва си няколко пъти и ми каза да си събирам дрехите и да си отивам. Свекъра и свекървата дума не дават да се изговори за това. Седях известно време при тях, но той не се прибра. Една вечер си дойде и ми каза „Повече да не те заварвам тука. Оставяш детето при майка ми и при баща ми и си отиваш.“ Отидох, казах на майка и на баща ми, те дойдоха при свекърва ми и при свекър ми и те им разказаха всичко. Че си имал друга жена. И аз си отидох при майка ми и при баща ми. Сестра ми каза „Нека си дойде, няма да я изпъдиме и ние“. Тогава работехме в ТКЗС-то. Разведохме се. Той пое детето да го гледа. И аз седях няколко месеца при майка ми и баща ми. И аз си намерих приятел, и аз се ожених. Моите истории са големи... Заживяхме си добре. Той имаше 2 деца. Едното на четири години, едното на една годинка. И с негова помощ ги отгледахме. Пораснаха. Оженихме ги. Едната е настрани, едната е при нас.

ПАЗАРИХА МЕ, ВСЕ ЕДНО ЧЕ СЪМ ДОБИЧЕ

Гена, р. 1928, Врачанско, основно образование, земеделие

Бях на 18-19 години и си бях в Малорад сама мома. Имам още две сестри по-големи и от мене. Тогава и сестрите ми не бяха женени и не ми беше ред да се женя аз. Дядо ти Видан имаше братовчеди в Малорад и ни бяха комшии. Беше пролетта и той беше дошъл на гости у комшиите, когато избягах с него. Преди беше идвал два-три пъти и се познавахме и се бяхме харесали. И тогава, като

дойде, ме пита искам ли да ида с него, да се оженим, де. Аз му казах, че искам, ама не знам мама и татко дали ще ме дадат. Знам, че беше пролет, че времето беше калпаво, ръмеше дъжд... Дойдоха майка му, баща му, девера и етървата на преговори. Пазариха ме, все едно че съм добиче, и накрая баща ми им рече, че няма да стане, че имам по-големи сестри и не ми е ред още. И хората си отидоха, а аз си останах. Ама и Видан останал на Малорад, ама аз не знаех. И на другия ден изкарвам гските на паша и комшийката ме вика. Аз отидох и той там у тях. И му казах, че ще му пристана, ама вечерта.

През деня ходихме с нашите, та копахме по полето и брахме шума за бубите и се прибрахме за вечеря. Казах на сестра ми, като се навечеряме, да каже на татко да ни пусне на седянката. Навечеряхме се и сестра ми тръгна да излиза, и аз по нея. Баща ми се скара, къде ще ходим по нощите, пък аз му викам: „Е, па ти не даваш да излизаме... тука сме... на седянката.“ И като излязохме, и аз свалих забрадката и опинците и тръгнах. Сестра ми ми вика: „Къде, ма?“ А аз ѝ викам, че ще ходя за джанки. И отидох у комшиите и с тях и Видан през градините, оттам - през нивята... а житата големи и ни шибат по краката... едва минахме. Ама по време на пътя за реката не ме пипна, въобще не ме е пипал. Стигнахме до „Ангеловския камък“ до реката, а през водата не можем да минем. И светна с кибрит Видан да минем, и няма как, хвана ме за ръката и ми вика да дигна роклята, да се не намокря. И си дигнах рокличката и добре, че беше тъмно, та не се виждаше. И минахме реката, походихме още малко и стигнахме тяхната къща. Изляяха кучетата, излезнаха майка му, баща му, девера и етървата. Влязохме вътре и сложиха да ядем водата, в която са варили месото предните дни за годеща. И стана време да си лягаме, девера и етървата горе у стаята, ние с Видан долу, в стаята при свинете, а свекъра и свекървата - в яслите на овцете. Така беше някога... сиромашия, нямаше хубава къща като сега.

На другия ден етървата меси хляб и ме вика там да гледам и аз, докато гледах там хляба, те със свекървата се мушнаха в стаята, дето спяхме и почнаха да викат ... ихо, ихо и сипаха ракия. А те влезли да видят дали съм била честна. А мене ме страх... знам, че не съм правила нищо, ама си ме беше страх. И тогава отидохме с етървата за вода на чешмата и тя вика: „Имам си етърва, снощи батко я доведе.“ И така, на другия ден ми сложиха ред да меся хляб, 12 хляба на ден. Етървата и свекървата се надумаха и отидоха двете да берат памук. А аз не знам да си замеся хляб, нито зная фурната да си запала. Та комшийката, кака Слава, дойде, та ми показа, напали ми фурната и хляба стана, а ония двете си дойдоха наготово. Така два-три дена жената ми помага и аз се научих.

И един ден кака иде да ме види, а аз съм замесила хляба, а девера шие, че беше шивач. Комшийката ми пали фурната, та да мога да правя мекиците. И кака ми вика: „Чедо, ма, ти сама ли си?“ - а девера вика: - „Тя трябва да си знае ред“. Казах на кака, че има много дървеници и цялата съм в рани. Кака и Видан изнесоха

кревата и взеха с вряла вода го поливат, та после два-три дена спях спокойно.

Мина лятото, дойде есента, почнахме да събираме по полето и един следобед отидохме с Видан у нашите. Ама баща ми не ме поглежда, не ме иска, щом съм избягала.

Прибрахме всичко и техните дават зор за сватба, че хората ще кажат, че нямат пари за сватба. Мама се беше разболяла заради мене, но се примириха с баща ми и направихме сватба.

И веднага забременях... И един ден си бях сама и девера ми вика: „Да си вървиш, тука не ти е местото.“ И аз рева и свекъра си дойде и ме пита защо рева, а аз му викам: „Деверо ми вика да си вървя, че нямам рубя (чеиз)“, а той вика: „Той не може да ти каже нищо, щом мъжа ти не вика нищо.“ Със свекъра проблеми не съм си имала, ама с девера много се карахме... беше много лош. Свекървата ме научи да си тъка пелени за бебето, ама 35 дни преди да родя, и тя умре.

Ама много трудно родих, цял ден и цяла нощ се мъчих. Една бабичка ме изражда... сложиха ме на едно корито и се мъчих... Ама не може да се роди и ме пренесоха на кревата и бабичката ме бърка и тегли, ама не може. И някак хвана му краката и ръцете, а главата му остана вътре. И ми викат да се напъвам, ама не мога и някак природно си стана и детето излезе. Черно като катран беше детето, и го поливат с вода, ама то не писка. И бабата вика: „Това дете умре.“ И аз рева и викам: „Дигни го пак и му бръкни в устата, та му извади езика“ - и детето изрева.

После девера искаше да го задуши детето и да го умори. Сама си го гледах с Видан. Свекъра си работеше човека, с какво можеше, помагаше. Детето стана едно добро момче, здраво, не боледуваше хич. Докато бях бременна, не съм очаквала да е момче или момиче, каквото Господ даде. А не като сега, се сърдят и такива работи... Пък не сме ги и глезили толкова. Ядеха, каквото има, и бяха по-здрави.

ПОСРЕЩНА МЕ ДОКТОРА, НАКАРА АКУШЕРКАТА ДА МИ СЕ ИЗВИНИ...

Сара, р. 1929 г., Разложко, основно образование, земеделка, християнка

Ожених се 1946 година през м. юни. Като се оженихме, а, да имаме дете, ама нямаме. Баба Люба ме води в Банско на доктор. Прегледа ме доктора... „Плод няма, но ще си роди - истина е.“ Баба Дана - свекървата ми, взе да ми туря греяно жито на кръста и на корема. И съм забременяла. Усетих, че съм бременна чак когато взе да мърда. Чичо ти Ване (съпруга) взе да вика, че ще е мъжко, а аз викам: „Може и момиче да е“.

Дойде м. август 1950 г., ние със сестра ми Мара отидохме да берем тютюн. Дойдохме си от тютюна и аз се разхвърлих да мажа стаята - ще родя, трябва да е угледно. Добре, ама като ме заболи корема... Свекървата, баба Дана, отиде да доведе баба - да бабува бебето. Бабува... вкъщи... роди се момиче. Утрето отиде баба Дана да го кръсти в общината - името да му е Божидара.

Иде Баба Дана в Банско... Върне се...

- Бабо Дано, как записа момичето?

- Ми Грозданка...

Бре ми, та се върна пак в Банско, та го презаписа Божидара.

Една неделя лежах в кревата... и тръгнах по нивите да бера тютюн. Момичето с мене в торбичката на гърба, спеше в трапа, а ние си беряхме тютюна. Поизрасна момичето. Стана на две години и заносих Марето. Всичко вървеше нормално.

Преди да се роди Марето, беше Гръдни четвъртък, срещу Великден, бях започнала да меся козунак... Бре заболя ме корема...

„Мамо, боли ме корема, иди да викаш акушерката.“ Тогава раждахме по къщите. Извика акушерката. Дойде тя... та доведе и баба Ленка Лисина да ѝ асистира. Родил се бебето с пъпната връв около врата... Мария - мъжкото стана женско. Баба Дана - свекървата се ядоса, защото акушерката им нямаше доверие да ѝ асистират и не искаше да препира на бебето дрехите.

Кръстихме го Мария - на мойта сестра и на зълвата. През 1950 г. се роди.

На третия ден от раждането на Марето отидох да пера на ...?чинора.

Гледам иде баба Добра (тета ми), наредена с аления фустан - върви да играе хоро на Дабето (местност около с. Баня). Идеше да ѝ дам аления прескутник, да е по-хубава на хорото. Та като я хвана баба Ленка: „Добро, ти с акъла ли си си, не гледаш ли, че това ще умре тука, а ти иди играй хоро!“ Та запретна ръкавите тета Добра, та натопи и натри пелените със сапун и ги остави за утрето да ги изпере. Майка няхах... на 3 години останахме сираци с брат ми и сестра ми. Баща ни се ожени повторно. Израснаха криво-лево по нивите момичетата - седене, прашене... все с цедилката на гърба.

През 1953 години заносих третото дете и когато бех на шест-седем месеца, паднах и се убих и убих и плода. Отидох на доктор. Той вика: „Няма да го предизвикаме раждането, ще си изчакаме времето да си дойде от само себе си.“ През м. юни ме заболя корема. Отидох при чичо ти Ване да му кажа, че ще вървя за Разлог. Той не иска да дойде с мене... сече тухли на едни братовчеди.

Тръгнах сама от Баня до Разлог, да вървя да родя. Вървя по пътя, ама с адски болки. Бре, ще родя до тая слива (по пътя имаше дръвчета от сливи)... бре стигна до някоя жена... леле, ще се роди до нея. Най-накрая стигнах до Разлог. Отидох в болницата и търся д-р Гюровски. Една акушерка вика: „Ние имаме 6 родилки, а ти не си оттук, върви си?“ Ами сега? Та ѝ рекох: „Кажми на доктора, че е дошла жената с умрялото бебе.“

Посрещна ме доктора, накара акушерката да ми се извини и родих умрялото бебе... без усложнения... пак момиче.

Дошъл да ме види чичо ти Ване. Питал „Родила ли е?“ и си отишъл на гарата да яде. Срещнал тета Добра в селото и тя го попитала: „Ване, роди ли Сара?“ Той рекъл:

- Тя свърши.
- Леле Ване, проклет да си, умре ле бе?
- Не бе, родила е умряло дете“.

Останах 15 дни в болницата, за да не получа усложнения.

След около година заносих пак. Беше август 1954 година. Бре, като ме сви пак оня корем. Отидох в местността „Силевица“... набрах една кошница домати, пипер. Викам, ще нося на акушерката и ще я питам защо ме боли корема.

Отидох да кажа на чичо ти Ване, че може да родя, а той си играе карти с брат ми и други там роднини имаше. Не ме и чу даже. Отидох да търся акушерката - няма я, тука - там; търся я по селото, по къщите, леле, не мога да трая, ще умра.

Еле, я намерих... Отиде да вика доктор от Разлог, тъй като вече имахме родилен дом. Тури ме на магарето и се роди момичето. „Какво се роди, мари? - питам. - Ако е момиче, да го кръстя Катерина - на мама.“

Дойде чичо ти Ване на утрото с един гроздак и ме пита: „Е, сега как го записа...“ „Катерина - на мама.“ „Аз ти съм рекъл да е Иванка. Щом си го кръстила така, каквото искаш си работи.“

През това време, докато седях в родилния дом, сестра ми ме хранеше, той не дойде да ме види повече. Дойде време за изписване и си ме заведе санитарката. Той не дойде за мене, защото се сърдеше заради името. И така до днеска.

Родиха се щерките, израснаха, изжениха се, имам и внуци и внучки. Живота си върви, ние стареем...

ТУК, В НАШАТА КЪЩА, Е ДРУГО...

Ивана, р. 1930 г., седми клас, Разложко

Да кажа за моя ергенлък, като съм била мома, как съм се оженила и как съм родила три момиченца, всичко това ще ви го разправа.

Аз бех малка още, но като завърших седми клас, не учих вече повече, защото моите родители не ме пуснаха да уча, имах други сестри и други братя, тях изучиха.

И аз почнах да си ходя на нивата, така по си ми беше драго, да си ходя с майка на нивата, да си работя, и така поотраснах, станах вече момиче, почнахме

да се събираме на седенки, почнахме да излизаме на разходки, ходихме... Аз и приятелки почнахме да ергенуваме... Пък аз съм малка още, пък се завъртя едно момче, което беше по-голямо от мен 6 години. Беше по-голямо, ама ме хареса и аз го харесах, и така почнахме да вървим. Техните дойдаха у нас, харесаха ме. След време направихме една сватбичка, така скромна, нямаше като сега такива охолни сватби. И харесаха ме техните, направихме сватбичката, станах булка... такава булка без бяла рокля. На другия ден почна команда друга в тая къща.

Свекървата и свекъра така ми казаха: „Тук, в нашата къща, е друго... у вас може да е било друго, тук е друг адета, друг тертипа. Тук ще свикнеш на нашите работи, каквото ти кажем“. И аз слушам, защото съм по-малка, слушам, каквото ми кажат, върша, и така дойде такова време, че забременях.

Забременех вече с едното детенце и по едно време се случи да ме откарат на болница, но беше за малко време, оправих са, роди се момиченце. Всички се радваха. Моите родители, свекърва, свекър, зълви, всички, че съм родила. Гледахме момиченцето, нямаше като сега да го обличам хубавко, ама пак изпранко, изчистенко, и така се радвахме всички около него.

Когато вече почувствах, че съм бременна, пак се зарадвах, защото, ако нямам там рожба, в тая къща ще ме изгонят. Страхувам се... страхувам се, въпреки че съм малка, ама пак съм се сетила, че не е хубаво така без рожба. И когато съм разбрала, че съм бременна, много се зарадвах - и аз, и съпруга ми се зарадва и близките, вътрешните родители, всички се зарадваха.

Като разбраха близките, вътрешните, че съм бременна, те не се отнасяха много добре, не е като сегашното време. Сега булките стоят, не работят. А пък те тогава, какво ще правят, пак ме карат на нивата... не се отнасяха много добре, не ме оставяха да почивам, като съм бременна, работих, защото работата чакаше на младата невеста, бременна, небременна, трябва да я върша.

И ние бяхме, аз имах една етърва... две етърви бяхме в нашата къща. Добре, ама, тя роди момче и аз все се притеснявах, ако не е момче, че моя мъж ще се разсърди. А пък тя ми се гордееше, че е родила момче, пък аз почнах да плача. Аз така родих го момиченцето и така ми са заредиха три момиченца, нека са живи и здрави.

Раждането ми беше лесно, на болницата ме откараха, акушерка имаше, доктор имаше, сестри имаше... родих много лесно. Там си лежах една седмица и там идваха да ме видят зълви, свекърва, свекър, мъжа дойде, моите приятелки, мойта майка, моя татко, сестри, всички да ме видят, да се радват. Даде мойта свекърва на бебенцето сребърна паричка, така било хубаво и така си ме изписаха. После дойдохме си къщи и почнах аз да си го гледам първо, след това всички по малко го гледахме. Идваше акушерката да го проверява, растеше бебенцето добре.

Преди да се роди бебенцето, аз му приготвих много дрешки. Не така много,

такива хубави дрешки, ама пак да са като на всички. Взех бархет малко, отидох у една възрастна жена, тя ми изкопира много хубаво на крайчето на пелената □ винченце, и аз го набродирах. Жакетче му изплетох, терлички, лигавничета му уших, да е чистичко бебенцето. Свекървата ми даде от моя си мъж негови юрганчета, пеленки, други работа... люлчица направихме и така се грижех аз за бебенцето. Като си го родих, гледах го да е здравичко, да е така силничко, чистичко.

Всички близки се отнасяха с детето много добре. Аз съм майка и мисля, че детето не ми расте и почнах да го храня по всеко време с локумче... по малко локумче в едно чисто тензухче, изварено тензухче и детенцето да смучи. И мойта свекърва почна много силно да се кара, че съм му дала да смучи локумче. Добре, ама, на зълвата мъжа дойде от другата къща, дето живеят, дойде и пита защо ми се кара: „Бабо, няма да се месииш тука, това си е нейно дете, каквото иска, това да го прави. Ако иска да го храни, тя си е майка, тя си знае“. И аз тогава се разплаках, защото искам детенце да го храня, понеже много плачеше и мисля, че е гладно. Пък то не е било гладно, имах си кърма, кърмех си го детенцето, ама като майка исках да му дам да яде, а те ми се караха да не му давам.

Ами да кажа, когато вече детенцето поотрасна така малко и почнах да го оставям на свекървата да го пази, да го гледа, до го храни, пък ние вървахме на нивата, защото бяхме частни, нямаше тогава ТКЗС. Нямаше като сегашното време булките с колички пазят си децата, държат ги в ръцете, ние не сме ги държали така, повечето на свекървата, защото свекървата е по-старичка, тя не може да идва на нивата, пък тя ще го нахрани, ще го успи. Ние вечерта ще се върнем, детенцето, ако е яло, ако не е яло, ще го накърмя, ако имам кърма, ако не, ще го нахраня. Притеснено беше на тогавашните жени, не е като при сегашните жени - по-спокойни са, по имат храни за децата. Ние тогава ще припържим малко брашънце, малко захарче, и ще го храним детенцето... с малко млечице, бисквитка... други храни нямаше, това са. И с обща храна след това почвахме да храним децата и пак са пораснали.

За второто бебе да разкажа... така, малко беше прибързано за него, ама нямаше как да вървя да правя аборт. Аз съм страхлива и си го родих така, че първото беше на година и един месец и второто се роди. Беше трудно, много трудно беше, но израснаха децата, и то в една стаичка съм седяла и на двечките пелени съм прала... нямаше такива пелени удобни... каквито имаше по-стари дрешки, разрязани и така сме ги гледали децата... но е мъчно. Така е, като нямаше такива удобства, но пак да повтора - здрави и живи да са, мина всичко.

Да кажа сега и за третото момиче, казах за първото и второто, сега за третото да кажа, как ми се роди. Тя беше десет години от другите разлика и тя се роди в по-хубаво време... по имаше за нея дрешки, по имаше за нея ядене, но стана галена и сега си е галена. Ожени се и си е галена и на мъжа се, и се носи по-

хубаво. А другите ми дъщери, то си е така, като родиш в по-лошо време и по са измъчени, така си върви, върви си така живота. Нея я родих пък на Гергьовден и затова я нарекохме Гергана, а другите са на двете баби. Едната, голямата, има вече две студентки, втората има едно момиченце на десет години, а най-малката има един син на десет години и друг син на една година и аз съм щастлива, че моите дъщери ги съм изгледала, изучила и съм щастлива.

Като родих първата дъщеря, па да ви кажа, че много ми е мъчно, защото я родих много дребничка - 2 кила и 300 се роди, и по едно време забелязах, че не може да си достигне ръчичката до личицето. Такава късичка ръчичка, че до личицето не може да се стигне... И аз седя и си мисля - дали ще стане човек, дали ще стане от нещо. Ама стана! Най-хубавата ми дъщеря е тя, тя ми е така бяла, червена и работлива... Много нямало значение дали ще родим дребничко детенце, или едро. А пък втората дъщеря се роди по-едричка, ама тя като се роди, почна рахит... рахит и се така получи, защото живеехме в една стая... суша пелени и има влага, дишат влага, а не трябва бебетата да дишат влага. Аз сега гледам младите булки пелените ги носят на свекървата да ги суши... в тая стая дете има бебе, няма плени, няма влага.

НЕ БЯХ В БЯЛО, ЗАЩОТО АЗ НЕ ИСКАХ ДА СЕ ПРАВЯ НА БУЛКА

Едринка, р. 1930 година, София, средно специално образование

Не бях много млада и ме запозна комшийката... етърва ми ме запозна с девер си. Каза ми, че ще ми доведе и ще ме запознае с девер си. (Усмивва се). Аз по име го знаех. И той ме хареса, определи ми среща. Аз отначало не го харесах. Не го харесах, обаче той ме покани няколко пъти да излезем и беше много нежен дядо ти, внимателен беше и аз (усмивва се)... почна да ми харесва. И ходихме известно време и... той почна да ми предлага за женене. Аз все му виках: „Почакай още малко! Почакай още малко!“ - обаче, той трябваше да замине за Перник на работа и вика: „Ако замина за Перник, нема да мога да идвам..., нема да можем да се виждаме. Ако искаш да се оженим, ако не... както кажеш“.

Той тук (в София) беше на служебен курс от пожарната, а в Перник работеше. И аз тогава си рекох: „Айде да се оженя, за кого да чакам тепърва?!... Принц нема да дойде да ме вземе?! (Смее се). И така се омъжих за дядо ти.

Той дойде в нас... каза на прадедо ти - аз го питах: „Сам ли ще дойдеш?“. „Сам ще дойда“. Каза на баща ми, че иска да се оженим и татко вика: „Ваша си работа!... Щом се харесвате, се женете.“ Оженихме се и така.

Купи ми рокля за сватбата. Той си обзаведе стаята, щото нали при

родителите ми останахме да живеем... той си обзаведе стаята... всичко! А на мен ми купи, каквото се купува на булка - каквото требваше.

Бях със синя, вълнена рокля, защото беше зимно време, с обувки - много хубави, с перлена огърлица, с цветя - хубави, живи цветя - бели гладиоли (замисля се, пауза). Гладиоли, красиви бели гладиоли.

Не бех в бяло, защото аз не исках да се правя на булка, защото бях по-възрастна.

И... подписахме граждански брак, тогава не ходехме..., немахме черковен брак, не се женехме в черква... и това е.

След това се събрахме, тогава повече вкъщи се правеха сватбите. Дойдоха майка му, баща му, братята и сестрите - най-близките. А пък баща му и майка му много ме харесваха, пък да ти кажа, особено свекър ми (усмихва се хитро, под око и със самочувствие). Аз... стройна, висока, слаба, елегантна... бях си! Да ти кажа ли какво викал пред комшиите на село: „Петко си постоя, обаче си намери момиче - ветренце! Спретнато, хубаво!“

И така. И после първата година немахме деца, после забременях. Значи на 33 години се ожених, на 34 години съм забременяла и на 35 години съм родила майка ти. След девет месеца и... даже немах точно 35, без няколко месеца, но то си е...

И аз като разбрах, че съм забременяла и като му казах (на дядо ми), той се зарадва много, понеже немаше брат му деца, нема деца и леля ти Куна, леля ти Кирка... все немаха деца и те се зарадваха много и майка му, баща му изобщо се зарадваха много, че съм бременна.

Мойте родители също много се зарадваха, тя майка ми все ми викаше, преди да се ожени: „Ожени се, дорде съм млада, да ти изгледам едно дете, ма, ожени се, ма!“ □ Да, ама, аз все така се случваше... не си намерих подходящия. И така, докато не срещнах Петко, дядо ти!

- Е какви! Очаквах да видя дали ще е момче или момиче, както като тръгнах към родилната маса, понеже бях много голема, а пък не беше време за раждане, рано още и докторът вика на сестрата: „Сега тук ще хванем един голям осмак“. - И като се роди майка ти - Светлето - той се зачуди, а пък не бяха открили, че са близнаци и той вика: „А! Дръж сестро, тук има още едно бебе“ (усмихва се през сълзи). И ме попита: „Можеш ли да го родиш веднага, или малко кислород...“ Викам: Мога, докторе! - А той вика: „А, не смея да те пусна веднага да го родиш“. И ми даде малко кислород, ми сложи за 15 минути кислород да дишам и се роди второто бебе...

И хубави, като кукли!

Като раждах, не ме болеше много, понеже те са мънички, обаче две раждания и се цепнах... Цепнах се. И после като взема да ме шие отдолу... викам (сmee се): „Айде, докторе, стига си шил!“ - а той вика: - „А, тепърва съм взел игла и конец.

Давай, сестро, конци! - те се смеят, на тях им е за смях, а не чувстват, че теб те боли и се майтапят, на тях това им е като... (въздиша), не ги боли, ни нищо... А теб те боли... ама нема как, ама инак не ме болеше като ги раждах, е, то боли, не може без хич, ама не е като някои големо дете, а пък моите бяха мънички. Светлето - кило и деветстотин грама, а Искретото - две кила и двеста грама. Това си нищо не е, обаче понеже две, и съм се цепнала и ме заши човекът.

А като разбраха вече, че са две? Е...! (Усмивна се щастливо) Сестрата как им се радва, че са две и ми вика: „Погледни! Погледни това към теб - за Искретото - Гледай какви хубави деца! - тя като ги прегърнала, двете на една ръка си ги сложила, пък и те еднояични беха, та много си приличаха, много си приличаха, не можеш ги различи. Ама аз после, като поотраснаха така, почнах да ги различавам. Почнах да ги различавам по самите маниери, по погледа им, по усмивките... Оная беше по-така, пъргава, по-едричка, по-жизнена..., а Светлето беше по-слабичка.

А пък родителите на дядо ти, те се радваха много -от син внучи да имаш! И като ги занесах един път в тех, и свекърва ми постла едно одеяло така, те бяха малки, не бяха проходили още, 8-9-месечни, но лазеха. И свекър ми си дойде и носи бонбони „лакта“, и като им дава - те нали шумят и са пъстри - бели, червени, сини, жълти, и те се радват. Лазят и стигнат до него - той седна - хванат се за коленето му и се изправят. Той им се радва, сиромаш. Всички им се радваха. Като им месихме пита и като им надонесоха подаръци, а леля ти Кирка - палта за зимата, ...?перешнки, ескимоси, роклички, обуцета им купи баба ти Тодорка - белички, лачени.

Бяха много красиви деца! Като ни срещнаха по улицата хората: един старец един път, бяхме с баба ти Мария, и ми вика: „Булке, спри се да погледам тия хубави деца! Кукли!“ Една жена тук минаваше, покрай нас, и вика: „Аз съм близначка, но другарчето ми е умрело. Може ли да дам по една кифличка на твоите деца?“ И аз викам „Може, дай им!“.

Те в количка беха, такава голяма, двойна количка, като файтонче нещо. Спяха в едно легло, но ние, знаеш ли какво, ние го направихме по поръчка креватчето, та широчко. Преградихме го през средата, така с дъска, но отдолу да има място, та крачетата им да са свободни - едното с насам главата, а другото - натам с главата. А отдолу високо дъската, та да могат краката да си промушват... И като се изправят на дъската, се закачаха. Скубеха се, па Светла, като ухапе Искретото, одраска я по нослето, а пък дупето ѝ ухапе. И аз тогава разбрах, че е болна. Бе погледнах кръв по гащичките, а тя изпищя, те вече разбираха: „Тя ме ухапа - вика - хапе, Тета хапе!“ - Тя беше Тета. Оная беше Иса - „Тета хапе!“ - и пищи. И не може да се спре кръвта, защото е било болно от левкемия. И после, като разбрахме, но ние веднага разбрахме, че получи такива кръвоизливи, сини петна по крачетата. Аз веднага го заведох на лекар и те веднага казаха, че е болно от левкемия, (говори тихо, съвсем тихо, а от очите ѝ - загледани нанякъде

- текаат сълзи) и за три месеца от света.

Аз исках да ги кръстя на баща ми и на свекърва ми, обаче, като предложих имената, баща ми каза: „Бе я си кръсти децата със съвременни имена, тия нашите са стари имена, защото баща ми нали се казваше Божичко, аз исках Божидарка, а пък свекърва ми Донка - аз исках Дарина, така че Божидара и Даринка. Ама баща ми нали вика: „Я си ги кръсти с хубави имена!“ - и аз си ги кръстих Светла и Искра. Тия имена най-много ми харесваха.

Понеже децата бяха много слабички и получиха детска екзема и грижите ми бяха големи. Всичко през ютия минаваше, пране и гладене, даже парене, не само пране. Много ми помагаша. Всички ми помагаша. И зълва ми идваше и ми помагаше, тая Кирка. И етърва ми - катка Мара и майка ми, обаче, то лекарите казаха, дорде не се засилят децата, дорде не се израсне тая екзема, така ще бъде... и шест месеца, и после им мина. Те се засилиха, аз ги хранех много - та пюрета, аз понеже немах кърма и първо ги хранех с „Еледон“, кисело мляко, пюрета, сокове и така...

Та бърже израснаха екземата, обаче, после това вирусно беше. Ама Искретото, като разбрахме за левкемията - 60-та година беше. Три месеца боледува... в болницата все бяхме, щом откриха, че е левкимия, веднага ни взеха в болницата. Тя три месеца боледува и си отиде.

На всички ни беше много тежко. Детето да си загубиш... Дедо ти и аз... сега... не било наше! На две години беше, не беше съвсем мъничко. Спомени си имам от него, то въпреки, мъничко се роди, знаеш.

НО ТАЗИ РАДОСТ НЕ БЕ ЗАДЪЛГО...

Венка, р. 1930, Гоцеделчевско, средно образование

Запознанствата по мое време ставаха по по-различен начин. Аз и мъжът ми се запознахме така: моето семейство живееше на село, имахме овце. Една сутрин изведох овците на паша около селото. Бях поседнала на тревата, на една поляна, когато зад мен чух тихи стъпки. Някой приближаваше към мен. Веднага скочих и видях зад мен Ванчо (смее се). Той беше момче от съседната махала на селото, един едър и хубав мъж, като че ли сега е пред очите ми - облечен в шаячни потури и бяла тъкана риза, а калпакът му леко кривнал на една страна. Ванчо беше от заможно семейство. Усмихна ми се и ме попита закачливо, дали може да дойде на гости у нас. Не му обърнах внимание, защото ме беше срам да отговоря. Събрах овците и си тръгнах, защото се страхувах да не ни види някой и да ни одумва по цяло село. На нашите не смеех да кажа за срещата, въпреки че

те много одобрявах Ванчо, защото, както ти казах, беше от заможно семейство, а и много скромен. Баща ми ме учеше да гледам момчето, което ще бъде мой мъж, да има ниви, за да работим и изхранваме децата си. На другата вечер ето ти го Ванчо, пременен в нови дрехи, заедно с майка си и баща си (усмихва се). Изплаших се, смутих се, когато ги видях. А те радостни, носеха шише с ракия и една погача. Майка веднага изскочи от вътре, посрещнахме ги като хората. Когато влязохме вътре, неговият баща пръв започна да говори: „Добър вечер, ние идем момата да ви вземем, ръката да ѝ поискаме, без нея се не връщаме.“ Аз не смеех нищо да кажа, а пък по традиция е важно сватове да не се връщат назад, защото това е зле за момичето. Така се сгодих за Ванчо, след 3 месеца вдигнахме голяма сватба. Цяло село беше поканено.

Ванчо беше на гурбет с баща си в града. Както си бях на нивата, нещо ми прилоша, зави ми се свят, всичко ми се преобърна. Не знаех, че когато жената е заченала, настъпват такива промени. Прибрах се у дома, полегнах си, когато изведнъж започна да ми се гади. Станах и отидох при свекърва ми, те живееха до нашата къща, разказах на всички и се разплаках. Тя пък се усмихна, погали ме главата и ми каза, че съм прихванала. Към детето, което носех, не знаех какво изпитвам. Беше ме страх, не знаех как да постъпя, но като всяка майка бях щастлива.

Ванчо се прибра от града, беше ме срам да му кажа, но когато си легнахме, на мен пак ми прилоша. Той се изплаши, попита ме какво ми е, и тогава всичко му разказах. Ванчо много се зарадва, че ще стане баща (усмихва се). Още тогава той беше сигурен, че ще да е момче - работливо като него.

Когато настъпи момента да родя, нямаше родилни домове. Като си вършех къщната работа, изведнъж усетих остри болки в кръста. Веднага извиках свекърва си, отидохме в плевнята, защото разбрах, че вече е време. Детето се роди там - в плевнята със сено, с помощта на свекърва ми, която беше и доктор, и акушер. Роди се момче - здраво и силно. Раждането беше трудно, болките в кръста не спираха, за миг загубих съзнание. А когато дойдох на себе си, всичко беше свършило. Преди да родя, си бях изтъкала много пелени, за да повивам с тях бебето. Ванчо като разбра, че детето и аз сме добре, специално от града купи пелена, по-различна и хубава от тези на село.

Близките ни веднага на другия ден ни нагостиха. Всички се радваха, че Ванчо син си има. Но таз радост не бе задълго. Детето живя половин година, разболя се тежко, а ние нямахме пари да го лекуваме. Нямахме и доктори, болестта се развиваше с всеки изминал ден, когато една студена зимна нощ то почина (разплака се). Никой не повярва на това, но стана то. Родителите ни ни успокояваха, че сме млади и ще си имаме още много деца. Беше ме страх да забременея отново, че може пак да стане така. Минаха 3 години, когато разбрах, че пак съм заченала. А до тогава аз и Ванчо работехме от сутрин до вечер, но

винаги пред очите ми беше онова малко създание, което завинаги си отиде от нас. Мисълта, че носех в утробата си второ дете ни даде кураж и сили в живота. Решихме, че детето трябва да се роди не в плевнята, а вкъщи, на топло. Свекървата този път повика една жена от селото - баба Живка, тя да изроди бебето. За щастие пак родих момче, плакахме всички от радост. Ванчо най-много плака, от мъка по първото загубено дете и от щастие по второто. Раждането беше още по-трудно от първото. Три дни бях като ни жива ни умряла. Съвзех се постепенно, помагах ми всички.

С Ванчо решихме детето да го кръстим на името на баба Живка, кръстихме го Живко, да е живо и здраво винаги. Нямаха нищо напротив нито свекърва ми, нито свекърва ми, нито майка ми и баща ми. Живко израсна и стана хубаво дете (пита се). Дали е Божя работа, но Живко много приличаше на първото ни дете, неговото братче. Когато Живко стана на 10 години, реших да му разкажа за братчето му.

За Здравко грижи полагаха всички, с каквото могат. Когато поотрасна малко, дори Здравко сам полагаше грижи за себе си, работеше с нас на нивата. Така го отгледахме Здравко, но дълбоко в сърцата ни е останал завинаги спомена за двете хубави сини очички, които ни гледаха жално, а после се затвориха завинаги. Но пък да е жив и здрав Живко много години. Животът е такъв, изпълнен с радост и мъка.

ДОБРИ ДЕЦА СА, ОБАЧЕ ИСКАХМЕ ДА СА ПО-УЧЕНИ...

Петя, р. 1933, София, висше образование

С бъдещия, с мъжа се срещнах в ученическите си години, но познанството ни се задълбочи по-късно като студенти. Доста години се познавахме и ходихме. Тогава бяха бедни години, трудни години, имахме малко пари и разходките ни бяха предимно из парковете.

В различни квартири живеехме, живеехме в един квартал, но... как? В различни квартири, разбира се. Как ще живеем заедно?! Кой тогава живееше заедно? Аз си живеех при леля си, той си живееше при майка си и баща си. И се срещаме вечер, всяка вечер, през вечер, на седмица. Ходехме на мачове, на боксови мачове, много ходехме на кино, по концерти - това ни бяха забавленията. От време на време на студентски празник и по на някоя екскурзия на Витоша, на Банкя, на поляните на Банкя. Приятелите ни бяха все наши състуденти... След като ходихме 5-6 години и завършихме университета, вече на работа и тогава се оженихме, щом почнахме работа. Аз бях на 25 години...!

Ние вече толкова години ходихме и го бяхме решили и в първия момент, когато бяхме вече самостоятелни, няхахме нужда никога да ни издържа, се оженихме. И тогава отидохме да живеем на една квартира под наем, след това дойдохме да живеем при неговите родители, на тясно, в една стая... Те ме приеха добре, аз вече работех, имах добра работа, приеха ме добре, живеехме си заедно. В началото домакинствата ни бяха общи, ние се хранехме повече по столове, после начинът ни на хранене беше различен и всеки си пое.. Те си имаха отделна кухня и ние си имахме... Но живеехме заедно с родителите на мъжа ми 30 години. В това време се родиха две деца.

А женитбата ни малко беше странна! Женитбата ни беше в делничен ден, аз бях с пола и блуза, защото няхахме пари да купим цяла рокля. Парите, които имахме мъжът ми и аз, ги събрахме и купихме на него обуца и шлифер, на мене купих пола, блуза и с нашите приятели отидохме в гражданското, оженихме се, върнахме се на обяд, отидохме на обед с 5-6 приятели и кумовете. Вечерта се върнахме при неговите родители, на които занесохме една торта само и с това отпразнувахме празника. След това, няколко дена след туй, дойдоха всичките ни приятели от службата, където работехме. В туй време живеехме още в една стая и понеже нямаше къде да седнем, всички седяха по земята, кой къде свари, там сядаше, и донесоха ни подарък моите колежки от службата и тогава ние имахме такъв навик, който се ожени, му занасяхме по една тенджерка. И тази тенджерка толкова години оттогава я имам и като я видя, си спомням, че ми е подарък от колежките. И след това... родиха се две бебета. Две години няха... две години живяхме без деца. И в момента, в който се уплаших, че може да ми има нещо, забременях (ха-ха-ха). Първото дете, разбира се, с голямо притеснение го очаквахме, както и посрещнахме. Притеснено и притеснено го гледахме..., защото не сме свикнали, мислим не е жив човек, ами кукла, ще му стане нещо, непрекъснато над него седяхме...

Пет години по-късно забременях с второто си дете, но понеже много мъчно гледахме първото, много мъчно, боледуваше много и така притеснени, не знаехме как и старите при нас, и те кое болни, кое здрави, много на тясно, много притеснено живеехме и като забременях с второто, ме беше страх и неудобно да кажа на свекърва ми, че ще имам още едно бебе, че въщи ще се появи. Доста време не ѝ казах.

И един ден пристига тогава от поликлиниката, аз вече бях ходила в поликлиниката, записали ме, и аз доста време след това не ходих и те идват да ме проверят. Звънят на вратата и питат свекърва ми. „Тука има бременна? Дошли сме за нея“ Тя казва - „Няма бременна“ - „Е, как нема бременна, еди коя си нали тука живее?“ „Да, тука живее ама няма бременна“. В това време аз излизам и нищо... прибрах се и след туй свекърва ми се разсърди, дете не съм ѝ казала, пък аз се притесних, защо да не се притесня, как ще гледаме още едно... и така. През

цялото време на по-големия си син разправях хем, че ще има сестричка, и когато се роди бебето и дойде с баща си под прозореца на родилния дом „Какво е бебето“? казвам: „Момче“, „Защо? Нали щяха да ти дадат момиче? Върни го, искай момиче.“ Много хубаво бебе беше. Първото дете го кръстихме на бащата на мъжа ми, а второто аз му измислих име.

По отношение и на двамата си сина имах големи очаквания, особено по отношение на големия, той беше добър ученик и послушно дете и имах много големи очаквания. Е, преди да се роди... никакви очаквания...! От рано приготвях дрешки, тогава се чудехме какво да им приготвяме. Като бременна, най-много ми беше лесно. Много ми беше лесно, нищо специално не съм имала, леко изобщо... до последния момент си бях на работа с първото дете..., не, напротив с първото дете давах отпуски месец и половина преди и месец и половина след раждането. Обаче аз щом излязох в отпуск, няколко дена след туй отидох на пазара, вдигнах една тежка чанта и по пътя... детето се роди още в началото на деветия месец. Започнаха ме болките, чак се уплаших много и като първа бременност, не знам как трябва да е, легнах и гледах часовника, на колко минути, само знам, че трябва да се повтарят и то действително, от обед болките, късно вечерта, бебето се роди нощес в 3 часа. Мъжа ми беше на мач и като се връща вкъщи с приятели и като му казвам, че вече ще раждам, той казва: „Ами, как тъй бърже?“ И всичките, и той, и приятелите му отивали към родилното пеша. И това е, и се роди момче, едва на три килограма.

Нито при единия път, нито при другия очаквах момче, исках да бъдат момичета. Мъжът ми нямаше претенции... И специално две деца искаше мъжа ми, мене хич не ми се искаше, аз предпочитам с едно, като се бях толкова намъчила с едното, хич не ми се гледаше второто.

...Е-е... боледуваше много, в една стая, на работа, нема кой да го гледа, много се намъчих. И аз отивам на работа и на обед тичам да взема храна и оттам, връщам се, нося храната и тичам пак на работа. Без да обядвам... Един ден аз, един ден мъжа ми. След това се включи и дядото, та през два дена вземах храна. Изобщо, мъчно го гледах и никак не ми беше до второ, ама мъжа ми... Второто се роди, за разлика от първото последния ден на деветия месец, вече на другия ден щях да тръгна на работа, свърши ми отпуската. И аз като се разшетях, реших да мия под креватите и хроц - кръстът ми, така ме заболя, че едва успях да кажа по телефона на мъжа ми да се върне, нито Бърза помощ, нищо, той грабна още от библиотеката една кола и на родилния дом... Не успяват да ме прегледат, направо в родилната зала и айде, за два часа се роди. То било готово.

Той беше толкова злюяд, толкова злюяд! И с двете деца... имах мастит, страшни болки, и въпреки това ги кърмех, мъчих се, кърмех, поне колко майчино мляко поемат. Второто дете расна по-лесно от първото, понеже вече имахме опит от първото и така много-много не му се притеснявахме. Расна по-свободно...

в това време вече бяхме намерили едно момиче, което се грижеше за децата - пере, извежда го на разходка, дава му храната. Тя беше без родители и ние го изучихме. Марийка!

И големи надежди за децата, за съжаление... абе добри деца са, обаче искахме да са по-учени...

АКО СИ СИ ВСЕ ОЩЕ МОМА, ИЗЧАКАЙ МЕ

Надка, р. 1933 г., Гоцеделчевско

С моя мъж се познавахме, защото сме от едно село и даже живеем в една махала. Аз винаги съм го харесвала като личност, като човек, но не съм мислила, че ще се женим. Ние живеехме в старото село, събирахме се тогава на седянки, да трием царевича, да предем, да чистим вълна, да плетем от слама черги и т.н.

На една седянка сме се събрали моми и ергени и влиза мъжът ми, той беше висок, едър, набит, защото той (беше борец) тренира борба. Винаги вземаше първо място и беше най-искания ергенин от всички моми в селото.

С него ходехме много по седенки заедно, моите родители не ми даваха да се омъжа за него. Аз избягах от нас, излъгах нашите, че като съм се прибрала, ми е паднала иглата за плетене някъде и аз ще ида да си я потърся. Но ние с него се бяхме разбрали предварително и тази вечер се оженихме.

Не бяхме женени, но по-точно може да се каже, че бяхме сгодени. Той ме откара да ме представи на неговите родители. Там ми дадоха един подарък и после аз се прибрах у нас.

И така около шест месеца ходехме сгодени. Но той и аз никога не бяхме спали заедно, аз си бех мома.

Той се ожени за едно друго момиче и аз си останах негова главеница или годеница. С нея живяха три месеца, защото той не я харесва, а неговите родители. След три месеца той избягва от селото, отива пеша до язовира в Доспат. Попъвал е два дена. Там е работил около една година.

После отива войник и служи три години.

Аз още съм си мома, но той нито писма ми пише, нито хабер пуска по некой.

И вече към края на неговата служба той ми пуска едно писмо. И в него пише: „Ако си си все още мома, изчакай ме, аз ще се върна и ще се оженим.“ И така и стана, върна се от казарма и се оженихме. А два дена преди да се оженим един друг ергенин пунал неговите родители да ме поискат за снаха. Аз категорично отказах, но моя баща прие така подаръка, който носят, той се нарича нишан. Но после си го върнахме.

Как родих, аз родих в януари месец, беше много студено тогава, си спомням. Аз си родих у нас, помагаше ми мойта свекърва, въпреки че тя въобще не ме обичаше. Не ми беше толкова интересно, защото бях виждала и друга жена, когато раждаше. А мъжът ми от самото начало, като разбра, че съм бременна, се радваше и много искаше да е момче, да стане бъдещ борец. Но за съжаление не е такъв.

БЕШЕ ГОЛЕМА СИРОМАШИЯ, НЕМАШЕ КАКВО ДА СЕ ЯДЕ

Неда, р. 1933 г., гр. Червен бряг

Когато имаше празник или в неделя, ходехме до обяд на черква, а следобед ходехме на музика в салон - танцувахме. Вечер се правеха домашни седенки. На една такава седянка се запознах с Петър. Тогава аз бях ученичка в седми клас в прогимназия, бях на 15 години. През деня с други момичета правихме разходки. Например: от черквата до центъра на селото и така се срещаме и разговаряхме с момчетата. Седенки правеха само момичета, понякога с тях идваха и майките им, но те стояха в друга стая. На тези седенки пеехме, плетяхме. Така една година мина. Ние се срещаме с Перчо (Петър), но затова не знаеха родителите ни. Седми клас като съм завършила, на другата година съм се оженила. Той ми беше рекъл: „Ако не щеш ти, аз ще ида за друга“, и съм се оженила, че ме беше страх, че нема да ме вземе. А и сестра му идваше в училището и се разговаряхме. Тя все ми говореше хубави неща за него. Аз бях по-богата от него, имахме коне, крави, овце, кози, гъски, кокошки. И родителите не ме даваха на него, защото бях много млада. И му пристанах, т.е. жени се без знанието на родителите, заведе ме у тях и вече бях невеста. Това беше на 24 април 1949 г. Сестра му ходи у нашите да пита дали ще ги приемат, а те я изгониха. Поле тя пак ходи и ни приеха на гости. С майка ми и татко ходихме във Враца в църквата, за да разрешат венчавката, тъй като аз не бях навършила 18 години.

Дадох ни разрешително и през октомври месец на 1949 г. се оженихме. Преди сватбата (която е в неделя) в петък вечерта аз отивам у нас и точа листа (фиде). Тази вечер се преспива обезателно с момиче, на което сутринта му се дават пари, сушени сливи, ябълки, орехи. В съботна вечер Петър донесе обувки на мен и чехли на майка ми. Родителите на Петър ми купиха (сукно) плат и обувки. Бях с плисирана копринена пола и с блуза - тъмно синьо на цветенца, с воал, който е бял и с венец. Полата и блузата са от един и същ цвят. Мойте родители му купиха само плат за риза, костюма си беше негов. В неделя се ходи за момата. С музиката се тръгва от младоженеца, после се отива в кръстника и отива да се взема булката. Като дойдох у нас, на портата братята ми и братовчедите не ги

пущаха, искат пари или искат два коня по за десет години, стадо овце. Дадоха пари и ги пуснаха. Аз бях вътре в къщата и фризьорка ми къдреше косата - нагриват се пирони, косата се увива около тях и тя се къдри. Слага се маса, после ние с Петър отидохме в другата стая да се приготвим, да се дооправим. Това става всичко за около час. Излизаме от къщи, аз подръка с кума, а Петър с кумата. До църквата се свири тъжна песен „Съдбо, съдбо моя, защо си тъй решила“. Влизаме в църквата, попа ме попита първо мен дали съм съгласна да се ожена за Петър. Аз казах :“Да!“ След това го попита него. Кумата даде пръстените и халките и попа ни ги сложи. Викаха ни горчиво, след това ни дадоха мед със зальк хляб и излязохме от църквата. Пред църквата от едно сито се хвърля жито, царевица, бонбони и се вика: колко зрънчета, толкова дечета (деца). После се гледа какво е хванала булката.

След венчавката се свири и играят хора, ръченици. Венчавката става преди обед, след това се отива у булката. Слага се трапеза - яде се и се пие и след това се прощавах с родителите си и роднините. Плаках, майка ми нареждаше да слушам, защото няма връщане назад. В огъня да те накарат да отидеш, ще отидеш. Тези, които идват с младоженеца на обяд, се наричат стариите (т.е. в дома на булката). Тогава родителите ни дариха - дадоха ми плат, сърпове, ...?дарачена, дървени закачалки, които се разгъват. И заминаваме в дома на Петър, но не идват родителите ми, само по-близките на семейството - те се наричат бугандзее. Забравих да кажа, че като се излиза от църквата, се обикаля селото, за да се разбере, че има сватба, и след това се отива у булката. После у дома на Петър (младоженеца) сватбарите се посрещат. Пак се хвърля жито, царевица и бонбони - това се прави и пред дома на булката. Дариха ни с подаръци и родителите и роднините на Петър. Яде се, пие се, весели се и на другия ден се прави сладка ракия, която се прави червена и са занася на родителите на булката и се пее „Добро утро, свате, носим ти ракия“. Сестрата на Петър и негови братовчеди занесоха ракията у нас. Те се даряват от родителите ми, слага се трапеза, ядат, пият и се смеят.

След сватбата Петър замина войник в Крумовград - 2 години и половина. Аз живеях при свекър и свекърва. Освен до майка ми, другаде не съм ходила. Беше голяма сиромашия и ходех у нас да ям и после се връщах при свекърва ми. След като замина войник, аз ходех да уча занаят - плетачка. После отвориха ТКЗС и работих там - садих, копах, жънах, брах царевица. Правех всичко, което ми наредят. Петър не си е идвал от казармата. Когато се върна от казармата, отвори бръснарница и работеше като бръснар. Със свекърва ми се разбирахме, защото аз съм слушала и не сме се карали. Помагала съм въщи, учила ме е да готвя. Родиха се децата. Николина я родих на 20 години, а Анка на 21 г. Когато се роди Николина, беше голям студ. Виелица беше, снег до колене, а другата се роди в жега. Свекърва ми извика Петър да впрегне конете. Качиха ме на каруцата

и ме откараха в родилния дом в Ставерци. Тогава живеехме в с. Постеля. И след като родих двете, и при двете след раждането стоях една седмица в родилния дом. После се прибрах къщи. Беше голяма сиромашия, немаше какво да се яде. Само съм ги кърмила. Свекърва ми дъвчеше хлеб и слагаше захар в един тензук и даде на Николинка да дъвче и без малко да я удуши. Тя ме учеше как да ги повивам. Некога сме се карали коя да го повие. Петър един път на Николинка ѝ се порадва, тя му се присмя и оттогава той не пристъпи до люлката нито на Николинка, нито на Анка. Той не ми е помагал. Само понекога, когато ходехме на гости у родителите ми, ги носеше.

До 1958 г. живеехме при свекърва ми. След това си построихме къща и живеехме вече отделно. Николинка е кръстена на вуйчо си т.е. на Петър, на сестра му мъж, а Анка на свекърва ми. Тогава не се кръщаваше на родителите на булката. Мъжът определя на кого да се кръсти детето, думата на жената не значеше нищо. Докато бях при свекърва ми, тя ми помагаше при отглеждането на децата. Майка ми по-малко ми помагаше. Като се отделихме, никой не ни е давал нищо. Когато идем на гости, ако има нещо да ни приканят да ядем, туй е било. Когато станаха децата по-големи, правихме кръщение в църквата. Бабата на селото чупи питата, трапеза се слага, дават се дарове на детето - шапки, търлъци, чорапки. Люлката, в която спяха децата, не беше наша - тя се даваше - предаваше се от едни на други от рода на Петър, колкото да се отчува (отгледа) детето и после се дава на друг.

Когато станаха децата на седем-осем години, сме ходили на Варна за една седмица на почивка. По-късно ходихме и на Велинград и на Шипково. Преди това беше голяма сиромашия и не сме ходили никъде. От две години се преместихме от с. Постеля и сега живеем в Червен бряг.

БЯХ ОБГРАДЕНА С МНОГО ОБИЧ И ВНИМАНИЕ

Татяна, р. 1938 година, Кюстендил

Омъжих се на 21 години след тригодишно приятелство с бъдещия ми съпруг. Всичко в семейството вървеше нормално. Не се мина много време и едно мое неразположение ме наведе на мисълта, че може би съм забременяла. Консултацията с лекар специалист потвърди съмненията ми. В първия момент изпитах малко страх, но постепенно се успокоих и заживях с мисълта за събитията, които следваха. Бременността ми не беше от най-леките, но мисълта за моето бебе ме държеше и аз стоически изтърпявах всичко. През този период съпруга ми, а и всички къщи ме ограждаха с внимание и много грижи. Моите родители живееха в град Дупница и затова от тях получавах съвети по телефона

или с писма. Щастието на всички беше безмерно. Всеки живееше в очакване на предстоящото събитие. Времето напредваше и аз все повече се притеснявах, а едновременно се и радвах, че ще мога да се отдам изцяло на малкото безпомощно човече. Междувременно си приготвях нещата, които щяха да ми бъдат необходими.

Най-сетне дойде очакваният ден - получих болки и веднага постъпих в болницата. Със страх пристъпих в залата за раждане, но всички от персонала бяха много внимателни и ми даваха кураж. За около час и половина съвсем нормално се роди бебчето - момченце 2,500 кг. Не мога да опиша каква огромна радост изпитвах. Часът беше три през нощта. На сутринта дойде съпругът ми, който също с нетърпение очакваше този миг. Неописуема радост го обзе, когато зърна малкото човече. След като вестта обиколи всички най-близки хора (майка ми, баща им, свекър ми, свекърва ми, сестрите ми), веднага бях посетена и поздравена от тях, и не мога да опиша колко много се радвах. Нарекохме сина ни Борислав, на баща ми. След изписването ми вкъщи всичко бе приготвено за мен и моят син. За моите родители и той бе първи внук и имах чувството, че на света няма по-щастливи хора от тях. Вече по-често се обаждаха по телефона и много по-често идваха в Кюстендил да ни видят.

Голяма помощ ми оказваше свекърва ми. В началото тя го къпеше и повиваше, переше дрешките. След като се възстанових от раждането, вече всичко вършех сама и аз бях много щастлива, че всичко върви нормално и сина ми се развива добре. Съпругът ми беше по своему щастлив - мъжки баща. Бях обградена с много обич и внимание. Имахме огромно желание да имаме второ дете и то трябваше обезателно да е момиче. И то дойде, но доста по-късно, след девет години и половина. С нея беше много по-различно. Може би поради голямата разлика.

Бременността ми беше много тежка, но когато човек желае силно нещо, преодолява по-лесно трудностите. Поради сложното ми състояние бебето се роди в седмия месец - 1,500 кг и 42 см. Докато навърши един месец стояхме в болницата. Доста трудни моменти изживяхме всички, но Господ е бил с нас.

Грижите за отглеждането ѝ бяха огромни, но всеки по своему беше щастлив. Таткото - че си има син и дъщеря, бащата - че си има сестричка и е баща, а за себе си - нямам думи. Полека-лека благодарение на най-близките ми хора успях да отгледам и дъщеря си. Много, много съм щастлива и с двете си деца.

Ние живеем отделно от свекърва ми. Понякога тя влияе отрицателно на сина си - надумва го срещу мен и моите родители. „Зет като мед, ама до обед, син като пелин, ама до амин“ - тази поговорка често я казваше.

Някой път казваше, че се търкулнало гърнето и не си намерило похлупака. Това беше още в самото начало, може би защото виждаше и в двамата едно добро семейство.

ВЕЧЕ БЯХ МАЙКА - ТОВА БЕШЕ ВЪРХОВНО УСЕЩАНЕ

Веселина, р. 1942, Дупница, средно образование, християнка

Освен радостта, която изпитах, когато разбрах, че съм бременна, се почувствах и удовлетворена, тъй като не можах да забременея веднага след като се омъжих. Бях щастлива, че ще имам рожба. Вниманието ми беше изцяло насочено към растящия в утробата ми плод. Живеех нормално, водех здравословен живот, за да мога да родя здраво и жизнено дете.

Родителите ни, моите и тези на мъжа ми, бяха радостни, че ще имат първо внуче (тези на мъжа ми), а моите родители щяха да имат вече трето внуче. У дома се стараех да ми осигурят спокойствие, почивка, внимание. Бременността ми протичаше нормално до седмия месец, когато получих болки, контракции, което наложи престой в болница до преминаване на критичния период. Безпокойството ми и това на мъжа ми и близките ми премина. Зачаках с вълнение и с известен страх датата на раждането. С всеки изминат ден се променях и външно, и духовно. Най-голямо беше вълнението, когато почувствах, че се размърдва в мен, подсъзнавах ми, че е живичко. Очаквах всеки негов тласък щастлива. Молях се всичко да бъде нормално, да бъда и аз здрава, за да мога да се грижа за бебето си. В мислите ми през дните и нощите си представях как ще изглежда моето бебе, как ще го храня, люшкам, милвам. Не крия, че много исках да си имам момиченце. Все си мислех как ще му връзвам косите на опашка, с панделки, как ще го обличам с хубави дрешки. Не съм очаквала, че самото раждане ще мине леко, но се стараех да не мисля предварително и чаках деня с нетърпение.

И той дойде. През нощта на 17.VI.1971 г. почувствах леки болки, изтекоха оплодителните ми води и на сутринта отидох в болницата, придружена от свекърва ми. Приеха ме, подготвиха ме и зачаках. През целия ден все не можеше да си проправи път детето. Болките бяха слаби, вечерта се поусилиха, дежурният персонал положи доста грижи и така с тяхна и моя помощ, малко трудничко, което се забравя бързо, моето малко момиченце излезе на бял свят. Бях щастлива и доволна. Имах момиченце 2,300 кг. И понеже беше малко, го отделиха от мен. Беше ми мъчно, но така трябваше. Тогава така се процедираше - детето отделно, в сектора, докато достигне тегло 2,500 кг. След няколко дни настоях много да видя бебето си и те ми казаха, че трябва да го позная, в което се съмнявах. Та аз го бях зърнала само за миг. Но когато отидох в сектора най-хубавото, най-жизненото бебе беше моето, като че нямаше друго по-хубаво. Вече бях майка - това беше върховно усещане. След десет дни бяхме готови за изписване.

Вкъщи ни очакваше уют и топлина. Бяхме оградени от истински грижи от страна на съпруга ми и свекървата. Така под грижите на всички ни растеше малката Маргарита. Имахме и тягостни моменти, когато много плачеше или боле-

дуваше, но така майките по-бързо побеляват. Постепенно малкото бебче стана малко момиченце, после по-голямо и така отгледахме нашето момиче, което е вече семейна и ни е дарила прекрасна внучка.

Изминаха няколко години и желанието ни да си имаме още едно дете се усилваше. Няколко неуспешни опита ни отчяха. Изминаха девет години и половина, когато разбрах, че съм бременна. Хем бях щастлива, хем ме беше страх, защото бях на възраст. Но желанието надделя и така износих и втората си рожба. Силно бе желанието на таткото този път да е момче, но не стана. Раждането премина по-леко и на бял свят се яви втората ни дъщеричка Лили с буйни черни коси и тегло 2,800 кг. Този път ни държаха една седмица. Изписаха ни, но вече в помощ ми се притече моята майка, защото свежърва ми беше много болна. С много грижи, хубави и понякога тежки моменти отгледахме и второто си дете. Щастлива съм, че си имам две дъщери, съпруга ми също ги обожава.

БЛИЗКИТЕ ПРИЕХА ПРИСЪРЦЕ МАЛКИЯ ЧОВЕК

Веска, р. 1942, Самоков, висше образование, християнка

Бяхме студенти в института за учители и специалисти в София. Аз бях първи курс, а той - във втори. Той беше член на студентския комитет и се занимаваше с организационна дейност. На 22 март 1966 г. празнувахме деня на пролетта в една зала. Аз пристигнах с моя колежка, която също беше в студентския комитет и двамата се познаваха. На вратата ни посрещна той - симпатичен и много енергичен младеж. Запознахме се и и те започнаха служебни разговори. На мен ми хареса, но разбрах, че колежката също го харесва. Тя беше от гр. Кърджали, доста далеч от неговия роден край, а аз по-близо. Това той разбра още при запознанството. Прекарахме вечерта в една компания. Чувствах се много приятно. Завързахме дружба. В края на май голяма студентска компания уредихме изглет до Банкя. Там прекарахме два дни във вилата на един от колегите. Беше забавно. В един от моментите на осамотяване той ми предложи брак. Не се съгласих веднага, а оставих да размисля. След седмица отидохме с моята група на екскурзия до морето. Бях неспокойна, защото на връщане трябваше да дам отговор, а дори не бях провела разговор с родителите си. Когато се прибрахме той ме чакаше с нетърпение. Проведох телефонен разговор с баща си и му казах, че след седмица ще отида до вкъщи с момче, което ми предлага брак.

В уречения ден ние заминахме за родното ми място. Дойдоха и неговите родители и така се сгодихме. След време направихме сватба и сключихме брак, който трае вече 31 години. Майка ми е селска жена без образование, в някои

моменти не можеше да ни разбере, не влизаше в положение, а се стремеше да налага своето мнение. Опитваше за вмешателство в семейния ни живот, а аз все отстъпвах като по-млада и разумна жена. Тъй като бяхме студенти, на мен ми се струваше, че още е рано да имаме дете. Затова умишлено изчакахме определено време и след няколко месеца направихме сметка, че вече мога да забременея. Така „по план“ след 9 месеца родих сина си, който сега е на 29 години. На новината за бременност най-много се зарадва сестра ми, която е по-малка и с нетърпение очакваше да стане леля. Майка също се зарадва, защото тя не бе запозната с умишленото ни закъснение и това я притеснявало. Винаги съм се държала твърде внимателно както с моите, така и с неговите роднини и близки. Татко му беше също селски човек, но разбран и етичен. Него уважавах много.

По отношение на детето очаквах да се роди нормално и в определеното време. Така и стана. През август 1967 г. това се осъществи. Имах желание като всяка майка да расте здраво, жизнерадостно. Да бъде умно и послушно. Работех по неговото възпитание и сега има резултати. Очакванията ни бяха да бъде футболист, а той се оказа с художествени наклонности и стана художник. Раждането мина без много проблеми, но ми тежи това, че в деня на раждане съпругът ми отсъстваше от града, беше отишъл за два дни при родителите си и точно втория ден аз родих. Той разбрал за детето, когато се прибрал, от негова вуйна, която ни бе хазайка. Първа за появата на новия човек разбра неговата леля - сестра му. А след това и родителите ни. Радостен бе и съпругът ми, защото първото дете е син, а за родителите му първи внук. Така че близките приеха присърце малкия човек. Кръстихме го на дядото (свекъра). Аз изяхвих желание да носи неговото име, защото уважавах този човек. Живеехме на квартира без собствено жилище и ни бе много трудно отглеждането, защото няха необходимите условия за това, а в същото време давах само четири месеца отпуск по майчинство. Наложих се да започна работа и да поверя детето на двете му баби. Те много ми помагаша, но бе трудно да се живее само в една стая с малко дете. Когато навърши десет месеца го дадох на село при моите родители, които полагаха доста грижи при отглеждането. Те бяха и по-млади от родителите на съпруга ми, пък и това беше първото им внуче.

ОГОРЧЕНА СЪМ ОТ ЖИВОТА, И ТО МНОГО

Илияна, р. 1946, Пловдив, средно образование, християнка

Родителите ми са от Гръцка Македония, преселници са в България като бежанци. На 21 години се омъжих, а на 22 създадох първото си дете. В семейс-

твото на мъжа си бях приета много добре. Преди да се омъжа, свекъра ми знаеше моето семейно положение. Знаеха всичко за мене и нямаха никакъв проблем с женитбата, даже се зарадваха, когато разбраха, че със сина им ще се женим.

Първата ми рожба е родена 1967 г. По отношение на детето нямах нищо против момиче ли ще е, момче ли ще е. То щеше да бъде радост за цялото семейство, общо - моето и неговото семейство. Като първа рожба, без значение какво ще е. Родил се момиче. Всички бяха щастливи, писахме го на свекървата. Много се радваха, много внимание имаше към детето, изобщо проблеми нямахме.

След като стана дъщеричката ми на две години, решихме да имаме втора рожба. Също без значение каква ще бъде - момче или момиче, просто да не остане в живота сама. През време на бременността нямах проблеми, но когато стигна вече за раждане, взеха ме в родилния дом с болки, с паднал плацент и 3 дни не можех да родя. Лекарите не знаеха какво да правят. Накрая ми включиха система за раждане и родих син - 4,500 кг. Без никакви проблеми, без сцепване - нормално. (плаче при този спомен)

Зарадвах се много на сина си. И мъжът ми се радваше. Съпругът ми знаеше предварително, преди да се качи при мене, че е момче, защото долу записват имената на децата, килограмите, всичко и много се радваха, че го писахме на баща ми. Първото на майка му, второто на баща ми. И живяхме много хубаво. Свекър нямах, свекървата също почина и не можа да види втора рожба. Радостта беше на моите родители, защото го кръстих на баща ми. Мъжът ми беше съгласен. С негово съгласие го записах, но в течение на време той започна да пие, започна да играе комар, оттам започна семейството тежки дни да изживява. Заедно с мен тормози и децата, но по някаква случайност забременях и с трето. То беше нежелано, защото до 4-тия месец карах цветна бременност. Никой не можеше да разбере, че съм бременна. Преглеждат ме, но тогава нямаше видео-зон, нямаше такива апарати, с които да установят и казват: „Ами няма нищо, ами той ще се усили, ти си отслабнала, затова е така оскъдно“. И когато вече се чува първите тонове, тогава се разбра, че съм бременна, и ме оставиха в Родилния дом за задържане, затова, защото ме попитаха: „Сега искаш ли да го махаш, или ще го оставиш?“ Аз казах: „Аз, след като съм го създала вече, в никакъв случай няма да го махна. Това е грешно да се маха човек. Ние кучета и котки гледаме, камо ли дете да махам. Да унищожим.“

И така си остана. След като вече разбрах, че съм бременна, си казах: „Дано само със здраве да родя“, нормално да се роди като двете деца. Действително, роди се нормално. Въпреки че от 5 месеца бях в болницата непрекъснато под наблюдение на лекарите, затова защото от време на време, въпреки че вътре имаше тонове, един път заглъхнат, после пак се чуват, но два-три дена заглъхваха и въпреки всичко излезе нормално дете. Радвахме се, защото се роди момиченце и станаха две момичета и едно момче. Двете дъщерички да се

уважават, като първата е най-голяма. А синът пък, като порасне, ще ги пази двете. Да си споделят, защото трудно е брат и сестра да си споделят, отколкото две сестри. Радостта беше много голяма. Много добре живеехме, независимо от това, че имаше от време на време тормоз с неговото пиене. Но бяха живи моите родители. Аз преодолявах абсолютно всичко, защото ми помагаша майка ми и баща ми непрекъснато с пари, с всичко ми помагаша.

След като починаха моите родители, той започна вече много да ме тормози, да ми иска парите, да ме бие за пари, да отива да ги изиграва на рулетките. Откак се създадох ролетките в България, той започна денонощно да играе на комар. Пари за хляб може да нямаме, но за комара, за рулетките, трябва да има пари. И оттам се разстрои моето семейство. Дъщеря ми, голямата, е омъжена 1985 г. в Хасково. Много е добре, има си дъщеричка. Свекъра и свекървата са много хубави хора, заможни. Тя е старша сестра, той е лекар в Хасково. Културни хора, разбират се добре. Синът ми също е женен, но снахичката, малко има притеснения с нея, затова защото тя не може да разбере живота колко е скъп, колко е труден. Понеже аз бях винаги между тях и... (въздиша дълбоко) роди едно, няма и след година роди друго, няма и година роди трето. И достигна до 4-то дете, без да иска, без никакви лекарства ли, никакви други средства, които да я предпазват от бременността... Дори синът ми не знаеше изобщо за второто, третото и четвъртото дете кога е забременяла. Казва му чак, когато стане на 5-6 месеца, иначе си мълчи, изобщо не му казва, че е бременна. По каква причина, тя сама си знае. Запазиха си семейството, живеят си семейно, но почна против мен да настройва сина, защото аз работя, като се върна, се чудех кое дете да оправя, да готвя ли, да чистя ли, а тя... на телевизора, играе си с електронни игри и не обръща внимание на децата. И понеже аз ѝ правя забележки: „Абе погледни децата, не електронните игри, ами гледай децата, защото децата са по-важни, игрите, когато си била без деца, но сега вече децата трябва да са гледат“. И оттам са получиха също неприятности. Мъжът ми, когато се прибере, е винаги пиан, не мога да споделя с него.

Просто бях принудена да напусна дома. Стана непоносим живота ми. Мъжът ми дойде, бие ме да ми вземе парите за комар, синът ми ме бие да гледам децата, а аз трябва да ходя на работа и бях материално отговорно лице. И така се принудих и заминах за Велинград. Дойдох тука в санаториума, лежах два месеца, оттам свързах се с един другар, който все пак ми даде подслон, защото той не пие, ни пуши, разполага с парични средства, а иначе трябваше да бъда на пътя. Принудих се да се прибера към него. Живеем заедно, независимо че не съм подписала. Бракът не е гаранция за живота. Не съм очаквала, че на стари години мога да се събера с друг човек, нито съм очаквала, че синът ми ще вземе страната на снахата. Без да ѝ потърси отговорност откъде, как стават тия деца едно след друго.

А втората ми дъщеря живееше в Хасково, работеше като сервитьорка, сгодихме я, нямахме възможност да направим сватба, но баща ѝ непрекъснато я безпокои. Дойде при мене във Велинград с годеника си. Наеха си квартира и започнаха да работят. Щастливи са.

Огорчена съм от живота, и то много. (заплаква).

НАЙ-ХУБАВОТО НЕЩО Е ДА СИ МАЙКА

**Маргарита, р. 1947, с. Долно Озирово, община Вършец, обл. Монтана,
основно, християнка**

Бях на 21 години, когато получих предложение за женитба, и, естествено, го приех. В продължение на две години дружба със съпруга ми. Както и сега, така и тогава той дойде вкъщи с неговото семейство и ме поиска за жена. Живееше на 7 км от моето село в гр. Вършец. Разбира се, ние отидохме да живеем там... все пак курортен град... перспектива. Беше много вълнуващо и в същото време бях много щастлива, че се омъжвам, че ще имам съпруг, деца, семейство. Бях приета с много любов от свекървата. Все пак първият им син се женеше, а пък и аз бях първата снаха. Мъжът ми има и брат по-малък от него с 4 години. Всички много добре се разбирахме, бехме много задружни, свекър ми даже ми намери работа, на която и до ден днешен все още работя.

Бях много щастлива, когато забременях, но и честно казано и уплашена. В началото не можех да повярвам, но след няколко месеца, когато вече ми пролича, чувствах голяма радост, че ще имам дете, че ще имам свое семейство.

Съпругът ми също като мен беше изненадан и щастлив от новината, че ще става баща и с нетърпение чакаше датата, когато нашето дете, независимо от това дали ще е син или дъщеря щеше да се появи на бял свят.

На 9 август 1971 г. в десет часа се появиха първите ми симптоми за раждане. Веднага ме закараха в родилното отделение. След повече от 4 часа родилни мъки и терзания в 14.20 часа родих първото си дете - момиче. Когато ми го показаха, бях много щастлива и изпълнена с голяма гордост от мъничкото същество, което лежеше в ръцете ми. Да станеш майка е най-великото нещо на този свят, да дадеш живот на един друг живот. Разбира се, аз вече знаех и нейното име... На село, защото по стар обичай кръщават първите си деца на свекъра или свекървата, та кръстих и нашто момиченце Петранка, свекърва ми е Петруна, защото откакто сме заедно, а и мъчителните девет месеца от моята бременност за мен тя не беше само свекърва - майка на моя съпруг, а нещо повече - моя втора майка, която ме уважаваше и се грижеше за мен като за своя

дъщеря. Не само от уважение и от преданост, а от любов и благодарност за всичките ѝ грижи кръстихме детето на нея - Петранка. В началото беше трудно, беше ме страх да я къпя, да я повивам, но постепенно свикнах - никои не се е родил научен. Обсипвахме я с много любов, нали беше и първо внуче, всички се грижеха за нея. Полагахме усилия да не ѝ липсва нищо, да бъде задоволена с всичко... Най-хубавото нещо е да си майка.

ВСИЧКИ ИСКАХА ДА МИ УГОДЯТ, А НИЩО НЕ МОЖЕХ ДА ЛАПНА

**Айше, р. 1947 г., с. Краище, Благоевградско, основно образование,
мюсюлманка**

Имам двама сина, омъжех се на 26 години. Като забременях с първото дете, почувствах лошотия. Бях капнала, болна, но бях щастлива, че ще имам бебе. Всички бяха много радостни, че съм бременна, защото етърва ми преди мен нямаше деца. И свекърва ми с голяма радост посрещна новината за нашето дете. Всички искаха да ми угодят, да ми направят нещо, което да ям. А аз нищо не можех да лапна. Един път ми е чукнало, че ще ям пържена гъба, ако има. Свекървата каза на тетка и тя веднага ми изпържила. Но пак не можах да лапна. В първите месеци пиех само сокове и водата ми беше омръзнала.

Всички викаха, че като направя три месеца, ще ми мине. Но ми беше лошо, докато родя детето. И все си мислех откъде се изхранваше това дете, като всичко повръщах. Щом почнах деветия месец, пет дена изнесох от него и родих.

Исках да бъде мъжко и ми се сбъдна мечтата. Родих го лесно, не се мъчих много. Когато се роди, всички бяха много щастливи, а мъжа ми най-много. Него го нямаше и когато си е дошел, тетка му е ...?грабила хулак, че има син. Той дохожда веднага в родилното, целуна ме и ми честити син.

Седех пет дена в родилното, той всеки ден дохождаше и все ми носеше нещо за ядене. Като дойде време за изписване, той дойде със свекървата. Тя беше изпекла хубава погача и голяма паница турска халва, която остави в родилното. Извади мъжа ми, купил по един сапун, чорапогачи и по 50 лв. на акушерките. Облякоха детето и си отидохме. Свекървата си отиде преди нас, налела една кофа вода и като пристигнахме с детето, тя преля водата пред нас. Взе детето в ръце, внесе го дома и му даде 20 лв. и му пожела най-хубаво в живота.

Аз бях много щастлива, много се грижех за детето, перех, носех вода отдалече, за да ми е чисто детето. Не съм си оставила детето ни напикано, ни мокро, ни мръсно. Исках винаги да му е хубаво. Не е като сегашните млади майки и водата ѝ е вътре, и перални, и всички удобства и не чакат децата да се напикаят

поне два пъти, тогава да ги сменят.

Сама си гледах детето, сама развивах, сама повивах, защото исках да го гледам по мой вкус. Само ме беше страх да си го къпя, до 6 месеца го къпеше свекървата. Когато детето ми стана една година и осем месеца, забременях за втори път. Не ми беше вече толкова лошо като с първото. Бех вече 3 месеца, зима е, аз ходила да пера, изпрала съм един чувал дрехи, задянах, донесох, прострях и съм полегнала на леглото. Детето се е изправило на кревата при мен, държи се за кавъора и си ходи по леглото. По едно време то залита и пада на мен на корема и веднага протекох. Бързо ставам, че съм сложила чисти чаршафи, за да не ги наплескам. Сядам върху легена и тече силно кръв като чешма - напълни се един леген и ми стана студено, мъжа ми е дома и ме покрива с одеяло. Легам на леглото и му викам да изхвърли легена и никой да не знае - никой не знаеше, че съм бременна. Заспала съм и чувствам, че кръвта ме души и викам на Мането. Той стана веднага, отиде да вика на свекървата да дойде при мен, а той ходил да търси кола да ме карат в Разлог. Дойде свекървата и ме облича, нищо не може да спре кръвта, obu ми мъжки дълги гащи и отдолу големи парцали, за да не протече.

Дойде колата, качиха ме и право в болницата, през нощта е и има дежурен лекар. Прегледа ме, вкараха ме в една стая, туриха ме на леглото, сложиха възглавници под краката и ме оставиха да лежа. Извикаха гинеколог, прегледа ме и пригответи тавичката с инструменти. Дойде една акушерка и ме разпитва колко деца имам и други работи, а доктора работи отдолу, чисти ме два часа, беха страшни болки. После ме отнесоха на леглото и ми туриха студено на корема и ми наприха проби за инжекциите. Биха ми три дена инжекции и ме изписаха. И доктора каза на мъже ми, че може да останем само с едно дете.

Но нищо, забременех си пак - па сам е лоша-лошотия, но по се трае, не е като с първото. На шест месеца съм, чучила сам детето на гърба и ще ида към нашите, подхлъзнах се и паднах. Станах и си продължих, но като седнах там, почувствах, че нещо ми е мокро отдолу, отидох в другата стая и гледам жълта вода е изтекла от мене. Но не отидох никъде, пък и немаше повече никакви усложнения. Носих го и като забрах три дена от деветия месец, се заражда. Сухо раждане, пробило ме е кръв.

Отведоха ме в родилното, слушам вътре вика-писка една родилка и втресе от страх. Посрещна ме акушерката, качи ме на магарето да ме прегледа. Тя е видела, че иде бебето, слага ми инжекция за напъни. Напънах се два-три пъти и детето се роди. Много лесно родих.

Мъжа ми отвънка, като чул писъка на детето, рекъл: „Имам пак син“ и се прибрал в колата.

Свекървата влиза вътре да види какво се е родило. Докато оправи акушерката детето, плацентата изпадна и ни заведоха в другата стая и ни сложиха да спим.

Другото бебе там плачеше, а моето спи и на сутринта акушерката го вдига - гледа го, съмнява се да не е осмак. Аз ѝ казах, че сигурно съм забрала 9-тия месец. После ни изписаха и детето беше кротко и спокойно ги гледах и двете.

САМА САМ СИ ИЗГЛЕДАЛА ДЕЦАТА

Екатерина, р. 1947, Кюстендил, средно образование, християнка

И аз се ожених по любов, имаше взаимно привличане, искахме да имаме веднага деца, но аз не можех веднага, а чак след 5 години. През тези 5 години си имахме с мъжа ми неприятности, все се карахме и биехме за глупости, но на мен ми се струваше, че всичко е, защото не мога да имам деца. Чакахме, чакахме, пък накрая реших да идее в София на професор, двамата да се изследваме. И професора каза, че немам никакви причини да немаме деца, че сичко с нас е нормално. След това ходихме на доктор в града и той ми преписа некаква вода, да я пием един месец. През това време извикаха да ме лекуват и като ме прегледа, доктора ми каза, че съм бременна първия месец. И веднага ме заведе при участъковия лекар за консултации. После всеки месец започнах да ходя на консултации и имаше радост въщи. По време на бременността не съм работила, уважаваха ме и свежъра, и свежървата, и мъжа ми ме пазеше. Не сме такова имали секс, крепеше ме, не ми даваше да дигам тежки работи. По време на бременността се чувствах добре, всичко си ядех, даже много повече, много.

Моите родители и те се радваха, затова ходех често и при тех, и при свежъро и свежървата, ние в градо на квартира.

По време на бременността наддавах повече, отколкото требеше на месец, и докрая стигнах 90 кило, бех наддала 25 кило и искаха да ме вземат 10 дена порано, че ми беше първа бременност, да съм под наблюдение. Аз подписах и не влезнах. Беше ми определено на 6-и да родя, а го родих на 7-ми. Мъжо ми искаше да е момче, докато на мене ми беше безразлично, само да беше душица - дали че е момче, или момиче...

Кога требваше да родя, бехме на село, там ме заболя корема и викам на Асен: „Асене, айде да си ходим, на мен ми става лошо“, а той ми вика: „Сега ли намери да ти става лошо, кога дойдехме, че не си сеядя в града?“

Па отиде, та намери една кола на некакъв негов роднина и оттам се качихме, та право в болницата. Оттам, докато ме приемат, докато ме премерят, да ме избърснат, да ми напраат клизма, аз си умрех от срам. А то едно младо докторче се падна, а пък аз бех млада и затова ме беше срам. Иначе родих много бързо, но получих кръвоизлив и после доктора ме оправя, шиха ме, де, и ми преляха две

банки кръв. По време на тия мъки си мислех само да сме живи и здрави с детето. Тогава си мислех само за нас.

Мъжа ми много се радваше, че беше момче и искаше детето да носи името на свекъра, та да се поднови името, така ми предложиха веднага. И аз, да не претрошим хатъра на свекъра и на мъжа ми, го сложих на свекъра Николай.

Детето ми се роди 4,150 кг. Като ме изписаха, отидохме при свекървата да живеем. Там стояхме 40 дена, аз и не бех добре, не можех да го пера и лежах. Свекървата го переше и го къпеше и гледаше домашната работа. А таткото ходеше на работа и черпеше де що свареше и по три дена дома се не прибираще. След 40-те дена пак отидохме при моите родители. Там седехме два месеца. Майка ми помагаше жената, аз не требваше да вдигам тежко. Мъжа ми се беше много отпуснал, започна да ходи по жени, по кръчми и майка ми викаше: „Айде, събирай си багажа и право в града“.

Прибрах се в квартирата и сама започнах да се грижа за детето и за себе си. От време на време идваха свекървата и майка ми да видят детето и току с мажа ми започнахме да се караме, да се биеме и не се погаждахме. Пък аз му викам: „Това ли ти е любовта, бе Асене, от ден до пладне“, а той ми вика: „А пък ако искаш да знаеш, те това е. Аз съм те вземал деца да ми раждаш, а за кеф че си найда други.“

Баща ми и майка ми разбраха и много се натъжиха, стана им неприятно, ама баща ми вика: „Що да ти чиним, ти си го избра, сега ще търпиш, ти си го иска, сега ще търпиш и ще траеш.“

И аз, що да права, търпя и се си трая, ама той и свекъра курвар, та това им е като наследствена черта. Веднъж едно лето свекървата го изпрати в градо на курорт в почивна станция, а той да вземе да се запознае с една жена и ето ти го една неделя я води на село на госте, а свекървата тича да я посрещта, та пушек се вдига. А пък тая имала щерка голема, довела я и нея там, ядохме, що ядохме, и те си отидоха, а аз се прибрах у мойта стая и нали е лето, прозореча беше отворен. А под него свекъра дума на мъжа ми: „Оти си толко будала, аз ти я доведох у дома, а ти не искаш да я погледнеш, я виж каква хубава щерка има. У, будала с будалите!“ Като ги чух и като излезнах вънка, па като ги започнах и давамата, а они мазнат уши и свекъра ми се извинява, че не било верно. Ама Нора не е вчерашна, тя всичко знае. Ето така свърши и любовта, и обичта. Аз сама с детето, той при друга. Секс от време на време по задължителната процедура. Аз вече не исках, ама той ми викаше: „Требва да те оправя да не ходиш при други, те да те оправят, че маменцето ще ти разгоня“.

После пак след пет години забременях втори път, без да търся лекарска помощ. Отидох на лекар чак когато требеше да взема болнични. Не се вестях, та ми се кара лекаря. Имах почти същата бременност както първата, само че повече килограми наддадох. И като ходех на консултация, се криех по нещо, та

после, кога разбраха, се караха много. Беше ми трудно, никой не ми помагаше. Николай го водех с мене на консултации, мъжа ми почна работа като милиционер - вечно зает, и а требваше да се оправям с всичко сама. Никой не ме питаше мога или не мога. Накрая на бременността получих много албумин и бех на диета и че детето ще се роди по-големо от първото. Та се притеснявах как ще го раждам. Сетих се, че за името на първото дете моите родители не са се сърдили, те чекаха второто да е на тех. Баща ми викаше: „Второто ще е Гергана или Гошко, на нас“ и тя така стана. И сега като разбраха, че сам бременна, много се радваха.

По време на раждането имах повече болки, отколкото с първото, защо така, не знам. Повече време го раждах. Вече не ме беше срам, нали бех родила еднаж, па и всичко си знаех, що ме чака. Кога ожах, доктора викаше: „Щом е влезнало веднъж, сега трябва да излезне“, а аз му виках: „Докторе, то лесно е влезнало, ама сигурно трудно ще излезне“. Кога отидох да раждам, си мислех дано е момиче, а Асен, той и второто не искаше да е момиче. Но за негов късмет пак момче, мъжко. И още по-големо от първото - 4,500 кг. И по-лесно го родих, без шев, без нищо. Кръстих го на моя баща, а Асен викаше да е Жоро, по-съвременно, а аз си го записах, без да му давам обяснение, после му кажах „чист Гошко си е“.

Вечерно време напиеше се и дойдеше под призора на родилното и започне да вика:

- Записа ли го.
- Записах го.
- Жоро ли е?
- Не, Гошко е, чист Георги е!
- Да ти еба майката! (смее се)

Вика, вика, па си отиде. А жената, която беше с мене, на нея мъжа ѝ милиционер, и ми вика: „Не се ядосвай, хайде милиционерите си отидоха, сега да почиваме“.

От изписването се прибрахме в квартирата. Без много шум, само с мъжа ми и един негов приятел, без свежървата и моите родители. Грижех се сама, никой не ми помагаше, този път не се чувствах така зле, както при първото раждане. Големият ходеше на градина, а малечкото си го пазех у дома. Големия беше покротък, а малечкия - по-див. През това време ни дадоха апартамент и се преместихме в собствено жилище. Живеехме на 5-ия етаж и кога го люлеех, се чуваше на 9-ия. Жените от блока ме питаха що правим по цели нощи. Та цицки завирах, та що ли не правих, то лудото си е лудо. Големото ми дете викаше: „Майко, това не мога да го слушам. Отвори прозореца да го хвърлиме навънка“ (смее се). Асен много го обичаше. Второто, то му влезна сякаш под кожата и все викаше: „Николай не е мой, но Гошко си е мой“, а то обратното - Николай прилича на него, а Гошко на мене.

Татко беше много доволен, че сме му турили името и викаше: „Гошката се е родил“. Той много ги обичаше и двете деца, беше детишар, а свекъра не е детишар, той не ги попипваше децата. Не им и дава пари, а моите родители все им дават, и то големи суми, въпреки че пенсиите са им маленки. Затова децата не искат да идат при свекъра. Тя, свекръвата, умря и свекъра остана сам. Асен все псува, кара се, вика им да идат при него, а аз му викам: „Сега що ги закачаш децата. Те ходят там, където им е приятно да идат“. Николай го давах на градина, а Гошко - галеното чедо, го гледах до 3 години дома и после на детска градина.

Големия си го хранех от детската кухня, взимах му храна, водех го много по градинки на разходка. Жените ми викат: „Много си го нагласила, ще ти го открдне некой“, а Гошо не искаше да ходи никъде и не даваше човек да го целуне и все се бършеше.

Сама сам си изгледала децата. След първото дете свекръвата умря, па ле баща ми секи да гледаше за себе си, па и селата беха много далече, па и не можеха да идват често старите при нас, мъжа ми се не прибираще, беше си хванал любовница, пари дома не ми даваше. Аз и до ден-днешен не знам колко взима, все за тая парантия ги даваше да ѝ купува дрехи, да я храни, да я води по ресторантите, а аз карах само на мойта заплата - и за ток, и за осветление, и за храна, и за деца, и за мене, добре че майка ми даваше от време на време, та свързвах двата края. Сега от два месеца се е прибрал дома, не ходи никъде, дава пари на децата и за ядене дома оставя, па докога ще е, не знам. Имам го дома като чужд човек. Добре, че децата са ми живи и здрави и много ме слушат и се разбираме, та живота ми се вижда по-лек.

ЩЕ ТЕ ПУСНА САМО С БЕБЕ ОТ БОЛНИЦАТА

Зорка, р. 1948 г., с. Лещен, Гоцделчевско, основно, християнка

Омъжих се през септември 1972 година. Работехме със съпруга ми в София. След 2 месеца забременях. Всичко беше нормално, нямах проблеми. Дойде време за раждане. Беше всичко нормално, без усложнения. И за моя голяма изненада ми съобщиха след три дни, че детето ми е умряло. До ден-днешен се съмнявам, че детето ми е умряло. Изобщо не ми го показаха. Изживях толкова мъка и скръб.

След тази травма забременях отново. И в третия месец направих спонтанен аборт. След това две години не успях да забременея поради уплаха и притеснение. Наложено ми беше лечение с лекарства. Ходихме със съпруга на море, но прегледите, всичко беше нормално. Не успях да забременея на психична

основа. След три години забременях със страх. Винаги очаквах, че ще ми се случи нещо. От това психично напрежение вкъщи прокървях и след пет дни бях кюретирана.

С деца работех, много ми беше мъчно. Свекъра и свекървата не ме тревожеха, мълчаха си. След 2 месеца забременях отново, за 4-ти път. Много се страхувах поради трите случая. Какво ще стане с мен и с детето. Благодарение на д-р Рачев 7 месеца лежах на легло в болницата. От два месеца постъпих там, не ядех нищо, повръщах, поддържаха ме със системи. Доктора ми казваше, че трябва да не мисля за глупости, да не мисля за това психическо напрежение. Бях почти като помощен персонал в болницата, помагах на всички, дори на Нова година останах в болницата. Доктора ми казваше: „Ще те пусна само с бебе от болницата“.

Дъщерята се роди на 10 февруари седалищно краково - трудно раждане, при много добра акушерка-рускиня и д-р Рачев. Направи ми 33 шева за разкраса. Като родих детето, не можах да си представя, че това дете е мое. Страх ме беше да го пипна. Очаквах всяка сутрин д-р Топалова да прегледа бебетата, за да каже, че бебе № 21 не е болно... Кръстих го Здравка на здравните работници, а и сънувах сън, че ако не е така името - ще ми го приберат детето. Таткото беше щастлив, нямаше претенции по отношение на пола. Толкова години чакахме бебе... Всички вкъщи бяхме радостни и щастливи, помагах ми при отглеждането на дъщерята. Бях щастлива, че и аз съм като хората. Когато ходехме при майка ми в нашто село Дъбница със Здравка, хората си мислеха, че съм с осиновено дете. След пет години забременях отново. Всичко беше нормално. Родих през юли 1981 г. в болницата в Разлог - дъщеря. Беше кръстена Катерина - на името на свекървата. Вече бях спокойна, имах опит от предишната дъщеря. Щастлива съм с дъщерите си. Дано не ги спхожда мойта съдба.

ВИЖДАХ, ЧЕ МОЙТО ДЕТЕ НЕ Е КАТО ДРУГИТЕ

Иванка, р. 1948, Разложко, средно образование, християнка

С мъжа ми се запознахме на един събор, бяхме си обещали да се срещнем вечерта в градинката. Отидох в определения час, седнах на пейката и започнах да го чакам. Чакам, чакам, а той не идва. по едно време виждам брат му и му казвам „Кирчо, къде е брат ти Васко, обеща ми да се чакаме тука, а го нема.“ Тогава той отишъл в кръчмата и го попитал: „Батко, ти си обещал нещо на Ванчето, а още те нема.“ И той: „Ле-ле, забравил съм. Ами сега!“ Веднага оставил компанията и дойде при мен. Извини ми се. „Извинявай - ми каза - забравих за

нашата среща. Играхме карти и се увляках. “Седнахме на пейката, поговорихме си малко и решихме да се поразходим. Тръгнахме към една акациева градинка, не градинка, а горичка. Поговорихме си за младежките проблеми, за неговата служебна работа, за наште отношения, и така решихме да се оженим. Но преди това поради здравословни причини аз трябваше да отида на почивка в Хисаря и решихме след почивката той да дойде при моята майка и да ми поиска ръката. Така и направихме. Почивката ми свърши, върнах се на село, той дойде от Благоевград, защото там работеше, и отидохме при моята майка. Седнахме, поговорихме си малко и той каза: „Бабо, ще ми дадеш ли твоята дъщеря за съпруга. Ние двамата се харесваме и сме решили да се оженим.“ Тогава тя каза: „Еми, щом вие двамата сте се харесали, аз немам нищо напротив.“ И така решихме да направим честитото на 18 юни, а на 6 август да бъде сватбата. После той си отишъл вкъщи и съобщил на неговата майка, че ще се жени. Майка му била много радостна и го попитала: „Сине, а аз познавам ли момичето?“ „Да, майко - рекъл той - Тя си е от нашто село, познаваш я.“ И така дойде 18 юни, по това време има панаир в село Склаве, хората всички отидоха на панаир, а ние взехме да се готвим за честито, бяхме поканили всички близки, приятели и роднини. Стана много весело и много хубаво честито.

На 6 август ни беше сватбата, а през септември мензиса не ми дойде. Изчакахме още 20 дни, мензиса още не ми идваше, изчакахме още един месец и станаха фактически общо три месеца. Тогава реших да отида на лекар. Отидох в поликлиниката, прегледаха ме и ми казаха, че съм бременна. Дадох ми някои препоръки как да се храня, да излизам на разходки и как да направя първите подготовки за посрещане на бебето.

Свекърът и свекърва ми, майка ми и всичките ми близки и познати, девери, зълвата ми, братята ми, всички бяха внимателни, защото за тях това беше, трябваше да бъде първото внуче и племенник. Всички бяха много радостни, много внимателни с мен. Не ме натоварваха с тежък физически труд, осигуряваха ми спокойствие, почивка, разходки, бях доволна от всички.

Аз по начало имам леки бременности, първата ми бременност беше лека, не съм повръщала, не съм вдигала кръвното, чувствах се добре, хранех се, няха никакви такива, сериозни оплаквания.

Често си говорехме с мъжа ми за това дали ще се роди момче или момиче, но няхахме претенции непременно да бъде момче или момиче, затова само искахме да се роди живо и здраво и да се освободя от една такава тежест, която майката чувства, когато е бременна. Термина ми беше на 18 април, 2 седмици преди да родя ми изтече водата и споделих това с мъжът ми. Казвам му: „Водата ми изтече, трябва да отида на лекар.“ Тогава ние живеехме в центъра на града и отидехме пеша до поликлиниката. Обадихме, че съм бременна 9-и месец и водата ми е изтекла. Тогава те ми дадох болничен лист и ме пратиha в родилното

отделение. Там ме прегледаха и прецениха, че трябва да остана, не трябва да се връщам обратно вкъщи. Биха ми някаква инжекция, за да могат да предизвикат раждането, защото аз немах напъни. Настъпи мига на раждането, хванаха ме родилните болки, помагаше ми една възрастна акушерка и тя ме напътстваше кога да се напъна, кога да си поема дъх, кога да си отпочина за миг и така бебето се роди, половин час траеше цялото раждане. То се роди в шест часа вечерта, но не изплака веднага и се наложи да му правят сонда, някаква промивка. След това то изплака и заспа.

Мен ме върнаха обратно в болничната стая. След два дни ми дадоха детето, но не ми казаха нищо и аз първо като млада майка, неопитна, не знаех как да го сложа на гърдата да засуче и помолих една от акушерките да ми помогне и тя ми показа. „Ето така, така ще го сложиш, така ще му хванеш носленцето, устичката.“ И детето започна да суче, но не дърпаше силно както виждах, че другите деца сучат от майките си. И виждах, че мойто дете не е като другите. Челцето му беше изпъкнало и устичката синя.

След раждането в началото не можех, имах световъртеж, виеше ми се свят, хемоглобина ми беше много нисък, нямах сили да отида до мивката да се измия, но след два-три дни вече започнах да се храня, започнах да си правя нужния тоалет и отидох в банята да се измия, виждам, че от мене излиза едно парче като съсирена кръв, обаче аз не се оплаших, а взех едно парче лигнин и я издърпах. Върнах се в стаята, дойде акушерката и аз ѝ разказах какво се е случило с мене и тя ми казва: „Останало ти е било парче от плацентата в тебе, затова твоята матка цяла седмица не може да се събере, винаги ти е 12 см, а е нормално да е 6.“ И вече започнаха да ми дават едни хапченца за покачване на хемоглобина и след една седмица бях в границите на нормалното за една родилка положение.

Близките след вестта, че имаме син, бяха много радостни.

Още преди да се роди с мъжа ми си говорехме какво да бъде името на детето. Щом се роди детето момченце, решихме да го кръстим на свекър ми. Той се казваше Никола, а ние кръстихме детето Николай. Много искахме да си имаме имен ден и затова с радост приехме да бъде Николай.

Грижите по отглеждането на това дете бяха много трудни, защото бяхме на квартира и условията не бяха много добри. Всичко се вършеше в тази стая и се готвеше, и се переше, и се къпеше бебето, и гостите се посрещаха. Всичко беше в тази стая. Хазаите бяха възрастни хора, гледаха да правят икономии на ток и вода и затова не им беше много приятно да правим големи разходи. Забранявахаме ми да се пера на пералнята, всичко перех на ръка и детето не беше добре със здравето, получаваше хипоксемични кризи, защото то се родило с вроден порок на сърцето, но аз до 40 дни след раждането не знаех и затова ми беше много трудно. После вече виждахме, че то не върви. Идваха вкъщи и акушерката и

детския лекар и им казвах какво става с бебето, че получава кризи и не му достига въздух, как посинява, как спира да плаче. Изобщо много ми беше трудно. Аз бех млада майка, неопитна и всичко това, немах около мен възрастна жена, която да ми помага и с много голема мъка го изглеждах това дете. Мъжът ми си ходеше на работа, гледаше си служебните задължения, сутрин излизаше рано, вечер се прибираше късно. Но помагал ми е в смисъл това, че пазаруваше, но за повиване, пране, чистене, всичко аз сама си вършех, малко ми е помагал.

КОГА СТАНЕ МЪЖА ТИ, ТОГАВА ЩЕ СТАНЕШ И ТИ

Тодора, р. 1949, Враца, основно образование, християнка

Два-три месеца не можах да забременея. Комшийката ми, дето живеехме заедно, все викаше: „О, бременна съм, бременна съм“, все лошо й, лошо й, па се оказа, че след мене забременяла. И като всички и аз най-последно забременях. Отначало ми ставаше лошо, повръщане. Един път на магазина ми беше станало лошо така, даже бех припаднала, така като в сън чувам, че жените викат: „Бе тук една жена е паднала, дайте вода“. И пооправиха ме, прибрах се и оттогава не стоя и на опашка, Гошо пазарува. Дойде от работа тука, помага ми, докато изкарах бременността, обаче много далече живеехме. От работа като тръгна, минавам покрай майка, далече ни е и все карах брат ми да ме закара с мотора, че имаше мотор. И майка само се караше и вика: „Ще го родиш на мотора, махни се, стига“.

Дойде време, отидох в болницата като всички жени. Отивам, през нощта ме заведоха. Вечерта бех при майка, през дена в събота и брей, поболва ме оттука, оттам и знам ли, и аз първо раждане. Не зная що се прави и седя там, снахата беше родила преди мене, покрай детето помотавах се, учех се да го къпя там нейното, та да мога и мойто да къпя, и брат ми беше в стаята, дечурлига имаше и по едно време се надигам, водата ми се спукала. Бързо излизам, отивам в стаята на снахата и тя вика: „Какво става ма, напикала ли си се?“ И тя се смее и вика: „Айде-е, ще имаме бебе“. Викна майка, дадох ми там, пооправих се и майка вика: „Никакво ходене у вас, ще седите тука, ще седите тука, па Гошо ще дойде от работа, ще иде баща ти да го викне да дойде тука“. Дойде Гошо от работа, вечеряхме, ма на мене ми не е добре. Оттук ме дърпа, оттам ме дърпа (болки). Болки имам, викам им. „Отивайте и легайте, че на мене ми се спи“. Всичките се прибраха, снахите ми, братята ми по стайте и аз останах с Гошо да спя там в кухнята. През нощта почва да ме боли, само дърпам Гошо за потника и викам: „Олеле, Гошо, умирам“, а той вика: „Не бой се, нема да умреш. Спи, че на

мене ми се спи, утре съм на работа“. Викам: „Боже, аз ще умра, той си мисли, че ще ходи на работа“. Мине се какво се mine, пак навивам потника: „Олеле, Гошо, умирам“, той вика: „Ставай да те водя и да се наспя, че утре трябва да ходя на работа“. Отиде, викна майка там, единия ми обува чорапите, другия ме облича, всичко живо на нокти се е изправило. Брат ми чул, че става нещо там, тича: „Майко, какво става, да викаме ли „Бърза помощ“. Майка вика: „Отивай си в стаята“. Баща ми и той. Мене ме срам, неудобно ми е и викам на майка: „Ще си ме водите, само да кажеш на татко да не идва“.

Тръгнахме, а то един снег като вали, болницата наблизко. Вървим, вървим, на мене ми се препикава, а на това кюшенце, а на другото кюшенце и стигнахме до болницата. Там приеха ме, нема легла. Оставиха ме там в сестринската стая да лежа. Убаво, ама след мене дойде друга. Айде, вдигат пред родилното тия за задържане, една изкарват я в друга стая, аз отивам на нейно място. Влизам вътре - една съученичка и една колежка. Подиграват ми се и двете ми се смеят и викат: „О, и твоя ред дойде тука“. Мъчих се да спя, ама нищо не става - боли. Само стегам там, дърпам леглото и викам: „Олеле, майчице, умирам“. А те се смеят и викат: „Нема да викаш майка си, ще викаш Гошо. Майка ти не е виновна за това.“

Сутринта, nekъде към четири часа. Станах и аз, отивам при акушерката, викам: „Ми не мога да спя тука, ще си ходя, не ща да легам“. И тя беше много разбрана жена, вика: „Щом не можеш, по-добре си те тука, пред мене“. Ходя от едната страна на другата, тя ме прегледа и вика: „Млада си, за пръв път ще ти е, до пет часа ще родиш, нема страшно“. И така и стана, в пет часа го бех родила. а докато раждах, все си мисла да е момче, защото двете ми снахи имат момчета, па само мойто момиче. И какво стана - момиче. В първия момент ме беше много яд. Знам, че всички бащи обичат момчета и се радват на мъжко.

При раждането се роди с едно такова сплескано носле, изкривено. Акушерката вика: „Нема страшно, ше се оправи детето. Като го кърмиш, само ще му натискаш носленцето и нема нищо“. Мина това. Една моя приятелка, живели сме заедно преди, беше там медицинска сестра при децата, вика: „Ще ти го донеса да го видиш, ама нема да го кърмиш“. Донесе ми го и докато другите жени кърмеха, аз си държах моето. Защото има определено време, децата не трябва да се кърмят няколко часа. На сутринта на шест часа носят децата на родилките. Мойто само го донесоха да го видя. В неделя сутринта рано-рано съм родила, бре чакам някой да дойде да се поинтересува да види, родила ли съм, не съм ли, ама стана седем, стана осем, по една време майка обажда се отдолу. Викам й: „Ми така е, ти за снахите си тичаше, нали, но за мене...“ Аз от пет часа, викам, съм родила и чакам някой да дойде тука да разбере какво става. И тя вика: „А, знам, че ти си ми дъщеря, нема да ми се разсърдиш, а пък снахите се сърдят“. И роди се детето там, почнахме да го гледаме. И дойде Гошо на свиждане следобед, че

имаше свиждане, докато всички роднини...

Докато раждах, имах чувството, че ще умра и няма да мога да си видя детето. Раждането не беше много тежко, ама не беше и леко. Бе боли си, жена нераждала, за пръв път ражда, не знае какво е, що е. То и да го знаех, пак си боли. Само си мислех един път да излезне, да ми олекне.

Но след като родих, така ми се приспа, цела нощ не съм спала, и акушерката само ми вака: „Никакво заспиване, никакво заспиване“. Не ми даваше да заспивам въобще, два часа - вика - няма да спиш. И аз два часа се мъча да не спя, ама не ства, издържах.

С нашите въобще не съм имала проблеми. Свекърва ми е била рядко добра жена, такава жена сигурно, ако се роди, няма да се опази. Оженихме се на Нова година, на 9.ІХ. съм отишла при нея, за сватбата не можа да дойде, че беше си счупила крак и свекъра останал при нея да я гледа. Дойдоха само на Гошо сестрите, отидохме на 9.ІХ. и аз шест месец бременна, не ми е дала да пипна абсолютно нищо, не ми даваше едно шише вода да донеса, щото съм имала какво да си нося, това не е било моя работа. Сутрин, като станех рано, щото знам, че при свекърва рано се става, така са ме учили, и тя стои отвън и вика: „Гошо какво прави?“. Викам: „Спи“. „Ти за какво си станала? Кога стане мъжа ти, тогава ще станеш и ти. Работа немаш, работата ти е свършена на тебе.“ Почне да готви, ще ме пита какво да сготви, дали ще го ям, че тя готви по един начин, при нас по друг начин. Реже лук, отива навън да го реже, да ми не е люто на очите. Викам: „Чакай бе, мен къщи кой ми реже лука?“

А и от Гошо не мога да се оплача - и тупаше, и на опашка стоеше, и въобще помагаше ми много. Само дето не переше (смях).

ИМАХ ОГРОМНО ЖЕЛАНИЕ ДА СТАНА МАЙКА

Галя, р. 1949, Гоце Делчев, средно образование, християнка

С мъжа ми се запознахме случайно. Моя братовчедка ме помоли да отида с нея на техния учителски банкет, който е в ресторант „Спортна среща“. По време на вечерята забелязах, че човекът, с когото впоследствие се запознах, ме наблюдава, но не обърнах внимание на това. Помислих, че е случайно. След няколко часа, когато решихме да си тръгнем, една моя бивша учителка по френски, като ме видя, че ставам от масата и че той също става, реши да ни запознае. Каза: „Хайде, Иване, ела да се запознаеш с едно хубаво момиче“. И ние се запознахме. На мен ми се струваше, че и той също беше решил да се запознаем. След като се запознахме, той предложи да ни изпрати. След това пожела да се видим

пак. Имахме и други срещи, ходихме на кино, на ресторант, на екскурзии и така, докато се опознаем.

Дружбата ни продължи седем месеца. Той ми предложи брак много бързо, още след първия месец, но аз реших, че ни трябва повече време. След като той много пъти настояваше, след 6 месеца аз се реших да приема предложението ни. През времето, докато ходихме, той ме запозна с майка му, баща му, брат му и други негови роднини. На Гергьовден се оженихме, както ни бе предсказала баба Ванга. „Ще се ожените, когато прецъфтят лалетата и зюмбюлите, за Гергьовден“.

Един ден той ми каза, че ще ме поиска за своя жена от майка ми и баща ми и след като получи разрешението ми, на следващия ден, в събота, той дойде у нас. Родителите ми си дадоха съгласието. Всички мои роднини също го одобряваха и ме съветваха да се ожена за него - „Вземи го, той е хубаво момче, той е печен хляб“. Сватбата ни беше на 28 май.

Когато разбрах, че съм бременна, много се зарадвах. Имах огромно желание да стана майка. Започнах да си представям, че ще имам нежно и хубаво момиченце със сини очи като съпруга ми. Когато моето дете промръдна за първи път, тогава гледах към мъжа си и може би заради това си родих дете със сини очи. Щом разбрах, че съм бременна, всички приеха предстоящото събитие с много радост и загриженост. Въпреки силните родилни болки, аз ги понасях спокойно, защото знаех, че всичко ще завърши с едно радостно събитие, с появата на бебето. Радостта ми беше още по-голяма, когато се роди момиченце, за което мечтаех и много очаквах. Майка ми често се обаждаше до родилния дом, за да попита дали се е родило бебето. И щом се роди, тя първа ме поздрави и честити. На сутринта дойде и съпругът ми.

В детските ясли, където работя, в моята група имам момиченце с името Андреана. Това име много ми хареса, понеже беше близко до името на моята баба. Реших, че ако имам дъщеря, ще я нарека Андреана.

Аз се грижех сама за детето си - къпех го, хранех го, повивах го сама, понякога ми помагаше и майка ми.

БЯХ МЕЖДУ ЖИВОТА И СМЪРТТА

Евдокия, р. 1950, Банско, средно образование, християнка

Омъжих се през 1972 г. До 1976 г. нямах деца. Съпруга ми не разрешаваха на майките да говорят по този въпрос, за да не ме натоварват психически. Лекуващ лекар ми беше д-р Рачев от Разлог. Лечението ми беше с нагревки и лекарства. Станала бях много чувствителна към всичко, защото работех всеки

ден с деца и всеки се стремеше да ме разсейва от тези тъжни мисли. Не пожелавам на никого да изживее тези неща. Винаги ще помня датата 18 октомври, когато отидох на преглед и лекарят с усмивка на уста ми съобщи радостната вест, че ще ставам майка. Няма по-вълшебен миг от този, че най-последно дългоочакваното щастие ни споходи. Всички вкъщи се радваха много. По време на бременността нямах проблеми.

Всичко беше нормално. Моите очаквания бяха да бъде момиченце - да се роди едно здраво хубаво бебе. Нямах търпение да се появи на бял свят това създание. Броях дните. И ето... дойде дългоочакваният миг, когато започна първата болка. Откараха ме в Разлог.

Две седмици бях в адски болки, имах напъни, а бебето не се раждаше. Това бяха най-тежките и болезнени дни в моя живот - бях между живота и смъртта. От Разлог ме вдигнаха за Благоевград и там с цезарово сечение най-последно мъките ми бяха прекратени. На бял свят се появи едно прекрасно момиченце, което видях след три дни. Три дни съм била под наркоза, нищо не съм усещала и с голямо възмущение поисках да видя бебето, когато дойдох в съзнание.

Нямаше по-щастлив миг на земята при вида на това крехко създание. Забравих всички болки и мъки, чувствах се щастлива и богата, че съм станала майка. Толкова много се радваха всички мои близки, обграждаха ме с внимание, помагаха ми в отглеждането на дъщерята. Кръстихме я Христина на името на свекъра. Свекървата беше много щастлива и почти всеки ден идваше от Белица да ни види. Носеше всевъзможни лакомства и вкуснотии и когато забременях втория път през 1980 г., свекървата взе дъщерята при нея да я пази, за да не се преуморявам от работа, тъй като бях оперирана.

Когато забременях втория път, бях радостна, че не се наложи лечение. През цялото време си мечтаех за още едно момиче. Бременността ми я карах леко. Съпруга ми се грижеше непрекъснато да има повече плодове и зеленчуци, за да бъдем здрави с бебето. Труден момент беше, когато разбрах, че бебето ще бъде пак извадено с цезарово сечение, но този път беше всичко навреме и болките не бяха така силни. Още с първата болка бях закарана в операционната и когато се събудих, акушерката донесе да видя моя син, който надуваше бузки и плачеше. Сякаш в един миг светът замря. В този миг радостта ме окриляше, вратата се отвори и влезе моят съпруг със сълзи в очите, че най-последно всичко свърши и бебето е добре.

Бебето беше кръстено на баща ми Милан. Нямам думи да опиша този миг. Няма нищо по-прекрасно от това да бъдеш майка, да дадеш живот на друго същество. Бъди благословена, о, жена - дарителка на най-скъпото нещо на света - живота!

БЕХ МНОГО РАДОСТНА, ЧЕ МИ СЕ СБЪДНА МЕЧТАТА

Илка, р. 1950, с. Курило, Софийско, основно образование, християнка

Имам сестра, по-малка от мен с 3 години. Когато съм била на 4 години, майка ми внезапно почина. След това баща ми се оженва, за да има кой да ни гледа. Най-напред сме живели на квартира, защото сме пришълци от Северна България. По-късно баща ми купи място и направи малка къща, колкото да не сме на квартира. Втората ми майка работеше в тухлената фабрика близо до нас. Със сестра ми се гледахме сами, докато те беха на работа. След като станяхме ученички, бехме вече в новата, по-голема къща, където и сега си живеем.

Сестра ми първа се ожени. Беше ме страх да спя сама и бях принудена да се ожения. Мъжът ми работеше в Кремиковци. Но беше и той от Северна България. Леля ми го препоръча и го изпрати вкъщи. Аз се запознах с него и после се оженихме. Свекърят и свекървата не беха от разговорливите хора. Приеха ме на гости за няколко дена. Свекървата ме попита защо не са дошли майка ми и баща ми с мен. Аз ѝ отговорих, че са на работа и няма как да отсъстват. След това свекървата закла кокошка и направи супа и ориз и седнахме да обедваме. След това дойде вуйна ми с дъщерите си и ни покани у тях на гости. После пак се върнахме при свекървата и свекъра. Погостувахме им още няколко дена след което си тръгнахме при майка ми и баща ми.

Като разбрах, че съм забременяла, аз се зарадвах и се молах дано да е момиче, за да си имам другарче в живота, с което да си споделям всичко. Тъй като другите мълчаха или не ми обръщаха внимание. Мъжът ми изобщо не ми говореше и аз се чувствах много самотна. Като се навечеряше, взимаше книжка и започваше да чете или излизаше да помага в градината да копае, а аз през това време гледах да почистя масата, да измия чиниите и да помета или да изпера. Той изобщо не ми обръщаше никакво внимание. Близките ми също не им оставаше време за мене. Един ден получих розово течение. Казах на майка ми и тя се обади на сестра ми. После се обадиха на Бърза помощ и ме закараха в болницата, където ме приеха за раждане. В болницата ми дадоха нощница и ме накараха да се изкъпя. След това ме избърснаха и ме сложиха на системи. Колко съм стояла там, не знам. Но след като ми свалиха системите, аз повърнах на леглото и се поместих на друго. Като влезе един от санитарите, ми се скара и аз се почувствах много неудобно и започнах да се разочаровам от отношението им към мене. След това ме сложиха на една маса за раждане. Един от докторите започна да ми вика да се напъвам, че щял да вземе железата. Стана ми много неудобно от мъжа, който ме пипаше, но тъй като нямах напъни, една от лекарките взе, че ме натисна с лакът и детето се роди веднага. След това го взеха и не знам къде го занесоха, а мене ме сложиха на една количка и ме оперираха в една стая.

Чувствах се много изморена и съм заспала. Но по едно време през нощта получих треска, но не знаех на кого да се обадя. Тресе ме известно време, след което премина. На другия ден дойде една сестра с лекаря и ме попита имам ли мляко. А не бях яла нищо и като ѝ казах, че нямам, тя така жестоко ме стисна за гърдата, че ми призля от болка. Никой не ми казваше къде е столовата и тоалетната, а аз през това време не бях яла нищо. По едно време ми донесоха чаша нектар от кайсии и това ми беше. Мъжът ми беше ми донесъл орехи, но аз само веднъж се сетих да ям от тях. След няколко дни вече разбрах къде е столовата.

Като ми донесоха детето, се усъмних да не би да са ми го сменили, защото физиономията в пелени беше съвсем различна от тази при раждането. Като мина една седмица, мъжът ми съобщи, че иска да го запише на името на майка му. Така и стана. Аз бях недоволна от това име, мислех да го запиша на някое цвете (понеже тогава настъпваше пролетта), но не можех да кажа нищо и така си остана. Като разбрах, че е момиче, аз бех много радостна, че ми се сбъдна мечтата. Не видях усмивка по лицата на мъжете, като разбраха, че е момиче. Те сигурно очакваха момче. Още щом го доведоха от родилния дом, майка ми и още една жена взеха и го изкъпаха с яйце. Показаха ми как да го повивам, а майка ми го къпеше, докато поотрасне малко. След като стана на една година, вече аз започнах да го къпя и да се грижа самостоятелно за него. Хранех го вече с готвено, кашичка, грис, бананова каша, пюре. Нямах проблеми с детето, защото беше много кротко като малко. Забавляваше се само с играчките докато аз изперях, изгладах и сложех всичко в ред. Дори ми беше много приятно да го гледам.

НЕ РАЖДАНЕТО, А ГЛЕДАНЕТО НА ДЕТЕТО ЗА МЕНЕ Е ПО-ВАЖНО

Мария, р. 1950 г., Разлог, основно образование, християнка

Омъжих се на 20 години. Преди това не бях водила полов живот и много трудно свикнах с него. За мъжа ми това е било навярно ужасно изпитание, но за мене беше бреме. Дали от това, че постоянно ми се втъпяваше от майка ми, че мъжете искат само да използват жените, или от това, че родителите ми бяха в развод, но аз трудно станах пълноценна съпруга. Минаха месец, два, три, четири, пет, а аз все чакам да ми спре мензиса и да забременея като всички млади булки. Започнах да се безпокоя, измъчвах се, търсех причината в себе си, че трябва да се отпусна пред мъжа си, че съм длъжна да го даря с рожба, защото той беше много внимателен с мене, а аз дивачка и той не го заслужаваше.

И досега не мога да си обясня това забавяне, защото след 11 месеца на

12-ия разбрах, че съм бременна. Сега, след толкова години, осъзнавам, че всъщност съм го искала (да забременея) не от това, че съм изпитвала някакви майчински чувства, не. Искала съм просто да се отблагодаря на мъжа ми, да го зарадвам, а и аз като всички да имам дете. Но това чувство беше до момента, когато родих детето си. По-точно, когато след като го бях родила, и акушерката ми го донесе за пръв път да го кърмя. Тогава това малко и безпомощно създание, това малко и живичко телце, това дихание, беше моя рожба, осъзнах го.

В началото с любопитство и интерес следях всяко негово движение, мимика, прозявка и с всеки изминал ден го обиквах все повече и повече. То се превърна в смисъл, моя ден, нощ, мой живот. Просто съм се чудила как съм могла да живея без него преди. Може би грижите ден и нощ, трудностите, с които се сблъскахвах непрекъснато като начинаеща майка, радостта от усмивката, плача, събуждаше в мен майчинското. Поне за мене това беше осмислено чувство и за него именно може да се говори повече. А самата бременност и раждането са по-различни изживявания, повече физически.

След като разбрах, че съм бременна, просто не ми се вярваше. Все мислех, че нещо лошо ще се случи. Тях този страх през цялата бременност, може би защото вайка ми ме беше проклонила, че няма да имам деца, че ще родя изрод и т.н. Но 9-те месеца, слава Богу, изминаха нормално, без усложнения и отклонения, но и като в сън очаквах деня, когато трябваше да родя със страх. Не, разбира се, от физическата болка, тя ми беше непозната, не знаех какво е, а от това да не ме застигнат клетвите на майка ми (не смеех да казвам на съпруга си). И така, в една нощ, в два часа усетих, че съм се подмокрила. Казах на мъжа ми и той като по-компетентен сигурно от мене (защото аз не бях наясно и нямах никакви болки) каза, че трябва да се обадим в болницата. И тогава ме приеха.

Тъй като се очертаваше седалищно раждане, което след това ми се изясни, извикаха д-р Рачев. Той ме предупреди, че ако искам да имам дете, трябва да лежа и да не ставам. И така ме сложиха в изолационно и цяла нощ никой не се появи при мене. Болките започнаха, но аз само стисках зъби и железата на леглото. През деня от време на време някой влизаше, но така и не разбрах, почти бях загубила представа за предмети, време и лица. Докато чаках необходимите пръсти разкритие, няма да забравя и досега една санитарка и то циганчица, влезне, намаже ми устните с вода или лимон, погали ме, каже ми няколко думи - Господ здраве да ѝ дава. През целия ден така, болките ми през 5 минути, а аз лежа и стискам. Следобед, някъде към 4 часа, идва д-р Рачев и ми вика, че все още е рано да родя (а аз вече нямам сили). Но трябва да лежа, защото пъпната връв се е омотала около врата на детето и ще го удуша. По едно време вече не мога повече да издържам, болките станаха на минута и решавам да стана. Със ставането залях цялата стая с вода, спуга ми се мехура и аз отивам при сестриците. Качиха ме на магарето, но трябваше да извикват д-р Рачев. Бях припаднала и

в присъница очаквам да чуя плача, дали защото не го чувах или за момент съм загубила съзнание, но първото, което попитах е, има ли си всичко, човек ли е, нормално ли е. Не, не това е по-силното - страха от клетвата, не физическата болка. Колкото и да е силна тя, или те зашеметява и не я усещаш, или минава, но другата болка... обидата, тя не минава.

И досега, след като съм изпитала майчинското чувство, не мога да определя тази злоба и омраза към това, което най-много обича жената, майката. Но както и да е, потиснах това чувство, защото другото бе по-силно, по-чисто. Моят син съществуваше и аз го обичах. Направих и съпруга си щастлив. Това бяха смесица от чувства, властвали над мен при първото ми раждане - страх, болка, обич. От тях остана само последното и за вечно.

След три години разбрах, че отново съм бременна. Вече ме плашеше известното, не раждането, а гледането на детето, което за мене е по-важно. Именно тогава е трудното, отговорното. Раждането, колкото и да е трудно, но да ги отгледаш ден по ден здрави, добри, да ги възпитаеш - това е отговорност. И тъй като сама бях гледала сина си, без ничия помощ, се уплаших, че няма да мога да се справя с две деца. Мой е греха, че не желяех тази бременност, но съпругът ми бързо ме убеди, че точно сега е момента и че не било рано, за което, разбира се, съм му много благодарна, защото ми се роди дъщеричка, прекрасна, синеока. Малко дяволче, която много обичам. И на двамата им желяя много здраве и късмет. Раждането беше леко, просто като тапа изхвърча. А по-нататък вече всичко ми беше познато. Е, малко повече грижи и недоспиване, но радостта беше двойна. И така сега имам две прекрасни деца - Пламен и Гургана. Живи и здрави и късмет, Господ здраве да им дава. И нека всеки да изпита това щастие - децата, смисъла в живота, нашия живот.

РОДИХ Я С ДВА НАПЪНА, МНОГО ЛЕСНО

Николина, р. 1953, Червен бряг, християнка

През 1969 г. бях ученичка първи курс в средно професионално техническо училище (СПТУ). Всяка вечер имавме право да гледаме телевизия от 20,00 до 22,00 часа, но само тези, които са си подготвили уроците за другия ден. И на една такава вечер, прибирайки се в пансиона с една моя приятелка, се запознах с него (Върбан). И оттогава всяка вечер се срещахме, без да си уговаряме среща, така, случайно. После ходихме на бригада. Върбан беше секретар на УчКома и имаше ключ от клуба на Комсомола - в него слушахме музика, играехме шах, четяхме вестник „Комсомолска правда“. Две години ходехме. После Бани отиде в

ПЖИ. Преди да влезе в ПЖИ-то, той кандидатства и в Долна Митрополия ВНВУ. Беше приет, но не отиде да учи, защото трябва да спази договор - десет години без брак, и затова отиде да учи ПЖИ „Тодор Каблешков“. Всеки ден си пишехме писма. Аз завърших средното и кандидатствах (лятото) в Софийския университет. И връщайки се от изпита ми по биология, той ме чакаше на гарата в Червен бряг и ми каза, че ще се женим. Дотогава не бяхме говорили за това и аз малко се уплаших. Тогава той беше готов да ме заведе у тях, но аз не исках - моите родители нищо не знаеха. И му казах, поне да идем на с. Чомаковци, където сестра ми е на бригада, поне тя да знае. Той се съгласи и отидохме в с. Чомаковци. Сестра ми ни изгледа доста сериозно тогава и ни попита: „Вие двамата как така сте дошли тук заедно?“ И той каза, че сме решили да се женим. Аз му казах „Без мен“. Той се обиди, опита се да се разплаче и каза, че ще се удави в Искъра. Тогава се намеси сестра ми и му каза: „Батко, цом така си решил, утре си отиваме у нас, а ти ела утре да я вземеш от нас“. Той си тръгна.

На другия ден в автобуса беше и той. Учудих се, че го виждам в автобуса и той тогава ми каза, че е тръгнал да не го излъжа и слезе на Кнежа. Това беше сутринта в 8,00 часа. Прибрахме се със сестра ми къщи. Майка ми колеше пиле. Аз нищо не ѝ казах. Сестра ми ѝ рече да коли кокошки, „че ще идва батко да взема кака“. Майка ме попита: „Верно ли, ма Николинко?“ Аз кимнах и тя ме прати да търся татко да ходи да купи бира. Към 13,30 - 14,00 часа той дойде. И ето че пристигат три коли. Излязох да ги посрещна, после излязоха и родителите ми. Майка ми ги покани вътре. Сложихме трапеза и татко ме попита: „Искаш ли да се ожениш (омъжиш) за него?“ Аз му казах: „Искам, но не сега, защото искам да уча“. Изведоха ме от къщи. И тръгнахме с колите. Пристигнахме в село Реселец. По обичай свежърва ми ми даде мед, за да намажа три пъти вратата на кухнята. Подари ми един комбинезон, престилка и огледало. Знаем, че огледало не е хубаво да ти подаряват, като млада булка.

Да съществува самостоятелно, а тя не искаше. И така и стана, сега живеem отделно. Сега вече нямаме проблеми.

Забременях с взаимно съгласие и желание. На 10-ия ден от бременността ми се прияде диня, казах му да идем на Чомаковци, но той не се съгласи. Тогава ходех на работа, върнах се (от работа), изпрах и отидох на Чомаковци (при сестра ми) за диня. Върнах се веднага. Прибрах се в Реселец. Ето че и той си дойде, яде от динята и след това попита: „Откъде е тая диня?“ Казах му, че съм ходила на Чомаковци. Стана скандал. Започна да ме обижда. Оттогава ми угасна обичта към него. От ревност той не ме пускаше никъде да ходя. През втория месец на бременността отидох в болница за задържане, тъй като при първата ми бременност направих спонтанен аборт от уплаха. След това продължих да ходя на работа, носех вода от геран, който се намираще доста далеч от нас. Един път Бани ме видя, че нося вода, и ми каза да не нося. Свежърва ми беше там и чу, и му каза,

че „майка му е мъкнала, но нищо не ѝ е станало“.

Ноември месец ме уволниха от работа, защото ядох на машината и вече не можех да си изпълнявам нормата. После писах писмо до Министерството на труда и социалните грижи, защото по право трябваше да продължа да работя и не могат да ме уволнят. И ме върнаха на същата работа. Работех до седмия месец от бременността. След като ми излезе майчинството, напуснахме Реселец и отидохме да живеем в Телиш.

Десет дни преди датата за раждане Бани ме заведе в Плевен, защото го беше страх, защото се очакваше седалищно раждане. Родих по-рано от насрочената дата - сутринта на 14 март 1974 г. в шест часа без десет минути. В пет и половина часа сестрата мина за т. нар. туширане да види дали имам разкритие. Каза ми, че имам разкритие, но според нея можеше да изчакам другата смяна. Но родилните ми болки се усилиха и зачестиха и в шест и половина часа родих момиче. Родих я с два напъна, много лесно.

Всичките се радваха и очакваха с нетърпение да се кръсти детето. Преди раждането на детето Бани каза, че ако е момиче, ще се кръсти на майка му, ако е момче, на баща му. Така и стана, кръстиха я на свекърва ми Радка - Росица, независимо от това, че аз не исках на нея да я кръстим, а на него (Върбан) - Вероника.

Изписаха ме и отидохме в Телиш. На другия ден дойде майка ми, стоя у нас два-три дена и после отидох на село с Росица (в Ростилия), стоях една седмица, след това Бани дойде и ме взе и ме заведе при свекърва ми и стоях до 6 май. След това си я гледах сама.

ИЗВЕДНЪЖ СТАНА ЧУДО - ЗАБРЕМЕНЯХ

Наташа, р. 1953, Разлог

Искам да ви разкажа част от моите преживявания. Оженихме се преди двайсет и две години. Живота, първите години от нашия съвместен живот ни беше задружен, но изпълнен с напрежение. Като всяко младо семейство искахме дете. Направих аборт между втория и третия месец и след това почнаха проблемите. Започнахме да ходим по доктори. Направиха ми различни изследвания. Всички резултати бяха добри, но с дете все още не можехме да се добием. Започнахме да ходим наред с докторите и по така наречените баби (хора, лекуващи по народна медицина).

Не мога с думи да ви опиша какви бяха нашите преживявания. Всички приятели да имат деца и където и да идеш, да се говори за деца. И така, месец

след месец, година след година вървеше времето. Закъснееше ми мензиса и тичах веднага при доктора. Опитах различни лекарства - и наши, и вносни, с долари, но резултат нямаше. И така, ние се разтакавахме да ходим по доктори, баби и накрая включихме и врачки, и всички ни даваха надежда. На седмата година от нашия семеен живот забременях извънматочно. И тогава се свърши с нашето търпение и решихме да си вземем дете.

Не мога да ви опиша каква беше радостта да държиш дете в ръцете, да се грижиш всеки ден за него, да живееш с радостите му и с проблемите му. Падане на пъпчето, поникване на първите зъбчета, прохождането и така нататък.

Радостта ми беше най-голяма, когато първата дума изрече - „мамо“. И така продължи да върви времето, но вече по-радостно и ние бяхме, както се казва, с хората.

Дъщерята заучи и тогава почнаха пак проблемите, защото искаше да не е сама. И искаше да събираме пари да си купим братче или сестричка. Изведнъж стана чудо - забременях.

Но толкова не се радвах, а повече плачех, как на тия години ще родя. Най-драго бе на дъщерята. Тя се похвали на всички в училище. В същото време бях съкратена от завода и не мислех за нищо друго, освен за работа, и може би затова го износих. Дойде времето за раждането. Вълнувах се, но преживяването не беше като за първо, а като за второ дете.

Родих момченце и сега си имаме момче и момиче.

И така, не мога да отделя и да направя разлика между децата. Сега синът е вече на 4 години, а дъщерята на 13 години.

ПРИМИРИХ С МИСЪЛТА, ЧЕ ТРЯБВА ДА ГО РОДЯ

Николина, р. 1955, Разлог

С първото си дете забременях веднага след като се оженихме. Преди това не съм водила полов живот, много малко желаня имах за него, пък и майка ми беше голям моралист. Може би и това е причината дълго време да не мога да свикна с Милчо - мъжа ми - по-интимно. Бременността карах с много повръщания и винаги когато се нахранех, ме гледаха къщи дали ще ида да повърна. Всички се радваха на моето забременяване и очакваха с нетърпение бебето. Болките получих към 16,00 часа и Миле ме заведе в болницата. Нямах никакви познания относно раждането, пък и не бях чела нищо. Прегледа ме д-р Рачев и каза на акушерката, че раждането ще бъде седалищно, и когато започне, да го извикат.

Каза още, че имам и четири пръста разкритие или ... Болките ми зачестиха, но бебето все не идваше. Много други жени родиха, но аз продължавах да се мъча, това са адски болки, макар и моментни. Санитарката ми топеше устните и челото с вода. Казаха ми да се напъвам и аз наистина се напъвах, но не отдолу, а отгоре - напъвах се гласово, но това не помагаше. Наложих се да ме режат, за да излезе по-лесно бебето, защото раждането беше седалищно. Имах и външни, и вътрешни конци. Родих ми се син - хубаво и здраво бебе. Толкова бях изтощена, че в този момент никога не бих пожелала да имам друго дете.

Но второто ми забременяване дойде много скоро. Синът ми беше на една годинка, когато отново забременях. Бях бясна! Но преди да разбере, че съм бременна, сънувах син. Поникнал ми е зъб, но не където трябва, не на място. Казвам на Миле: „Виж, какъв зъб ми е поникнал - бял, нежен, женски“. Отивам на гости при майка си и ѝ разказвам съня си. Тя ме пита: „Здравче, да не си бременна?“ „Не съм, само това ми липсваше, та Пепи - сина ми, е само на годинка“.

Не мина и една седмица и почнаха лошотиите - почнах да повръщам. Казах си, майка е права - бременна съм. Отидох на лекар, но той ми каза, че още е рано и нищо не може да се разбере. Що думи съм издумала на Миле, що чудо. Казвам му: „И ние сме като циганите, не можеше ли да ме пазиш. Пепи е толкова малък, а аз съм отново бременна“. Непрекъснато му говорех, че трябва да направя аборт. Заедно ходихме при една близка сестра - тя ми биеше инжекции да абортирам. Кой каквото ми кажеше, пиех. С мойта си майка ходех на лекар да абортирам, но той ми отказа категорично. Другата майка, майката на мъжа ми, казваше: „Здравче, така както изгледахме едното, ще гледаме и другото, и двете ще отраснат заедно. Но аз бях категорична, че трябва да го махна. Казаха ми, че трябва да пия топло вино с черен пипер. И това опитах, въпреки че се понапих. Но „то е било за дунята“, както казват старите хора, и както предсказа съня ми. Мъчех го да го махна зъба, защото не беше на мястото си, той се разклати, но си остана там. След като не можах да абортирам, се примирих с мисълта, че трябва да го родя. Сега започнах да се притеснявам дали бебето ще е нормално, след като са ми били инжекции, лекарства не съм взимала, но съм правила и други щуротии. Като че ли бяхме на един акъл с Миле, не знам, или и него съвсем съм го била пощурила. Решила бях, че мога да абортирам, ако падам от високо и една вечер започнах да падам от леглото та долу. Той вместо да ме спре, ми вика: „Много си се стегнала, отпусни се“. Не правехме сметка, че мога да си счуля нещо. Що колички пръст от градината съм изнесла, но и това не помогна. Дойде време да раждам. Спяхме си отделно - Миле с Пепи в дневната, аз в хола сама - беше ми нервно.

По едно време се събуждам с болки, но не искам да му кажа, защото знам, че той веднага ще се обади на майка и ще заминем за болницата. Болките заче-

стиха. Миле стана да изпикае Пепи и аз реших да отида и да му кажа. Викам му, недей да будиш майка, има време, но той не ще и да ме чуе. Каза ми, че вторите деца не са като първите и се раждат веднага.

Още през нощта ме закараха в болницата. Но това бебе беше мързеливо като първото и не се появяваше. Като ме приеха в болницата, беше същият лекар, който изроди сина ми и ми вика: „Ти през колко време ще раждаш - вчера ражда, днеска пак“. Стана ми болно, но какво да се прави. На сутринта мъжа ми дойде да види какво става - идваше през час и викаше: „Още ли не си родила, още си с голем корем“. Скарах му се и му казах повече да не идва, докато не родя. Стана ми мъчно, че толкова време се мъча и се разплаках. Дойде акушерката и ме пита: „Какво има?“ Аз ѝ казвам - толкова време мина, а не мога да родя. Тя ми би инжекция и след няколко минути се роди дъщеря ми - сбръчкано, пожълтало бебе, с дълга черна коса. Мислех си, ние не сме толкова грозни, пък то на кого се падна такава. Наистина, бебето не беше хубаво, защото когато дойде да ме види една баба (комшийка), без аз нищо да ѝ казвам, ми каза: „Грозните бебета стават после красиви“. И наистина е така, сега дъщеря ми е много хубава и какво ли бих правила без нея. Как ли би реагирала, ако знаеше, че съм искала да я абортирам. Благодаря на Бога за двете си деца.

И С ДВЕТЕ БРЕМЕННОСТИ НЕ СЪМ ИМАЛА ПРОБЛЕМИ

Ивана, р. 1955, Разлог

Седем месеца, след като се омъжих, забременях. Вече започнах да се притеснявам, макар че нямаше причини, да не би пък да не мога да забременея.

Когато цикълът ми закъсна с 10-15 дни, казах на съпруга ми. Той сякаш беше по-щастливият от мене. Аз не можех да се радвам така видимо като него, тъй като изпитвах и малко страх от бъдещите непознати преживявания. Съпругът ми все ме предупреждаваше, да не се натоварвам много. Караше ме повече да почиввам, тъй като искаше да му родя хубав и здрав син. В интерес на истината, на мен ми беше все едно какво ще бъде - момче или момиче. Исках само да бъде живо и здраво, и всичко да си има. По-късно вече, след няколко месеца, той каза и на родителите си, че ще си има в скоро време син. Винаги му се карах: „Как може така да говориш, като не е сигурно“, но той си настояваше, че ще има син - продължението на рода - сякаш имаше предчувствие.

Всички вкъщи много се радваха. Какви трепети бяха, когато купувахме и приготвихме дрехите за новия член на семейството.

Когато настъпи сублимния момент, не знаех какво да правя - да тръгвам

ли за болницата, или да изчакам още малко. Докторът ми беше казал, ако има проблеми, да му се обаждам веднага, без да се притеснявам дали е ден, или нощ.

Както обикновено, всички болки се появяват нощем. И при мен не беше по-различно. Как да събудям хората в най-сладкия им сън? - това е 2-3 часа през нощта. Суетим се със съпруга ми, не знаем какво да правим. Междувременно вече става пет часа и цялата къща е накрак - всички са под напрежение - очакваме бебе.

Аз не се спирам - надолу, нагоре - постоянно съм в движение. Така или иначе мнението, че трябва да отивам в болницата надделя, а междувременно и болките се увеличили и съпруга ми ме откара с колата. А аз все се притеснявам, че е 5 часа и 30 минути и ще трябва да разкарваме хората. В родилно отделение ме приеха много радушно. Веднага ме прегледа лекар и каза, че има още много време и аз изтръпнах, не можах да си представя, че мога да понасям цял ден такива страшни болки. Бях постоянно в движение - болките не те оставят да стоиш на едно място. Дойде друг лекар (д-р Фурнаджиев) и той ме прегледа, но беше по-успокояващ и каза: „Отивам на визитация и щом се върна, започвам да израждам.“

И наистина, след като доктора мина визитация, започнаха подготовката и с мен. Биха ми инжекция за ускоряване на болките и вече на „магарето“ ме сложиха и хапче под езика.

Но болките са си болки - бях вече много изтощена. Наложих се доктора да ми помогне - направи малък разрез, за да бъде раждането по-бързо и по-безболезнено. Какъв ужас изпитах, когато доктора каза, че ако не напъвам силно, бебето ще се задуши.

Акушерките също много ми помагаша. Слагаха ми студени компреси - на челото и на гърдите, даваха ми кураж, натискаха с навит чаршаф корема ми... И така, при не знам кое поред напъване, в понеделник 9 часа и 20 минути се роди така желаният и чакан от цялото семейство СИН, наистина син!!!

Гледахме го по книга, под час се хранехме; когато спеше, се пазеше тишина - с една дума, всичко за обичания син. Кръстихме го дори в Рилския манастир.

Не мислех, че ще имаме второ дете. Не можах - определено!

И синът ни запълваше цялото свободно време, а и като си представях целия този ужас, който изпитах - трудно раждане, масаж на гърдата, с последно рязане и т. н., не можех да си помисля второ дете. Виках си „нека Господ дава деца на тези, които си нямат“.

Рядко или почти не се говореше по този въпрос въкъщи. Бяхме се отдали на сина.

Минаха пет години. Преживяното се позабрави и съпруга ми започна да ме навива за второ дете. Не исках! Не знаех защо? Може би причината беше и в това, че вече не ми се затваряше въкъщи, пък бях вече и на 30 години. А той постоянно

повтаряше - „не било хубаво детето да расте самичко, хубаво било да си има братче или сестриче, за да има с кой да си играе“, и все такива в името на детето. Аз обаче обичах да го провокирам, като казвах, че „ако знам, че ще бъде момиче, няма да се чудя - веднага раждам“. Той обаче се хващаше за думата и ме убеждаваше, че действително ще бъде момиче и че той ще си я гледа, както всъщност и много помагаше за отглеждането на сина ни. Подстрекаваше и синчето да казва, че иска сестричка, за да има с кой да си играе.

Е, и взех, че забременях!

Всички очаквахме с нетърпение да си дойде и сестричката. А за нея и името беше готово.

И с двете бременности не съм имала проблеми. Всичко си ядях, всичко си работех, дори шофьорска книжка взех.

Болките и този път започнаха през нощта в два часа. Не казах на никой, тъй като беше нищожен белег. На сутринта съпруга ми се обезпокои и не искаше да тръгва на работа, за да ме оставя сама със сина ни (живеехме отделно от бабата и дядото). Тъкмо той тръгна, и отново болка, но през много големи интервали. Пригответе си нещата за болницата, подредих апартамента и остана най-трудното - да събудя синчето. А на него му се спи, не му се става... Ами сега!?... тук няма на кого да го оставя. По един или друг начин го събудих, заведох го при баба му, но и дума по въпроса не захващам. В 11 часа обаче ми изтече водата и трябваше да се ориентирам.

Обадихме се на Бърза помощ, тъй като имаше и много сняг и не дадох и дума да се каже да тръгвам пеша.

Дойде линейката в 12 часа. В болницата всички ме познаваха и се зарадваха, че пристигам, още повече, че в отделението имаше само едно бебе. Обърнаха ми много голямо внимание. Болките все още не зачестяваха.

Д-р Рачев ме прегледа и каза, че има още много време, но ако се наложи, веднага да го извикат. Биха ми инжекция и болките зачестиха. До такава степен зачестиха болките, че както бях коленичила на пода до леглото, вече не можех да се изправам. Акушерките не ме оставиха сама дори за минута и като гледаха, че не мога вече и да им отговарям на приказките, решиха, че е време за раждане. Обадиха се на доктора да дойде. Вдигнаха ме буквално от пода, качиха ме на „магарето“ и доктора пристигна.

Имах достатъчно разкритие и раждането беше започнало. Имах чувството, че при всеки напън искри ми излизат от очите - болките бяха страшни. С помощта на доктора, акушерките и моите последни усилия, в понеделник в 15 часа се роди наистина нашата красива дъщеря.

Когато синът беше разбрал, че си имаме сестричка, без да му кажат как се казва, той на всички разказвал, че си има сестричка и казвал името, за което си бехме говорили. А той беше сигурен, че така ще се казва.

Всички бехме щастливи, всички весело се суетяхме около малката сестричка, но най-много баткото.

Благодарни сме на Господ бог, че ни дари с две хубави деца - Йордан и Евелина!

Не мога да си представя живота без тях!

ЛЕСНО МАЙКА НЕ СЕ СТАВА

Румяна, р. 1956, Разлог

Омъжих се на 21 години. Не бях съвсем подготвена за семейния живот, но въпреки всичко го направих - напук на родителите ми. Те бяха против този брак, но аз обичах Георги и не съжалявам за тази стъпка, която направих преди около 20 години. През месец септември се омъжих, а декември месец забременях. Съпругът ми беше на „деветото“ небе от радост. Побърза да се похвали и на майка му. От този ден нататък вкъщи ми се обръщаше специално внимание от всички, разбира се най-грижовен и любвеобилен към мене беше бъдещия татко. Не се забавиха и „лошотиите“ (повръщане, гадене). Карах трудна бременност, почти не се хранех, отвращавах се от всякакъв вид храни. От ден на ден усещах, че вместо да пълнея, аз отслабвам. Между другото, когато се омъжих, бях доста пълна (74 кг.), а след раждането - 58 кг.

Е, добре се топеха ненужните килограми, но какво ще стане с бебето?! Със съпруга ми започнахме да се безпокоим за състоянието ми, но „детинска“ работа, както казваше свежърва ми. На лекар не исках да отида.

Така, в адско повръщане, виене на свят, гадене, минаваха дните. Имаше моменти, в които съжалявах, че съм бременна, толкова ми беше лошо, че понякога ми се е прокрадвала мисълта за аборт. Бързо се разколебавах, та това е първа бременност, трябва да стискам зъби.

Към третия месец се обърнах за помощ към д-р Рачев. Спомням си първите му думи - „лесно майка не се става“. Докторът не се изненада от това, което му споделих (за „лошотиите“), побърза да ми каже, че никога няма да забрави и двете бременности на моята майка (тежки, много тежки). Такова е било състоянието и на моята тетка (сестрата на майка ми). Та какво излиза, че и това се предава по наследство!

Веднага доктора ме спря в отделението за задържане. Спомням си, че много плаках, не исках да остана там, защото ми беше ясно, че няма да бъде за ден-два.

И така се занизаха дните, уж съм под лекарско наблюдение, на инжекции,

лекарства и какво ли още не, а положението ми по-добро не става. Толкова отслабнах, че на човек не приличах, бременна съм, а корем нямам... В събота и неделя ме пускаха в града отпуска, спомням си, че доста близки хора ми казваха: „Къде ти е корема?“

Взех, че си уших една широка рокля (за бъдеща майка), е така - нямах нужда от нея, но заради хората около мен; да проличи, че съм бременна. Със съпруга ми се зарекохме, че, живот и здраве да се роди това дете, за друго няма да помислим.

Към 5-6 месец д-р Рачев се чудеше какво да прави с мен, не един и два пъти на визитация казваше: „Змия ли имаш в корема?“ Как мога за толкова месеци грам да не наддам, а все да отслабвам. Но края му се виждаше, повечето време беше минало. В последните месеци бебето „риткаше“ постоянно и това ме окуражаваше. Искаше ми се да бъде момиче, съпругът също силно желаше дъщеря. Все си повтарях: „Толкова мъка изядох, дано бъде момиче“. Хич не ми е минавало през ум, че, недай си боже, това момиче го очаква такава трудна тежка орисия.

И така, бременността напредваше, но въпреки грижите на медицинския персонал „лошотиите“ не престанаха нито за момент.

Навлязох в деветия месец, бях си вече къщи. Усилено се готвехме за новия член на семейството - купувахме пеленки, дрешки. Имахме довършителни работи по кухнята и все се молах, дано бебето изчака да пуснем водата. И така, една вечер, към 22 часа, когато чешмата беше готова и трябваше да потече вода от нея, на мен се падна честта да завъртя крана. Но какво се случи за наше учудване, от чешмата потече вода, в същия момент от мен потече - мехурът се спуска. Дойде момента за раждане. Толкова се суетихме и двамата с Георги, че се чудим какво да правим. Болки все още нямах, но бях предупредена от д-р Рачев, каквото и да се случи, веднага да тръгвам към болницата.

Към 23,30 часа се обадохме за Бърза помощ, след минути дойде линейката и потеглихме. Уж не ме боли, пък плача, страх ме е, гади ми се. Все си повтарях, че ако и раждането е, както мина бременността, ще умра, няма да издържа.

Когато звъннахме да ни отворят, на вратата се появи санитарка - позната ми беше, но въпреки всичко попита: „Вие за какво сте, кой търсите по това време? Къде ти е корема? Ще раждаш, а корем нямаш“. Побърза тази същата санитарка да предупреди д-р Рачев, че съм аз, тъй като на всички в отделението бях повече от ясна през тези месеци, когато лежах за задържане. Както и да е, приеха ме и болките зачестиха, но бяха търпими. Към 2 часа ме качиха на „магарето“, вместо да напъвам, аз повръщам, нямам никаква сила, бях съвсем отслабнала и изтощена. Свиркаше си доктора и си повтаряше: „Е, стига, та малко ли ти беше девет месеца, та и сега повръщаш!“

Но за разлика от бременността, раждането беше леко и много бързо. След

около 15 минути се роди момиче. В момента забравих всички „лошотии“, роди се нашата дъщеря, веднага я назовах по име - Елица (бяхме готови с женско име).

Незабравим и радостен е този миг - раждането на детето!

След около седмица ни изписаха от отделението и започнаха грижите около бебето. Елица беше невероятно красиво дете, спомням си, че доста хора от любопитство ме спираха по улицата и надничаха в количката, за да я видят и убедят, че е като „кукла“.

Точно тази „кукла“ беше причина моите родители да се „пресърдят“. Благодарна съм им! Те изцяло поеха грижата за детето и така тя бе отгледана и израсна при тях.

Свободни бяхме със съпругът ми, но това не ме блазнаше за второ забременяване. И двамата бяхме категорични, че друго дете няма да имаме. Но след около 10 години разбрах, че съм бременна. Никак не се зарадвахме, ние просто не желяехме това. Започна същият ужас, който изживявах с първото дете - „лошотиите“. Почти не излизах никъде, тъй като постоянно повръщах. Какви ли не „бабини деветини“ не опитах, за да го махна, но здраво се бе закачило.

Бях побъркала всички около мен: съпруг, колежки, близки. С колежките бяхме на един акъл (все млади) и те тичаха, питаха тук-там какво да пия, какво да правя, за да абортирам. Но трябваше да се обърна към лекар, друг избор няхах. Д-р Рачев като ме видя, се изплаши (не съм приличала на човек) - отслабнала, бледа, изтощена. Въпреки че абортите бяха забранени, той хич не се и чуди, трябваше да спасява мен (до там бях стигнала). И тъй като вече надхвърлях трите месеца, беше опасно, но беше невъзможно да продължавам така. Направи доктор аборта - беше момче. Но не съжалявам, нали имам едно - живо и здраво да е!

ТЯ БЕШЕ НАЙ-РЕВЛИВОТО БЕБЕ, КОЕТО ИЗОБЩО СЪМ ВИЖДАЛА

Цвета, р. 1956, Благоевград

Омъжих се по любов. Спомням си много точно деня, в който се запознахме. Това стана на 6 май 1974 г. на игра на карти в една студентска стая в общежитието. Честно да си кажа, аз бях инициаторката или по-точно подбудителката на срещата. Бях го виждала веднъж - засякохме се в коридора или на асансьора, не знам точно. Харесаха ми ръцете му - здрави, силни и сигурни, а иначе беше слаб с голяма къдрава глава. Съдбоносното решение да се оженим взехме четири месеца по-късно, по време на една бригада в едно козлодуйско село. Колко ли пъти бях булка. (Смее се). В селото живеехме вкъщите на различни хора. Той попадна в семейство без деца и хазяите му се отнасяха с него като

със собствен син. Та жената дори му гладеше работния панталон. Когато семейството, при което бях настанена, разбра, че ще се женим, реши че трябва да се отпразнува. Наизвадиха масите, столовете, бъчвите с вино и цяло село се събра да се повесели за наше щастие. Много весели и добри бяха хората. Да, обаче, чичо Митко и леля Вена (така се казваха хазяите на мъжа ми - на бъдещия) се разсърдиха, като казаха, че той е мъжът и първи при него трябва да се направи празненството. А и нали си нямаха деца, много им се искаше да се порадват на Иван като на свое чедо. На другата вечер те разбуниха духовете с ядене, пиене и много музика - пак за нашето общо бъдеще.

Това беше само началото. Имаше още две селски сватби - веднъж при него, после при моите родители. Но истинска булка се почувствах на онзи скромен студентски купон в семинарната. Настроението беше невероятно, въпреки асортимента от сандвичи, лимонада, вино и бира.

Чувствах се най-щастливата жена на света с онази бяла сатенена рокля и с най-страхотния мъж до мене.

Родителите ми ме приеха с радост, защото в къщата влизаше момиче. Но докато не казах думата „мамо“, не ме пуснаха през прага на къщата. Свекърва ми стоеше там с пита в ръце и ме питаше „Как ке ми каеш?“ Отначало не разбрах какво ме пита, а после какво иска. Иван ми прошепна „мамо“ и аз изричах тази свидна дума цели 15 пъти. Оттогава сякаш нещо в мен се отприщи и аз и до днес си ѝ викам „мамо“, въпреки, че преди да се омъжа, не можех да си го представя.

После забременях. Бях ужасно радостна и почувствах облекчение, защото чаках този момент цели 8 месеца. Мъжът ми се относеше към мен с всичката любов, която има на земята. Защо ли това време не се върне! Всички други бяха много нетърпеливи, защото това щеше да бъде първото внуче и в двата рода.

По отношение на детето се молах да бъде живо и здраво. Знам, че мъжът ми искаше син, но за мен беше все едно, защото исках да имам моето бебе и вярвах, че ще бъде най-хубавото. Така и стана.

Прекарах сравнително лека бременност и родих много трудно. Терминът ми закъсна с няколко дни. Бях изнервена и ме беше много страх. Детето беше тръгнало да излиза с вратлето и се наложи да го извадят с Цезарово сечение. Беше кошмарно. Не си го спомням в първия момент, защото съм била в упойка, но когато ми го дадоха после, то имаше главичка с формата на краставица от извъртането. Слава богу, после се оправи и сега главата ѝ е просто много инатлива. Всички много я обичаха. Баща ѝ не можеше да ѝ се нагледа, а тя беше едно малко създание с голяма гола главичка. Беше му одрала кожата.

Отначало не бяхме мислили как ще се казва. Изобщо не говорехме дали ще е момиче или момче, сякаш се страхувахме да не предизвикаме съдбата. Кръстихме я Илиана на дядо ѝ Илия (свекъра ми). Той беше стоял с Иван всички онези дълги часове, докато тя се появи на бял свят, а и е страхотен човек. Сега

разбирам, че името много ѝ подхожда, защото в много отношения тя прилича на дядо си.

За детето се грижех с любов и страх едновременно. Мъжете смятат, че жените могат да отглеждат деца, само защото са жени, но уви, не е така. Тя беше толкова малка и крехка, че ме беше страх да я къпя. Съпругът ми понякога се смееше, че съм се вманиачила. Аз ѝ бях направила режим в колко да яде, кога да ляга и много стриктно го съблюдвах в случаите, когато тя не се инатеше, а го правеше доста често.

Тя беше най-ревливото бебе, което изобщо съм виждала. Плачеше от сутрин до здрач и аз не знаех защо. Имаше и още един проблем - изпотяваше се много. Имаше нещо нередно с температурата на тялото ѝ - беше по-висока от нормалната. Е, това не се оказа толкова страшно, защото тя и днес си живее с тази температура.

Всички проблеми с нея на две години свършиха, когато се появи малкото ѝ братче. Тя се превърна в една голяма малка кака.

КАТО РАЗБРАХА, ОБРЪЩАХА МИ ПОВЕЧЕ ВНИМАНИЕ

Мария, р. 1956, Гоцеделчевско

С баща ти се запознах на рождения ден на една моя приятелка. Запознанството ни беше кратко, тъй като беше края на учебната година (омъжих се на 18 год.) и аз трябваше в края на април да се прибера на село (с. Мосомище, Гоце Делчевско).

(Майка ми е учила в град Петрич в училище „Адалберт Антонов - Малчика“ - за шивачка - мечтата ѝ тогава.) Но баща ти ме увери да остана за 1 май да прекараме заедно празника с негови приятели. Приех с дълги уговорки. Така останах в Петрич за празника (тогава беше голям празник), вместо да се прибера на село, а всичките ми приятели си отидоха. Така на 1 май 1972 г. отидохме на една река, ядохме печено агне, пихме, цял ден бяхме там, но вечерта, преди да се приберем, баща ти заяви, че иска да се ожени за мен. Първо, толкова се уплаших, че започнах да плача. Не знам от какво се страхувах, може би, че щях да приема предложението му или от нещо друго, не знам..., но приех защото тогава много го харесвах, по-точно обичах.. Не че сега не го обичам... (смее се). И както си бяхме цялата компания, отидохме у баща ти с музика и веселба.

Родителите му бяха много изненадани, тъй както не подозираха нищо, а и баща ти не ги беше предупредил. Влязохме в една стая, а мене ме беше много срам, защото носих къса пола и ме гледаха така, като че ли бях паднала от

небето. Трябваше да им целувам ръка, ама ми беше едно гадно, че се кланям на съвсем чужди хора. Ами трябваше да им викам и мамо, и татко. Но както и да е. Иначе много се зарадваха, че си имат снаха, защото бях първа снаха (баща ми са три деца - двама братя и една сестра. Баща ми е най-малък и пръв се е оженил).

На другия ден тръгнахме приятели и роднини на баща ти с един жук - пълен с хора (за цяла сватба) за село да уведоим майка и татко, и се омъжих. По пътя имахме даже и музика - акордеон и дайре.

Както и да е. Дотогава не се притеснявах много, но като стигнахме, всичко ми се преобърна, сърцето щеше да ми изскочи. Как ще кажа, че съм се омъжила, аз бях почти дете, на 18 години. Треперех цялата. Връщане назад нямаше. На двора дядо ми правеше една мотика. Когато ме видя с толкова много хора и като му казах, дръпна ме настрана за косата - много се ядоса - той ме чакаше за работа, а аз... Но после видя татко ти, който пък му целуна ръка, омилостиви се и ни покани да влезем. Майка ми пък още я нямаше от работа, а лелите ми - на училище (Майка ми са седем деца, шест сестри и един брат, който е най-голям. Майка ми е шестото дете, предпоследното.) Като се прибра от работа, баба ти се стъписа в първия момент, скара ми се и през това време дойдоха и лелите ти. Баба ти ми се караше (в другата стая, не пред гостите), леля ти Юлка се разплака и не ми говореше, а пък леля ти Роза, понеже беше най-малка, не разбираше много, ме държеше за ръката и ме успокояваше, защото и аз много плаках. Но на баба ти ѝ мина много бързо и накрая всичко свърши добре.

Като разбрах, че съм бременна, не знаех първо към кого да се обърна. Казах на баща ти, а той много се зарадва, каза на родителите му и така викаше, че щеше къщата да се разруши. Много искаше да си имаме деца.

Като разбрах, обръщаха ми повече внимание, повече мързелувах, по-малко ми даваха да работя. Баща ти дори не ми даваше да готвя, тъй като съм щяла да повредя бебето. Тъпчеха ме с много ядене.

Ами баща ти много искаше да си имаме и син, и дъщеря, и желанието му се сбъдна. Аз исках първо да имам дъщеря, а после син, но пък излезе обратното. Първ се роди батко ти, после ти.

Когато бях бременна първия път с батко ти, ме беше много страх. Веднъж отивах на преглед, това беше през зимата, беше студено и хлъзгаво. Без да исках, се подхлъзнах и паднах по корем. Мислех си, че вече съм загубила батко ти. Започнах да плача на улицата. Стигнах до болницата и, слава богу, нищо не се беше случило. Родих го жив и здрав.

След като родих, до десет дни баба ти ми помагаше. Но тя все още работеше и беше много заета, а пък и на полето работеха с дядо ти. След това се наложи сама да поема задълженията - сама го къпах, обличах, повивах, хранех - беше ми много приятно. Това не ми пречеше. Даже бях щастлива, че можех сама да се грижа за децата си. Когато го слагах да спи и аз заспивах с него.

Батко ти го родих нормално. Вечерта ме хванаха болките и баща ти ме заведе с колата до болницата. Постъпих в родилното, направиха ми процедурите и след половин час родих батко ти. Първо ме беше страх да се напъвам, но после като че ли той искаше да излезе и с един тласък излезе. Родил се 3 100 грама и 57 сантиметра. Тебе те родих точно в шест часа сутринта на 18 юни 1977 г. Малко по-трудно беше с тебе, но се справих. Болките бяха по-остри, но вече имах опит и вече не ме беше много страх. Ти се роди с много гъста коса, тежеше 3 600 грама и дълга 52 сантиметра.

Грижех се сама за вас, но от сърце и с цялата си душа. Толкова се радвах, че имам син и дъщеря. Много ви обичам. Татко ти летеше от радост, че второто ни дете е момиче. Много искаше второто дете да е момиче. Беше се хванал на бас с баба ти, че ще се роди момиче, баба ти щеше да му подари костюм, ако се роди пак момче, татко ти трябваше да купи на баба ти нова рокля, но баба ти не удържа на обещанието си. Батко ти го кръстихме на дядо ти - Иван, защото беше първо внуче за него и нямаше спор, а тебе те кръстихме Силвия, защото това име много ми харесваше, пък и първата буква е на майка ми - София. Нямахме проблеми от страна на близките ни за имената. Всички бяха съгласни с мене.

Когато беше малка, имах малки проблеми - не искахте да спите на обед, бягахте от детските градини. А сега сте големи и проблемите са повече - сега живота стана много скъп, искате много пари. Вече нямам думи. Проблемите нямат край.

ВСЕКА НОЩ ИМАХ БОЛКИ, НО СУТРИНТА СПЯ КАТО АГНЕ

Жива, р. 1957, с. Бел камен, Благоевградско

Като се ожених, забременях веднага. Почувствувах лошотия, кара ме да ям кисело, солено. Извадя си пресни комби (картофи) със сол и ям, само това ям. Моята майка ми е избила сирене и пастърма ми е изпратила. Пък мъжа ми не ме е питал нищо, искам ли, или не. Свежървата си е студена жена, само тича по стоката и хич не се интересува от мен.

Направиха ми сватба - сготвено е, а не мога нищо да ям. Скрих се на тавана и съм яла разсол. Не ми беше хич хубаво на сватбата. После ме пратиха на работа за майчинство в цеха за релета. Там жените затова, че съм бременна, коя какво носеше за ядене, ми даваше. Исках да имам син. Прибрахме се от работа и вечерта ме заболя корема, пак аз съм навършила 7 месеца. Беше зима, живеяхме високо в гората, снегове големи. Качиха ме на шейна и впрегнаха коне да ме откарат до линейката и оттам ме откараха в родилното в Разлог.

Сложиха ме на система и ме беше страх да не умре, че беше мъжко. Беше ми мило за него и грешно, не го давах на мен да бозае, а го хранеха със сонда.

И поляка започна да наддава, на легло седяхме 45 дена и тогава ме изписаха. Мъжът ми дохождаше почти всеки ден да ме вижда, носеше ми различни неща. Като дойде време за изписване, дойдеха свекървата и мъжа ми за мене с такси. Донесоха да почерпим докторите и акушерките и си отидохме.

И го гледахме с големи грижи, защото беше мъжко, слабо. Пък беше зима, студено, цяла нощ паля печката да му е горещо. И така, с големи грижи го отгледахме. Бях радостна, че си имам син, драго ми е, развивам, повивам, пера, чистя, храня.

И като детето стана на две години, забременях с второто.

Лошотия пак си имах - повръщам, не ми се яде, докато станах на три месеца, и после нямаше проблеми с бременността. Почнахме да строим нова къща, работа много, свекърва ми отидоха на работа далече, останахме с мъжа ми сами, той на къщата, аз със стоката и детето.

Аз съм осем месеца бременна, по цял ден лежа, превита на две. Като се прибера у дома, не мога ни да ям, ни да спя. Детето се извива в корема, неспокойно е. Но пуста работа, какво да се прави. Почнала съм 9-я месец, пък ние вършеем с коне. Самите сме с моя мъж, работим по цел ден. Всека нощ имах болки, но сутринта спя като агне. И пак на работа. Цел ден сме вършали с коне, изхвърлихме хармана, аз трябва да смета житото, после ...? връзвях до сред нощ сами на хармана. Прибирам се, нито вечерям, направо лягам. Много трудно заспивах и към 3 часа през нощта ме събужда силна болка в корема. Отначалото бяха на разстояние 10 минути и постепенно зачестяваха. И станах, приготвих се, знаех, че приближава момента, изкъпах се, подготвих някои други неща и към 5 часа събудих мъжа ми.

Болките ставаха по-чести и по-силни, няма превоз, а ние имаме мотор. Мислехме, мислехме и ние решихме да тръгнем с мотора да вървим в родилния дом. И сега, като си помисля, колко сме били шури и двамата, с мотор да вървиш да раждаш. Ами ако падне, какво ще правим. За късмет, то изтрая, отидохме към 6 часа сутринта в родилния дом, пък е неделя, трябваше да викаме акушерката от дома да дойде. Тя дойде, попита ме през колко минути ми са болките и пак си отиде у дома. Аз се тупам, болки не мога да трая. Стана 10 часа и тя дойде, взела си плетката, пусна си телевизора в родилното и седна. Болки не се траеха, ходя, въртя се, много ме боли пуст кръст. Акушерката ми даде някакво хапче да сложа под езика. Минаха още два часа и почнаха напъните, качи ме на „магарето“ и с голям зор детето излезе. Родих пак мъжко, беше 2 и 300 грама. Дойде доктора на другия ден и го гледа. Та ми вика: „Бая голяма жена си, пък малко дете си родила“. Как да е по-голямо, цяло лято то е жънало, вършало.

Но беше здраво, почна да бозае, беше кротко и почна да наддава теглото

си. Мъжа ми всеки ден дохождаше в родилното, пък нямаше друга родилка и си влизаше вътре. Той водеше голямото дете, което после трудно откъсваше от мен. Все ми викаше: „Хвърли това бебе и хайде да си ходим“.

Като мина една седмица, ни изписаха.

Детето растеше, сама се грижех за тях, без никаква помощ. В началото ме беше страх да го къпя, защото първото го беше къпала свекървата, но полека свикнах и си го къпех спокойно. С много мъка, самотия съм ги отгледала, но да са живи и здрави. Сега те ми помагат.

ПРЕДИ РАЖДАНЕТО ТРИ ДЕНА СЕ МЪЧИХ

Валентина, р. 1957

Бях на 19 години, когато забременях. Но не се зарадвах, че съм забременяла. Нямах сключен брак. Майка ми не знаеше, че живея с българин. Мислех да направя аборт. Бяхме определили и ден за аборт. Отидох с Христо в болницата. Сложиха ми упойка, пълна. Събуждам се след упойката - нищо не ме боли. Питам докторите, какво е станало, и ми казаха, че не са ми правили аборт, защото ги било хванало жал за мен, да не ме повредят. Поревах си. Отидох си у дома. Беше ми неудобно от майка ми, като ходехме да се къпем, защото трябваше все да се въртя и крия да не ме види. После заминах да работя пак на обекта. Оттам писах на майка, че съм бременна. Станало ѝ тежко и лошо. Даже не ме искаше. Когато се засичахме в поликлиниката, много ме обиждаше, наричаше ме всякаква. Много ми беше тежко.

Иначе с Христо са разбирахме чудесно. Прие нормално, че трябва да родя неговото дете. През последния ден вдигнах кръвното и ме взеха в болницата. След няколко дена избягах оттам. Беше зима, студено. Имаше виелица. Цяла нощ събирах студ на спирката и се прибрах на сутринта у дома. Христо, като ме видя, много се учуди. После ме хвана грип. Отидох в поликлиниката, прегледаха ме и лекарката вика: „Трябва да родиш“.

Отидох в болницата. Изтече ми водата. Уплаших се. Сестрата ми вика: „Нормално е. Така трябва да бъде!“ Детето, което родих, беше много малко - два килограма и половина, аз се разкъсах. Шиха ме. Христо дойде да ме види. После заедно се грижехме за детето, заедно го къпехме. Той ми каза, че трябва да го мажем с мас, правеше му масажи. Много му се радваше на бебето. От България кумата беше изпратила името, а бабата беше изпратила пелени, макар че нямаше още сключен брак. Кумата беше изпратила името Десислава. Беше ми трудно да го произнасям.

При майка ми не отидохме и тя не дойде. Когато дойде ред Христо да се връща в България, чак тогава отидох при нея. Прие ме. Беше ми простила. Но всеки ден ми говореше да не заминавам за България. Христо се върна след 3 месеца. Взе ме и в България сключихме брак. Свекърва ми и свекър ми не ме приеха добре. Но той много ми помагаше.

После исках да забременея, но не можех. Бях получила възпаление. Наложих се дълго време да се лекувам и когато разбрах, че съм бременна, много се зарадвах. Исках да имам второ дете. Бременността ми с него беше трудна. Все ми беше лошо и все повръщах. Преди раждането три дена се мъчих. Две нощи не бях спала. Когато ми спускаха водата, ми се доспа. Казаха ми да се напъвям, а аз заспивах. Караха ми се. Чувствах се много уморена. Родих момче. И то беше черно, синьо. Връвта му беше омотана около врата.

Христо садил тютюн. Като му казали, че съм родила, оставил ашламата и дойде да ни види. Кумата беше изпратила цял ферман с имена. Но аз вече му бях дала име. Кирчо го кръстих. Христо беше много щастлив и много ми помагаше в отглеждането. Пак заедно го гледахме.

ПЪРВОТО НЕЩО, КОЕТО ПОЧУВСТВАХ, БЕШЕ СТРАХ

Надежда, р. 1957, Гоце Делчев, средно специално, християнка

На 50 години съм. Имам едно раждане - близнаци. Момче и момиче. Не можах да разбера, че съм бременна - това разбрах към 3-4 месец и първото нещо, което почувствах, беше страх. Страх от родителите ми, защото не бях женена още и от това как ще продължи нататък, как ще се развият нещата нататък - от другата страна. От страната на мъжа ми. И както се и получи, бях нежелана снаха, но мъжът ми беше категоричен, че каквото и да стане, ние ще се ожениме. И така и стана. Бременността в интерес на истината ми беше лека. Нямах така - проблеми, но никога, на нито една консултация, никои не ми каза, че нося близнаци. По време на бременността изпитвах страшен глад. Бях непрекъснато гладна. И през нощта ставах да ям. А като идех на консултация, наддавах много и ме оставиха на безхлебен ден - един безхлебен ден. Това, което не можеше да стане за нищо на света, защото гладна беше вълчи. И понеже живеех близо до моите родители, за 5 минути на бегом съм отивала до нас да хапна и пак да се върна, просто да не ме разберат свекъра и свекървата. Защото като млада снаха, пък и нежелана, бях много притеснена и така и остана до края. Докато живеехме заедно с това и чувство си останах при тях. Родиха се близнаци. Деца-та ми се родиха седмаци близанци, недоносени, а дъщеричката се роди килограм

осемстотин и петдесет грама, а сина - килограмм шестотин и петдесет грама. И тъй като бяха и недоносени седмаци, малки по тегло, израждащият лекар тогава беше д-р Стефанов, се обади веднага в София, в Института по педиатрия имат ли възможност да приемат 2 близначета недоносени. И аз родих в неделя, в понеделник дойде линейка. Изпратили бяха линейка от Благоевград да вдигне децата за София. Бяха ги взели, аз не видях, бяха ги взели в 2 куфарчета отделно - отгоре със стъкло, вътре с грейки и ги беше придружавала сестра до института. Аз заминах след една седмица.

При тях там стоях до май 3 месеца, мисля, че някъде 24 май, това вече съм го забравила. Дойдоха да ме вземат. През това време, докато бях в института, най-горния етаж беше за майки с деца като моите, с недоносени деца. А там се хранехме в института, там спяхме, но давахме кърмата за децата си. И всеки ден имаше, беше единствената млечна централа в България и ние давахме майчино-то мляко, събираше се на всички майки и се хранеха децата. Във ...?(пропуск), там си изцеждахме млякото, много стерилно.

Честно казано, нямах никакви очаквания по отношение на детето. С мъжа ми нямахме определена представа, просто понеже всичко стана така, някак си може да се каже ненадейно, пък и бяхме притеснени от свекъра и свекървата и нямахме така определено желание дали да е момче, дали да е момиче. Пък то се случи така, че се родиха двете - и момиче, и момче. Самото раждане... В събота още бях на баня, и може би от това, или може би вече не съм била... Организма не е могъл да издържи нали двата плода, почувствах, че ми се пукнаха водите. И това цяла нощ и в неделя вече към 5-6 часа решихме с мъжа ми да идем до болницата. Там ме приеха веднага, казаха, че водите са изтекли, приеха ме веднага и самото раждане не беше трудно, поне за мен. Аз така го почувствах, защото децата бяха, плода беше дребен. Най-напред се роди дъщерята, но раждането на сина се забави и акушерката почувства, че тоновете вече се губят, защото беше минало час-два и усети, че нещо става с плода. Извикаха лекаря, дойде с помощта на едни дълги щипки, пукна втория мехур и заедно с плацентата излезе и сина. Беше посинял, не изплака веднага, взеха го. Веднага лекаря и акушерките го сложиха в студена вода и след време и той проплака. И след раждането съм се почувствала толкова лека и толко ми е било леко, че пожелах сама да стана от леглото и да си ида до стаята. И не разреших с количка да ме откарат дотам.

След като се роди първото дете, лекарката която беше, млада лекарка беше, която беше дежурна по болница и присъстваше на раждането, излезе отвънка. Отвън бяха майка ми, баща ми и мъжа ми и им каза: „Честито, имаме си внучка, но има още едно“. Чак като се роди едното дете, се разбра, че са близначи, че нося близначи и мъжът ми беше казал, че втория е сина. И зарадваха се много, всички се радваха много. Само че бяхме така под напрежение, че са

близнаци, че са с малко тегло и се страхувахме дали ще оцелеят. Но веднага лекаря, както казах, се застъпи. Заминаха децата на София и ...

Много, много се зарадвахме, че са близнаци и не бяхме мислили за две деца и просто не знаехме как да ги запишем. И зълва ми помогна. Тя имаше желание, ако имаме момче, да го кръстиме Андрей и като се родиха две, тогава мъжа ми беше решил да ги кръстиме Андрей и Адрияна. Като са близнаци. Така ги и записахме и като ни изписаха от София, дойдоха да ни вземат мъжа ми и майка ми. Тогава беше транспорта малко лукс и леките коли и един наш близък дойдоха с леката кола и ме взеха.

Но свекъра и свекървата ми не почувствах така да са някак си зарадвани от това нещо. Може би защото съм нежелана или може би защото те самите нямат деца, а са осиновили две роднински деца. Мъжа ми и зълва ми са осиновени фактически от вуйчо си. И някак си така по природа ли бяха студени хора, но не разбрах да се зарадвах от това, нито пък след това ми помагаша. Беше много трудно гледането на децата, защото все пак трудно се гледат две недоносени деца и майка ми беше единствената, която ми помагаше. Всяка вечер след работа тя идваше къщи да изкълем децата, да ги нахраним, да ги сложим да спят и винаги ме караше да лягам аз да почивам, а тя през това време изпираше всички дрешки и всичко, каквото имаше за пране. Чак тогава в 11-12 часа си отиваше. И това беше много изморително за нея.

Така карахме, свекърва ми си имаше тютюн и не се опита така с нещо да ми помогне, да прояви интерес и стана много, много трудно. През нощта мъжа ми беше на тежка работа и опитваше се да ми помага, но гледах той да си почине и аз по цяла нощ с децата. Изморях се и тогава решихме... Изкарахме още малко при свекърва ми.

Май месец си дойдохме от София, до есента изкарахме така и есента вече видяхме, че е трудно и че трябва да ми се помага. Нямахме така и финансови възможности много. Трябваше да купуваме дърва, трябваша много неща за децата, а бяхме с една заплата и тогава се принудихме да се преместим при моите родители, които поеха изцяло така почти издръжката на децата. На нас с каквото можеха ни помагаша и финансово, и физически.

И децата боледуваха много. Лекуващата лекарка, която присъстваше на раждането, беше много заинтересувана от децата. Интересуваше се много и почти винаги тя идваше и казваше на баща ми, че единия от семейството трябва да работи само за лекарствата на децата. И с помощта на моите родители ги изглеждахме въпреки боледуването. Децата се развиха много добре. Даже сега са толкова големи, че никой не може да каже, че са родени недоносени, на 1,650 и 1,850. Сега са нормално развити деца.

БРОЯХМЕ И ДВАМАТА ДНИТЕ В КАЛЕНДАРА

Зорница, р. 1957, Враца

Бях последен курс в техникума във Враца. Беше пролетната ваканция, бях в родното си село. Последната съботна вечер от ваканцията бях получила разрешение от стария ми баща да позакъснея малко. Младежите празнуваха забави и беше примамливо на тази възраст и в такова пролетно време да си далеч от всякакви грижи, от стари родители.

Още повече, че се надявах да срещна „него“ - принца на моите мечти. Бях голяма романтичка и не се увличах по когото и да било. Но той заслужаваше моето внимание, защото беше изключителен човек. И сега, след повече от 20 години брачен живот, ще кажа пак същото, защото животът ми с него премина доста добре.

И така, на тръгване получих предложение да бъде изпратена до вкъщи - „Как го желяех това цялата вечер“. Значи и аз съм предмет на неговото внимание! Не бях се излъгала. Момчето, по което въздишаше не едно момиче, ме беше забелязало! Колко бях щастлива, същевременно и горда! Приех с удоволствие, макар че не го показах явно. Разговорът ни потръгна много трудно - разликата в годините ни беше голяма - той работеше, аз още учех, няхмахме общи интереси. Но все пак това беше началото, нашата първа вечер - аз и той.

На другата вечер аз трябваше да замина за града, в който учех. Получих обещание да си пишем - и така в писмата ни беше по-лесно да изразим чувствата си един към друг и с това нашата любов се затвърди.

На абитуриентската вечер получих предложение за женитба. Бях на върха на щастието си! Разбрах, че и родителите му ме харесваха, но как щях да реагират моите! На този въпрос не исках да си отговоря, защото познавах характера на баща си. Може би буреносни облаци щяха да надвиснат над нашето щастие и после пак щях да го преживея?

Решихме да отложим тази важна новина, докато не се дипломирам. Родителите ми се надяваха да продължа образованието си, но аз с цялото си съществуване се стремях към друго - да стана жена на този, когото до полуца обичах и без когото не можех и един ден. Мислите ми изцяло бяха погълнати от него и нищо друго нямаше значение. Какво от това, че до болка щях да огорча родителите си? Нали той ще бъде мой!

На село бъдещата ми свекърва се беше похвалила със завоюването на сина си и новината беше достигнала до майка. Още по-лесно за мен! Не отрекох и една вечер, когато бях изпратена до вкъщи, моят баща беше помолен за ръката на дъщеря си. Смяряващ поглед, който може да те убие - но аз устоях! Заявих, че със или без тяхна благословия, ние вече сме решили.

Така решаващият момент беше преодолян. Тежък товар се смъкна от гърба ми. Никога за нищо не бях противоречила на бащината воля и баща ми беше смаян от приказките, които не очакваше да чуе от мене. Но заяви, че предложението за женитба иска да приеме и от неговите родители. Така на първата среща между нашите родители беше решена и датата на сватбата.

От следващия ден започна трескава подготовка за предстоящото събитие. До датата оставаха броени седмици. Волята на баща ми беше да заживеем заедно от деня на сватбата - след сключване на гражданския брак. Нямахме как - трябваше да омилостивя суровия родител, пък и това щеше да бъде последното желание, което послушната дъщеря трябваше да изпълни.

Отношенията с любимия човек бяха прекрасни. Получавах обич, за която сама бях мечтала, но и аз самата бях всеотдайна. Знаех, че щастието, което изпитвам, е неповторимо и всеки миг от нашия живот беше един прекрасен изживян момент. Обичах този човек от цялото си сърце, с цялата си невинна и неопорочена моминска душа.

Сватбата беше на 8 август - горещ летен ден. Цяла нощ преди деня не спях. Това беше последната ми нощ сама, в бащината къща. Обичах родителите си, бях привързана към тях и раздялата щеше да ми тежи. Но обичта към любимия човек беше по-силна и аз потънах в розови мечти.

За сватбата бяха поканени много гости - приятели и роднини, но за мен денят щеше да бъде неповторим, сред цялата тази тая суетня.

За пръв път влизах в ритуална зала на собствената си сватба. Внимание-то, с което бях обградена, ме ласкаеше и бях на върха на щастието си. Най-после бях жена на този, когото обичах и с когото няма да се разделя до последния си миг.

Любовта, която се роди при първата ни среща, успя да се съхрани през всичките години на нашия брачен живот, за което съм благодарна на моя прекрасен съпруг, деца и родители.

На вторият месец след сватбата месечният ми цикъл закъсня.

Една вечер, след като се бяхме прибрали от гости при моите родители, съобщих новината, в която почти бях сигурна. Моят съпруг остана като вкаменен. Чувствах, че изпитвам страх, да се радвам от душа на това, което и двамата желяхме. Ами ако това бъде измамно щастие! Но не, щяхме да полудеем от щастие. Брояхме и двамата дните в календара и със сълзи на радост в очите установихме, че те са повече, отколкото бяха нужни!

Бях заченала нов живот, живот, роден от една чиста и свята любов, която и двамата изпитвахме един към друг.

Бременността ми беше вече факт. От следващият ден животът ми коренно се промени. Организмът ми не понасяше чуждото тяло и аз трябваше да се боря и да понасям хиляди мъки през предстоящите девет месеца.

Трябваше да постъпя в болница. От многобройните повръщания жизнените ми сили бяха отслабнали. Хемоглобинът ми беше спаднал до ниската граница и плодът беше застрашен. Господи, само това не!

Аз ще стана майка!

Животът, който носех в утробата си, беше по-мил, по-желан от всичко на този свят. Трябваше да бъда силна, да се боря с болестите си, та аз носех отговорност за този заченат живот.

Новината за бременността ми беше неопишуема радост за близките ми. Това бебе щеше да бъде първото внуче и на едните, и на другите родители. Бях обгърната с внимание и от двете майки, за което съм им много благодарна. Бях център на внимание и в двете семейства. Косъм не трябваше да пада върху ми.

Любовта, с която бях обградена, беше безгранична, но най-щастлив беше бъдещият татко. За него беше и радост, и гордост.

Тежки бяха за мен деветте месеца. Цялата бременност премина под строг лекарски контрол. Кръвната ми група беше от рядко срещаните, с отрицателен резус фактор.

Това беше голям риск за новороденото. Можеше да се наложи подмяна на кръвта, ако бебето е с моята кръвна група.

„Дано господ е с мен“ - молах се денем и нощем - не заех как ще преживея лоша новина.

Денят на раждането приближаваше и страх сковаваше сърцата ни. Само двамата знаехме за предстоящия риск. Не искахме да обременим с тая новина близките, да не ги лишим от радостта, за която бяха настроени.

В една неделна утрин болките започнаха. Постъпих в родилната зала чак вечерта. През целият ден се мъчех да скрия болките пред страха от неизвестното. Какво ли щях да науча на другия ден? Какъв ли щеше да бъде смисълът на живота ми, ако с моето дете се случи най-лошото?

Знам, че такива мисли минаваха и през ума на моя съпруг, но никога и с нищо не даде повод да се говори за това. Всичко трябваше да свърши добре! Детето трябва да се роди здраво, това заслужаваше! Мъките бях изтърпяла аз, не исках то да е усетило нищо от това, от което бях лишена аз.

Времето през нощта рязко се влоши. Пролетна буря се разви над града. Имаше опасност да спре електрическият ток, а аз се мъчех да дам нов живот. Гръмотевици и светкавици разкъсваха небето. Буреносните облаци се разнесоха чак призори и една звезда - звезда „Зорница“, весело ми се усмихваше през открятия прозорец. Това беше добро предзнаменование. Край на лошото!

Тогава на бял свят се появи и моята дъщеря, моята Зорница, дошла на тоя свят след много мъки и несигурност за бъдещето ѝ.

Детето се роди. Недоносено, под нормалното тегло, но пък жизнено и живо. И то беше успяло да се пребори с неприятните ми болести.

Моят съпруг беше чакал отвън, за да разбере пръв новината. Дъщеря! Но това е голям късмет, голямо щастие! Радостта е неописуема!

Родителите се радват, първото внуче е вече факт! Оттук натам любовта на всички се пренася върху най-малкия, най-важния член на семейството. Бабите не са на себе си от радост!

Надпреварваха се коя по-напред да го изкъпе, коя по-добър съвет да даде.

Бебешките дрешки, пелени и избродирани пелени нямаха брой! Детското креватче е подарък от единия дядо, бебешката количка - от другия.

Горди са, че вече е на бял свят онова създание, което след месеци, след думата „мама“, може би да изрече „деди“. А това никак не е малко!

В семейството вече са три поколения. Любовта на родителите към децата я знаем, но ние, децата, я изпитваме, когато ние ставаме родители.

Оттук натам животът ни има смисъл, ако детето ни е добре, ако детето ни е здраво, ако някаква опасност не го грози.

Нека всички жени изпитат сладката болка да станат майки, защото така хората, давайки нов живот - стават по-добри.

ЗА ТЕБЕ ПО-ДОБРЕ ДА НЕ ГО ВИДИШ

Теодора, р. 1960, Разлог, християнка

Оженихме се много млади - аз бях ученичка в девети клас, а мъжът ми току-що беше излязъл от казармата. Запознахме се случайно, харесахме се и от този момент „светът беше наш“. Бях забременяла и трябваше да се оженим. Родителите ни бяха поставени пред свършен факт, въпреки нежеланието си. Бях почти дете и не мислех за бъдещето - за нас всичко изглеждаше толкова хубаво! Бяхме най-щастливата двойка!

Случи се така, че след сватбата свекърва ми заболя тежко. Наложих операция на главата, по време на която тя почина. Преживяхме много тежко всичко това. На всичко отгоре бях бременна. Трябваше да се грижа за семейството, макар че самата аз бях на 16 години. Проблеми с бременността нямаш, всичко протичаше нормално, посещавах редовно женска консултация, всичко беше в нормите. С майка си подготвихме всичко необходимо за бебето, основно почиствахме и подредихме къщата.

Аз бях много наедрияла - не само корема, цялата се бях променила, имах страхотен апетит, трябваше все нещо да ям.

Една сутрин, след като изпратих мъжа си на работа, силно ме преряза кръста и корема, свих се и болката премина. Обадих се на майка и тя веднага

дойде, приготвих се набързо и тръгнахме за болницата. По пътя на няколко пъти спирахме, защото болките зачестиха. Настигна ни и мъжа ми, майка ми му се беше обадила. Щом ме приеха в отделението, докато се преоблека - раждането започна. Акушерката и лекарят едвам ме сложиха да легна и получих силен напън. „Не напъвай!“ - викаше лекарят, но то идваше от само себе си. И така детето се роди, но настъпи някаква суматоха, мен ме забравиха, аз не разбирах какво става. Санитарката ме зави - и тя нищо не ми каза. След малко дойде лекарят, попита ме как съм, но усетих, че нещо не е наред, не е весел. Сълзите ми потекоха и му казвам, че искам да видя бебето, а той ми каза: „За тебе по-добре да не го видиш, роди момченце, но не е наред, по-добре да не го видиш, аз не разрешавам“.

Не ми го дадох да го видя. Живя само няколко часа. По-късно ми казаха, че било по-добре, че не е оживяло, не приличало на човек в лицето. Повече не разпитвах. Бях попарена от мъка. Когато ме изписаха, лекарят ни повика с мъжа ми и ни успокои: „Вие сте толкова млади и сте пълни с деца, ще си родите, но сега е хубаво поне две години да се пазите“.

След три години отново забременях, родих нормално, хубаво момченце, а след осем години родих още едно момче. Сега си имаме двама сина.

ОТГЛЕДАХ ГИ САМА, КЪДЕ ПО КНИГИ, КЪДЕ С УСЕТ

Зорка, р. 1960, София, християнка

Родена съм на 9 октомври 1960 година в град София. Майка ми е от с. Четирици, Кюстендилско, а баща ми е от София. Разведени са от 1965 година.

Всеки създаде свое ново семейство и живеят добре. Майка има три деца от втория си брак, а баща ми - две. Всички са момчета.

Имах трудно детство, но и много щастливи моменти. Не обичам да си спомням лошите неща. Това, че до ден-днешен братята ми държат на мен, готови са да ми помогнат, да ме подкрепят, ме прави щастлива. Особено близки ми са трите момчета на майка, защото израснаха покрай мен. На 30.XI.1969 г. майка роди близнаци - Румен и Росен. Учих в първи клас и това беше за мен голяма радост. На шестия ден след тяхната поява, единият от близнаците почина, тъй като кувьозът се развалил и детето е било като опечено.

Не знам майка как преживя това, но за мен беше нещо ужасно. Когато на 8.08.1972 година се родиха другите близнаци и се прибраха въщи живи и здрави, това беше истински празник. Сега вече са големи, двама от тях имат и деца, единият още не е женен, но ние сме единни. Събираме се за празници задължи-

телно, но в повечето случаи не ни е нужен повод, за да сме заедно. Сега, след толкова години, смятам, че когато ми кажат „како“, се чувствам щастлива, както когато собствените деца ми кажат „мамо“.

Омъжих се на 29.06.1980 година в София. Току-що бях завършила СПТУ по КБУ със специалност бръснаро-фризьорство. Бях освободена от матура, двата държавни изпита изкарах с отличен б, така че ми оставаше само реализация в живота. Съпругът ми по това време работеше като постови милиционер към Софийско градско управление на МВР. Живееше със сестра си, тъй като майка им е починала 1975 година, а баща им се беше оженил повторно. Тъй като съм израснала ту без баща, ту без майка, исках да бъдем приятелки, да си помагаме, да се разбираме. Тя обаче не смяташе така и ми създаваше непрекъснато главоболия. Близо година след това се омъжи в град Стара Загора. Аз и съпругът ми се постаряхме тя да не почувства липсата на майката (доколкото това е възможно), тъй като свекър ми дойде така, както би отишъл при съвсем непознати.

По това време вече бях бременна и това ми помагаше да не обръщам внимание на лошите неща. Не съм имала тежка бременност. Работех като фризьорка, а след работа обичах да се разхождам, да ям плодове, зеленчуци и вероятно това е причина за леката бременност.

След това изкарах още две бременности по същия начин. И трите пъти наддавах по 10 килограма и веднага след раждането възстановявах предишните килограми.

Раждането на първото дете се оказа трудно. Терминът ми бе определен за 25.04.1981 година. На 8.04. имах болки на 20 минути, на 9.04. - на 15 минути, на 10.04. съпругът ми излезе за работа и след 1 час се прибра. С много уговорки се съгласих да отидем до Втора градска болница, само да ме прегледат. След прегледа се оказа, че имам 4 см разкритие и решиха, че ако още не съм го родила, то е защото имам тесен таз и е първо раждане. Приеха ме веднага. Болките се усилваха, но околоплодната вода все изтичаше. Оказа се, че при контракции тоновете на детето се губят. Сложиха ми монитор да засичат тоновете и контракциите. Разбрах, че става нещо, защото всички около мен станаха неспокойни.

В 22,00 часа ме внесоха в родилна зала и се събраха два екипа. В 23,30 часа родих първия си син със форцепс, тъй като пъпната връв е била замотана около врата и при напъни го е душела. Беше едно съвсем бяло бебе, почти без коса и сини очи. Родил се 51 сантиметра и тежеше 3 350 грама. По време на раждането, в един момент, за да ме мобилизират, докторката каза: „Напъвай се, сега от теб зависи дали детето ще е живо“. Само си затворих очите и си помислих, че е по-добре аз да не се прибера, отколкото да се прибера без детето. До мен през цялото време стоеше и ме успокояваше един лекар-специализат (беше негър), мисля си, че той ми помогна да издържа докрай. Когато детето изпла-

ка и го видях, всички болки и целия този ужас изчезнаха, имах чувството, че летя. За отглеждането на детето съпругът ми ми помагаше много. Майка много се радваше, но братята ми бяха II и V клас и не можеше да ми помага. Тя живее в с. Четирци, а аз в София. Свекър ми мина на 5-ия ден, след като ни изписаха от родилното, хвърли на детето пет лева, мен дори не ме погледна и си тръгна. Баща ми изобщо не дойде, защото не му позволихме да се разпорежи с парите, събрали на сватбата.

Година и осем месеца след това се роди вторият ми син, на 4.12.1982 г. Всичко мина успешно, спокойно. Отношенията бяха същите, като прибавя само това, че баткото беше много щастлив. Спомням си, че веднъж му беше дал шоколадова бонбона, защото не можеше той да яде, а бебето да го гледа. Вторият ми син се роди 52 см, тежеше 3 750 грама, имаше сини очи и черна коса.

Година и пет месеца след това се роди дъщеря ми, беше 49 см и тежеше 3 кг, имаше коса и също сини очи.

В седмия месец на бременността плодът беше седалищно (разположен). При обръщането се усуква пъпната връв спираловидно. Последния месец изобщо не наддавах, гледах ме на видеоозон, непрекъснато слушаха тоновете. След раждането лекарката ми каза, че това дете е късметлия, защото е оживяло на магия. Пъпната връв е била готова да се прекъсне и плода се е хранел, колкото да се поддържа жив. Докато чакат батковците и таткото в двора на родилния дом да им покажат бебето, бяха намерили три четирилистни детелини (!). Родил се на 1.05.1984 година.

Баткото е кръстен на моята майка, тя се казва Веселина, а той - Веселин.

Другият е кръстен на свекър ми: Захари.

Момичето кръстихме на името на свекърва ми: Рилка. Много преди това бяхме решили, ако се роди момиче, да го кръстим на нейно име. Тя е била невъроятна жена - работлива, засмяна, винаги с песен на уста. И трите деца съм кърмила. Може да се каже, че не са боледували. Случвало се е да настиват, но винаги усещам и предотвратявам, не допускам да стане сериозно.

Една истинска майка чувства детето, усеща всяка промяна. Отгледах ги сама, къде по книги, къде с усет. Всяко нещо ме вълнуваше, радваше. Записвах ръста, теглото, първото зъбче, първата дума и много неща. Веско беше на 4 месеца, когато казах, че ме хапе и предположих, че ще има зъбче. Всички ми се изсмяха. На 4 месеца и 10 дни се показаха първите два зъба. На 1 година вече имаше всички зъбчета. Горедолу така беше и с другите. Сега Веско е IX клас, Захари - VII клас, Рилка - VI клас, и не мога да повярвам, че толкова години минаха, не мога да проумя как съм съумяла да се справя сама с всичко. Може би тайната е в малките детски ръчички, които те гаят, когато ти е тежко и си уморен и казват „Мамо“.

НЕ, ТОВА Е НЕВЪЗМОЖНО

Стефка, р. 1960 година, Разлог, висше образование, християнка

Бях на 32 години, когато се омъжих. Забременях през февруари, а през април се събрахме с моя съпруг. Той дойде да живее у нас, защото неговите родители не бяха съгласни и не одобряваха нашата дружба, а да не говорим за брак. Въпреки това ние бяхме щастливи и много радостни от факта, че аз съм бременна. Всички около мен - моята майка, съпруг, сестра, близки и приятели ми се радваха и същевременно се чудеха как е възможно родителите на съпруга ми да не ме приемат в тяхното семейство.

Приказките, одумките и погледите на околните не ме притесняваха. Аз не бях извършила престъпление - заживях с човека, когото обичах и от който носех дете в утробата си.

През цялото време на бременността се чувствах добре - разхождах се, ходех на кафе, обичах да шофирам, всички видове храни ми бяха вкусни. Когато ходех на консултации в поликлиниката, акушерките винаги се отнасяха много добре с мене, обясняваха ми, че всичко върви нормално, че нямам никакви проблеми.

След три-четири месеца съвместен живот с моя съпруг неговите родители ни поканиха на гости. Не отказах - щом бяха решили да направят стъпката, нека я направят. Бяха осъзнали грешката. Не им се сърдя - всеки в този живот греши. Но мисля, че това винаги ще им тежи и винаги ще имат „едно наум“.

Започнахме по-често да им ходим на гости, а и съпругът ми също се успокои. Занизаха се дните в очакване на най-милото и скъпо на този свят - детето. Мечтаех си за момиченце, което да носи името на моята майка. Е, казвам си, и момче да е, пак добре, но дано, дано да е момиченце. Всички почти в моя род имат дъщери. Но в края на VI-я месец на една от редовните проверки-консултации моят лекар каза, че нося момче.

„Не, това е невъзможно“ - казах на д-р Рачев. Но и следващата проверка отново потвърди - син ще бъде. Радостни бяхме със съпруга ми - жив и здрав да се роди юнакът.

Дойде време да предам болничния лист и да оправям излизането ми в майчинство. Работех в Завода за магнитни глави, който в това време вървеше стремително надолу. За съжаление и мое голямо разочарование не получих майчинство. Какво съвпадение - от 01.10. излязох в болнични и от същата дата спряха изплащането на тези възнаграждения. Десет години трудов стаж, а без майчинство. Как ще я карам, как ще се справяме? - непрекъснато задавах този въпрос. Съпругът ми винаги ме успокояваше и окуражаваше.

Започнахме да купуваме най-необходимите неща за бъдещото бебе. Харе-

сам едно, после друго, трето... Стъкмихме гардероба на бъдещия „принц“.

За мене много не мислехме. Съпругът ми казваше: „Както искаш и ти харесва, така ще го наречем. Жив и здрав да е, всичко да мине нормално“. А аз тайничко се надявах дано докторът да е сгрешил и да си родя „принцеса“. Идваше краят на бременността. Започнах да сънувам кошмари. Татко беше починал преди осем години. Всяка вечер започнах да го сънувам - прегръщаше ме и ме целуваше вътре в неговия гроб. Много се обичахме с татко. Започнах да се страхувам. Не исках да се стъмни - отново и отново този сън. Всяка нощ в продължение на почти цял месец аз сънувах този сън. Безпокоях се. Непрекъснато си мислех, че нещо ще се случи с мене, детето или и с двамата. Съпругът ме успокояваше, забраняваше ми да си мисля глупости.

Моята майка винаги беше близо до мене и полагаше много грижи за тридесет и две годишната си дъщеря.

Беше предпоследният ден на месец октомври - петък. С колата отидох до градското гробище, на гроба на татко. Редовно като бременна ходех там, но на този ден татко ни беше напуснал завинаги. Страхувах се, страхувах се от сънищата, които ме спохождаха всяка нощ. Постоях и оттам с моя приятелка отидохме на разходка. Разбрахме се, че в понеделник отново ще излезем заедно.

Петък срещу събота през нощта сънувам, че отивам на гроба на татко. А той изровил пръстта и ме чака - същият хубав, с костюм и вратовръзка. „Води си ме въщи“ - каза той. И тръгнахме. Направихме малки обиколки и се прибрахме въщи. Влязохме в кухнята и му дадох стол да седне. Дали си казахме няколко думи и аз се сепнах и се събудих. Бях много уплашена. Казах си: „Край, нещо става с детето“.

Станахме и аз имах усещането, че детето не мърда. Веднага телефонирах на д-р Рачев и му обясних, че има нещо нередно. Каза ми веднага да тръгвам към болницата, за да ме прегледа. Дойде моят лекар, прегледа ме и ми каза, че нещо си въобразявам. И преди се бяхме разбрали и в този момент той ми припомни, че след два дена трябва да постъпя на болница, за да съм под наблюдение докато родя. Не ми се искаше, но нямаше как - на тридесет и две години съм, щом трябва да съм под наблюдение, ще постъпя в родилно предварително.

Тръгнахме си и преди изхода на болницата получих силна болка. „От притеснение е“ - казах си. Пристигнахме си у дома - отново болка. Бях много уплашена. Рекох си: „Край, нещо лошо става“. И отново болки. Изтече ми водата. Съпругът ми откри д-р Рачев и обясни какво става с мене. И след обяд в 15,30 часа отново в болницата. Дойде и докторът веднага. Прегледа ме и каза, че оставам веднага. На майка и съпруга ми обясни, че ще раждам, но да тръгват, защото няма да бъде много скоро.

Болките бяха силни, но не през точен интервал от време. Само си казвах: „Не крещи, че си възрастна „първескиня“. Стискай зъби“. Докторът беше неот-

лъчно до мене. Полагаше много грижи, акушерката също. Точно в 19 часа родих моят син - моят живот, моята надежда. Роди се с името си, с името на моя баща.

Имам прекрасно дете, умно и красиво. На три години е. То осмисля нашия живот, то е нашият стимул за всички наши начинания.

ТЕЗИ 15 ДНИ БЯХА НАЙ-КОШМАРНИТЕ

Зоя, р. 1960, Кюстендил, средно образование, християнка

Със съпруга ми Борислав се запознахме през време на учението ни в Икономическия техникум, град Кюстендил. Бяхме аз в трети, а той в четвърти курс. Привързахме се много един към друг. Когато той трябваше да отиде войник, си дадохме дума, че ще го изчакам.

Мина войниклъка, аз завърших и се оженихме. В началото и двамата бяхме без работа, но постепенно всичко си дойде на мястото. Живота ни вървеше добре. В един момент нещо не се почувствах добре. В началото се уплаших, но после разбрах, че съм забременяла. Когато казах на Боби, той така се развълнува, че не можеше да си намери място. Съобщихме на свекърва ми и естествено тя като майка и бъдеща баба силно се развълнува. От този момент нататък бях обградена с много грижи. Аз тайничко си мечтаех за всичко, което ми предстоеше. Бременността не беше от най-леките, но сравнително добре вървеше всичко. През петия месец получих много силна бъбречна криза. Много се изплаших, а и всички покрай мен. Но благодарение на грижите на лекарите, всичко се оправя. Към осмия месец се увеличи доста кръвното ми налягане, а и получих отоци по краката и клепачите. Това наложи да постъпя в болница. Изписаха ме в доста подобро състояние. Вкъщи повече си почивах, правех по-дълги разходки. Така с тези проблеми дойде очаквания ден. На 10.XI.1982 година към осем часа вечерта постъпих в отделението с леки болки. Там те почти спряха, за да се засилят чак на следващата сутрин. В 10,00 часа на 11.XI. малко по-трудничко се роди малкото човече Благвест. Беше тежък 3 750 грама и 52 см дълъг.

Не мога да опиша радостта си от това събитие и това че съм вече майка и си имам рожба. По телефона се обадиха на мъжа ми и свекърва ми и те веднага дотичаха. Радостта им беше неопишуема. Моите родители също не се забавиха много, въпреки че живеят в Дупница. Така е, когато човек става за първи път баба и дядо. Сестра ми и зълва ми, които бяха VII клас, вече лели, също много радостни, защото очакваха това събитие с не по-малко вълнение от мен. На десетия ден ни изписаха от родилното отделение и у дома бяхме посрещнати като най-важни гости. Дойдоха и моите родители. Всеки искаше да зърне малко-

то същество. Така от този момент започнаха големите грижи. Понеже аз се страхувах да го къпя, тази функция в началото поех свекърва ми. Но в един момент забелязахме, че дясната ръчичка не беше подвижна. Ужасът, който изживяхме, беше неопишуем, но свекърва ми веднага потърси съветите на лекар-специалист. Той не ни даде много надежда, но все пак назначи лечение и след 15 дни щеше да дойде на проверка. По време на раждането бяха разтегли главния нерв. Тези 15 дни бяха най-кошмарните дни на очакване и молби. На 8-я ден синът ми започна леко да раздвижва ръчичката. А когато дойде лекарят, той просто се просълзи, защото Блажи го посрещна с вдигната ръка. Всички бяхме безкрайно щастливи. Иначе детето растеше, хранеше се нормално. С общи усилия преодоляхме моментите на болка и тъга и пак общо посрещнахме и голямата радост.

Вече сме забравили тези моменти, защото пред нас е вече едно здраво, хубаво и умно момче в VII клас.

Година и половина след първото дете бях пак забременяла. Доста се колебаехме какво да правим, но решихме да го износим. Доста ни помогнаха и съветите на свекърва ми и моята майка. Бременността беше доста по-лека от първата, нямах особени оплаквания. Пък и вече веднъж бях раждала и по-малко се боях. Тайничко си мечтаех за дъщеричка, но на 18.III.1984 година след съвсем леки разкъсвания се роди втория ни син Мартин - 3 300 грама и 51 см. Едно хубаво мургаво бебе с черни косички. Всички бяхме много щастливи. След една седмица ни изписаха и всичко започна от начало. Грижи, хубави и лоши неща се случиха. До 4-я месец всичко вървеше добре, но Марти се разболя от ангина, постоянно поддържаше температура. Потърсихме съвета на лекарите и след дълги лутания и тревоги се оказа, че има вродено стеснение на уретера и операцията беше неизбежна. Постъпихме веднага в „Пирогов“ и след един месец детето беше оперирано. Какво изживяхме всички, не мога да опиша. Но всичко завърши сполучливо. След едномесечен престой в болницата ни изписаха. Беше много слабичък, но засилихме храната, витамини, разходки и постепенно се стабилизира.

Така преминахме през много тревожни мигове при отглеждането и на двамата, но „всичко е добре, когато свършва добре“, както казват хората, и за нищо на света не бих заменила и двамата си сина. Не съжалявам, че ги имам и двамата.

СЕГА ЧЕСТО СИ МИСЛЯ: ДОБРЕ ЧЕ СИ Я РОДИХ

Диана, р. 1960, с.Елешница, разложко, християнка

Аз се ожених ученичка и след три месеца Васил отиде войник. Докато не се уволни, не можах да забременея. Каква съм била извезяна. Две години съм

забавила и отидох да се моля на Рачев в Разлог - продухване да ми направи. А той ми вика: „Мъжа ти го няма, продухване ще ти правя“. Уволни се Васил и веднага забременях - немало ми нищо. Не мога да ти опиша каква радост беше. Особено свекървата. Дали имаше в селото човек, на който да не се бе похвалила.

При мене беше голямо угаждане. Каквото да поискам, веднага ще го намери. Пред мен, след мен вървеше.

Раждането, както си бях голяма и всички очакваха голямо бебе. То се роди три килограма. Васил беше на седмото небе. По два пъти в деня идваха с мама му да ме видят. Всякакви деликатеси ме затрупваха. За да ми дойде млеко-то. Кой какво им каже, те го донесат. Боза с килограми носеха. Моята майка понастрана си стоеше. Като дойдох да ни вземат и акушерката попита коя е бабата да вземе детето - Васил бута майка му. От радост, че детето носи нейното име, мама - свекървата, не знаеше къде да стъпи. Явно ѝ беше много драго. Раждането ми беше много лесно и се чувствах много добре. Но въпреки това не ми даваха да пипам нищо къщи - перяха, готвеха мъжа ми и свекърва ми. Много мляко имах, ама и що боза изпивах.

Диана навърши два месеца, когато разбрах, че пак съм бременна. Чудя се сега пък как да кажа на свекървата, даже и на моята си майка не казвам. Решихме да отида да направя аборт. Отивам пак при същия лекар, който до лани съм молила за деца да ме лекува.

Имаше някакъв Юнски пленум, който забраняваше абортите. Но доктора, като ме видя, отсече: „До вчера за дете ми се молеше продухване да ти правя, сега аборт искаш. Тая няма да стане - отсече д-р Рачев. - Детето ще си родиш, има кой да ти помага“. Прибираме се с Васил, и двамата плачем, чудим се какво да правим. Слушала бях, че топли бани помагат. Дигаме се двата, та отиваме в Добринище. Във врял басейн 4 часа съм стояла. Една братовчедка ме полива със студена вода отгоре, но от басейна не излизам. И това не помогна. На сутринта забирам Васил да отидем на череши. От горните клонове скочих (не ми идва в главата, че може я нога, я ръка да счупя), и това не помага. Тогава се реших да кажа на моята си майка. А тя като ме подбра: „Ти луда ли си ма! И аз ще помагам, детето ще го родиш - може пък да е момче. Знам, че те е срам от людето. Всяко чудо за два дена. Ще те одумат, па ще забрават“. Ако големката беше се родила януари, щеха да се родят в една година. Добре че Диана е родена в април, та малката се роди февруари другата година. Нея още по-лесно родих и от кака ѝ. Васил се ми се чини към нея по-голема слабост има. Свекървата сто пъти рече - хубавото момиче щеше да си го изпуснем. Сега често си мисля: добре че си я родих - от две сестри по-хубаво няма. Ама, ако не ми бяха помагали майките, щеше да ми е много трудно гледането. Те никога не ме оставиха. Сега и двете са студентки.

МНОГО ХОРА МЕ СЪВЕТВАХА ДА ДАМ ПЪРВОТО ДЕТЕ В ДОМ

Елена, р. 1968

Почувствах голяма радост, когато разбрах, че съм бременна. Нали беше за първи път. Раждането мина нормално. Родих момче. Радостта на мъжа ми беше много голяма. Той много искаше да има син. Докато съм била в родилния дом, събрали се приятели и си пийнали.

След изписването от болницата, у дома, мъжа ми и майка ми се грижеха за детето и за мен. Детето не ми създаваше никакви особени проблеми. След като го нахранех, заспиваше. Беше много спокойно дете.

На двадесетия ден се разболя. Уж беше само настинка. Започна да получава гърчове. Боледува около 20 дни, лекуваха го, но подобрение нямаше. Към 20-я ден от боледуването, лекарката каза, че трябва да му направим пункция, детето ни вече се превърна в живо трупче. Водихме го и при други лекари - в Благоевград, после в София. В София ни казаха, че детето се разболяло от някаква болест (не казаха точно каква), но която я имало по домашните животни. Ние по това време няхахме животни. Но ми стана чудно и странно, как така съм се разболяла и съм предала болестта на детето.

Но много скоро, още през 2-я или 3-я месец след раждането, съм забременяла пак. Тогава отидох при доктор Божинова и казаха, че трябва да ми направя аборт, защото се страхувах да родя друго дете. Бяха ми казали да не раждам, защото и другите деца щели да бъдат такива. Тя не се съгласи, защото абортите бяха забранени. Ходихме с мъжа ми до Министерството на здравеопазването и като им обяснихме, ми разрешиха да правя аборт. И докато се разтакавахме по здравните учреждения, бях вече бременна в 4-я месец. Тогава пък не искаха да ми направят аборт, защото вече съм била в напреднала бременност. Обясних на д-р Тимчев защо съм закъсняла. Той се съгласи да ми направи аборт, но ме посъветва да се успокоя и да не бързам. Пита ме дали са ни правили някакви изследвания. Отговорих му, че не са ни правили. Неговата жена по това време работеше в лаборатория в София, в която правели изследвания на такива жени. Каза, че преди да ми направи аборт, трябва да изпрати кръв от мене и детето за изследване. Резултатите показваха, че всичко е нормално, че аз изобщо не съм болна и че не се налага да правя аборт. Каза ми, че ще родя нормално дете, че не трябва да се притеснявам.

Така и стана. Родих второ и нормално дете. Много хора ме съветваха да дам първото дете в дом. Не се съгласих. Беше ми жал, беше ми дете. Реших да си го гледам, макар че беше живо трупче. Дори не виждаше. Само лежеше и ядеше. А иначе физически се развиваше нормално. Наддаваше на килограми. Когато го вдигах, го гушках и когато му говорех, само леко мърдаше устничките си, като си

докосвах бузата до него. Главичката му винаги беше отпусната.

Ицко (второто ни дете) стана на 3 годинки. Започна да прави бели. Един ден беше свалил Митето от креватчето и му бъркаше в очичките. Като видях, много се ядосах и го набих. После ми стана жал, че съм го набила. Та що разбираше това дете! Мислеше, че е кукла, с която може да си играе.

Тогава татко ми, като разбра какво е станало, ми вика: „Дайте това дете в детски дом. И здравето ще разболееш.“

Много се чудих. После реших да го дам. Тежко ми беше. Три годинки го гледах. Дадохме го. След два дни ни се обадиха да идем да си го вземем, за да го погребем. Така и не разбрахме какво са му направили. Беше здраво дете. Макар че беше такова, никога не беше боледувало. Беше ми много тежко. Обичах го. Беше ме яд, че го бях дала.

ЗАТОВА И НЕ ИСКАХМЕ ДА СЪЗДАВАМЕ ВТОРО ДЕТЕ С МЪЖА МИ

Марияна, 1958, Кюстендил

Ожених се по любов, обичах много мъжа си и исках да имам деца от него, може би и затова веднага забременях. Не съм почувствувала никакви промени, както става с другите жени - гадене, повръщане, виене на свят; през цялата бременност се чувствах добре, даже много добре. В началото на забременяването отидох на лекар, правех необходимите изследвания и спазвах всички указания, които ми даваше той. Ходех на консултациите с нежелание, защото лекарят не ми беше симпатичен, все намираше нещо за което да не е доволен и все се караше и мърмореше: „Я виж, колко много си наддала; ако продължаваш така, ще станеш слоница, как ще го родиш това дете?“ Или пък: „Сега детето се е обърнало със задника надолу, ще имаш седалищно раждане“.

А аз, глупачката, толкова ми разбирала тогава главата, плачех и се притеснявах за тези глупости. (Пауза). Спомням си само как съм се изтезавала за храна (пауза, усмивка) Толкова много ми се ядеше, а аз се ограничавах. Яла съм на ден по половин филия хляб с малко манджа, сутрин не съм закусвала, на обяд не съм обяждала; вечерях само защото се прибирахме къщи всички и да не ядосам родителите си и мъжа си, се хранех малко, като им казвах, че на обяд съм яла повече (пауза, пали цигара).

И когато отидех на консултация, пак получавах същите упреци - че много съм била яла, а бях само 58 кг.

И сега, когато си спомням за този лекар, ми става много неприятно и въпреки че в града си създаде име на добър специалист, аз, Ваня, ако щеш ми

вярвай, ако щеш, не ми вярвай, се отнасям към него с резерви. Понякога се моля само дано не се наложи да отида при него втори път, защото ми се струва, че няма да отида никога повече при него.

Ние с моя мъж живеехме, пък и сега живеем при моите родители; всичките се отнасяха добре с мен, щадяха ме, не ме караха да работя нищо, все ме караха да почивам, особено баща ми, но открито никога не заговорихме за бъдещото бебе. Мъжът ми също ме ограждаше с внимание и уважение. Аз виждах, че се радва, но открито никога не го показва (пауза). Имам чувството, че всички мъже или поне всички, са някак си потайни, никога не изразяват това, което мислят. Когато ходихме при неговите родители, те се стремяха да ми угодят. Особено свекървата все се допитваше до мен, какво да сготви, как да го сготви - та така с мойта свекърва (усмихва се), беше много внимателна не само по време на бременността, но и след това. Свекър ми се държеше неутрално, сякаш че всичко му е безразлично, не показваше никакви признаци на съществуване (смее се). И с тях никога не заговорихме за бъдещото бебе. Свекърва ми искаше да говори, но се въздържаше; може би ѝ е било неудобно или самата тя се е срамувала (пауза). Тя е селска женица с други разбирания, с друг морал.

Ние с мъжа ми често си говорехме за бъдещото бебе, но ако трябва да съм искрена, повечето аз подхващах разговора за това, какво ще бъде и как ще се казва. Мъжът ми, както всички мъже, и той искаше да е момче и да носи името на баща му; колкото до мен, аз няхах претенции, но все ми се струваше, че ще бъде момиче; даже и сън сънувах, а аз щом сънувам нещо, винаги се сбъдва.

Ходехме с мъжа ми на работа, чувствахме се и двамата добре и някак си по новому, защото щяхме да дадем живот на едно ново и непознато за нас същество. Така си минаваха дните, докато един ден мъжът ми получи повиквателна и трябваше да замине запас за 15-20 дни; аз станах много неспокойна, като всяка млада булка и аз започнах да се притеснявам. Говорех на моя мъж, че нещо имам лошо предчувствие, че нещо лошо ще се случи и го молах да ми пише писмо или да ми се обади по телефона. Все мислех, че на него ще му се случи нещо лошо, а то лошото било за мене (пауза).

Разделихме се и той замина в понеделник, а аз във вторник постъпих в болницата с изтекла вода. Как стана това и аз още се чудя. Както си пътувах в рейса, при ставането на спирката, за да слеза, като плисна оная ми ти вода; какво стана, няма да ти казвам, бедна ти е фантазията (пауза).

Какво стана, какво стана - от работата се обадохме на Бърза помощ; пристигна линейката и ме откара в болницата и по пътя де що имаше дупки, всичките ги улучи. Беше една разнебитена, разнебитена, имах чувството, че всеки момент ще се разглоби.

Занизаха се неприятности, притеснения и страхове. Майка ми започна да търси връзки, за да видят какво да ме правят, а лекарите умуваха, какво да ме

правят. Едни казваха, че не съм в седмия месец, други пък, че плодът е много малък, трети, че трябва да лежа неподвижно поне още известно време, та бебето да стане по-голямо и тогава да се роди (пауза, пали цигара).

Надделяха лекарите с третото мнение и за добро или за зло, не знам, аз останах да лежа неподвижно една седмица, без да ставам по каквото и да е повод (пауза).

И сега, когато си спомням за случилото се, не мога да разбера на какво се дължеше всичко това? Не мога да си обясня и поведението на лекаря от консултационната, който даваше дежурство в отделението и се правеше, че не ме познава, сякаш изобщо не ме е виждал, сякаш, че не съм била негова пациентка.

Лежа аз в отделението, бият ми инжекции, пия лекарства и в един петък след обяд получавам болки в корема, през определено време нещо ме разпъва, втриса. Обадих се на акушерката, тя извика лекарите и право в родилната зала, без да правят каквито и да било предварителни процедури, направо ме сложиха на масата за раждане, а аз от болки се свивах и не знаех какво да правя; бях хем обърквана, хем уплашена. Та това ми беше първото раждане и първи неприятности от тоя род (пауза).

Сигурно съм се побъркала от страх и болка, спомням си, че ми беше много студено и освен болките, аз треперех цялата от студ, краката ми бяха лед студени. Когато пристигна завеждащ отделението, им се скара на всичките, защо не са ми обули чорапи, щяла съм да настина.

Двама от лекарите се държаха много внимателно, даже единият през цялото време ми държеше ръката и ме успокояваше (пауза, усмивка), сигурно съм била „образ неземемен“. Раждането мина бързо и в момента в който лекарят хвана бебето, всички си сложиха маските на устата, защото то вонеше, а аз се бях „разложила“. Лекарят, който ме шиеше, говореше на другия, че тъканта се късала и не можел да ме зашие. Докато едни обработваха бебето, други ме шиеха, а аз треперех цялата, това чувство на страх още не ме е напуснало. Едва когато изкъпаха бебето, ми го показаха и мойта позната акушерка ми честити момиче.

Взеха бебето и го отнесоха неизвестно къде, а аз останах да лежа в родилната зала още известно време. Тогава започнах да си мисля за детето, за мъжа ми; как ще реагират на това, че е момиче, кога ще разбере за случилото се и какво ще направи (пауза).

Както си лежах и си мислех за тези неща, дойде един от лекарите и започна да ми говори, не, започна да ми крещи, че едва ли не аз съм била виновна за всичко. Това раждане се считало за аборт, детето било 900 грама и че нямало да остане живо и други неща, които не си спомням. А в този момент си мислех, защо хората са толкова груби! Какво му трябва на човек, за да е спокоен, за да е окуражен и да има сили да издържи? И сама си отговарях с текста на една песен: „Две топли думи,/ две топли думи,/ колко радост носят те,/ две топли думи...“. Но

явно вижда се, че не всеки човек е способен да бъде малко от малко внимателен и тактичен, да уважава околните около себе си, които, и особено жените от този род, на които всичко това им е неприятно и когато попаднат на такива кретени, им става още по-неприятно (пауза).

Много често си мислех за това отношение между лекар и бременна жена и се убедих, че бих се доверила на по-малко известен лекар или по-малко способен, но учтив и внимателен, отколкото на специалист, но груб и отвратителен. Мислех си, че човешкото и човещината изчезват от нас самите.

Завеждащ отделението каза на колегите си да ме качат пак горе в същата стая, да не ме поставят при другите родилки, за да не ми е мъчно. Качиха ме на носилка в първата стая, а детето ми го поставиха в кувъз.

Започна следващият етап от моите мъки - родилна треска, инфекция, системи, инжекции, лекарства и т. н. След като изминаха три дни, сестрата дойде да ми иска името на детето: „Детето е още живо, а щом досега не умре, значи остава живо; кажи му името, да го запиша“. Ами сега, като нямам име, като не сме говорили с мъжа ми за женски имена! (пауза) Сега, си викам, я втасахме; помолих сестрата да ме почака някой и друг ден.

А през това време мъжът ми решил да ми се обади по телефона и сестра ми му разказала всичко. Оттам ми пуска една телеграма, която си я пазя още, да ми честити дъщерята; хваща влака от Варна и се прибира в Кюстендил.

А пък свежърва ми и майка ми, когато си говорели за мене, се вайкали; майка ми викала: „Боже мой, запази щерка ми, тя да е жива и здрава, па по-натам други деца ще се родят“; а свежърва ми - „Море да е живо и здраво детето, тя снахата, ще се оправи“.

Майка ми загатнала на свежърва ми, че съм искала да кръстя детето Ралица на нея (тя е Райна), а тя като се ядосала, разфучала: „Както искат, така да го кръстят, ама Ралица да не е. Не искам Ралица и това е“.

Като дойде майка ми при мен в болницата и ми каза всичко това, аз се ядосах и реших да го кръстя на свежър ми и затова, че се роди в петък, реших да е Петя. Само че сега пък девер ми и кума не го харесаха - „било мъжко, руско име, цяло село ще ни се смее“. И аз вече се паникьосах, що да направя, че всички да са доволни, не знам? Добре че пристигна до вечерта мъжът ми и седнахме да умуваме. Мислихме, мислихме и той ми каза: „Ако го кръстим на майка, баща ми ще се сърди, ако го кръстим на баба, майка ще се сърди; я на никой, та никой да не се сърди. Ще го кръстим Елена, но за всеки случай ще отида да поговоря с тях и утре сутринта ще ти пратя хабер по една жена, а аз няма да дойда, защото трябва да отида в поделението в Самораново. Когато си тръгна, пак ми повтори, че и той няма да ми се сърди, ако не харесам това, което ми кажат, и си сложа на детето мое име. На следващия ден дойде една жена от селото, която работеше в болницата и ми каза, че ние с мъжа ми сме избрали три

имена и аз да избирам сама от Елена, Ирена и не знам още кое. Ядосана аз, че пак трябва да върша отговорната работа, го кръстих Елена, така както искаше мъжа ми, та утре той да не се сърди, като му кажа: „Така искаше ти, така го кръстих“.

Да, но в стаята започна коментар върху имената, кое е хубаво, кое не е, кое е съвременно и не знам още какво си друго. Дойде една санитарка да мие стаята и ме попита как съм го кръстила и като започна да ми се кара: „Защо не туриш името на свекърва ти, та да го обича и да му дава; вие, младите така правите, па утре свекървите са виновни, като се карате“. И другите жени от стаята ми завикаха: „Да не се обидиш, но Елена е старо име; що не сложиш нещо съвременно; щом свекърва ти се казва Райна, що не го кръстиш Рени“. Санитарката това и чакаше – да идем да го прекръстим, а! (Смее се). И както си миеше с парцала, захвърли го и хукнахме надолу по стълбите към родилно отделение и го прекръстихме от Елена на Рени и така се уталожиха страстите.

Детето остана още два месеца в кувьоз, а аз се прибрах къщи във вторник, а мъжът ми от запас в петък. Той, естествено, не се разсърди, че съм го кръстил на майка му, но не попита веднага, като се прибра, а едва след няколко часа се сети да пита за името (пауза).

Всички бяхме доволни и радостни, защото отново сме заедно; виждах, че и свекървата беше доволна, хвалила се из селото, че детето било кръстено на нея.

Прибрахме детето къщи и започнахме да го гледаме. Беше изцяло на изкуствена храна, слабо, не се хранеше. И когато стана на една година и половина, разбрахме, че то е болно от болест, която не може да се излекува. Що сълзи бяха, що ядове (просълзява се, пауза) и мъка на всички.

Занизаха се дни на лечение в санаториуми, балнеокурорти, та чак до седемгодишна възраст; просто не искам да си спомням за всичко това, що е претърпяло детето ми, то си знае. Само мъжът ми се държеше и успокояваше всички ни (пауза).

Затова и не искахме да създаваме второ дете с мъжа ми.

ТИ КАКВА ЛЮБОВ СИ ВОДИЛА, ТИ СИ ОЩЕ ДЕВСТВЕНА!!!

Анелия, р. 1958, с. Галатин, община Криводол, област Монтана.

Запознах се с моя (първия мъж) в завода, в който започнах работа, като лаборантка. Аз много го харесвах, а той „умираше за мен“ (по неговите думи). Всичко беше добре, не и след като изкарахме първата брачна нощ. Той твърде-

ше, че е имал много жени (девствени), но такава „девственица“ като мен никъде не е срещал. Оттук тръгнаха хилядите ни караници. Това, в което ме обвиняваше, че не съм била девствена при него, стана известно и на свекървата, зълвата и на цялата фамилия. Аз, честно да си кажа, съм имала приятел преди да се запозная с него, но никога не съм му позволявала нещо по-задълбочено (не съм лягала с него). Така живяхме цели две години, за мен бяха ад - деном, нощем, по всяко време ме ругаеше и обиждаше.

Един прекрасен ден си взех дрешките и отидох във Враца при една моя приятелка. Тя ме прие, даде ми една стая и единствено тя ме разбра, никой друг от моите близки (майка, леля) не ми подаде ръка.

Всички ме упрекваха, че съм ходана, че да си седна на задника и да си седя при красивия мъж. А той наистина беше такъв - красавец, но с мръсна душа.

Започнах нова работа - това беше 1979 г. - бях на 21 години. Не контактувах почти с никой, а и никой в новата работа не познавах. Затворих се в себе си и само четях книги, помагах на моята приятелка да шие (надомна работа) и така живеях скромно и почтено.

Един ден Лъони ми каза да ѝ помогна да почистим, че чакала гости от южния край. Запретнахме ръкави и основно изчистихме жилището ѝ. Напазарувахме, подредихме всичко и към 18 часа на вратите се позвъни. Тя ми обясни, че чакала приятел, който пътувал към „СОМАТ“ и това беше всичко. В хола бяха поканени двама мъже. Единият на около 40 години, а другото момче беше на около 25-26 години.

Запознах се с тях, вечерта мина много добре, разказаха за пътуванията си из чужбините и аз в един момент се улових, че се питам „Дали това момче е женено“. Стана на дума и за Емо (така се казваше), ами и той също се разделил с жена си. Честно да си кажа, прокрадваше се в мен мисълта за някаква връзка, но нали жената не може да предлага подобни неща.

Легнах си всеки в леглото - Лъони с нейния приятел, аз в моето легло, а той отиде да спи пред блока в камиона.

На другия ден по обяд си тръгнах и това беше всичко.

Останах с много хубави впечатления от това момче и даже го харесах. Лъони, моята приятелка каза, че не го познавала добре, идвал е още веднъж с нейния приятел и нищо повече. Тя се страхуваше да казва повече за Емо, мисля, че не искаше да ме кара да се увличам. Лъони каза: „Това, техният живот е на колела, пътуват, няма ги по цели месеци, а на мен моя Гьоре ми се обажда в годината по 2-3 пъти. Та на теб, мила, ти трябва мъж оттук, ти си млада, хубава. не трябва да оставаш сама. Аз, моят живот е чакалня...“

Но той (Георги) е семеен. Помислих си, че и Емил е семеен, но почти всички мъже казват не това, което е всъщност. Абе, помислих си, че иска да преспи

вечерта и това е, затова казва, че жена му го е напуснала. Но какво се оказа. След две седмици (аз имах усещането, че броя дните и се надявах...) Емо отново пристигна и този път „имал път“ насам, трябвало да си оправя някакви товари от „Химко“.

Искам да ти кажа, че момчето ме покани на ресторант, направи една огромна сметка и това, което си говорихме вечерта, никога няма да забравя. Не съм срещала такъв мъж - не, и сега е такъв. Но да продължа.

Как ме разбираше, че се притеснявам от Лъони, как нежно и мило ми предложи да се качим „горе“ в резервираната стая № 402. Това, което изживях в стая № 402, беше приказка...

За пръв път се почувствах жена, в истинския смисъл на думата. И плаках, и крещях от щастие и наслада и не мислех, не мислех за натам.

Зная, че когато много, много мисля какво ще излезе от нещо, когато планирам и съставям сценарий, то никога не става така... Останах в прегръдките му до сутринта, щастлива и задоволена. Не попитах кога пак ще дойде, не попитах нищо... Само каза: „Ти си единствения мъж, който ме направи щастлива, даже това да е единствената ни вечер, нощ. Аз не съжалявам за нищо“. Той само мълчеше, нищо не ми обеща, нищо не каза, беше като замаян, омагьосан. Не, излъгах те, каза само: „Другия път ще те взема със себе си“. Замина към 9 часа.

Прибрах се, Лъони ме чакаше и със прозорливия си поглед, усмихвайки се (сякаш тя е изживяла нещо хубаво) каза: „Без да ми казваш нищо, по физиономията ти личи - ти си влюбена, моето момиче“.

Разказах ѝ всичко, още веднъж като че ли изживях красивата нощ. Тя каза, че не го познава добре, но като ѝ се обади нейния (приятел), ще го поразпита. И на нея казах, не искам много от тоя живот, искам семейство, искам детенце, но не смея да си го помисля, времето ще покаже. Вярвай ми, забраних си да редя планове за бъдеще, забраних си да си мисля и да се надявам „моя принц“ да ми поиска ръката. Защото знай, когато много, много мислиш нещо, после сметките се оказват грешни. Живеех със спомена от хубавата нощ, със странния поглед, който Емо имаше. Като ме погледнеше, нещо в стомаха ми се свиваше и ми прилошаваше. Помислих си, тоя човек ме омагьоса, със тези сивосини-зелени очи - не можех да им определя цвета. Така... много се увлякох. Изминаха 3 седмици, мъчителни за мен - никакво известие (той ми взе адреса вечерта). Казах си: „Ето защо не трябва да си въобразявам разни неща. Ние, жените сме много наивни и глупави. Мислим, че като преспят с нас, сме ги уплели в мрежите си, наши са.“ Плачех си тайно, беше ми мъчно, аз, неудачницата, единствено на мен въобще не ми върви с мъжете. Та първият ме обиждаше, че го лъжа, не съм била девствена; този, втория мъж, преспях с него и той... замина и не се върна...

Забравих да ти кажа (нали сме жени), от глупост ли, от какво, не зная, но

с Емо в леглото първия път ми беше много трудно. Трудно, не значи неприятно, но не беше нещо наред. Аз му казах всичко и той беше внимателен. Спомням си, че по едно време имаше на чаршафа малко кръв, не бях нито в цикъл, но това не ми направи впечатление. Той също я видя, но бяхме като омагьосани... Кой се е сетил.

Изминаха три седмици и четири дни, на вратите се позвъни и моя милост отвори. Беше моя принц от приказките. Льони също се показа, поканихме го, попита за нейния, но Емо не беше го виждал, бил в друга посока. Стана ми жал за нея, тя беше прекрасна душа. Лъонката веднага му предложи да се изкъпе, да хапне, но Емо каза: „Ще я взема, ще отидем до София, там ще вземем хотел и ще се помотаем 2-3 дни.“ Аз се обадох в работата, шефът ми беше млад, разбран човек, а пък и знаеше как живея. Само ми каза по телефона: „Ако е за хубаво, останни и пет дни“.

Тръгнахме, аз бях на седмото небе от щастие, няма да ти кажа как се чувствах в най-люксовия хотел в София. Този мъж направо ме побъркваше..., но аз стисках със зъби и никога не попитах нещо за нас, за напред... Пак се разделихме... Абе, какъв беше този мъж, мълчи и гледа, мен гледа, разбира се, мисли, мълчи, пуши. Че и аз пропуших, на мен също не ми беше леко... Усещах, че се увеличавам, че хлътвам по него, но си виках „трай, не се издавай“.

Изминаха цели четири месеца. Георги идва през този период, Емил - не - бил на път.

Побърках се от мъка, рекох си - край, един изживян роман, но то не беше роман, беше повест, даже по-кратко - разказ..., лъжа, илюзия, всичко е толкова фалшиво в този живот.

Пушех, като счупено кюмбе - по две кутии на денонощие. Пушех и плачех, глупачката с глупачка. Лъони ме утешаваше: „Не плачи, ще бъдеш като мен, вечно чакаща..., живот-чакалня.“

Помислих си, че е лъжец, сигурно е женен и намира промеждутъци за мен - от време на време. Така измина много време, беше повече от половин година, аз вече бях загубила всякаква надежда да се появи моя принц.

Дойде зимата, беше много красиво, толкова красиво, че ми се плачеше... и Емо се появи. Отдохме в не най-люксовия хотел, а в неговия дом. Беше зашеметяващо бързо всичко за мен. Зная си аз, когато най-малко се надяваш и очакваш нещо, то тогава идва. Оженихме се... Той си взе отпуск и дойде вкъщи при моите родители. Всичко мина гладко, но майка ми се беше отчуждила от мен, беше студен човек, не се зарадва, не ме целуна. Той каза, че всичко ще уреди сам, само да знаят, иначе нищо не иска от тях.

Пълно безразличие към него и към мен. Е, това му се казват родители - да не попитат къде ще живеем, да не попитат какви планове имаме. Емил разбра... и отсече: „Ще си купя жилище в тоя град“. За 2 дни уреди всичко. Вече при Лъони

не можах да остана, въпреки че тя беше сама.

Новият дом беше на 10 минути път от работата ми, но Емо настоя да я напусна. Послушах го. Тръгна отново да пътува, а аз щастлива го чаках. Но знаех, че рано или късно ще се прибере. Намирах си занимания, шиех гоблени, подреждах с нови неща нашия дом и непрекъснато си гледах корема. Нова мъка, нова грижа - да забременея. Така измина 1 година и половина, без да мога да забременея. Викам си, аз няма да имам деца, и наново плач, тормозех се сама. Споделях с Лъонката, тя ме успокояваше: „Ти какво искаш, веднага, хората чакат по 10-20 години деца, пък и вие се виждате един-два пъти в месеца.“ Не, не беше така, само с мен нещо не е наред. Реших да отида на лекар. Отидох. Обясних на доктора, че от една година и шест месеца сме женени, но нямаме деца. Лекарят каза да му разкажа всичко подробно, помоли ме да се съблека да ме прегледа.

И знаеш ли какво стана? Той беше много учуден от прегледа, извика още един лекар, акушерки - няколко, и се оказа, че съм имала силно разтеглива ципа и до този момент аз съм била девствена. Така се смяха, такъв случай още в практиката не са имали...; бях като опитно зайче, всички ме гледаха като изкопаемо.

Но, викам си, сега да дойде първият ми мъж, да му обясните, колко горчилки съм понесла, колко обиди... Но... не съжалявам. Иначе как щях да срещна Емил.

Емо се прибра след седмица. Разказах му всичко. Той също призна, че винаги когато сме се любили, усещал някаква преграда, но после по-лесно било. Е, лесно, лесно, но не както сега. Беше внимателен с мен, беше нежен, а бе, беше човек. Казвам беше, не, и сега е такъв. След втората година забременях.

Той беше в отпуск и на мен ми закъсна мензиса с десет дни. Не казвам, защото не бях сигурна. Мълчах си и чаках другата дата.

Много се смяхме с Емо, като му припомням какво ми каза доктора, когато извади онзи инструмент (човката) от мен: „Абе, булче, ти каква любов си водила, ти си още девствена!!!“

Емо викаше: „Каква чест за доктора, той да те перфорира!“

Една вечер, преди да тръгне на път, седяхме пред телевизора и гледахме филм. Аз реших, че трябва да му кажа за своите съмнения. Изправих се и го хванах отзад, а той седеше и гледаше. Казах му тихичко на ухото новината. Какво да ти кажа, той се обърна и започна да пелтечи: „Ннналли не се шшегуваш“... и гледаше точно, като как изглеждаше в началото в ресторанта, когато първия път ме покани.

„Не, не лъжа, сериозно е, но не съм много сигурна“ - отвърнах аз. Ех, като ме понесе она ми ти мъж, като ме завъртя из стаята, не мога да ти обясня каква радост беше. Трябва да се полее... И поляхме случая, хубавия случай, който беше истина.

След месец започна да ми личи. Емо цъфтеше, беше сигурен, че ще бъде момче. Много ме щадеше от чистене, пране, тупане, пътуване. Обади се на свекърва ми, тя изпищя от другата страна, много радост, много нещо. Решихме да го кръстим на нея - Аспарух.

И така стана. Родих момченце, но много малко, 1 кг. и 850 гр. Роди се преждевременно, малко, недоносено, но имаше дни - оживя.

Беше в кувьоз, сменяха му кръвта - кръвопреливане - 3 пъти с тежка жълтеница. Но, слава богу - оживя! Сега е мъж вече, благодаря на бога, че се развива умствено и физически добре. Татко му е много горд с него, всички се радваме и го обичаме.

Сега Емил е отново на път, друг избор няма. Мога да кажа честно, че е същият, какъвто беше преди. Човек мълчалив, честен, не говори много, само действия. Като обещае, знай - обещано - свършено.

А със моя първи съпруг случайно са се запознали, помогнал му на път, бил какъсал с колата. Не знаел кой е, но му помогнал. Онзи чакал да го почерпи и така се заговорили. Разбрал кой е и Емил казва, че нещо като че ли изведнъж помръкна, онемя. Само че Емил е трябвало да му каже само за моя преглед в болницата. За „девственицата“. Но нали знаеш, че Емо много не говори. А трябваше да му каже.

ДОРИ ЗА МИГ НЕ БЯХ ЗАБРАВИЛА УЖАСНИТЕ БОЛКИ

Нурие, р. 1958, с. Кръстава, Велинградско

Ожених се без съгласието на родителите ми и затова живота ми е много труден. Отначало те не ме приемаха у тях, но по-късно се примириха. Свекърва ми беше много лоша жена и затова (моите родители) не ме даваха там. Но аз, въпреки всичко, обичах мъжа си и се ожених за него. Още от първия месец забременях, чувствах се отпаднала, безсилна, няхах апетит за ядене, караше ме на сън. Често повръщах и затова отидох на лекар. Той ми каза, че имам много ниско кръвно и ме включваха няколко пъти на система. Трябваше да ходя и на работа, а аз бях много изтощена, като се върна на обяд. Пуста свекърва нищо не е сготвила и аз трябва да сложа нещо. А щом готвя, аз след това не мога да хапна от това ядене. Просто ми омръзваше. Но пуста свекърва, не разбира. Правеше си устата, чат-пат да ѝ кажа, какво ми се яде, но на практика нищо не правеше. А беше есента, късна есен, на мене ми се ядат червени домати - пресни. Почнах да сънувам. Купих консервирани домати, но аз сънувам пресни, едри, червени домати. И мъжа ми отиде във Велинград, там имаше показан магазин и ми донесе

толкова желаните домати. Но бързо им се наситих.

И така, постепенно, към около третия месец горе-долу почнах да се възстановявам, почнах да се храня нормално и корема ми полека-лека започна да личи. Бях щастлива, че ще си имам дете и на мъжа ми му беше драго. Той все говореше за бъдещото дете. Като му кажех, че мърда, той казваше: „Твоя син играе мач“. И аз дълбоко в себе си желяех наистина да е момче, за да бъде баща му щастлив. Една нощ сънувам, че съм си намерила обеци - жълтичени, и разправям на свежърва ми, а тя казва: „Ще родиш мъжко“.

И на мен ми беше драго. Така бебето растеше вътре, времето минаваше и излязох в майчинство. Дотогава ходих два пъти при селската акушерка. Мери ми нещо, преслушва ми корема. Като излязох в майчинство, нашите вече бяха ме приели и си думаме с майка ми да ида да постоя у тях, докато се роди детето. Мъжът ми беше далече на работа и аз отидох у тях. Но през цялото време в последните един-два месеца винаги си мислех за раждането. Бях слушала за трудни раждания и бях в напрежение.

Щом навърших осем месеца и почнах деветия, всеки момент мислех, че ме боли корема. Една сутрин ставам и казвам на майка ми: „Води ме в родилното, повече не мога да издържам тука“. И ме закараха в родилния дом във Велинград. Там ме преслушаха и казаха, че още не е дошло време за раждане на детето. Майка ми каза, нека остана, защото живеем в отдалечено село, няма линейка и по-добре ще е да бъде тук отрано. Стоях една седмица и всяка вечер слушах писъците на раждащите. Беше ми дотегнало, добре че бебето избърза. Родих го 22 дена преди датата, определена от акушерката. Още от следобед започнаха болки да ме режат през кръста и корема. Аз си мълча и на никой не казвам, защото ми бяха казали, обадиш ли се по-рано, ще те включат на система и е много болезнено. Изтряях до вечерта, докато болките много зачестиха, и аз отидох при лекаря. Прегледа ме и каза, че детето е тръгнало. Сложиха ме пред родилна зала, а болките ми са непоносими. Започнаха да ми идват напъни и ме откараха на „магарето“. Лекарят ме притискаше отгоре-надолу, а аз викам, просто губя съзнание от болка и най-после детето излезе - изплака. Казаха ми, че имам дъщеря. Но мен не ме вече интересуваше какво е, важното е, че се роди. Акушерките ме попитаха дали има за село телефон, да се обадят, че всичко е минало благополучно, но аз казах, че телефон има само в пощата и сега няма там никой. Затова няма смисъл да се обаждат. На сутринта първа дойде майка ми. Като разбра, че съм родила, тя със сълзи на очи ме прегърна и ми пожела всичко най-хубаво на мен и на детето.

Като стана на един месец, почнахме да ѝ даваме разредено мляко от кравата. Растеше едно хубаво момиченце. Баща ѝ я хващаше, често я милваше и ѝ казваше: „А аз те мислех за момче“. Но въпреки това той я обичаше много.

Като стана момичето на две години и осем месеца, аз забременях повтор-

но. В началото бях пак така отпаднала, изтощена, омръзнаха ми повечето яденета. Лошото ми мина и бебето растеше, аз пълнеех. Знаех вече как се ражда и бях по-спокойна, но никога, дори за миг не бях забравила ужасните болки, които бях преживяла. И второто си момиче родих преди да навърша девет месеца. Този път пак имаше проблем. Детето беше с увита пъпна връв около гушата. Като се роди, то не изплака, а го плескаха и пръскаха със студена вода и чак тогава изплака. Аз пък получих кръвоизлив, който трудно спряха лекарите.

И така все с мъка, с трудност родих двете си деца. И бащата остана с неосъществената мечта да има син.

На другия ден пристигна мъжа ми, като му се бяха обадили нашите. Въпреки че се беше настроил за момче, той се радваше и на момичето. Детето беше добре, но аз се разболях лошо, почна да ме тресе, имах висока температура, гърдите ми се подува, бебето не иска да бозае.

Почнаха мъките, всички бяха изплашени за мен, а положението ми беше лошо. Детето хранеха с хумана. Почнаха да ме боцкат през 6 часа. В същото време майка ми търсеше ходжи, да ми пишат. И така, не знам от какво, от лекарствата ли, от ходжите ли, почнах да се оправям. Но детето не искаше повече да бозае от мен. Колкото кърма съберем, изсмуквах я със помпичка и с биберона му я давах. Стоях в болницата две седмици, аз се пооправих, детето почна да наддава на тегло и ни изписаха.

Мъжът ми дойде с кола с цветя и подаръци за лекарите и ни заведеха къщи. Всички бяха много радостни, майка ми переше, гладеше, почти тя се грижеше за детето. Караше ме да ям тахан халва, та да пия вода, да бера мляко за детето.

СИГУРНО ЩЕ БЪДЕ НЯКОЯ МИСЛИТЕЛКА ИЛИ ПИСАТЕЛКА

Елена, р. 1958, Самоков

Омъжих се 1975 година, май месец. Самото омъжване беше неочаквано, не бях завършила докрай средното си образование. Спомням си, че самото ми съгласие за омъжване беше нереално, като че ли бях в мъгла. Толкова нереално, сякаш не съм аз, а някой друг дава своето съгласие за такова важно събитие в живота на човека. Сякаш го гледах на филм и аз стоя някъде отстрана и гледам суматохата; приготвленията, то нямаше особености, освен това, което можеше да се направи в момента, тъй като решението с бъдещия ми съпруг го взехме неочаквано, неподготвено и, може би, не навреме.

Бяхме на гости и празнувахме имен ден на зет му. И така стана каквото

стана, а аз си го внушавах, за да го повярвам. Казвам го това, защото после се убедих в това, че не бях готова за семеен живот, за раждане, за гледане на дете и всичкото му там, каквото следваше после. Тъй като се омъжих неочаквано за мен самата, за родителите ми още повече, а за близки и познати още по-неочаквано и изненадващо. Може би всички си мислеха, че съм забременяла и затова толкова набързо съм направила тази глупост, може би.

Да, обаче, аз се омъжих през май месец, а забременях едва през януари. Не сме се пазили или предприемали каквото и да е с моя мъж; просто така стана или, може би, Господ реши. Тогава, по това време живеехме в къща, която беше малка; нямаше баня, нямаше чешма вътре, тоест онези елементарни условия за живот, без които сега едва ли можехме да живеем. Да, но ние си живеехме едно голямо семейство от седем човека при трудни условия, като ходехме да се къпем в градската баня или на Белчин баня, където имаше минерална вода, но тя беше далече на 15 километра и не винаги можехме да я ползваме.

Разказвам това, защото именно в тази минерална баня, потопена до кръста в басейна ѝ, усетих някакво раздвижване в корема си. Ако искате ми вярвайте, но точно в тоя момент си помислих: „Хванах“. Не бях сигурна и чаках с нетърпение датата на менструацията ми, за да се убедя. Оказа се, че наистина така е станало. Без проблеми никакви си носех първото дете до 3-я или 4-я месец, когато се разболях от грип или нещо такова, защото имах температура, хрема, та затова отидох на лекар; не знаех какво да взимам.

По това време работех в завода, там се правеха различни неща за армията, та отидох при лекарката и аз ѝ казвам, че съм бременна и настинала - да ми даде лекарства, а тя ме заразпитва, кога съм се омъжила, кога съм забременяла. Аз ѝ отговорих, а тя учудено ме пита: „Ама ти не си ходила да се лекуваш - имаше предвид забременяването, - нито при врачки, нито при лекари?“ Беше ми интересно, сигурно тя самата е имала проблеми с това, за да ме разпитва толкова много. Едва тогава се позамислих, че сигурно е сериозно положението, при което една жена не може да забременее.

До момента на раждането няхах повече проблеми. Когато приближи моментът, не си спомням добре, но сигурно съм имала леки болки или съм прокървяла, защото свежърва ми ме заведе в родилния дом. Отидох там, направиха ми всички неприятни процедури и зачаках със страх най-важното. Да, но пренощувах, съмна се, мина и следващият ден и нищо. Едва на втория ден вечерта започнаха болките; някъде към десет часа вечерта започнаха страшните напъни, обикалях по коридора, болеше ме страшно и си мислех, никога повече това да не ми се случва. Не знам към колко часа са ме качили на „магарето“, но явно тогава съм имала късмет, защото на работа се случи акушерката Спаска Ружина и санитарката леля Оля. Особено акушерката беше много цинична, строга, но страшно много помагаше на мен, разбира се. Разбрах по време на раждането, че много

иска да мине без усложнения, разкъсвания и всичко да протече нормално. Казваше ми кога да напъвам, кога да дишам. В този момент си мислех, че аз нищо не знам за раждането, нямам никаква представа от това, как се зачева, как се развива детето, как, по какъв начин ще се роди, какво аз да направя, за да стане това по-бързо, по-лесно. Мъчех се много време, струваше ми се безкрайно време, като че ли нямаше край болката, досадните напътствия на акушерката. Казвам така, защото тя ми вика, помня го като сега, „Напъвай!“ - със заповеднически тон, а след това - „Не така!“ - е, ами как, не знаех, нямах представа. И всичко започваше отначало, напъвай, дишай и т. н.

По едно време извика санитарката да ме натиска по корема. Опита жена-та, обаче коремът не поддава. Тя извика: „Ама какъв е този корем, какви са тези мускули!“ Да обаче, аз като си помисля колко упражнения съм правила преди да се омъжа, а и след това, преди да забременея. Санитарката като ме натисна много силно и дето тръгна. Да, но в този момент се извика акушерката: „Чакай, момиче, няма начин друг, трябва да те режа, не можеш да родиш иначе“. Да, но мен не ме пита, а ми заявява. И ме сръза, усетих нещо тъпо, изпитах същото чувство, като че ли режа хартия с ножица; може би, първо, защото и тя с ножица ме сръза. След това се появи главичката, но заедно с ръчичката, а то тръгнало така заедно с ръката, сложена на бузката. Тялото излезе много бързо. „Честито, момиче!“ Спомням си, че го огледаха, казаха ми, всичко си има, три килограма: „Сигурно ще бъде някоя мислителка или писателка“.

Какво ме правеха, после почти не помня. С точност знам, че ми биха някаква инжекция във вената, но не усетих болка от убождането, слагаха ми тежести на корема. Сигурно съм била много изтощена, за да не ме интересува нищо и за да не запомня всички следващи подробности. А спомням си, че ме зашиха, усещах пробождането на иглата, но не особено болезнено, и така приключи всичко. Родих в дванадесет без петнадесет минути на 22 септември - после си мислех, ако още малко бях изтърпяла, щеше мойто момиче да бъде друга зодия. Когато акушерката ми каза, че е момиче, зарадвах се, че всичко е наред, но много силно исках да е момче. Хем да не се мъчи като мене, хем, не знам защо, много харесвах първото дете да бъде момче, а после момиче. Това харесвах в другите семейства или може би моят брат беше много по-малък от мен, не знам, може би така си бях внушила. Да обаче, фактът си е факт, едно е човек да си мечтае, друго е действителността. Не си спомням дали веднага казаха на мъжът ми или на другия ден, но знам, че той го отпразнува събитието подобаващо - цяла седмица почерпки, докато аз бях в родилния дом.

Изборът на името го направихме без проблем - първата буква на майка ми, защото вече имаше дете, кръстено на свекърва ми. Дойде момента за изписване, аз много сериозно се замислях - ами сега, като ни изпишат, какво ще го правя това малко дете; нито зная как да го гледам, нито зная как да го храня.

Точно в този момент си мислех, че не бях подготвена за всичко това. Е, изписаха ни и всичко започна да върви в реда на нещата - къпане, хранене, гладене, пране; свекърва ми много ми помагаше, къпеше я, переше я, даваше ми съвети. Мъжът ми също много се радваше, помагаше с каквото можеше.

Интересното, което си спомням още, че по-старите дядовци бяха възмутени от името, защото на единия напомняше на рало, на другия - на раница. А тя се казваше Ралица, но тогава името не беше толкова често срещано. Тя беше на около две годинки, когато забременях с второто си дете. Тогава майка ми ме упрекна, че било рано, трябвало да имат по-голяма разлика, и какво ли не. Сега вече още повече исках второто ми дете да бъде момче. Бременността протече нормално, само много ми пречеха различни миризми и доста по-различно го носех от първото. Затова надеждите ми бяха по-големи и искрено се надявах за момче. Когато вече наближи времето за раждане, сутринта рано, към 6 часа, усетих болки, някакви промени с мен. Мъжът ми ме наблюдаваше, усмихвайки се, може би и той се надяваше на момче, защото той е едно момче, а има четири сестри. И като единствен мъж и наследник, той сигурно много очакваше да бъде различно. Някъде към десет и половина часа към обяд ме заведе свекърва ми в болницата; да но беше 21 януари. На този ден се празнува Денят на родилната помощ.

Пристигаме ние със свекърва ми пред родилния дом; звъним, отваря ни същата акушерка Ружина, която беше при първото ми раждане, и ми вика: „Сега ли намери да дойдеш, тъкмо започвахме банкетата!“ Разбира се, тя се шегуваше. Приеха ме, подготвиха ме и веднага на масата, тоест на „магарето“ - сигурно съм била съвсем готова, не си спомням. Към 12 без петнадесет на обяд почти след, е много по-бързо стана от първия път. Спомням си, че Ружина много внимателно ме напътстваше, помагаше ми и така се роди второто ми момиче, без разкъсвания и други усложнения. Когато се роди, тогава се появи и лекарката. Беше посиняло, може би, почти позадушено, сложиха ѝ за малко кислород, оправя се детето. Акушерката я поразгледа, пък ми вика: „Ама каква е красавица“. Аз я погледах, погледах, не ѝ отговорих, но на мен не ми се видя особено красива, защото беше посиняло, сбръчкано, почервеняло малко същество, което се гърчеше и реवेशе. Лекарката ме пита какво е първото ми дете и ми пожела още едно, което да е момче, а акушерката вика: „Тя е отдалече, Господ си знае работата, на нея ѝ трябват тези момичета да ѝ помагат и да се разбират“.

Не знам дали се е радвал моят мъж, но добре се почерпи по този повод. Аз бях щастлива, че се роди живо и здраво, че се отървах нормално и мина всичко... Но изглежда, тази е била последната надежда и за свекър ми, за да му наследи името и да се появи следващия мъж в неговия род, защото все пак четири дъщери и един син, а пък той (мъжът ми) - две дъщери. Да, ама не може да се избира, както казват по-възрастните. Само в утробата на майката не може да се

бърка и да се променя, кой какво иска, затова и природата крие плода на хората там, и то по тоя начин.

Така аз бях измислила едно име, за мен много хубаво - Наталия, та никой да не се сърди и преди да се роди, ние с мъжът ми бяхме помислили за едно-две имена за всеки случай за момиче. Защото ако беше момче, името беше на свекъра ми. Да, но минаха два-три дена и той (мъжът ми) идва: „Хайде да я кръстим на баща ми.“ Аз отстъпих, но само на първата буква, почти като първата ми дъщеря. Буквичка на баба, буквичка на дядо, ама така е живота, какво да се прави. После това, малкото, като порасна, а пък и сега е любимка на бабите си и дядовците, защото е по-хитра и по-лесно се нагажда към хората, а отгоре на всичко пък се и налага. Това е.

ПО-ДОБРЕ Е ДА НОСИ ИМЕТО НА БЛИЗЪК ЧОВЕК

Венета, р. 1959, София

Казвам се Венета Балевска, на 37 години съм, от София.

На 26 години се ожених, на 29 години родих. Една година и половина не стана. Баща ми е офицер и майка ми библиотекарка.

По време на бременността проблеми нямаше. Детето се роди здраво, право. Всичко си беше в реда на нещата. Живяхме далече от културни центрове, на село, и се наложи в началото на 9-ия месец мъжа ми да ме закара в София при майка ми и там родих. Един месец седях предварително при майка.

Водата ми изтече у дома, с болки. Баща ми ме откара в родилния дом и за 2 часа се роди син ми, който беше много високо разположен. Много трудно го родих. 5 050 грама и 53 см голям беше, като няхах разкъсвания, няхах проблеми. Един час лежах и станах, тръгнах да въртя телефона, да се обаждам на близки и познати.

Бяхме се настроили за момиче, а се роди момче. На масата за раждане, като ми казаха, че е момче, аз им казах, че не го искам и те не ми го дадоха - съответно. Но впоследствие беше много интересно - сложиха го в носилката до мене, просто като някакво чуждо тяло. Като чужд предмет го почувствах, макар че с времето родителските чувства започват да се появяват. И така.

В родилния дом си имах едно преমেждие, че дойде съкровището (свекървата?). И първата ѝ работа бе да види детето, но не можа да се качи в стаята. Дойде да види на кого прилича доверения наследник. Оказа се, че на „сина ѝ“. Имаше претенции името да е на свекър ми и така го записахме, макар че ние бяхме решили друго име. И реших, че по-добре е да носи името на близък човек,

отколкото на някой непознат. Традицията си е такава.

Изписаха ни с цветя и с бонбони. Таткото много добре се чувствал, аз докато се мъча. По неговия разказ, са пили и са се веселили. Макар че очакваше момиче, но после като му казали, че е момче, му се подпалило под краката и каза, че дълбоко в сърцето си го е очаквал. После отидох при майка ми. Стояхме 3 месеца след изписването. Свекърва ми работеше, майка ми беше пенсионерка и тя ми помагаше. После на 3 месеца дойдоха и ни взеха с кола и си дойдохме пак на село. Дойде свекърва ми. 20 дена ми помага и после вече нямах нужда и от помощ, аз свикнах.

Второто ми раждане мина много по-лесно, защото вече имаш опита от първото. И гледах да ги нагодя, като тръгне големия първи клас, тогава да го родя. В 13,00 часа ми изтекоха водите, в 13,20 часа вече го бях родила. Даже за малко да го родя в колата. Второто ми е момиче. Много по-лесно от първото беше раждането. Носенето беше абсолютно идентично с първото. Дойде пак майка ми за 10-20 дена и после вече сама си поех работата. Нямах никакви проблеми.

А съпруга - военен, много, много помощ няма. Сутрин излезе, вечер се прибере. Децата приспани, преповити, нагласено, всичко оправено!

ЗА МЕН РАЖДАНЕТО БЕШЕ ЕДИН ВЪРХОВЕН СТРАХ

Ангелина, 1960, Перник

Омъжих се на 21 години, а на 22 родих дъщеря си. Бях раздвоена в чувствата си, когато разбрах, че съм бременна. От една страна - щастлива, че ще изпълня мисията, за която идва всяка жена на този свят и за която е призвана, а от друга страна, трепета на дългото очакване и всички ония страхове пред неизвестното, свързани с това очакване. Вестта за предстоящата бременност бе приета с видима радост и задоволство от страна на родителите ми. Предстояха девет дълги месеци на вълнения и очаквания.

Първите три месеца бяха месеци на приспособяване, както физическо, така и психическо към предстоящото събитие. Не се чувствах много добре, защото изпитвах отвращение към някои храни и миризми. Но тези проблеми отминаха с напредване на бременността.

Много странно се почувствах, когато за първи път усетих, че малкото същество в мен е вече „оживяло“, т. е. то започва да се движи. Чувствата, които изпитах тогава, не могат да се опишат с прости думи. Това е един върховен момент на осъзнаване значимостта на твоята същност и тази на рожбата, чието сърчице тупка...

Аз бях наистина горда, че ще дам живот на едно малко същество, което ще бъде продължение на моето „аз“.

Посещавах редовно кабинета по женска консултация в болницата. Консултациите контролираха здравословното ми състояние и това на плода. Това бе и причината, поради която винаги присъствах на тях с удоволствие и с необходимата задължаваща отговорност. Така, на един от прегледите се установи, че „плодът“, т. е. неговите тонове се чуват само от дясната ми страна. Но нямаше място за безпокойство, защото всичко беше наред, с изключение на това, че предстоеше седалищно раждане, за което не бях уведомена и за което разбрах едва при постъпването ми в болница.

За мен раждането беше един върховен страх - физически и психологически. Въпреки предварителната подготовка, чувствах непреодолим страх от неизвестността, от предстоящата болка, от факта дали ще се роди здраво бебе и дали всичко ще бъде наред. Успокоих се едва когато попаднах в ръцете на опитен лекар с дълъг професионален стаж, който ми помогна да преодолее психологическата бариера. В този момент всяка жена се отдава буквално, като се доверява на ръцете и опита на лекарския екип и на съдбата, както се казва в такива случаи.

Родих S. C., защото беше невъзможно друг вид раждане. Никога няма да забравя оня върховен миг на щастие, когато въпреки голямата физическа болка, едва дошла в съзнание, аз чух думите на лекаря: „Честито, роди ви се едно хубаво и здраво момиче!“ Бях наистина щастлива, защото тайничко си бях пожелала да родя дъщеричка и желанието ми бе изпълнено.

От този миг аз заживях неразделно с мисълта и грижите към моята малка рожба.

ТОГАВА СЕ ЧУВСТВАХ КАТО НЯКОЯ ПРИНЦЕСА ОТ ПРИКАЗКИТЕ

Селвета, р. 1960, Гоцеделчевско

Запознахме се с мъжа ми в училището, където учех. Бяхме в един клас. Преди да ми предложи да станем гаджета, аз много го мразех, направо го презирах, защото винаги когато минавах покрай него, той все ми подсвиркваше, все ми подвикваше. Моите приятелки ми казаха, че той много ме харесва, а аз се преструвах, че не ме интересува, но и аз вече бях започнала да го харесвам (въздъхва).

Един ден имахме нещо като празник, всички бяхме на този празник, играехме, веселяхме се, а той все не откъсваше очи от мене, аз го наблюдавах

скришом с беличкото на окото (смее се). Пуснаха бавен танц и той дойде да ме покани, а аз простачката (ядосва се) не исках, защото уж ме е болял крака, а преди малко съм играела като лудо. След като свърши танца, мене ме хвана яд, че не танцувах и започнах да търся причина, за да го заговоря. Седнахме на масата и той седна, аз му рекох: „Извинявам ти се, че не приех да танцувам с тебе, болеше ме крака, сега вече не ме боли, важи ли още поканата“. Като рекох това, той много се зарадва и станахме да танцуваме. По време на танца той ме попита дали си имам приятел, а аз го питах дали той си има приятелка. И така и двамата се оказахме без приятел и приятелки и решихме да тръгнем. Всеки ден бяхме заедно, учехме, подсказвахме си, нали бяхме в един клас на един чин.

Понеже бяхме от различни села, в събота и неделя се разделяхме и с нетърпение очаквахме да дойде понеделник, не заради уроците (разбира се), а по-скоро да се видим. Така взеха да се нижат дните, завършихме единадесети клас и започнахме да се виждаме по-рядко, и на двамата ни беше тежко. А след това той отиде в казармата и оттам пращаше всяка седмица писма и аз веднага му отговарях.

Много се обичахме, но никога не разкрих пред моите родители, защото в никакъв случай те нямаше да ме пуснат да се омъжа в друго село. Аз бях най-личната мома в нашето малко селце и като разбраха, че имам гадже от друго село, всички ме пазеха да не избягам.

След като се уволни мъжа ми, дойде да ме види, а в последното писмо пишеше, че като дойде, ще ме отведе да се женим. Хората от селото, като го видяха, веднага изтичаха у нас, казали на моите родители кой е дошъл и те не ме пуснаха да изляза. Аз ги умолявах да ме пуснат да отида на седянка, като ги уверявах, че аз този не го харесвам, да не съм луда да отида в друго село, но всичко беше напразно, не ме пуснаха, а от баща си изкарах няколко шамара (въздъхва). Но нали знаеш, колкото повече ти забраняват едно нещо, толкова повече искаш да го направиш.

Същата вечер моите родители ме заключиха и подпряха вратата с шкафа да не излизам, но аз вече бях дала дума и трябваше да вървя със съгласието на родителите си или без тяхното съгласие. Бяхме се разбрали с мъжа си да се чакаме на едно място (имахме едно място) в еди колко си часа. Той беше дошъл с два мотора - единия го караше той, а на другия бяха зълвата ми (сестрата на мъжа) и нейния мъж. Аз бях толкова неспокойна, защото те ме чакаха, аз бях заключена. Изведнъж ми дойде наум да скоча през прозореца, той беше нисък, 1,50 м. Взех си някои неща и скочих, по някакво чудо не ме усетиха. Вече беше есенно време, а аз бях тръгнала със сандали, и то вехти, защото нашите ми бяха скрили обувките, но това не ме интересуваше; важното беше да се добера до мъжа ми. Тичах, криех се и най-после стигнах до уреченото място, макар и със закъснение. Качихме се на моторите и през гората по черния път, защото по

централния път имаше опасност да ни настигнат и да ни върнат. Тъкмо по средата на пътя, защото селата бяха доста далече едно от друго, заваля дъжд, станаме като мокри кокошки, сандалът ми се скъса, одраших си краката, целите ми бяха в кръв, а аз уж млада булка, а бях като бостанско плашило (смее се).

Като отидохме в къщата на мъжа ми, там всички ме чакаха с нетърпение, на всички им беше много весело и радостно. Аз се чувствах толкова неудобно, защото цялата бях мокра, но какво да се прави, любов (въздиша). След като научиха нашите, много са се ядосвали, даже и не искаха да ме приберат, но след време всичко се оправи. Всички бяха доволни. Вдигнахме голяма сватба и всички се веселихме. Аз бях с много хубава рокля, която свекървата ми я беше купила, и досега си ми стои в гардероба.

Не след време мензисът ми закъсна, започна да ми се вие свят, започнах да повръщам, ходех на лекар и той установи, че съм бременна. Като съобщих новината на съпруга си, той едва не полудя от радост, а също и останалата част от семейството. Всички от двете страни много се радваха, защото беше първо внуче, зълва ми учеше и още нямаше деца.

Близките се отнасяха с мен много добре. Не ми даваха да върша тежка работа, не ме притесняваха, все гледаха да ми угодят. Тогава се чувствах като някоя принцеса от приказките, всичко наготово. Много си паснахме със свекървата ми.

След като навърших месеците и дойде време за излизане на моята рожба на бял свят, аз получих болки в корема. Близките и мъжът ми веднага ме закараха в болницата, където след един час имах хубаво и здраво момченце. Чувствата ми бяха смесени, изпитвах хем болка, хем радост, но радостта ми надделя над всички болки, когато разбрах, че съм родила син.

Много внимателно се отнасяха към бебето и мен. Даваха ми най-различни съвети как да го гледам, защото аз бях млада майка и почти не разбирах нищо; бебето когато заплачеше, аз плачех след него. Но всички ме утешаваха и ми даваха кураж. Свекървата готвеше, переше пелените на нашето момченце, гладеше ги. Даваше ми съвети да се грижа и за себе си, не само за бебето. Тя много ме обичаше и аз също я обичах.

Сина ми го кръстихме на свекъра по настояване на мъжа ми, аз бях съгласна, също и моите родители бяха съгласни с това име, защото и мъжа ми, и свекър ми носеха едно и също име Цветомир.

За детето се грижех много добре. Отделях му цялото внимание и любов, която имах в себе си, но никога не съм пренебрегвала и мъжа си (смее се).

ОСТАНАХ САМА С ДВЕ ДЕЦА И ХИЛЯДИ ГЛAVОБОЛИЯ

Милена, р. 1962, София

Спомням си, когато бях малка, нямаше кой да ме пази и ме водеха на детска градина. Но там никак не ми беше приятно, защото всички, дори и учителката, ми се подиграваха за кривите ми зъби. И за това, че се напикавах, когато ни слагаха да спим. Всеки ден плачех и не можех да ходя там, но майка ме водеше.

Другите деца не искаха да си играят с мен. Беше ужасно. После пораснах и се оправих, но това, което съм преживяла в детската градина, никога няма да го забравя.

Записаха ме в детски танцов състав и това беше страшно хубаво. Бяхме около 40 деца, с нетърпение чаках следващата репетиция и не си пишех домашните. Тогава родителите ми ме наказаха и ме спряха от репетиции. Но напук на тях, пак не правех това, което те искаха от мен.

Така продължи някъде до VII-VIII клас. Завърших осми клас и се появи въпроса: А сега, накъде? Много исках да отида в Хореографското училище в София, но родителите ми не ми позволиха, въпреки че познавах отлично града. С хиляди уговорки ме склониха да се запиша в гимназията. Както искаха, така и направих. Завърших гимназията. И отново проблем. Какво да правя? Да уча или да работя? Родителите ми пак се опитаха да се намесят, но този път не ги послушах и започнах работа. Първо започнах в една техническа книжарница, като продавач-касиер. После ми уредиха хубаво място в деловодството на едно държавно предприятие - „Изгрев“. Задържах се около година и след това напуснах. Започнах работа в „Нармаг“, като управител. Вече бях управител, контактувах с хора от различни „прослойки“.

Един ден се появи и той. Направи ми луд скандал относно една покупка на едро. Той крещеше, ругаеше, а аз исках да се разберем тихо, но не издържах и аз избухнах. Само дето не се сбихме (смее се). Оправихме нещата и след два дни пак дойде, но с букет рози и книга. Решил беше да се извини за държанието си и го направи. Покани ме на вечеря в един ресторант, но аз отказах. Той обаче не. Дойде и на следващия ден. Тогава се съгласих. Отидохме на ресторант и от дума на дума ме попита дали искам да излизам с него, дали ми е приятно и дали може да ме целуне. Отвърнах му, че е много мил и ми харесва, но трябва да ми остави малко повече време да го опозная. И така четири месеца. Докато накрая ме попита: „Ще се ожениш ли за мен, съкровище?“ И аз му казах: „Да“. Вечерта отидохме вкъщи да кажем на родителите ми да не ме чакат и че ще се женим. Стигнахме до вратата и нещо ми стана, разплаках се преди да съм ги видяла още. Той ме успокои. Каза, че ако не искам, мога спокойно да му кажа, но не беше това. Не знам какво беше, дали ми беше мъчно за родителите ми, или ми беше

страх от неизвестното. Казахме на родителите ми и те се разплакаха. Постояхме малко и отидохме в Жоро. Мислех, че и неговите родители ще реагират така, но не беше вярно. Приеха доста хладно, може би защото не ме познавах.

После дойде и сватбата. Беше най-хубавия ден, но и най-лошия. Хубав, да, чувствах се като принцеса, излязла от приказките, но затрупана с хиляди грижи и проблеми. Непрекъснато изникваха гафове. Почти два месеца след сватбата родителите на Жоро катастрофираха и починаха на място. Беше отвратителен ден. Дори и сега ми е трудно да го повярвам. Но това са лоши спомени и не желая да се връщам към тях.

Близо осем години с Жоро няхахме деца. Ходихме на лекар и ни увериха, че няма причина, поради която да нямаме деца. Винаги, когато мислех, че съм бременна, се оказваше лъжлива тревога. Много се притеснявах, но се случи и с мен. Когато ми казаха, че съм бременна, ми идваше да изкрещя от радост. Бях много щастлива, прибрах се къщи и с нетърпение чаках Жоро да се прибере и да му кажа. А от друга страна се надявах с тази новина да оправим отношенията си. Той дойде и още на вратата му сервирах новината. Но резултатът не беше такъв, какъвто исках и очаквах. Веднага ме упрекна, че бащата не е той, а друг. Нещата тръгнаха още по-зле. Стигна се до развод. Разводът беше труден, поне за мен, страхувах се и за бебето. Бях в седми месец с тези притеснения, неприятности, беше ме страх да не го загубя. Но всичко приключи. По-хубавото беше, че вече имах бебе.

Родих секцио. До последно като ме гледаха на видеоозон, лекарите казаха, че това е единствения начин. Изпитвах едновременно страх и болка, радост и щастие. Бях в едно особено състояние, сякаш сънувам. Така бях цели 3 седмици. Не можех да се нарадвам на бебето. Кръстих го Ирена в името на моя много, много добра приятелка, която ми беше повече от сестра в моя живот. Живях сама с детето си. То ми създаваше доста главоболия. Непрекъснато ту се разболяваше, ту си чупеше главата.

Така, не след дълго се появи втория мъж в живота ми. Беше много мил, обичаше и Ирена, но не искаше да сключим брак. Така живяхме около две години. През които аз забременях отново. Тогава майка ми ме упрекна, че съм била лека жена. И си имах много проблеми с нея. Но запазих бебето и го родих. Реших да го кръстя Валентин. Това име ми хареса много и сама го избрах. Никой не ми каза нищо. Валентин беше на около една и половина години, когато и Асен ме напусна. Беше си намерил по-млада от мене и явно я обичаше повече. Така останах сама с две деца и хиляди главоболия. Парите не ми стигаха за нищо. Дадох децата си на ясла и детска градина и отново тръгнах на работа. Записах се на курсове за фризьор. Завърших ги успешно и започнах да работя къщи след работа. Комшийките ми останаха доволни и постепенно почнаха да водят и други клиентки. Така изкарвах по нещичко извън заплатата. Сега пък мисля за бъде-

щето. Ето, децата ми растат, как ще се справям занапред. Ще ми трябват и повече пари, и повече време да съм с тях. Така че ще видя какво ще правя в бъдеще. Бих си поговорила още с теб, но трябва да свърша и друга работа, която ме чака. Така че, това е, за повече ще разказвам следващия път.

ДАНО ВСЕКИ ГО СПОХОДИ ТОВА ВЕЛИКО ЩАСТИЕ -

МАЙЧИНСТВОТО

Красимира, р. 1963, Кюстендил

След като завърших средното си образование в ТОХ гр. Кюстендил, започнах работа в стола на военните, където се запознах с бъдещия си съпруг. Той беше старшина към Гранични войски - висок, строен, от пръв поглед се влюбих в него. Приятелството ни продължи една година и половина и решихме да сключим брак.

Той беше изпратен на застава в местността „Трите буки“ и два дни след сватбата заминахме за заставата. Всичко беше много романтично. Посрещнаха ни много радушно, но лошото беше, че бях сама жена. Обградена бях от много внимание от страна на съпруга ми, правеше всичко възможно да не се чувствам самотна. Когато беше зает с работа, аз се разхождах сред природата, четях книги. Много рядко слизахме в града, защото много рядко Георги беше свободен. Изминаха шест месеца от сватбата и решихме, че ще осмислим вече живота си. Но дните се нижиха, минаха месеци, а аз все не можех да забременея. Чувствах се ужасно потисната, като един непълноценен човек, въпреки че съпругът ми се отнасяше изключително нежно с мен. Реших, че трябва да отида на лекар, за да се консултирам. След прегледа ми препоръчаха да постъпя на лечение в „Миньорския дом“, където правеха процедури за лекуване на стерилитет. Не мога да опиша как се чувствах. Престанах дори да се усмихвам, бях изцяло променена. Докато бях на лечение в града, на заставата бе пристигнал нов офицер със съпругата си и шестмесечната си дъщеричка. Когато се прибрах там, вече не бях сама, щях да имам компания. Ели, жената на офицера, беше на моята възраст и много се разбирахме. Тя много ми помогна да преодолее този труден за мене период. От своя страна, аз много ѝ помагах в отглеждането на малката Мирослава. Обичах я като мое дете, беше очарователно бебе (замълчавя). Тайничко завиждах за щастieto, което внасяше това мъничко създание в семейството на офицера. С цялото си същество желях да бъда майка и стриктно спазвах съве-

тите на лекарите. Ходех на процедури, пиех лекарства, водех здравословен начин на живот, но нищо не се получаваше. Започнах пак да изпадам в депресия. Всички наши близки ме окуражаваха.

Майка ми също беше притеснена, но с нищо не показва безпокойството си, а напротив, правеше всичко възможно да ме успокои, вдъхваше ми сили и надежда. Постъпих още веднъж на лечение с надеждата, че мечтата ми да бъда майка, ще се сбъдне.

Всички лекари ми казваха, че няма място за притеснение от моя страна и ме посъветваха и съпруга ми да се подложи на преглед. Когато му казах, той дори се засегна, но постепенно ядът му премина и реши, че наистина е необходимо и той да се консултира с лекари. Но и при него също всичко бе нормално. Това малко ни поуспокои и двамата. Но още една година мина в безуспешни опити.

Бяха минали 3 години от сватбата, а аз все не можех да забременея. Бях половин човек. Съпругът ми виждаше, че много се измъчвам и реши, че щом не можем да имаме свое собствено дете, то ще си осиновим. Отначало аз се изненадах от това негово решение, но после размислих и установих, че това е нещо, върху което наистина трябва да се помисли. Посъветвах се с майка ми и тя със сълзи на очи ми каза, че това, което сме решили, е добро разрешение на проблема. Само аз си знаех как се чувствам. (Мълчи). Започна едно ходене по мъките. Обикаляхме домове за изоставени деца, оглеждахме дечица, но все изникваше някоя пречка. Свързахме се с една моя леля, която работеше в Дома за деца в с. Бобошево. Обеща ни, че ще направи всичко възможно да ни помогне. Спряхме се на едно бебенце, беше на 20 дни, много пухкаво и сладко.

Подготвихме всички документи, но за съжаление неговите не бяха наред. Качихме се отново на заставата и зачакахме резултат. Аз се усещах малко променена, нещо ставаше с мен. Много често ми се плачеше, чувствах се много изтощена, започна да ми прилошава. Моята приятелка от заставата ме посъветва да се консултирам с лекар. Така и направих. След прегледа чух най-хубавата новина - бях бременна (плаче).

Съпругът ми ме чакаше пред кабинета. Щом ме видя, веднага разбра какво се е случило. Затича се по коридора, прегърна ме и се разплака. Хората ни гледаха и се чудеха какво ли става, та този мъж като канара плаче като малко дете. По-щастливи хора от нас нямаше. Веднага се обадохме в Дома за деца в Бобошево и съобщихме на леля ми новината. Тя много се зарадва и ни успокои, че с осиновяването на детето нищо не става; така че и аз се почувствах още по-добре от това, че не е наша вината за оставането на бебето в Дома.

Съобщихме радостната новина на моите родители и на родителите на мъжа ми. Те също плакаха от радост и ни посъветваха да остана аз в града, за да съм по-близо до тях, но аз не пожелах да се разделя със съпруга си и заминахме отново за „Трите буки“. Там целия състав изживя заедно с нас радостта от

чудесната новина. Бях обградена с много грижи и нежност.

Получавах много съвети от приятелката ми. Стремеше се да ме предпази от неразумни постъпки. Бременността ме промени не само външно, но и вътрешно. Станах жизнерадостна, приказлива. Всичко вървеше нормално, спря гаденето, умората. Бях повече на чист въздух, ходехме на разходки с малката Мими; съпругът ми също ме придружаваше, когато беше свободен. Постоянно мислех за моето бебе, исках да е момче и да прилича на баща си. Той също мечтаеше за син. През есента се прибрахме в Кюстендил, съпругът ми взе отпуск, за да поправим жилището си. Ремонтите приключиха - всичко бе готово за дългоочаквания гост. Дните се нижиха, а очакването ми растеше все повече и повече. Терминът приближаваше.

Вечерта на 26.XII.1987 година усетих силни болки, които до сутринта се повтаряха на 15 минути. Към 5 часа сутринта изтекоха и околоплодните води. Умирах от страх, но съпругът ми ме успокои и ме закара до болницата. Направо ме приеха в родилната зала. Прегледаха ме и веднага се озовах на родилната маса.

Всичко стана толкова бързо, че няхах време да се страхувам. След няколко напъна се роди дълго чаканият ми син. Веднага заплака и щом чух гласчето му, забравих болките. Беше едно здраво, нормално и чудно хубаво бебе. Бях много горда и щастлива, че съм дала живот на това мъничко създание. Новината беше обиколила всички близки. Първ ме посети щастливия татко, който също много се гордееше със сина си. При раждането нямаше усложнения, само малко повечко конци. В болницата ни задържаха четири дни и на петия ни изписаха. Вкъщи ни посрещнаха и майка ми, и свекърва ми. Нашият малък син беше най-хубавият новогодишен подарък, който съм получавала някога. След четири години ходене по мъките дойде и той като Божи дар.

Всички се гордееха с него, беше първи внук и за двете баби, и за двамата дядовци. Помощ ми оказваха всички, кой каквото може. Имаше и безсънни нощи, и леки неразположения, но нали бяхме един до друг със съпруга ми - всичко преодолявахме.

Той беше преместен на друга застava и когато Даниел стана на десет месеца, и ние отидохме там. Така синът ни израсна сред най-смелите мъже - граничарите. Две години след като се роди Дани, забременях повторно, но всичко беше различно, като че ли бях за първи път бременна. Имаш доста неприятности и се наложи да престоя почти цялата бременност в болницата. Родих прекрасно момиченце - Десислава. Щастлива съм, че можах да дам живот на тези две прекрасни създания. Всички притеснения, болки и грижи се забравят, когато насреща си имаш толкова лъчезарни деца. Дано всеки го споходи това велико щастие - майчинството.

ТАКАВА МИШКА, А НЕ МОЖЕШ ДА Я ИЗКАРАШ ЕДИН ЧАС

Вероника, р. 1967, Кюстендил

Първата ми бременност мина с повръщане, изобщо много тежко го носех до три месеца. После вече от 3-ия до 9-ия месец беше по-леко; имах проблеми в 7-ия месец, като получих разкритие и лежах в болницата до 9-ия месец. Бях там на инжекции.

Разбрах, че съм бременна по това, че ми се повръщаше, не се чувствах добре и естествено лекар установи, че съм бременна при прегледа. Мъжът ми го прие нормално (усмихва се), не е скачал от радост, пък и не ми се е сърдил. Ние не бяхме женени и родителите ни не бяха добре настроени за нашата връзка и за случилото се. Те не искаха да се женим, и то неговите родители, но мъжът ми беше добре настроен спрямо мен, искахме това дете и се оженихме. Той беше в казармата и най-вече затова неговия баща не даваше той да се ожени, защото бил млад, още не е ходил с други жени, тоест аз съм му била първата. И затова не трябва да се жени за мен, да не би после да му дойде друг акъл в главата. Свекърва ми беше по-благосклонна към мене и заедно с мъжа ми надделяха и свекър ми се съгласи да се оженим.

По време на бременността никаква помощ не съм имала. Ходех на работа, като колежките ми помагаша в работата, не ме караха да вдигам тежки предмети, давах ми по-леката работа. Цялата бременност бях сама, тъй като мъжът ми беше в казармата. Живеех в апартамента на мъжа ми заедно със сестра ми, която беше ученичка и тя ми помагаше. Цепила съм дърва, качвах ги от мазето, перех, чистех, къщната работа си гледах аз. Майка ми и свекърва ми живееше на село и идваша от време на време само да се видим. Пък и аз не съм ѝ се молила за нищо. В отпуските на мъжа ми ходехме на село и там съм помагала в работата - копахме, садехме, плевехме (пауза).

В 7-ия месец получих разкритие вследствие на силна уплаха, стрес от филм-екшън. Получих силна болка и впоследствие се оказа, че съм получила разкритие. Като забременях, бях 42 кг, посещавах редовно консултациите, всичко вървеше нормално, наддавах нормално, изследванията ми бяха добри. От наблюденията лекарите ми казваха, че детето е добре и наддава добре. Последните два месеца наддахох най-много - по три кг, и бях станала 52 в 9-ия месец.

И аз, и мъжът ми бяхме единодушни - искахме момче; и като първо дете, тъй като мъжът ми много се радваше, се съгласих той да избере името. Уговорката беше, ако имам второ дете, аз да го кръстя него. Родителите му искаха много детето да бъде на тяхно име, особено свекър ми. Имената на родителите ни не ни харесваха и затова ние си ги кръстихме както на нас ни харесват. След раждане-

то свежър много се сърди, че детето не е на неговото име, ама после му мина.

В седмия месец ме гледаха на видеозон и ми казаха, че ще е момче и аз, естествено, много се зарадвах, а като казах на войника (усмихва се), той беше много щастлив (пауза).

В началото на 9-ия месец ме изписаха от болницата, една седмица преди термина на раждане ми изтече част от водата и постъпих отново в болницата. Те не можах да установят от къде ми е текла водата, лечение не са ми прилагали. Два дни преди термина една сутрин получих болки, които бяха на около половин час. До обяд получих по-чести болки на около 15 минути, след което се много време задържах - до около 5 часа вечерта, които бяха почти постоянни; но според лекарите силните болки бяха все още на 15 минути. В родилна зала ме свалиха към 1 часа. От 5 до 7,30 часа (вечерта) болките ми бяха постоянни, много силни. Получих разкритие от 5 пръста, имаше постоянно лекари, нямаше нито една родилка, бях съвсем сама, барем да си думаме (усмихва се).

Около 7,30 часа ме качиха на масата за раждане. Имах късмет, че една от най-добрите лекарки присъстваше на раждането ми. Поведението на лекарите и акушерките беше много добро към мене. Преди раждането ми биха някаква инжекция, когато бях на масата, но всеки случай не е упойка. Упойката ми я биха след раждането, за шиенето - местна.

Часовникът беше срещу мен и самото израждане протече за 15 минути, като лекарката ме разряза по не знам какви причини. Детето се роди веднага, всичко беше нормално. То тежеше 3,200 кг, 52 см и момче, както ми бяха казали. При качването за раждане болките не ми бяха силни, както сутринта, нямаш напъни, напъвах се така, както съм слушала от близки.

Нищо не съм мислила (пауза), по-бързо да излиза, това съм си мислила, а като го видях, много се зарадвах и се успокоих, че всичко е нормално, детето е здраво. Шиха ме 45 минути с местна упойка, но въпреки упойката болките бяха много лоши. Никой не ме чакаше, защото те не знаеха, че ще раждам; само някой идва вечерта да ме види, но аз бях много изтощена и не можах да стана, а само магнах с ръка от леглото. Не си спомням кои бяха.

След раждането чувствах страшни болки в стомаха. Пренесоха ме в стая с едно момиче и тъй като не можех да ставам и да си оправям детето, а то много плачеше, момичето ми помагаше. Нощта прекарах много лошо, чувствах много зле, не ми дадоха никакви лекарства. Сутринта трябваше да стана да ходя на тоалетна, но ми се зави свят и паднах в коридора. Акушерката, която беше дежурна, не ми обърна никакво внимание и ми каза, че на всяка цена трябва да стана да ходя на промивки и на тоалетна, а аз естествено не бях в състояние да направя нито едно от двете, а тя ми се скара. След един ден вече бях по-добре и ставах; тогава дойдоха и всички близки да ме видят. Предварително бяхме уговорили детето да се казва Емилиан, ако е момче.

След девет дни ни изписаха, дойдоха да ни вземат мъжът ми, майка ми, свекър ми, свекърва ми, които ми донесоха цветя и питка с мед и сирене. Бяха поканили вкъщи много близки, всички се радваха и ни чакаха да се приберем, оставяха на детето пари и подаръци.

Бебето ми беше много ревново, неспокойно, по много малко спеше, аз сама го къпех, до 6 месеца го кърмех, след това на изкуствена (пауза).

В отглеждането никой не ми помагаше, само сестра ми, защото живееше при мен. Мъжът ми още беше войник. Аз сама се грижех за всичко, даже когато детето беше болно, го оставях на сестра ми, а аз ходех за лекарства в аптеката по всяко време на денонощието; естествено беше ме страх, но кой да отиде? (пауза).

Когато детето стана на шест месеца, бащата се уволни от казармата и се прибра при нас. Заживяхме по-спокойно (пауза), сега вече имаше мъж в къщата. Не ми е помагал в отглеждането (пауза), само палеше печката и си играеше с детето, ходеше и на работа. Водехме го събота и неделя при родителите ни. Те много му се радваха и все му даваха пари.

След това раждане имах два аборта и след две години забременях с друго дете. Бременността ми протече леко, не съм имала никакви проблеми. Всички се радваха на второто дете и на мен ми беше по-леко, тъй като мъжът ми си беше при мен. Не съм работила, защото бях още по майчинство с първото дете, но къщната работа пак си беше моя. Мъжът ми не пипваше нищо, само от време на време готвеше, и то само на скара (пауза).

Той искаше пак да е момче, а аз момиче (пауза). Нито съм имала проблеми, нито нищо с втората бременност. В 9-ия месец, 13 дни преди термина, получих болки пак сутринта, но имах вече познание и не се страхувах; затова си отидох на село. След обяд болките ми много се усилиха и трябваше да се прибираме; прибрах се, приготвих си багажа и отидох в родилното. Всички знаеха, че отивам да раждам и се много тревожеха.

Мъжът ми ме заведе в родилното, болките ми бяха много силни, предродилни; лекарят ми спуска мехура, за да изтече водата и да родя по-бързо. Докато ми уточнят документите, да ме прегледат и минат всички процедури преди раждане, получих родилни болки и ме качиха да раждам. Както при първото раждане болките ми намаляха и няха никакви напъни; лекарят беше много внимателен и не искаше да ме реже, всичко вървеше добре и той чакаше детето да излезе само, въпреки че на масата бях около 40 минути (пауза, усмивка). Роди се момиче, беше 2,800 кг. Лекарят ми са присмя и каза: „Такава мишка, а не можеш да я изкараш един час“. Няхах конци, тоя път се отървах само с една шипка. Чувствах се много по-добре, не ми се виеше свят и ако ме пуснеха, можех да стана веднага от масата. Като се качих на масата, исках всичко да мине нормално, детето да е добре и да не се случи нещо с мене. Като ме преместиха в стаята, ме

чакаше мъжът ми с наши приятели. Радвах се, но мъжът ми не се радваше, защото е момиче (пауза), не му се искаше изобщо да имаме момиче.

Тъй като се бяхме разбрали аз да избира името, аз я кръстих Александра. Бях харесала името от един филм и ми звучи като име на царица, естествено пак ни се сърдиха, защото името не е на никой от родителите (усмихва се).

След 3 дни ме изписаха ненадейно и трябваше да се прибера неочаквано къщи, дори нямаше кой да дойде да ме вземе. Обадих се на мои близки да намерят мъжа ми. Той дойде сам и ни заведе къщи, като никой не ни чакаше у нас. Даже мъжът ми не благоволеше да слезе от колата, а ни остави на тротоара и замина на работа.

За разлика от първото ми дете, момичето беше много спокойно, ставаше само да се храни и пак заспиваше. Кърмех до три месеца, след това мина на изкуствена храна, не приемаше кисели млека, каши и др., а трябваше да му търся специално сухо мляко, за което съм благодарна на една лекарка. Никой не ми е помагал, но имах вече опит и се справях по-леко. Голямото дете го давах на ясла, за да мога да смогам да си върша домашната работа. Събота и неделя ходехме на село и там също работехме (пауза).

И двете ми деца са коренно различни.

НЕ МОЖЕХ ДА ПОВЯРВАМ, ЧЕ ТОВА Е ИСТИНА

Снежана, р. 1964, Самоков

След 12 мъчителни години най-после дойде деня, в който разбрах, че съм бременна. Естествено, не можах да повярвам. Не смеех да кажа на никой. Самата аз не вярвах. Една сутрин ми стана лошо и отидох в банята да повърщам, а съпругът ми се чудеше какво ми е станало. Аз се разплаках и му казах, а той се хвана за главата и се подпря на шкафчето за обувки. Беше толкова доволен и щастлив. След тази случка всички разбраха какво се е случило, нямаше човек, на който да не се похвали.

Отидох на лекар и след прегледа лекарят ме попита дали искам да махна детето. Аз го попитах, защо, и той ми посочи за причина възрастта ми. Тогава аз се разплаках и им обясних, че 12 години съм чакала този момент.

Казах ми да отида на преглед след 10-ина дни и да ми направят изследвания. Когато отидох, ме взеха в отделението и там прекарах почти цялото време, докато родя. Много ми беше трудно да обяснявам на всеки, защо толкова възрастна раждам. Като постъпих на легло, ми беше много мъчно, че не мога да се движа, че не съм си къщи, но се примирявах с всичко, като знам какво ме

чакаше. Аз тогава бях на 31-32 години, а тези, които бяха с мен, много по-млади и всички идваха да ме видят. Много от тях ме питаха кой брак ми е, други - колко деца имам и още от този род. Като разбяха какво е, се стъписваха и си отиваха. Някои дори ми казваха: „Лелче, ти защо не го махнеш, колко деца си решила да раждаш?“

Така през цялата бременност бях в болницата и всички около мен бяха под напрежение. Бременността мина леко, нищо че бях възрастна. Самото раждане също не беше непоносимо. Всичко мина нормално. Така, след 9 месеца страх и напрежение, на 07.07.1982 година родих дъщеря. В този момент в Космоса излетя Александър Александров. Имах чувството, че и аз ще излетя, толкова бях щастлива. Родилният екип се шегуваше, че на велика дата се е родила (Александра), но тя беше Маргарита. И така, след толкова години мъки и страдания и ние вече си имахме дъщеря. Всички много се радваха и вълнуваха. След като ни изписаха и си отидохме вкъщи, аз не можех да повярвам, че това е истина. Все ми се струваше, че някой ще ми вземе детето и е имало нощи, когато не смеех да заспя и не откъсвах очи от нея.

ЧАК СЛЕД ПЕТ ГОДИНИ ЗАБРЕМЕНЯХ

Виолета, р. 1965, Разлог

Завърших учителския институт в Смолян преди 16 години - специалност математика. Назначиха ме за учителка в село Кремен. Нямахме как, трябваше да приема. Не мога да ви опиша какви бяха първите ми впечатления от селото и от училището. Но ми беше неудобно да се откажа. Останах там, макар че ми беше много трудно. Един младеж започна да се навърта покрай мен и скоро се опознахме, започнахме да дружим. Поради липса на кадри, назначиха и него за учител, макар че не беше учил. Дружбата ни се задълбочаваше и сигурно поради липсата на каквито и да е развлечения в селото, бяхме все заедно, спяхме заедно. Така живяхме две години, после се оженихме.

Не се „пазехме“, а не забременявах. Мина се година, отидохме на лекар в Благоевград, той ме заразпитва от какво съм боледувала като дете. Обясних му, че съм боледувала от ревматизъм. От Благоевград лекарят ме изпрати на лечение в София. В Медицинска академия лежах повече от месец. Правиха ми всякакви изследвания, но не ми казаха нищо определено. Прибрах се на село, започнах работа. Времето минаваше, но нищо. Майките ми също ми съчувстваха - и по врачки, и по баби ме водеха, и една нощ в църква преспяхме, и какво ли не.

Чак след пет години забременях - ей така, съвсем неочаквано, вече се бях

отказала от всичко. Не можеш си представиш как се радвах всички, като научиха. Дори плакаха от радост. Усложнения с бременността нямах, но акушерката често ме преглеждаше. В деветия месец бях много наедряла, акушерката изглежда се страхуваше и настояваше да постъпя в родилно отделение в Разлог, защото на село нямаше лекар.

И така, постъпих в болницата, бях под наблюдение на лекарите. Раждането беше много трудно. Наложих се секциум. Родих момиченце. Родих се 4 кг и 52 см високо. Радостта ми надви всички страдания и мъки. Вкъщи се настани щастие-то и радостта. Всички ми помагаша и бързо се възстанових.

След 3 години отново забременях. И при второто раждане се наложи операция. Сега си имаме момиченце на седем години и момченце на три години.

ИЗЧЕТОХ ВСИЧКИ МЕДИЦИНСКИ КНИГИ

Ивелина, р. 1967, Врачанско

Аз съм от едно врачанско градче. Бях при майка ми за няколко дни, иначе живея в града. Една вечер бях с приятелки в едно заведение и забелязах, че един мъж ме стрелка с погледи и непрекъснато се вглежда в мен. Когато си тръгнахме, той беше навън и ме попита: „Да не сте случайно от М.....я? (градчето, в което съм родена) От някъде сте ми позната?“

Аз казах: „Не, не, не Ви познавам“ Това беше всичко. Не ми направи никакво впечатление. Когато бях при мама, това същото момче се появи. Аз чаках на автобусната спирка с още две познати и той мина с кола. Аз бях забравила какво съм му казала онази вечер и вдигнах ръка... Казах: „Един познат, той сигурно ще ни вземе“ ... Момчето наистина спря на спирката, отвори стъклото и ми каза: „Аз не ви познавам, а навярно и Вие не ме познавате“ - и си потегли. Знаеш колко съм чувствителна, имах чувството, че потъвам в земята. Сетих се с какво пренебрежение в ресторанта се отнесох към него и разбрах каква „гаднярка“ съм. Така ми се пада.

След няколко седмици пак отидохме в същото заведение и въпросният мъж беше там. Разбира се, беше не сам, а с една руса госпожица. Погледите ни се срещнаха и прекрасно знаехме, че нещо трябва да се случи. Но аз си заповядах да не гледам натам (към него) и играех ролята на силно засегната. Една от моите приятелки ми каза, че момчето (те вече знаеха за случая на спирката) се канело да става и може да ме покани на танц. Аз се разсмях и им казах, че ако ме покани, ще стана да танцувам и на втората минута ще му кажа: „Благодаря, но не си интересен“ - и ще го оставя. Така и стана. Стройният млад господин заряза

русата блондинка и се запъти към нашата маса. Покани ме, аз станах и тръгнахме към дансинга. Измина една, две, три минути, но аз нямах смелостта да направя, каквото обещах. Моите дружки следяха развоя и когато ме изпрати до масата ми, те избухнаха в смях. „Нали щеше да го оставиш - ми казваха, какво стана? Май те омагьоса?“ Право да си кажа, така беше. Ние официално не се познавахме, не ме попита нищо, докато танцувахме и аз нищо не знаех за него. Ние станахме и си тръгнахме. Навън така силно започнахме да се смеем и да коментираме случая, че хората се обръщаха. Аз усещах, че нещо ще се случи.

На средата на пътя за квартирата ни настигна въпросния младеж. Извини се на приятелките ми и ме помоли да му отделия няколко минути. Всичко стана много бързо. Аз останах, тоест без да мисля, се върнах с Петьо (така се казваше). Отидохме на бар. Там си говорихме за случката на автобусната спирка. Той каза, че от време на време трябва да слизам на земята. „Много летиш в облаците, моето момиче, аз, мисля, успях да те сваля на земята“. И така беше. Ходихме две години. Цели две години, през които аз почти бях в неговата къща. Майка му и баща му бяха в чужбина. Харесвах го, много пряк, много уравновесен, да не кажа зрял.

През целия този период на двете години не се върнаха родителите му. Една сутрин те ни свариха в леглото, беше много рано, към пет часа сутринта. Умрях от срам. Хубаво се наредих, няма що! Набързо се облякох и исках да се покрия някъде, но татко му и Петьо ме спряха. Поканиха ме в кухнята. Петьо направи кафе и аз волю-неволю седнах на масата. Майка му ме гледаше като „изкопаемо“. Усетих, че не ме харесва, а още повече спала със сина ѝ; каква ли съм изглеждала в очите ѝ. Говореха за пътуването, не се обадили на Петьо, решили внезапно да си тръгнат и разни други. Само татко му се държеше добре, сякаш всичко е напълно нормално..., даже ме попита откъде съм, какво работя и т. н. Измъкнах се най-после и на вратите му казах, ако иска да ми се обади вечерта.

Прибрах се в квартирата като смазана. Не зная защо, но си мислех, че той няма да се обади. И така стана, не ме потърси няколко дни, може би седмица. Знаех, че майка му е решила всичко. Умирах от мъка, ами ако бях бременна! Това още повече ме смазваше. Не издържах повече и отидох аз да го потърся в работата. Това не беше същият Петьо, много блед, много сдържан и въобще не каза причината, защо не се обажда. Разбрах, че това е краят. Моите приятелки бяха много изумени, когато им казах какво се е случило. Само чаках денят, в който ще разбере, че с мен всичко е наред, че няма бременност. Слава богу, нямаше нищо!

Без да се обаждам на мама, реших да отида до Златни пясъци за десет дни. Вече бяхме ходили с Петьо веднъж (миналото лято). Реших и заминах. Тайно се надявах и той да дойде, като разбере къде съм (от приятелките ми, само те знаеха).

Пристигнах на 22 май, на рождения си ден, беше малко рано за море, но исках да избягам от всички, от него, от майка му, от всички.

Питах, как се чувствах там! О, кошмар, ужасно! Ходех на плаж, но плачех и хората ме гледаха и се побутваха. Избирах места, където няма никой. Останах 48 кг, нищо не ми се ядеше, само цигари, кафета и нито хапка друго.

Един ден толкова съм се била побъркала, че ми се привидя Петьо. И знаеш ли, той беше. И сега съм сигурна, че е бил той. А може и да не е, от силно желание да го видя, съм получила зрителна халюцинация. Гледам, гледам, да, той е! Абе, бях се побъркала. Изминаха десетте дни, не се появи никой.

Прибрах се в квартирата в града. Нито грам не бях „излекувана“, още по-силно ме болеше.

Приятелките ми казаха, че бил се обаждал веднъж и това е всичко. Аз реших повече да не го търся и да не се погребвам жива, а да се развличам с други познати. Излязох една вечер с един познат, който непрекъснато ме молеше да излиза с мен. Казах да, добре. Отидохме на кино. Като се прибирам с него към квартирата, видях Петьо пред нас на една пейка. Чакал мен. Поисках да разбера, защо така се получи между нас. Защо така бързо сложи край на всичко. Само каза: „Майка ми, била си леко момиче, не дава дума да се издума за теб“. Ето, аз го знаех, че тя всичко е решила.

Добре, казах, слушай си майчето и не ме търси повече! Не, каза той, ще се срещаме тайно, докато улегне малко мама и така един ден ще те приеме. Така се прикривахме няколко месеца, тя непрекъснато разпитвала за мен, в работата, идвала при хазайката.

Как се оженихме ли? Изневиделица за няколко дни направихме годеща. Идваха у нас и всичко приключи. И днес не я обичам. Зная, че не ме е искала. А от мен по-добра няма. Но да ти кажа за забременяването ми, много е интересно.

Живеехме при тях. Като разбра, че две години сме ходили с Петьо, тя веднъж ме попита: „Ти никога ли не си забременявала?“ Бях като гръмната. Как може да ме пита такива неща? Тя е мислила, че съм правила аборти. Отговорих й: „Не, никога не съм забременявала“. А тя: „Ами тези две години презервативи ли ползваше Петьо? Или си пиела противозачатъчни средства?“ Аз се облещих... и онемях. Нищо не казах. Как може „тая“ да се рови в моите работи, в нашия живот, в отношенията. Остана да ме пита по колко пъти се любим нощем! Откачих, но се съдържах и си отидох в стаята. Казах на Петьо и за наше щастие след месец си купихме апартамент, тоест майка му и баща му го купиха. О, то беше радост, беше кеф. Щях да се избавя от опекунството на тази змия. Да, ама не се избавих. Тя се мъknеше всеки божи ден да ни види какво правим, какво сме купили за обзавеждане и все се взираше в корема ми.

Така една година и пет месеца изминаха, откакто се оженихме и аз не можах да забременея. Като зная, че цели две години съм била с него и сега още

една година и пет месеца, стават три години и кусур. Това е нещо ненормално, нито веднъж не отидох на преглед.

И отидох един ден при моя непозната в АГ-кабинет. Лекарят ме изслуша внимателно преди прегледа и след прегледа каза, че трябва да изследва мъжа ми, а след това ще ми направи цветна снимка. Но преди да се подложя на снимка (а тя била болезнена), той (мъжът ми) трябва да се изследва.

Петьо отказа; каза, аз знам, че съм годен, пък ти се подлагай на каквото искаш.

Направих си цветна снимка и се оказа, че съм с инфантилна (недоразвита) матка. Лекарят каза - тя е колкото на едно 14-годишно момиче. Ти скоро няма да забременееш, защото имаш нередовен мензис, нямаш нормална овулация и ще стане трудно при теб.

Вярвай ми, че изчетох всички медицински книги, започнах да измервам температурата (анална) и всеки ден отчитах температурата в тефтер. Така мъчение - месеци - никакъв резултат. Един прекрасен ден, след поредното измерване, температурата ми беше 37,1 градуса и аз бях сама въщи, не работех никъде. Подскочих от радост, това значи 37,1 градуса - овулация или бременност.

Може да ти е смешно, но веднага се обадих на мъжа ми да си дойде в обедната почивка. Казах му, че имам нужната температура и той започна да се смее. Ти, казва, си побъркана!

Но от този ден, докато коремът ми започна да расте, температурата беше винаги 37,2 - 37,4 градуса и т. н. Това значи, че съм бременна...

Не казваме на никой, защото не бях сигурна. Не отидох и на преглед до третия месец.

Когато започнах да повръщам сутрин и ми се гадеше от цигари, аз се убедих, че ще имам бебе. Ходихме с Петьо на преглед и всичко беше положително. Много се радвахме. „Виждаш ли - ми казваше той, - причината е била в теб“. Хубаво, в мен, в теб - важното е детенцето. Майка му един ден пак дойде, нещо ни беше донесла и Петьо ѝ каза. О, тя така силно ми стисна ръката, че си помислих - тази ще колабира. Много ѝ беше радостно и веднага ни каза: „Трябва да полеем хубавата новина!“

Аз бързо се издувах. Много се хранех, не мислех за талия, бюст, а само за детето. Станах 89 кг - от 52 кг.

Как се радваше свекър ми, много добър и кротък човек; затова решихме, ако е момче, да бъде на него кръстено.

И на 18 октомври се роди момченце. Всички се събраха да помагат. Всеки помагаше кой с каквото можеше и, слава богу, отгледахме едно пухкаво момченце. Когато Цвети стана на една година и седем месеца, аз забременях за втори път. Второто беше момиченце.

Радвахме се много и понеже свекървата помагаше със всичко, я записах

на нея. Казват, че на който го запишеш, на този се мята. Дано да не е дъщеря ми като свекървата. Тя е лош човек!

ОТ ТОЗИ МОМЕНТ В МЕН СЕ РОДИ СИЛНО МАЙЧИНСКО ЧУВСТВО

Живка, р. 1967, Кюстендил

Имала съм, както аз, така и моите родители, нещастieto да се родя с вроден порок на сърцето. Много грижи от страна на лекари и на родителите ми, но процеса така напредвал, че не можело без операция. И така, на 14-годишна възраст съм оперирана в София в Трета градска болница. За късмет операцията излезе сполучлива и от този момент, близо до 20-ата си година бях по санаториуми. За щастие състоянието ми се подобри, но трябваше да съм внимателна към здравето си. Завърших Икономическия техникум в Кюстендил и междувременно се запознах с едно момче. Приятелството ни вървеше добре, обичахме се много. Бях длъжна да му разкажа за здравословното си състояние. Той прие всичко нормално и решихме да се оженим. Малко със страх пристъпих към този акт, но силната ни обич надделя.

Два месеца след сватбата усетих, че съм бременна. Всички бяхме развълнувани и щастливи. От този момент насетне бях подложена на месечно наблюдение от лекарите. За моя радост и за радост на съпруга ми и всички близки - особено на майка ми, на която дължа живота си, бременността се развиваше добре. С изключение на повръщането всичко друго беше нормално. Така минаваха месеците, но към осмия месец за по-голяма сигурност ми препоръчаха да постъпя за наблюдение в „Майчин дом“ в София. И действително, грижите бяха особено големи.

Докато към нощта на 28 септември не усетих, че нещо става с мен. Започнали бяха леки болки. Много се уплаших, но непрекъснато ме наблюдаваха и това ми даваше сили. Постепенно болките зачестиха и на 29 септември в 5 часа сутринта, при едно нормално раждане, само с два-три шева, се роди нашето момиченце - Василена, която тежеше 3,6 кг и беше дълга 51 см. Струваше ми се, че това беше най-хубавото същество. От този момент нататък в мен се роди силно майчинско чувство и непрекъснато съзнанието ми беше заето с моята малка сладка дъщеричка. Когато мои близки се обадиха на майка ми, тя много се зарадвала и на другия ден пристигна заедно със съпруга ми. След 15 дни бяхме изписани и дойдоха да ни вземат щастливият татко и майка ми.

Вкъщи всичко беше подредено, така, сякаш ще пристига принцеса. От този момент насетне започнаха големите грижи по отглеждането на малкия чо-

век. На помощ ми се притече майка ми, понеже свекърва ми живееше на село. След няколко дни и тя дотича и с каквото можа и тя се включи. Таткото си взе отпуска и не се отделяше от креватчето на бебето. Имахме и трудни моменти, нощи, в които не спяхме или бебешки заболявания, но веднага потърсихме лекарска помощ. Така, лека-полека, с много грижи и обич растеше нашето мило момиченце. Сега вече е на четири години и е една моя малка приятелка.

Заета с детето, не усетих кога таткото малко по малко се е поотчуждил от мен и започна да се държи лошо. Не разрешаваше майка ми да идва вкъщи, започна да закъснява, като понякога не се и прибираще по цяла нощ. На въпросите ми отговаряше с грубости. Доста време се мъчих да се държа, но не можех да свикна с тормоза, който понякога бе доста брутален. И така, дойде момента, в който той ни изгони, а оттам и развода. Много тежко изживях всичко това, но след като той не проумя моето държание, се стигна до тази развързка.

Сега живея при майка ми заедно с Василена. Там то е обградено с толкова много обич от всички вкъщи, че засега поне не чувства отсъствието на баща си. Всичко ще дам от себе си, за да я отгледам здрава и умна. И ще го постигна, защото прекалено много я обичам.

РАЖДАНЕТО БОЛИ, АМА СЕ ЗАБРАВЯ

Гергана, р. 1968, Благоевградско

Бях женена няколко месеца - шест или седем, и знаеш как е - непрекъснато ме питаха дали съм бременна. Започнах да се страхувам дали ще мога да родя. И затова, когато разбрах, че съм бременна, много се радвах. И естествено, казах на близките си - на свекървата и свекъра. И като че ли отношението им към мене веднага се промени. Свекървата все гледаше да сготви нещо по-вкусно, та да ям, защото тогава никак не ми се ядеше. Особено внимание ми обръщаха и защото, когато бях в третия месец, прокървях и влязох в болница. Всеки ден идваха да ме виджат. Беше ме страх да не абортирам. Исках да задържа бебето. Чувствах се безпомощна и си мислех, че само Господ може да ми помогне. Лекарите ти кажат да лежиш. И нищо. Минават от време на време. Бях напрегната, неспокойна, не знаех дали ще имам дете и дали няма да имам. Плашех се и от разказите на бременните жени, с които бях. Когато всичко се размина и се прибрах вкъщи, се поуспокоих. Почнах да усещам движенията му и си викам: „Всичко ще е наред!“ Непрекъснато си повтарях, че всичко ще е наред.

След това други проблеми нямаше. Започнах работа. Тогава работех в сладкарницата. Всичко си вървеше нормално. Освен това, че много риташе.

Като почне - засичах по часовник - по 10-15 минути не се спираше. И много ме болеше кръста. Ама как няма да ме боли, та аз бях станала като крава. Огромно нещо, едвам се движех.

За раждането, какво да ти кажа - болка! Ама много боли. Добре че родих за няколко часа, иначе не знам. Докторът с това ме е запомнил - че съм викала. След това, като минеше визитация, се това ме майтапеше: „Щом болницата е още здрава - вика - ти цепеше цялото отделение“.

Как да не викаш, като те боли! Боли корема, пък накрая и гърлото ме заболя. Не ми се подигравай, ама си мислех за Благо (мъжът ѝ). Ако в същия момент ми се появеше отнякъде - щях да го разкъсам. Кой, аз? Никога повече не си лягам с него! Повече да раждам? Никога! Добре, че се забравя. Две години след това родих още веднъж. Пък и Благо не разкъсах. Като го видях, вече ми беше минало. Ама, пушеше ми се. След като ме преместиха от родилната зала в друга стая, ама така ми се пушеше, че си изпросих цигара от една санитарка. И друго. То че ме болеше, болеше ме, но като родих и чух, че бебето плаче, веднага се надигнах да го видя. Какво нещо е! По време на раждането на бебето не си мислех дали е живо и здраво. Тогава си мислех - веднъж да се роди и да престанат мъките, а като го чух да плаче, чак тогава се сетих за него; какво е, що. Знаех, че е момче, на видеозона ми казаха, и все пак исках да го видя. Да си кажа честно, беше ми интересно да го видя на кого прилича, колко е голямо. Много по-късно осъзнах, че съм загрижена за него, че го обичам, че... Това си е...

Естествено, исках момче. Благо и той само за това си мислеше: „Ех, ама ако е син?...“, това си беше дежурния му израз. На видеозон ме гледаха в 6-7 месец и още тогава д-р Рачев ми каза, че е син. Докато се приберем вкъщи, Благо порасна с една педя. Надуваше се като пуяк. Аз също се радвах, но приемах нещата по-въздържано.

В Драглища ако не забременееш веднага, си мислят, че си некадърен. Та като разбраха, че съм бременна - е-ее. Баба Дана (свекърва ѝ) се гордеше и радваше повече от мене. Тя си е права, защото зълва ми е по-голяма от Благо, по-рано се ожени, а вече 10-12 години си няма деца. Та затова си е права да се притеснява - може да е нещо наследствено, и... И свекър ми, и той. Много ми угаждаше, и за ядене, и за всичко. Свекър ми идваше вечер да ме прибира от работа, защото в тъмното може да се подхлъзна в снега или някое куче да ме изплаши - Сакън!

Благо също. Много помагаше. Вкъщи той чистеше, тупаше. Чудеше се какви неща да ми купи. Само да кажех, че нещо искам - и веднага се донасяше.

Благодарна съм им, че и като се прибрахме от родилния дом, много ми помагаша. Мама (свекървата) - тя го развиваше Асен, тя го повиваше, тя переше. Благо непрекъснато зареждаше хладилника с боза и бира. Да имам кърма. То кога си няма - няма. На втория ден - финито, свърши се. Започнахме да го

гледаме с кисело мляко. Татко купуваше всяка вечер мляко за Асен.

А при второто раждане беше много по-различно. Той не беше плануван, но няма как! Самата бременност протече по-спокойно. И аз бях по-спокойна, вече знаех. Не се чудех - то ритне и да скоча. Абе вече бях минала по този път и знаех.

А раждането, че боли, боли, че не е приятно, не е, ама се забравя. Повикаш, повикаш, и готово. За сметка на това пък си мислиш за детето - дали е здраво, нормално. Майчината обич като че ли се появява много по-рано. Още като раждах, си мислех за детето.

ВСИЧКО ЛИ СИ ИМА?

Нели, р. 1969 година, Кюстендил

Семейният ми живот започна на 21 години. Бях неподготвена като повечето млади момичета. Със съпруга ми се познавахме от три години и след завършването на ПИДУ гр. Враца, се омъжих. Живеехме нормално, като всяко ново младо семейство, работехме и двамата и не се замисляхме за създаване на поколение. Но аз бях под напрежение, защото веднъж, когато се прибирах от Враца, във влака ми се случи нещо много неприятно. Докато чаках влака си, бях купила сладолед „Ескимо“, но той пристигна и не можах да го доям, затова се качих с него в купето. Но за беда в него се настаниха и семейство цигани. Бяха мръсни, окъсани, вонящи. Имаха малко момченце, на което, като попривърших сладоледа, предложих остатъка. Може би и аз не бях права, но просто не съобразих, че трябваше да му дам. Циганката се разгневи, че му подавам толкова малко и започна да ме къльне. И то какви клетви: да не видя никога деца, да не се радвам на деца и още какво ли не. През остатъка от пътуването се наслушах на какви ли не неща по мой адрес и не мога и до днес да си обясня, защо съм стояла в купето.

От този момент аз все си имах едно наум и живеех с някакъв страх да не би да се сбъднат тези клетви на циганката. Затова и аз бях инициатора за моето забременяване. Съпругът ми ме убеждаваше, че има време, че това няма да ни отмине, но аз бях много настоятелна. Така четири месеца след сватбата аз вече бях бременна. Новината за моята бременност не бе изненада, защото и двамата знаехме какво вършим. Аз бях невероятно щастлива. Желаях от все сърце това дете. То беше частица от мен и това беше нещо изключително. Георги - така се казваше съпруга ми - също се радваше, но може би се и страхуваше, защото поемаше много по-голяма отговорност. А той, както и повечето мъже бягат от отговорностите, обичат спокойствието. Предстоеше ни преместване в друго жилище (квартира), отделно от свекър и свекърва. Беше януари и времето беше

много студено, неприятно за местене на багаж, но трябваше да се отделим. Почти целият багаж премина през моите ръце, въпреки че трябваше много да внимавам, защото бях още в първия месец. И всичко това си даде отражение - разболях се много тежко от грип, но за щастие не даде никакво отражение върху бременността. Лекарят ми предписа подходящи лекарства и полека започнах да се възстановявам. След Георги първа научи радостната вест моята майка. Тя беше много щастлива, даваше ми съвети и се стремеше да ме предпази от неразумни постъпки. Щеше да стане за трети път баба, но въпреки това се вълнуваше много, като всяка майка за детето си. Родителите на съпруга ми също бяха научили новината, но и до ден-днешен не зная кой им беше съобщил. Много ме огорчаваше тяхното безразличие към състоянието ми. По време на моята бременност никой не дойде да ме попита как съм, кога ми е термина, мърда ли вече бебето и пр. Просто бяха и са студени хора. Но добре, че получавах подкрепа и разбиране от сина им. Стараеше да ме облекчи в работата ми, грижеше се да не бъда лишена от нищо, за което съм му много благодарна.

Той много искаше бъдещото ни бебче да е момиче, за разлика от всички татковци. Аз също тайничко си мечтаех да родя момиченце, но най-вече исках да е здраво, нормално и да си има всичко. Когато за първи път усетих помръдването на малкото създание в мен, осъзнах, че от този миг нататък то ще е неделима част от мен и аз ще му се отдам всецяло. В този момент и съпруга ми беше много развълнуван. Бременността ми протичаше много леко, няхах никакви проблеми и се чувствах много добре, като че ли някой бе влял допълнителни сили в мен. Работех в един дом за деца в местността „Хисарлъка“ и постоянно бях на чист въздух, движех се много и може би това бе и причината да се чувствам така.

Два пъти ме гледаха на видеозон и двата пъти ми казаха, че ще е момче. Когато казах на таткото, той бе малко поомърлушен, но все се надяваше да не са познали. За мен беше по-важно всичко да мине нормално и бебето ми да е живо и здраво. Термина за раждане ми беше за 8-ми октомври. Времето минаваше, започнах да се променям не само външно, но и вътрешно. Започнах да се страхувам от неизвестността.

По време на бременността ми се случи нещо много тежко за мен - почина моята баба, която ме бе отгледала от шестмесечна възраст и която много, много обичах. Никой не бе в състояние да ме спре да не замина за Дупница, където живеех с дядо ми. Беше много тежък момент за мен. Изобщо не се замислих за бебето, и какво можех да му причиня? Бях погълната от мъката си изцяло. Но всичко това не даде отражение върху бебето и общото ми състояние.

Постепенно започнах да се съвземам от шока. Много съм задължена и на съпруга ми за грижите и вниманието, с което ме обграждаше. Започнах да приготвям всичко необходимо за малкото човече - дрешки, пеленки, одеалца и пр. С всеки изминал ден растеше моето вълнение и моят страх. В трескави приготов-

ления и радостни очаквания дойде 8 октомври, но бебето нямаше никакво намерение да излиза на бял свят.

Отидох при участъковия лекар и той реши да изчакам още осем дни и ако дотогава не се роди бебето, да постъпя в „Патологична бременност“ - за пренасяне. През тези осем дни бях в трескаво очакване. Мислите ми бяха насочени единствено към това мъничко създание в мен, което често, често ми доказваше, че ще става изявен футболист. Вече бях настроена, че ще е момче и даже бях избрала и името му - Филип. Таткото нямаше претенции за името и казваше, че това е мое право. Дойде 15 октомври и вечерта получих леки болки в кръста и кръвене. И понеже в квартирата няхахме нито телефон, нито пък познати с кола, решихме да отидем при майка ми - там имаше и телефон, и кола. Малко се поуспокоих, когато отидохме там. През нощта болките стихнаха, но сутринта изведнъж станаха чести, на 10-15 минути. И понеже брат ми бе отишъл на работа с колата, се наложи да отидем с майка ми до болницата пеша. Не бях нито за родилното, нито за патологията. Умирах от страх и неудобство.

Приеха ме в Патологията с 4 см разкритие. Следобед дойде в болницата съпруга ми и ми даде кураж. Пристигна и майка му, която се бе сетила, че има снаха в положение. Към 20,00 часа дойде и моята майка, която много се притесняваше, но не го показа, а напротив, увери ме, че всичко ще бъде наред; успокои ме и ми каза, че няма място за страх и притеснение. Болките ми бяха на 5 минути и когато мина визитация, веднага ме свалиха в Родилна зала. Бях посрещната много студено от акушерката и още повече се притесних. Направиха ми клизма, взех дуги и започнах да ходя, защото не ми дадоха да лежа. Минутите се нижеха, а аз не спирах да се страхувам. Към 22,00 часа ми спухаха мехура и околоплодната течност изтече, биха ми инжекция и продължих да ходя, докато разкъсваща болка едва не ме стовари на земята. Със сетни сили се вкопчих в санитарката и се добрах до леглото. В този миг се молах да се роди момче и никога да не изпитва подобна болка, но после се уверих, че тази болка бързо се забравя.

След още няколко такива напъвания ме отведоха на родилната маса. За 5-6 минути се роди мъничко, сладичко момченце с моя помощ и с тази на лекарката и акушерката. Беше 23,45 часа - вече бях майка. Раждането беше нормално, само с 3-4 вътрешни шева и леки външни охлузвания. Синът ми тежеше 2,800 кг и 51 см беше дълъг, но много гръмогласен. Първото нещо, което попитах, щом го зърнах, бе: „Всичко ли си има?“ - може би това е въпроса, който всички майки задават. Един час след раждането ме преместиха в стая с още две родилки. С нас бяха и нашите малки създания. Чувствах се много изтощена, но не можех да мигна въобще. Докато бях на масата, помолих акушерката да се обади на майка ми. Тя и брат ми бяха разбрали първи, а съпругът ми научил новината рано сутринта, защото няхахме телефон в квартирата. Той пък съобщил на свекър ми и

свекърва ми, и така рано сутринта бях посетена от всички. Всеки по своему беше щастлив. Много от моите познати и семейните ни приятели ни посетиха в болницата.

Сина ми нарекохме Кристиан, въпреки че името, което си бях избрала, бе Филип. Реших, че би трябвало да проявя уважение към свекър ми и затова вместо Кръстан, стана Кристиан, въпреки че от този жест дядото не се трогна. В болницата стояхме четири дни, но имах проблеми с кърмата, която въобще не дойде, и Криси беше изкуствено захранен. Наддаваше съвсем незначително, но ни изписаха.

За посрещането ни вкъщи бе пристигнал моят дядо, който беше много развълнуван. Всичко бе приготвено за най-малкия член на семейството. За първи път вкъщи го изкъпа свекърва ми. Това продължи 1-2 седмици, беше придружено с изпиране на един-два чифта пеленки и нейната помощ се изчерпваше с това. Голяма помощ ми оказа моята майка, която за трети път стана „мъжка“ баба. Тя беше неотлъчно до мен и Криси. Беше ни създадена чудесна атмосфера, бяхме обградени с много нежност и топлина. Съпругът ми също много ми помагаше, беше край кошчето, когато трябва, сменяваше пелени, дори миеше нааканото дупенце. Така, с общи усилия малкото пухкаво бебе вече е четиригодишно момченце, много весело, хитричко и палаво. Обичам го с цялото си сърце и съм готова на всичко в името на неговото щастие. Много ми се иска да имам и второ дете, но засега не сме още готови. Животът е пред нас.

БОЖЕ, ЗА КАКВО ВИКАТ ТИЯ ЖЕНИ

Лилия, р. 1970, Самоков

И така ние, като се оженихме, всъщност той септември месец ме доведе и сума ти време, в порядъка на шест месеца, не можах да забременея. Но при нас беше особено, по-особено положението, майка му беше болна, проблеми и какви ли не вече глупости и така нататък неприятности. А пък то за това трябва да имаш и настроение, и спокойствие, естествено. В момента, в който излязохме на квартира, това беше март, точно 6 месеца откакто ме доведе тук, съм забременяла, там съм забременяла, обаче не съм усетила и даже баба Мими (майка ѝ) беше тая, която усети, вика: „А, бе ти нещо променена ми се виждаш, да не би да си бременна“. Спомням си първия преглед, когато отидох аз. На 5 месеца отидох на лекар и беше един малък кошмар за жена, която никога не е ходила на гинеколог.

Първо какво чувстваш - първо срам, притеснение, не можеш да разбе-

реш, че всъщност ново не виждат тези лекари, нищо различно, а в края на краищата показваш неща, които не ги показваш никъде другаде (смее се).

И-и-и е така много кофти, имах чувството, че приличам на домат-т-т. Усещях се как се изчервявам, колко ми е притеснено, много дълго ме преглежда, може би защото се стегнах.

И не знам всъщност, много, много неприятно, неприятно, много неприятно. Бременността ми беше изключително лека. С Васко два или три пъти ми става лошо и то от преяждане, по принцип не съм повършала. Но общо взето много, много го носих. Дори когато дойде време за раждането, все си мислех - „а има време, има време“. То наистина се роди по-рано Васко, около 2-3 седмици просто усетих, че нещо ми потича. Викам „Леле, напикала съм се“, през нощта ставам, а то какво ти напикаване, нещо бяло, като разредено мляко тече и не спира. Викам Евгени: „Това е! Водата ми изтича“. И съответно започва притеснението, шашването - о-оо, летиш, събираш багажа. Уж всичко ми беше пригответно, а то едно ми няма, друго ми няма. Обикалям и викам: „Леле, какво ще е, как ще е. Нали, край, само ти раждаш, никой друг не го е изживявал, само ти го изживяваш; шаш; паника, страшно.

През нощта, към 12 часа тръгваме към родилния дом. А аз съм се схванала, нищо не боли, нищо, нито усещам нещо, нищо! - просто водата ми е изтекла и тръгваме съответно. Кола не намерихме, тръгваме пеша и на всеки 15 метра Евгени вика: „Моля ти се, спри се, чакай, почини си“. Нито съм уморена, нито усещам нещо, просто си вървим, постъпих в болницата. Има един адски неприятен момент преди самото раждане, макар че то самото не е особено приятно, но когато си в ръцете на санитарките, не е приятно. Имам две раждания и мога да правя съпоставка сега и преди пет години как е било и сега как беше - страхотна разлика! Отношението на помощния персонал, на лекарския екип беше отвратително, меко казано, отвратително тогава, при първото раждане. Първо, какво отношение, нито добро, нито да те успокоят; нищо, с което да те успокоят, да ти вдъхнат кураж като при първо раждане. Тръскаш те на масата, започват скубане, бръснене, клизми - отвратително, отвратително беше това - не искам да си спомням за него.

А-а-а, минаха тези процедури и ни треснаха на масата мене и още три родилки в предродилна зала в момента, в който легнах до времето на раждането - в 12 часа през нощта постъпих, в 12 на обяд родих. Обаче през това време съвсем накрая, към 11 часа, дойдоха лекари, дойдоха хора, които да ни наблюдават, а иначе на два-три часа един път ако дойдеше някой. В момента, в който си позволиш да крещиш, да викаш от болка, идват и започват да ти се карат, крещят, но това е друга тема.

Та за самото раждане. В началото нямаше нищо. Гледам една се свива; друга крещи, една вика, една със системи, а аз си лежа и нищо; викам си „Боже,

за какво викат тия жени“, чюдя се. Лежа си и нищо, и чакам. Мина един час, предремах, започва втори час. В началото какво ми е - леко разтягане, долу в корема малки леки болчици, после пак, после пак и това в продължение на минути, минути и може би беше минал половин час, когато започнаха точно големите контракции. Това е нещо от рода на - така аз си го обяснявам - на умирането. Предполагам, че всяка една жена умира, раждайки, защото мислиш си, край! Това е най-силната болка, по-силна от тези не може да има. Обаче малко след това идва още по-силна болка, не може да има повече и вече, край! умирам и си казвам, не може да има, да съществува по-силна болка; но пак има, идва по-силна и по-силна и така до безкрай. Тогава вече няма минути, тогава има само някакви страхотни продължителни секунди, при които часовете са малки. Не може да се сравни с нищо; просто човек, който не го е изпитал, не може да го разбере какво е точно. Трябва човек да е раждал, за да разбере какво е.

И така, усилва се болката, усилва се болката, обаче най-страшното идва, когато контракциите зачестят, защото в момента, в който ти свърши контракцията, си толкова изнемощял, толкова отпаднал и изтощен; в момента, в който спре контракцията, падаш, като че ли загиваш от изтощение, от умора. И в тия няколко секунди, в които вече си се отпуснал и мислиш, че вече ето, едва ли не родих се, и пак започват и са още по-страшни и още по-силни. Много е болезнено, много е страшно, много е отвратително, това е стотици, стотици пъти. А дойде време за раждането, минаха тези часове, всичките му болки, всичкото изтощение и борбата - сега на думи много бързо минават, обаче тогава не минават, не минават, времето като че ли спира. Дойде д-р Кирилов, даде ми хапче за напъни, защото няхах напъни. Качиха ме на масата и опитвах, опитвах, опитвах, болката беше постоянна, спираше за 10-ина секунди, колкото да си поемеш дъх и обаче пак започваше, то постоянно. Освен всичко това нещо, болката постоянна, изтича, чувствах слюз, кръв и не ти е уютно, не можеш да се отпуснеш и да се бориш с болката, защото в момента, в който спре болката, започваш за други неща да мислиш.

На два пъти имах чувството, че не мога, че вече край, не мога повече и първо доктора ми обясняваше, като на човек: „Добре момиче, сега спокойно напъни“. После започна да ми се кара: „Ще задушиш детето, започвай, напъвай“. Накрая вече започна да ми се моли: „А, бе слушай, отвори си ушите и слушай и прави, каквото ти обяснявам!“ Ама напъвам, напъвам, ама то не може, уморява се човек и накрая дойде санитарката, натисна ми корема. Последно напънах, усетих, че излиза главата, тялото не съм усетила как излезе и тогава вече идва един момент, в който дето не знам, обаче ти се раждаш, боже-е, изпадаш в безтегловност, нищо! Не чувстваш нищо! Не усещаш, само стоиш и една такава щастлива, и витаеш из облаците и ти е едно розово; розово спокойно, леко, невероятно! Точно този момент, това е в порядъка на няколко секунди,

естествено чак после се сещаш да питаш - ами какво е бебето, ами нормално ли е, ами здраво ли е. Точно този момент сега искам да ти кажа и дето е най-страшно за една жена, дето си се преборил. Дали - питаш се - е имало смисъл от цялото това нещо, точно там е гъдела от цялото това раждане, дали си е заслужавало всички тия болки, неудобството от носенето и от всички ограничения, които имаш по време на бременността и раждането, дали си е заслужавало.

Но наистина си заслужава, заслужава това, като го видиш онова ревящо и дерящо се парче месо, заслужава си. Много се зарадвах и то се радвах по някакви егоистични причини, че просто то няма да се мъчи като мене и няма да преживее това, което аз съм преживяла. Много бях щастлива, че е момче. При таткото беше по-различно, защото майка му беше в болница, много тежко болна. Той като идваше на свиждане, много се притеснявах, мислех си, че не се радва, че не е щастлив. Той идваше отчаян, завалията, не беше добре майка му - умираше вече и се разкъсваше между един отиващ си човек и един, който е дошъл. Намираше начин, показваше, че е щастлив, но на мен не ми стигаше, аз мислех, че като аз съм родила, всички да примират от щастие и много се притеснявах за неговото отношение, въпреки че той беше много мил, много внимателен, много добър, щастлив, но аз исках повече.

Раждането свърши, мислех, край, свърши с болката - е, ми, не! Още има, но контракциите продължават, защото трябва да се извади плацентата; по всякакъв начин съм си представяла тази плацента, но не и това, което видях - то е една торба, която виси и е цялата слуз, кръв, черни разни съсиреци висят и пулсира. Най-интересното, дали аз така съм си я представяла; дали я видях, така ми се е сторило. Те я разглеждаха дали е цяла, като я слагаха в легена, да няма вътре нещо и ми се струваше, че пулсира едно такова нещо отвратително. И това мина и с това не свършват болките, защото на някои жени с това им свършва, а пък аз се бях разцепила; хайде пак наново и шевове, то и това е много болезнено - едно че вече боли от упойката, тъй като ти е минало раждането, вече си изстинала, отпуснала си се и вече в един момент започват да те кърпят, колкото и упойка да има, то си е живо, то си боли, много е болезнено. Всъщност, това бяха болките, раждането и всичките там истории.

И така, свърши всичко, вече прибраха ни в стаята, само че моето бебенце не беше при мен, защото то се родило по-малко, беше в детската стая, там ги хранеха, донасяха ми го само колкото за храненията, а той не можеше да започне да бозае, защото е малък, и в момента, в който го сложех на гърдата, заспиваше, изцеждах се, там си го хранеха и ми беше много мъчно и много жал, защото в течение на 20 дни, хем бяхме заедно, хем бяхме абсолютно разделени. А другите жени още от първия ден, когато децата са си при тях, свикват и като че ли не е толкова страшно самото изписване, а докато при нас ние не се познавахме с моето дете и много се притеснявах. Виках, боже-е, как ще се справям, та аз не

знам да го храня, не знам да му давам вода, не знам да го оправям - нищо-о. Освен това, много по-малко наддаваше и сутрин, когато дойдеше визитацията, ми беше най-големия кошмар, като дойдеше докторката и като ми кажеше: „Твоето нищо не е наддало“. Умирах от мъка, много ми беше мъчно, много ми беше тежко, много се притеснявах. После купихме хумана, хуманата се оказа, че била със стара дата, развалена, детето се натрови. Започнало да повръща. През нощта викаха линейка от София. Дойде една специалистка-докторка; извикаха ме, казаха ми какво е положението, че от хуманата се е натровило и детето ще бъде в детската стая в кувьоз на система два дни. Обаче аз реших да отида да го видя и това, което видях, беше нещо страшно, което никога няма да забравя. То е едно съвсем малко бебенце - някъде около 2,100 кг, едва има сила да мърда ръчичките и това нещо лежи в една кутия и в главата, във вената вкарана иглата на системата, и се притесних и ми стана зле и млекото ми спря тогава в болницата и ми беше много страшно. После пак ми дойде, но не беше същото, беше по-слабо млекото, рядко, може би си оказа влияние. Вече това свърши.

След системата започна бебето да дърпа по малко, дойде днеска сестрата: „Твоят е качил 10 грама, днеска качил 20 грама“. Обаче аз щастлива и така - 20 дни беше. Дойде време за изписването, беше тичане, разправяне, само отивам и давам нареждания. Дойде Евгени - това купи, Евгени, онова купи - голяма суматоха. Изписаха ни, прибираме се у баба ми и дядо ми. Само едно си спомням - дядо ми в момента, в който го видя, вика: „Леле, това човек ли е?“ (смее се) и всички шокирани. Аз бях свикнала да си го гледам такъв, какъвто е малък, а на тях как им се е виждало, ама явно е бил много интересен. Той беше като жабка, едно такова малко жабенце. Събуждаше се и през нощта и през деня го хранехме постоянно с биберона - изкуствено хранене беше, малко кърма, малко с хумана, но вече когато майката си е до детето, си е съвсем друго; наистина никакъв режим няхаме. Вече не е в родилния дом. Но пък за сметка на това, като го гледам как яде и пие едно такова малко, мило, като го преобуваш, като го гушкаш. В момента, в който, например, направи някаква гримаса, ти си викаш: „Леле, насмея ми се. Той ме познава“. Щастие то е невероятно, просто само една майка може да го почувствува, тези неща да усети. Всички останали доста се радваха; майка ми ми помагаше; баба ми също. Идваха, перяха пелените, гладиха. Аз основно си се занимавах с преобуване, с хранене и такива ми ти работи.

За второто дете беше съвсем различно. Първо, аз с нея бях абсолютно спокойна. На мен ми беше все едно, аз си имах вече едно дете. Много леко я носех и предимно легнала, седяща, четяща, ядяща и така. Когато дойде време да раждам, заведе ме Евгени в родилния дом, обаче отношението на персонала беше коренно различно, бяха много внимателни, търпеливи. Обръщаха ми повече внимание. Когато ме качиха на масата, се появи същия доктор Кирилов, който

беше при първото ми раждане. Много леко раждане, без проблеми в сравнение с първото. Още повече, това беше момиче. Много се радвахме, особено Евгени (съпругът). Тя се роди с нормално тегло. След четири дни ни изписаха. Но за нея може да си имам грях и сигурно е грях, но си признавам - не спрях цигарите, малко ги ограничих, но като гледам всичко при нея е нормално. Тате Генчо много се радва, щом си дойде от работа, тя вече е много щастлива, веднага я взема на ръце. А пък ако се е напишкала, преобува я, храни я, къпе я, когато може - тя е на сърцето му. Изглежда, че момичетата са повече обичани от бащите си, тя му е ей тука, (показва) на сърцето му. Дали защото е още малка, или защото е момиче, не знам. Ами, това е.

ОТ СЛОЖНО ПО-СЛОЖНО

Фатиме, р. 1971

Още като си се ожених, почна се с лошо. Колкото и да се мъчех да се преструваха, показаха си роговете. Аз си видех отначалото, сама си виках, трай, трай, че пусто, така сме научени, женското все да трае, уж за хубаво, пък то за лошо.

Осем месеца ходих, без да забременея. Пък като ми дойдох мензиса от корем, умирах. Тя (свекървата) като видеше, че ме боли, вика: „Ели, па ти е дошло“. И аз исках да не ми идва, ама това не е кога речеш, а кога аллах рече. Ходих най-напред при баби в Дагоново, имаше една жена Налева, тя вареше билки. Първо при нея ходих, варих биле - нищо. Сетне нане Ръпа - и от нея нищо, и отидох при д-р Рачев в Разлог. Прегледа ме дома на частно. Вика ми: „Нищо ти няма, само малко ти е недоразвита матката.“ Даде ми едни хапчета. Изпих ги и пак отидох и си купих, без той да ми вика. Кога дойде датата да ми дойде мензисо, за да ме боли корем, я викам, пак ке ми дойде.

Отмина тоя ден, де като иска да ми дойде, ама корем ме боли; все едно, не си ми дойде. Аз пера в банята и все та се поглеждам. И викам, не си ми дойде.

Поглеждам, поглеждам, боля ме, боля ме, замина, не ме боли вече. Замина тоя ден, втори, трети, мене акъло ми е там, се викам, не си ми дойде. Заминаха 6 дена и взеха да ми идат, идат, не повръщам само Жените ми викат: „Ти си бременна!“, пък аз не мога да кажа, не знам дали съм бременна, дали ако си ми дойде. Заминаха много дни; викам да ида да се проверя, да съм сигурна барем. Отидох при Рачев, прегледа ме на видеозон и вика: „Бременна си, булче, и то с близначета“. Стана ми много драго. Излязох и казвам на „Катинино“, пък той ми вика: „Няма да кажеш на вашите“.

Стана ли му драго, не му ли стана, не можех да разбера. Ама и аз не казах на мама му. Тя пък много не се зарадва. Там не можеш да разбереш, кога им е нещо драго, такива студени люде са. Той им казал, че сам бременна, пък тя да рече, недей тежко дигай, пък това не я интересува, а и не ѝ пука.

Кога станах на 4 и половина месеца, се случи това с мене. Беше май, искаше да идем да копаем боба. Отидох е там, зад климатичното, до 1 часа до обед, сам сама. Една жена тука до нашата нива, ми вика: „Е, мило чедо, какво си работно“. Пък мен ме е кръста прерязал, че умра, че съм се преуморила. Отидох си, тия седнали си, яли. Тя ми вика: „Па къде ходиш досега?“ „Ами, нали не знаеш къде - боба копах“. Ама тя е на работа в АПК. „Седни - вика - тука и яж.“ Аз съм капнала от умора, ядене ме води. Те легнаха да почиват, па аз викам: „Дай да легна и аз, да не сам улава“. Към 5 часа иде Алилето и ме вика: „Агайко сам отиде да се черпи с агата, че му е помагал на вилата“. Сърцето ми преряза, като чух, че знам, че ке се върне пиян. А да дойде, а да дойде - нема го, легнах си. Отдалече го познавам кога се прибира, по стъпките като ходи. Винаги така беше. Тогава бях запалила бойлера и се бях изкъпала - като кога се изпотиш, се замиришеш; изкъпах се.

Дойде си и аз му викам: „Иди се изкъпи, има гореща вода в бойлера“. Да си бях премълчала, ама знам ли. Като се развика: „Защо си напалила бойлера, та само за тебе да гориш дървата!“ - така ми вика. Демек, ако искаш да се изкъпеш, да питам тях, че бойлера е на дърва, да не изгориш дървата. Аз си се тая, а той само ми вика: „Ке те убия!“ Та аз си се тая, се едно на мене се не говори. Стана го яд, че се тая и взе да ме бие. Беше тъмница, може да не е искал да ме удари в окото. Като ме удари, само усетих, оттук надолу се ...?сле кръв, по бузата. Аз взех да плача, станах, светнах ламбата, погледнах в огледалото, видех, че окото е черно, нищо не гледам с него. Така като си бех по нощница с мокра глава, облякох си нощница и викам: „Отивам в болницата“. Като ме видя той, вика - леле, що направих. Излязохме, а ония все едно са умрели, нема ги никакви. Отидохме при ...?абла Фатма Мандревата, да я викнем да идем заедно към болницата. Тия никакви му думая. В болницата Тончев ме прегледа и вика: „Тежко е положението, за Благоевград си“. Абла Фатма му вика, че съм бременна 5-ия месец, а той вика: „От сложно по-сложно“. А на мене само сълзите ми текат. В Благоевград ми стана лошо, не знам от що, от притеснение ли, не знам в какво състояние съм била, как съм го преживела. Прегледаха ме и викат - направо операция. Пък аз не чувствам ни страх, ни нищо, хич не ме е. Само в операционната, като видех ламбите, малко се сепнах. Една сестра хванах за ръката и през цялото време я държах. Вика ми, броихме конците, броихме конците и На утрето ми вика, че на косъм е останало окото. Седях в болницата, що седях, прибрах си у дома, не в Белица, а у нашите. Останалите 4 месеца не ги усетих. Проблеми немах, е, ако не е проблем да не видиш с едно око.

Кога дойде време да се ражда, усещам боли ме корема. Казвам на ма, а тя

вика: „Нема да ида на работа“. Заминаха ден-два, така, няма ми нищо. От еднаж, като почна вода, вода, целата станах мокра, у дома няма никой. Дойде си ма от работа, казвам ѝ, па и корем взе да ме боли. Исках да рода в Благоевград, не в Разлог. Тръгнах за болницата, а у дома всичките плачем. Викнахме Дудуша и тя с мене дойде в Разлог. Качихме се в родилното, прегледаха ме, а тия викат: „Имаш само един пръст разкритие, няма да се роди лесно“. Дудуша им казва за окото, че са ме оперирали.

Доктора веднага ме изпраща в Благоевград. Аз тава и чаках. Откараха ме и аз им казвам на коя дата иска да рода, а тия направиха сметка, че съм 8-ия месец. Включиха ме на система, да не раждам, демек да го задържат. До сутринта седях на система. Взех да тече още вода, кръв, да се ражда. Дава ми зор, а доктора вика: „Язык за близначетата“. Качиха ме на „магарето“ и пак ме включиха на система, да не ми дава зор, да не се напикам, за окото, да рода по-бързо. Родих се първото, викат - момченце е. За второто слушам, че си думат, че е седалищно. Акушерката ме налегна е тука, отгоре, и то изхвъркна. Изплака и то, и не ги скриха, ле видех бели ли са, уръки ли са.

Нашите се чудеха, бабуле вика: „Ке си ги гледаме“. Ма вика: „Ти няма да ги гледаш“. Ние, вика, тебе иска да гледаме, та тех ли, тебе ли.“ Реших да ги остава за известно време, че ако ги взема, иска да седя там, докато накачат килата. Едното беше 1,600 кг, та дали съм яла, дали прекарала нещо хубаво, та да са расли. И затова са големи. Един месец сам живела само с вода и плодове. Щех да откача там, викам на бабуле да ме изпишат, докато е време, и си дойдох, оставих ги там. Още там като си бех, като минеше докторката на визитация, ми вика - децата са добре, качват килата, добре са.

Дойдох си тука. Бабуле ходеше от време на време да пита за тех. Добре са, големи са, му викаха. Се едно сърцето ми откъснаха. Седя у дома, акъла ми е там. Викам на нашите: „Аз без тех няма да живея. Да идем да си ги вземем“. Отидохме, питахме главната лекарка, тя вика: „Добре са близнаците, елате, когато искате, донесете дрешки и си ги вземете“. И така, взех си децата, гледам си ги. Не вервам никога да ме упрекнат, че съм избегала от баща им. Нашите никога няма да ги остават. И тия ке са като другите деца - нахранени, облечени.

СВЕКЪРВА МИ ПОЕ ПОВЕЧЕТО ОТ ЗАДЪЛЖЕНИЯТА В КЪЩАТА

Силвия, р. 1971, Червен бряг

Бях студентка в София във ВМЕИ, 1989 година. На първия студентски празник се запознах с Иво. Той ме канеше да танцуваме, опитваше се да ме

целуне, но аз не му обръщах внимание, тъй като тогава си имах приятел, пък и го смятах за грозен. От него разбрах, че и той живее в студентското общежитие, в което живеех и аз. И след студентския празник той често ми идваше на гости в моята стая. В свободното си време излизах с неговата компания, като познати. По време на сесията (януари) мен ме скъсах на един изпит - математика I.

След сесията се прибрах у нас и се срещнах с приятеля ми (Тошко) - той искаше да се женим и да прекъсна следването си. И на рождения му ден (февруари месец) скъсах с него, тъй като исках да уча.

Февруари месец ходих на поправка за изпита, но пак не го взех. Иво дойде след поправката и ме попита дали съм го взела. Аз му казах, че не съм и той тогава ми предложи да ми обясни задачите. И с негова помощ през март месец аз си взех изпита. И на 8 март тръгнах с него. Тогава ми подари една червена роза и ми каза, че ме обича. Така ходихме четири години. След това Иво влезе в казармата - 1994 година. След казармата, септември месец 1995 година се оженихме. Роклята ми беше от Асеновград. Сватбата беше в Ботевград. Сключихме само граждански брак. Сватбата беше много хубава, весела, с много хора. Вечерта след 18,00 часа, след ресторанта продължихме вкъщи веселбата. Много се вълнувах по време на сватбата, та нищо не хапнах. Другият ден го очаквах с голямо нетърпение, за да видя подаръците. Заедно с Иво ги разгледахме. Някои от тях сервиси, кафе-машина, дъска за гладене, пералня, тостер, т. е. повечето от тях ги използваме и до днес. Но има подаръци, които все още не сме използвали. Живеем при свекър и свекърва и засега се разбираме много добре.

Още преди да се оженим с Иво, аз ходех на гости у тях и с майка му се разбирахме много добре. Единственото нещо, което ме дразнеше и сега ме дразни, е, че тя пуши. С майка ми много се разбираме, угажда ми. Поне засега нямам проблеми, помага ми. Понякога, когато аз искам да умия чиниите, тя ми казва, че много шетам и ще я разглезя.

Октомври месец 1995 година бях бременна. Много бях щастлива, и сега също съм щастлива. Всички очакваха с нетърпение да се роди бебето. Не ходех на работа. Много леко изкарах бременността. Само в началото малко повръщах. Имах голям апетит и напълнях. Постоянно ми се спеше. Пазарувах, но вече не бях такава къщовница, бързо се изморяхах. Свекърва ми пое повечето от задълженията в къщата. Чувствах се тромава в края на бременността. Иво от време на време ми помагаше, тъй като ходеше на работа. Свекърва ми се радваше, че ще стане баба.

Очаквах да се роди момче, но се роди момиче. Може би бях с такава нагласа, защото Иво искаше първото да е момче. Но независимо от това, той много се радваше. Още като студентка обичах да плета и си бях изплела детски работи - пуловерчета, гащички, терлички. Разбрах, че не е хубаво предварително да се подготвяш и спрях да плета. Всичко необходимо купихме след раждане-

то на детето. Много леко я родих, без шевове, на 28 юни в 7,30 часа сутринта. Свекърва ми много се радваше, че ще става баба, а като се роди момиче, ѝ накупи много дрешки, количка.

Всички много се радваха на Мария, така я кръстихме, на свекърва ми Мария. Така бяхме решили с Иво, първото да го кръстим на техните, а второто - живот и здраве - на моите родители.

Не ми беше трудно. В първите три месеца майка ми много ми помагаше. Свекърва ми по-малко ми помагаше, тъй като ходеше на работа и повече в почивните дни - събота и неделя ми помагаше. Сега проблемите ми с нея нараснаха. На една година проходи, пипа всичко, много е палава. Говори, все говори, не мога да я оставя и за секунда сама. Много си я обичам, много е добра, ходи при всеки, хитра е. След като направи беля, ме вика да видя и ми казва: „Мама, Мими“, и е готова да заплаче. Засега всичко е добре и за в бъдеще да е така.

СЪПРУГЪТ МИ НАПРАВО МЕ ГЛЕЗЕШЕ

Иванка, 1972, Дупница

С моят съпруг се познаваме от деца. Учихме в едно и също училище, а и майките ни бяха колежки. Всичко започна по-сериозно, когато бяхме - аз в седми клас, а той - в осми. Нашият и техният клас ходихме заедно на екскурзия. Тогава той ми предложи. След шест години се оженихме, когато аз завърших техникума. По това време той беше в казармата. По-късно, когато му казах, че съм бременна, той подскочи от радост и ме изяде от целувки. Сподели, че искал да има син. Моите близки също много се зарадваша, когато научиха, че съм бременна. Свекърва ми и майка ми постоянно ме питаха дали искам нещо да ям. Всички започнаха да се държат по-различно с мен. А съпругът ми направо ме глезеше. Когато наближи времето за раждане, започнах много да се страхувам, защото съпругът ми все още беше в казармата и трябваше със свекърва ми сами да се справяме. Притесняваше ме и факта, че термина отмина, а бебето нямаше намерение да излиза. На петия ден след термина, като се събудих сутринта, усетих, че нещо не е наред - имах леки болки и получих кървене. Веднага казах на свекървата и тя по най-бързия начин намери кола и ме закара в болницата.

При постъпването ми направиха тоалет (бръснене и клизма). След първия преглед от гинеколога болките ми станаха почти постоянни. Закараха ме в предродилна зала, където ми сложиха две-три инжекции и ме оставиха сама. Мислех си, че ще умра и няма да мога да издържа. Късно вечерта, след не знам кой по ред преглед ми сложиха система. Два часа по-късно получих напъни. Веднага се

събра екип и ме почнаха. Акушерката тушираше, докторът ме натискаше на корема и като не можа нищо да стане, докторът взе ножицата и започна да ми обяснява, че трябва да помогне на бебето да излезе по-бързо, а и за мен щяло да бъде по-добре. В този момент се чувствах толкова безпомощна, мислех си, че бебето може да се задуши и да умре и за болката вече изобщо не мислех. След цепването и след още два напълна бебето вече беше отвън.

И тъй като бях чула, че щом излезе, трябва да се чуе плач, а моето бебе не плачеше, аз много се изплаших. След още един миг и то проплака. Веднага го пое педиатър, а доктора се зае с мен.

Още щом ми казаха, че имам син, го кръстих Мирослав. Това име си го бяхме избрали отдавна и такава ни беше мечтата - да имаме син. Естествено свекърва ми не беше съгласна с това име и известно време се сърдеше, но постепенно ѝ мина. След като се прибрахме с бебето вкъщи, аз му сменях пелените и ги гладех, преварявах вода, правех чай. Свекървата само ми помагаше да го кълем и переше. След раждането всички близки и роднини ни посетиха с подаръци и сладкиши.

След четири години, когато вече бяхме забравили да гледаме бебе, планувахме да си имаме второ дете. И тъй, като не можах да забременея веднага, след време съобщих на съпруга ми, че съм бременна. Той реагира по същия начин, като първия път. Сега обаче живеехме самостоятелно и само той и синът ми се грижеха за мен.

С втората бременност имах проблеми и повечето време изкарах в болници и когато бях вкъщи, много ми угаждаха. Много се зарадвах, когато ми казаха, че ще имам момиченце и с нетърпение чаках да дойде денят на раждането. Предварително бяхме измислили и името. Самото раждане беше много по-сложно от първото. Тъй като имах антители, бебето трябваше да го извадят по-рано от необходимото и три пъти ме слагаха на индукция. На третия път, както обикновено, ми направиха тоалета, закараха ме в предродилната зала, включиха ме на система и на монитор. След прегледа доц. Димитрова съобщи, че имам пукнат мехур и при всички случаи бебето ще се роди същия ден. Болките бяха непоносими, както и при първото раждане, но бяха за по-кратко време и самото раждане стана точно за десет минути. Имаш само вътрешни разкъсвания, но това за момента нямаше никакво значение, защото исках да науча повече за състоянието на детето.

Педиатрите бяха приготвили кръв за евентуално кръвопреливане и докато аз бях още в родилната зала, изследванията на детето вече бяха готови и резултатите показваха, че за момента не се налага обменно кръвопреливане. Но на сутринта бебето вече беше със сменена кръв и беше в кувьоз на система. Така то остана още пет дни. Въпреки, че ме убеждаваха, че детето е добре, аз много се страхувах, защото виждах, че то не е като другите. Кожата му беше цялата в

жълто и синьо; и освен това знаех, че има вероятност детето да не приеме кръвта, която му е прелята, и може да се наложи още едно обменно кръвопреливане да му се направи.

Но, слава Богу, всичко мина добре, и то започна да се храни самостоятелно и дойде време да ни изпишат и се прибрахме вкъщи. У дома цялата работа вършеше щастливия татко. Той переше, гладеше, готвеше и къпеше бебето. Малкият батко също се грижеше за своята сестричка. Бях толкова щастлива, че всичко мина благополучно. Сега обаче бабите идваха само на гости. С всички трудности се справяхме сами. Момиченцето не го кръстихме на никого, а си избрахме име, което на нас ни харесваше.

КОГАТО ЗАПОЧНАТ БОЛКИТЕ, ЧОВЕК ИЗПАДА В ПАНИКА

Светла, р. 1972, Сливен

Със съпруга си се запознах на една национална бригада в Елхово през лятото. Бяхме само познати. След това в Сливен се срещнахме отново на рождения ден на една обща позната. Явно си допаднахме и след това дружбата ни продължи близо 3 години. Човек впоследствие разбира, че ученическите години са най-веселата и безгрижна част от неговия живот.

Човек винаги е любопитен. Когато например научих, че на моя съпруг майка му работи в „Плод и зеленчук“, с няколко приятелки (съученички) отидохме и ми беше интересно просто да я видя. Купихме си една ябълка. Съответно, така като между приятелки, си казвахме нещата и беше доста весело. Почти всяка вечер се срещяхме и излизахме заедно. Това беше период, в който взаимно се опознавахме. Най-много ми допадна в него това, че той беше откровен с мен.

За пръв път отидох у тях при не много приятно обстоятелство - неговия баща беше починал и той ме заведе у тях, просто имаше нужда от мен в този момент. Човек има нужда да сподели с някого не само радостта, но и своята мъка.

Дружбата ни продължи близо три години. Това е време, през което близките ни имаха достатъчно възможност да ни опознаят, съответно да привикнат с мисълта, че един ден може би ще се оженим.

Когато разбрах, че съм бременна, съобщих това на Кирил. Той беше много радостен и щастлив, докато аз малко се притеснявах. И понеже той беше без баща, пое част от ангажиментите по уреждането на сватбата.

Сватбеният ден е една голяма хамалогия. Всички тези роднини, а и доста изнервящо е цялото това веселие. Едва вечерта, когато се прибрах, единствено

вече човек така се отпуска.

Съвместният живот кара хората да изглаждат отношенията си. В началото свежърва ми ме питаше за всяко едно нещо, оставяше на мен да реша. И понякога ми писваше и предпочиташ тя сама да реши, като става въпрос за дребни, ежедневни неща.

Сещам се в началото ми беше много трудно да ѝ кажа майко. След сватбата трябваше да почна да ѝ казвам майка, но просто понятието „майка“ за мене е свързано с друга жена, и като я видях, си повтарях много „майко, майко, майко, майко“, но просто не можех да го изговоря на глас. След това вече, когато се каже първия път, оттам нататък се привиква.

Раждането на дъщеря ми е едно щастливо събитие в живота ми. Като същевременно тя е първо внуче в семействата ни и беше чакана и посрещната с радост. Смятам, че раждането за всяка жена е твърде емоционален процес, който е свързан с твърде много болка и мъка, но тя е заплатена с мига, в който една жена осъзнава, че е майка. Неслучайно е казано, че „трудно се става майка“. Когато започнат болките, човек изпада в паника... за себе си, за детето. Просто няма начин да не се мисли в този момент за детето, което си носела толкова време. При мен се наложи по оперативен път да бъде извадено детето и на другия ден, когато ми показаха дъщерята, и досега така ми е гузно, защото нямах усещането като за нещо свое. Впоследствие, когато вече започнах да се грижа за нея, по съвсем друг начин чувствах нещата; смятам че всяка майка, която гледа детето си и особено в първите дни след раждането, когато е толкова мъничко, невинно, крехко създание, се зарича винаги да бъде негова закрилница. То просто плаче да бъде покровителствано. Тя се стреми да даде най-доброто от себе си за него и винаги се опитва да го предпази от негодите в живота. Всяка майка се гордее със своето дете. Тя е с него, когато то казва първата сричка, когато прави първата крачка, които се запомнят за цял живот.

Кръстена е Елеонора, на моята майка - Елена. Името на детето, смятам, че единствено бащата и майката трябва да решат как да бъде кръстено. Лично аз съм свидетел на някои случаи, когато от името тръгват много неприятности, дори се стига и до развод. Смятам, че не би трябвало да се реагира по този начин. В края на краищата името е име, а детето си е дете и не трябва да се смесват двете.

В първите години от своя живот детето има нужда от ласките, вниманието и грижите на своята майка. Още помня нощите, в които тревожно се ослуствах дали дъщеря ми спи спокойно. Когато беше болна или ѝ никнеха зъбки, вечер заспиваше, хванала моята ръка. Майката е връзката на детето с околния свят.

За начина на отглеждане на едно дете, в семейната атмосфера могат да настъпят много конфликтни ситуации и недоразумения. Към всичко това трябва да се подходи много внимателно, защото именно в семейната среда се оформя

личността на детето. Именно в тази среда се оформя неговия мироглед и неговото отношение към света.

В момента, в който детето проговори, то започва да задава въпроси. Именно чрез тях то опознава света. Трябва винаги да се дават съобразните отговори на неговите въпроси и да не се пренебрегват неговите чувства. Но трябва да се внимава да не се стигне пък до другата крайност - да се позволява всичко на детето.

Всеки родител иска най-доброто за своето дете. Винаги съм се опитвала да разбера чувствата на дъщеря си, и когато е навъсена или сърдита за нещо, се опитвам, ако тя греши, да ѝ докажа по най-безболезнения начин, че не е права.

Понякога се хващам, че избухвам неоснователно, след което се опитвам да изгледа нещата с разговор. Много е важно, когато например детето е направило някакво провинение, родителите пред него поне да са единодушни, защото в противен случай се нарушава авторитета на родителя, а няма нищо по-лошо от това детето да не уважава своите родители. На детето не трябва само да се дава. То трябва да се научи и да носи отговорност за своите постъпки.

Деца именно са бъдещето на една нация и взаимоотношенията родители-деца са сложни и отговорни. И неслучайно е народната мъдрост, че „каквото посееш, това ще пожънеш“.

СЪБУДЕТЕ СЕ, СЪБУДЕТЕ СЕ, ИМАТЕ СИ МОМИЧЕ!

Нина, р. 1972, Самоков

Казвам се Нина Палакарчева. На 29 години съм, от Самоков. Родителите ми са работници. Омъжих се на 18 години, на 18 и половина родих и първото си дете. Веднага забременях. С Цветелина не сме имали никакви проблеми, докато с второто две години не можах да забременея.

Отначало малко ми се гадеше, после, като ходих на лекар, разбрах, че съм бременна. Не съм имала кой знае какви проблеми, но после, в по-голямата бременност, се оказа, че имам нещо на шийката - скъсана шийка на матката. И ме прибраха в болницата в София, във Втора градска болница, там ми беше района и там лежах два-три месеца (без да излизам).

По това време мъжът ми беше избягал там с някаква друга и аз, като разбрах, беше ми много тежко, защото аз лежа за задържане, а той прави такива работи. И после, като ме изписаха, се прибрах при родителите си. Добре, че бяха те, нали. Много се радвах, че ще имам дете, нищо че така се е случило, нали?

Мъжът ми никакъв интерес не прояви към нас: и към детето, и към мене.

Като ми казаха, че имам тесен таз и трябваше да влезем по-рано в болница. Терминът ми беше до 2 март, а аз на 13 февруари влезнах в болницата, там лежах.

На 26 февруари сутринта ме хванаха болките, в 8 часа вкараха ме в породилна зала. Болките ми бяха силни, но не чак толкова страшни, нетърпими. В 7,30 часа вечерта лекарят дойде. Вика: „Я да те видим тебе, момиче!“ Качих се на „магарето“, спуска ми мехура и до час и половина трябва да родя. Но нито болки имах, ни силни, нито напъни, нищо. Сложиха ми монитор и казаха, че тоновете на детето се губят. И решиха да направят секциум. Извикаха бързо по спешност екип. Качиха ме горе. И само помня, че преди операцията виках: „Много ме боли, много ме боли“, а те ми викат: „Е сега, е сега!“ Сложиха ми нещо на устата и на носа. Събудих се от шамарите на тая, на санитарката: „Събудете се, събудете се, имате си момиче!“

Бях много щастлива. Разплаках се. И цяла нощ си спомням като ме сложиха в реанимацията, не можех да спя от нетърпение да видя, да видя на другия ден детето. После ме свалиха в родилно отделение. Показаха ми я чак следобед. Бях много щастлива. Около пет-шест дена аз не можех да станем. Само от прозореца акушерката ми я показа.

Вкъщи най-много ми помагаше майка, друг не. Тя всичко, нали. Кълехме я заедно. Даже много голяма, Цветелина аз не съм я къпала. Всичко тя.

С второто дете пак същото. Само Гошко, баща му, много искаше да си има дете. И така, като стана две години да нямаме, нали, и после като разбрах, че съм бременна, бях много щастлива, а той още по-щастлив, защото му е първо дете.

Той беше много внимателен, не ме е тормозил. И второто беше със секциум. Нищо не съм разбрала, без болки, без нищо.

Бях планирала за девет, извикаха ме, не бях яла два-три дена, сложиха ми упойката. Събудих се в стаята. Бях много щастлива, че е момче. Таткото още повече, майка му и баща му, нашите също. Свекърва ми отначало идва, после майка до 40 дена го къпахме, нали тя.

ПЪК АЗ ДАЖЕ И НЕ ПОПИТАХ КАКВО Е - МОМЧЕ ИЛИ МОМИЧЕ

Емилия, р. 1973, Самоков

Казвам се Емилия Стаменова. На 28 години съм. Омъжих се на 22 години, на 23 години се роди дъщеря ми. От Самоков съм. Родителите ми са: майка ми е счетоводител, баща ми - военнослужещ.

Още първия месец, като се омъжих, съм забременяла. Много ми се гадеше,

постоянно си повръщах и нищо не можех да сложа в устата. Наложих се да вляза за известно време в болница, за да ме подсилят с глюкоза и други подобни.

Тогава съпругът ми идваше всяка вечер при мен. Радваше ме неговото внимание и загриженост. Тази загриженост продължи през цялата моя бременност. Понеже живеехме сами и нямаше кой друг да ми помага, той ми беше единствената опора и утеха. Никога не позволяваше да се изморявам или да се притеснявам за каквото и да било. Разчитах на него абсолютно за всичко. Угаждаше на всички мои капризи.

Останалите близки също се радваха, че ще имаме дете. Майка ми и баща ми живеят в нашия град и в много отношения съм разчитала на тях.

Иначе самата бременност изкарах леко. Без болки, без друго влизане в болница. Много ходех, пък и ми беше приятно да съм постоянно в движение. Не обичам да се застоявам и това би ме изнервило, (дори и в това състояние с големия корем).

В МА отидох точно два дни след определения ми термин, на 9 юли. Съпругът ми ме остави според мен доста спокоен, защото го притесняваше, че ако започнат болките, трябваше да ме закара в София, а тогава все още нямаше кола. (Бях с австралийски антиген).

Още със самия преглед при постъпването в отделението, нещо „стана“ с мен. Усетих някакво тръпнене отвътре и до вечерта, в десет (22:00 часа) започнаха болките.

Започнах да си засичам през колко минути са контракциите. Постоянно се разхождах по коридорите. Цяла нощ не мигнах, защото болките не спряха.

Едва на сутринта, когато минавах на визитация, лекарят разбра, че имам болки. Дори се учудвах, че цяла нощ съм търпяла, а не съм се им обадила. Но понеже ми бяха казали, че първескините раждат за около десет-дванайсет часа. Но аз си търпя, търпя - направо мазохист.

Докторът ме прегледа и една млада лекарка, стажант също, установиха, че имам 6 пръста разкритие, направиха ми всички процедури, които предхождат едно раждане, спускаха ми мехура в предродилната зала.

До тук добре, акушерките бяха доволни от моето поведение, аз също от тях. Беше едва 10,00 часа сутринта. Легнах на масата (на „магарето“). Казват ми: „Напъвай!“ Напъвай!“

Така мина сума време. Вече на акушерката ѝ писна, на младата лекарка също! Те си мислеха, че лесно ще родя, ама не е било така. Става единайсет, дванайсет, тринайсет часа - аз не мога да родя. По едно време и на мен толкова ми беше писнало, че станах да си вървя. Страшно се бях изморила, пък и започна да ме хваща страх, че бебето не се ражда.

Най-напред започнаха да ме плашат, после започнаха да ми се карат, а аз нямам вече сила да дишам, а те искат да се напъвам.

Цялото отделение се събра в родилната зала да ми гледат сеира, а аз не мога и не мога да родя. Откъде ли не ме натискаха, не и не!

Вече ми викаха: „Ей, момиче, я не се лигави, че ние от тебе не сме и обядвали още!“

Най-накрая извикаха един лекар от друго отделение. Дали аз се засрамах (а лекарят беше много симпатичен) или той знаеше къде и как да натисне, но щом натисна, бебето изхвърча. Даже не разбрах, че се е родило. Просто се учудих, че всички вече не викаха по мен. Едва успях да се повдигна и го видях под мен. После чух едно буквално „мяукане“, като на коте и реших, че това е бебешки плач. Измиха бебето, повиха го, показаха ми го. Родих се 3,600 кг и 52 см.

А пък аз даже и не попитах какво е - момче или момиче. Бях толкова сигурна, че е момче, пък и по-рано, в консултацията ми бяха казали, че ще е момче. Само по едно време попитах: „Нали е момче?“ „Ами, не, момиче!“ - отговори ми лекарката. „Ама на мен ми казаха, че ще е момче!“ - аз пак си не отстъпвам. Но фактът си е факт! Имах си една чудесна малка хубавица.

След това не можех да ставам от леглото. Виеше ми се свят, всичко ме болеше. Съпругът ми беше много щастлив. Дъщеря ни записахме Вероника. Сами бяхме избрали името, без вмешателство „отвън“.

След изписването от родилния дом отидохме с бебето при моите родители. Всички бяха на върха на седмото небе от щастие, всички много се радваха на бебето. Майка ми вършеше абсолютно всичко, аз имах „задължението“ само да си кърмя бебето. И съпругът ми с удоволствие изпълняваше всички задължения около нас двете. Това ме изпълваше с радост, с обич, с умиление към този, за когото се бях омъжила. Уверяхах се с всеки изминат ден, че той е човек, с когото мога да се гордея, за когото мога да кажа, че ни обича, че ни вярва и за когото семейството е всичко!

Това са едни от най-щастливите мигове в моя живот. Тогава, когато чувстваш, че обичаш, че те обичат и се явява нещо общо между вас - детето, за което казваме: „То е наше! Искаме да е добре! Ние сме щастливи!“

Така, от моето раждане останаха само приятни спомени, защото бях обградена с много нежност, обич, грижовност.

СЕДМИЯ МЕСЕЦ С ГОЛЕМИЯ КОРЕМ СЪМ ИГРАЛА РОК

Лили, р. 1973, Монтана, средно специално

Беше месец март; една вечер бяхме се събрали една компания в ресторант „Монтанезиум“ в нашия град Монтана и се познавахме така бегло по физионо-

мия (пауза), на здравей, здрасти бяхме само. В компанията бяхме четири момичета само, повечето бяха момчета, но нямаше така определени двойки, просто познати; покани ме на танц и се запознахме официално, така щото не си знаехме имената още. Запознахме се официално, почнахме да излизаме заедно, с всичките други, не само двамата, и нищо, всяка вечер обикаляхме заведенията; денем на кафе, вечер на дискотека, на бар.

Тогава съм била 20-годишна; и докато една вечер ми предложи да излезем двамата; зарязахме компанията, спомням си беше празник на театъра, и Тони ми каза: „Хайде да ходим да пазим места (смее се), да сменим заведението.“ Бяхме около десет човека, но тръгнахме само двамата, уж да пазим места (смее се), обаче, какво се получи - отиваме в една дискотека и гледаме, няма места, артистите на Монтана празнуват „Празник на театъра“. Седнахме ние двамата, на една моя приятелка майка ѝ работеше там в театъра, беше касиерка и при нея седнахме и си останахме там. Така и забравихме другите, забравихме защо сме отишли, забравихме да търсим места на останалите (смее се), беше много смешно, щото сега, като си го спомням... Много ми е интересно, останахме си двамата, играхме си цяла вечер, после си ме изпрати. На следващата вечер ми се обади на работата, на следващия ден следобеда всъщност.

Не ме е целунал още първата вечер, не, определено не, сигурна съм, спомням си. На следващия ден дойде да ме вземе от работа, излезнахме с компанията, обаче ни беше скучно при тях и другите започнаха да се чувстват неловко, не им беше интересно с нас, пък и на нас с тях. Започнахме постепенно да излизаме двамата. Спомням си, една вечер се бяхме събрали на една таванска стая и някой предложи да се целуваме колкото се може по-дълго и ние с моя Тони се целувахме десет минути. И оттам нататък нещата се развиха, както става обикновено. Идваше да ме взема от работа, в нередки случаи не се прибирах след работа въобще.

Една вечер дойде вкъщи и каза: „Хайде да те водя у нас“. Тогава фактически дойде и предложението за женене. Майка му и баща му ги познавах, бях ходила у тях, често ходех, може би през ден, през два. Той също идваше у нас и моите родители го познаваха и всички си живееха с мисълта, че рано или късно ще си станем семейство. Заведе ме у тях, приеха ме много добре. Свежърът и свежървата ме приеха като родна дъщеря, не сме се карали за нищо. Спомням си, че ми беше много неудобно да спим заедно с майка му и баща му, там и ние да спим в отделна стая.

След като ме заведе в тях, още същата вечер и ми беше много неудобно да легна с него, защото (пауза) чувствала съм някакво неудобство.

Когато Тони ме заведе в тях първата вечер, нали ти казах, приеха ме много добре. Не съм се чувствала така като чужда, може би защото бяха свикнали с мен, в продължение на година съм си ходила редовно у тях на гости, пък и той у

нас и по същия начин беше и с моите родители. И така, живяхме няколко месеца, фактически до сватбата.

Сватбата безспорно е най-хубавия ден в живота ми. Сега всяко момиче си желае да стане булка, да се види цялата в бяло. Оженихме се, сватбата ни всъщност беше юни месец, а се събрахме да живеем, на 19 февруари 1988 година беше, си спомням. Денят на сватбата беше много приятен слънчев ден, беше ми много притеснено, още от сутринта. В деня на сватбата дойдоха роднините. Преди сватбата вечерта се прибрах да спя къщи. Последна вечер при мама и татко. Спомням си, че предната вечер баща ми беше се разплакал на терасата вече, че излитам от дома им, че повече няма да съм при тях. Аз цяла нощ не мигнах преди сватбата. Мислех си, че вече няма да е същото, че ставам жена, че вече живея с човека, с когото съм искала да бъда цял живот, че няма да съм при мама и татко, че вече ще бъде нещо съвсем различно, че няма да е както преди. Създавам семейство, дом, ще имам деца и т. н.

Бременна бях в края на март, зарадвах се, но ми беше и малко страшничко, защото не бях минала през това и отначало казах на Тони, който страшно много се зарадва. Казахме на майка ми, на баща ми, на неговите родители, всички много се зарадваха. Аз съм голямата в нашето семейство и той също е големия в неговото семейство. Той има малък брат и аз имам малък брат, и нашето дете щеше да бъде първо внуче и както се казва, едно дете на три къщи щеше да бъде. Вече бяхме отделени, при свекър и свекърва съм живяла само един месец. Както се казва в такива случаи, може би не сме имали време да се скараме. Проблеми не съм имала от тяхна страна, нито пък те са виждали от мен нещо лошо или някакъв проблем да съм им създавала. Ходихме им на гости, докато дойде детето, всичко беше нормално. Ходехме си на работа, събирахме се вечер с приятели, излизахме по заведения, водехме доста динамичен живот. За бременна съм водела доста динамичен живот. Спомням си, че една вечер, бях в седмия месец, ходихме на един рожден ден. Седмия месец с големия корем съм играла рок, въобще бях много, много бойна в тоя момент (смее се), няма да забравя никога тоя рок с корема и бебето започна да ритат отвътре, обаче ние си играем и не щем да знаем.

Мъжът ми ме носеше на ръце буквално, почти нищо не съм правела из къщи. Бяхме двама, ходихме си на работа през деня, вече приберем се, хапнем си нещо набързо и хващаме пътищата по гости, по приятели, събирахме се с кумовете. Интересно беше, не мога да кажа, че съм скучала и че съм си седяла къщи, но пък и не мога да кажа, че съм лежала по цял ден като половин човек и като рохко яйце да съм била, държах си се нормално.

Ако трябва да бъде откровена, имах голямо желание за син, това е първото, което си мислех. Не знам защо, исках да бъде момче и винаги съм си мислила за него като за син.

Не мисля, че той е имал някакви предпочитания за детето, за пола му, но аз специално исках син. Даже бяхме решили още в четвъртия месец какво име да му сложим, ако е момче и какво, ако е момиче. Нямали сме проблеми относно името, ние двамата сме го избирали. Нито баби, нито дядовци ни се бяха намесили в това отношение за името.

Родих много трудно. Терминът ми беше определен за същия ден, когато ми започнаха болките. Всъщност почнаха през нощта.

ВИДЯ МИ СЕ НАЙ-ХУБАВОТО БЕБЕ НА СВЕТА

Татяна, р. 1974, Сливенско

С мъжа ми се запознахме на една Нова Година в неговата къща. Аз бях с братовчед ми и той първи ни запозна с девера и после с Ваньо - мъжа ми. Излъга ни всички там, че е женен, че сестра му му е дъщеря, но после братовчед ми ни каза истината. И така, той го караше в нашето село, ние си седяхме в дискотека-та, а той седеше отвън в колата и само пускаше някой да ме извика и аз отивах, разговаряхме и така тръгнахме. Първо се ожени братовчед ми, които бяха с мъжа ми първи приятели; ние им станахме кумове и половин година след това решихме да се оженим и ние.

Забременях преди да се оженим и като разбрах, че съм бременна, и двамата с Ваньо много се радвахме и едновременно с това ме беше малко страх, защото нашите нищо не знаеха и се страхувах да им кажа.

В третия месец получих болки и ме приеха в болница и така разбраха и родителите ни. Мъжът ми, като разбра, че ще влизам в болницата, той тогава още беше войник, много се притесни, отчая се, с никой не говореше, като че ли кой знай какво се е случило. В болницата бях 10 дни, следяха кръвното ми налягане, гледаха ме на видеозон, пиех хапчета. Най-интересно ни беше, когато видяхме снимката на плода, направена на видеозон, на която се виждаше едвам малкия зародиш и ние гадаехме дали ще е момче или момиче.

Майките ни като разбраха, че съм бременна, но не бяхме женени, се притесниха: мойта майка, защото не бяхме женени, свекървата - защото Ваньо не ѝ беше споменал нищо, че ще се вземем. Но после, като се уточни датата за годижа, се поуспокоиха. Годижът се състоя един месец преди мъжът ми да се уволни. Родителите ни се държаха добре с мен, купуваха ми всичко, което ми се ядеше. Веднъж с Ваньо четяхме вестник, в който имаше една статия, че един мъж е постигнал рекорд по ядене на толумбички и Ваньо като се ядоса, като започна да вика: „Как може да пишат такива работи, не знаят ли, че има бремен-

ни жени!“ И той отиде в сладкарницата да ми купи, но нямаше толумбички и ми носи паста, ядосваше се много, удари сумата псувни.

Родих през времето, което ми бяха определили да родя, имах нормална бременност, не много спокойна, защото не можех да спя, трябваше все в определена поза да спиш, ставаш през половин-един час на тоалетна.

Една вечер към 8 часа получих болки и те зачестиха, но тука има една комшийка и тя стои у дома и ние не можем да излезем, за да не разбере, че отивам да раждам, защото от старата баба съм слушала, че когато отиваш да раждаш, не трябва да знаят много хора за това. След около половин час тя си отиде и ние веднага тръгнахме с колата за болницата, минахме, взехме сестра ми и отидохме в болницата, а на тях им казахме да дойдат към 6 часа сутринта, защото тогава ще родя. Вкараха ме в банята и ми прочистиха корема, настанах ме в едно легло в залата за раждане, бях единствена родилка тази вечер, цяла нощ плаках от болка, при мен имаше дежурна сестра, която проверява дали вече е дошло време за раждане. И когато болките станаха непоносими, лекарят ме натискаше по корема, за да помага на бебето по-лесно да излезе; аз с напъните също му помагах и в 7 часа родих момиче. Веднага ми го показаха и ни сложиха номерче и на двете, изкъпаха го и след това го откараха в стаята за бебета; тежеше 3 150 гр. и беше дълго 51 см. Трябваше да остана два часа на леглото, без да заспивам, но аз бях заспала и след това ме откараха при другите родилки. На вечерта ми донесоха детето за първи път да я накърмя. Видя ми се най-хубавото бебе на света, бях много щастлива. Когато родих, мъжът ми беше отвън и като разбра, че си има момиче, първо беше малко разочарован, но след това много се радваше, че детето е живо и здраво и че е негова кръв и плът. Точно така се случи, че с кравата бяхме бременни едновременно и родихме на една вечер; старите хора ми казваха, че докато не роди кравата, няма да ми даде ред да родя и аз.

Кравата роди към три часа сутринта, а аз към седем часа, но тя си имаше момче, а аз момиче. Така че тази вечер мъжът ми беше разкъсван между мен и кравата, защото и тя изискваше наблюдение и грижи. Вечерта мъжът ми беше черпил близки и познати и се беше понапил.

Близките ни бяха много радостни, всеки ден идваха да ни посетят бебето или приятели, или роднини, или съседите. Бебето още от самото начало приличаше на баща си. Свекървата гледаше аз много да не се преуморявам и вземаше бебето при нея; вечер, когато видеше, че много плаче, идваше и го наглеждаше, переше пелените му. Свекърът също много се радваше, като на първо внуче.

Детето го кръстихме на свекървата - Маруся. На мене много не ми харесваше това име, но мъжа ми, като дойде в болницата и като каза Маруся ще е, и нямаше смисъл да му се противопоставям. Първият път ми беше малко трудно да викна Маруся, но след това свикнах, дори сега ми харесва.

За детето се грижех, както аз, така и свекървата. Много ми помагаше. Заедно го къпехме, аз го кърмех, повивах го, свекърва ми не ми даваше да правя нищо, тя вземаше детето, за да си почивам аз. Само дете не можахме да се научим и да накараме леля му (сmee се) да му сменя напиканите и нааканите пелени. Свекървата много се радваше, защото кръстихме детето на нея. Тя ни предупреди да си му сложим име, дете на нас ни харесва, и аз първо мислех да се казва Мариела, но остана Маруся. И по този случай баба му реши и му купи златни обички, много ѝ е кеф, че е кръстено на нея. А тъй като кравата имаше мъжко теле, кръстиха го на свекъра - Ангел, и така се майтапихме, че ги посадохме и баба Маруся, и дядо Ангел. Отначало им беше много интересно, защото толкова млади баба и дядо, и често се посмивахме.

СТРУВАШЕ СИ БОЛКИТЕ, КОИТО ИЗТЪРПЯХ

Десислава, р. 1974, Сливен, средно образование

С мъжът ми се запознахме на моя абитуриентски бал. Той беше кавалер на неговата братовчедка и също така моя най-добра приятелка (сmee се).

След като тя ни запозна, той ме покани на танц и така ми предложи да ходим. И така, аз се съгласих и в продължение на 2 години ние се срещаме, излизахме навсякъде заедно, споделяхме всичко. Една вечер ми се обади по телефона и ми каза, че има да ми казва важно предложение. Аз естествено не можах да се сетя за какво става дума. И когато се срещнахме, той ми каза това толкова важно предложение - да се оженим (смях). Аз приех. Родителите ни също се зарадваха, защото нашите майки работят на едно място и винаги си мечтаеха ние да се оженим. И ето, тяхната мечта се осъществи.

Когато аз забременях, това стана една година след женитбата, аз бях много щастлива. Имах чувството, че дори съм най-щастливата жена на света, че няма по-щастлив човек от мен на този свят. (Разплаква се леко от радост). Още от самото начало знаех, че ще обичам бебето, което ще родя, независимо момиче или момче ще бъде то.

Специално за съпруга ми, той също беше щастлив. Идеше му да вика от радост, та цял свят да го чуе. След като разбра, че съм бременна, започна още повече да ме глези.

Моите родители, свекър ми и свекърва ми, също бяха радостни, че ще си имат внуче. Бяха много внимателни с мен.

Бременността си изкарах леко. Не съм имала никакви проблеми. Когато дойде времето за раждането, усетих болки, които започнаха през 20 минути и

казах на мъжа си, че е време.

Той веднага ме закара в болницата. По време на път водата ми изтече. Когато пристигнахме в болницата, веднага ме приеха. Сестрата ми би няколко инжекции. Но болките започнаха да стават непоносими. Имах чувството, че всеки момент ще се побъркам. Докторът започна да ме натиска по корема и да ми вика да се напъвам по-силно. Веднъж усетих, че нещо от мен излиза и сестрата ми показва чудесното бебе, което бях родила (смее се). Имах прекрасна дъщеря. Струваше си болките, които изтърпях.

Близките ми се отнесоха с радост към мен, те всички ме поздравяваха, обсипваха ме с цветя. Мъжът ми също беше много щастлив, обсипваше ме с целувки и ме поздравяваше за чудесното момиченце, което съм му родила. (Отново весел смях).

Кръстихме дъщеря ми на свекърва ми, защото нейното име ни харесваше.

Отнасях се с бебето с всички грижи. Хранех го през два часа. В първите дни и свекърва ми помагаше, докато свикна - повивахме го, и двете го къпехме заедно. Тя переше. Мъжът ми също ми помагаше - пазеше я, за да мога да си почина малко или да свърша някоя друга работа. В общи линии не мога да се оплача, че не са ми помагали. Също така и моята майка идваше да ми помага.

БОЛКИТЕ БЯХА СТРАШНИ, НО АЗ НЕ ГИ УСЕЩАХ

Даниела, р. 1975, средно образование

Ожених се на 26 години и веднага забременях с моето първо дете. Радостта беше много голяма за всички възрастни. Когато усетих, че съм бременна, моето психическо състояние се промени. Бях много щастлива, че носех детето в мен.

Бременността като цяло беше много тежка, но все пак аз го почувствах в мен. Не можех да понасям никакви миризми, а най-малкото количество храна или мляко, които поемах, всичко изкарвах обратно.

Бях много жална и почвах да ме хваща страх, затова не настоявах да се храня, а тогава най-много трябват витамини за бебето. Така продължи до деветия месец. Много ми беше мъчно, но все пак бях щастлива. А всички ми угаждаха и искаха аз да съм добре и здрава, за да е здраво и бебето.

Когато усетих първите болки, бях много уплашена, но и много щастлива, че бебето вече ще излиза на бял свят. Това са чувства, които не могат да се забравят до края на живота!

Водите ми изтекоха още у нас и за мен това беше знак, че трябва да тръгна за болницата. Постъпих в болницата в 7,00 часа в неделя. Много ме

беше страх! Плачех и от щастие и повече от страх. Уплашена бях. Не знаех какво е, но трябваше да се случи. Тогава човек живее с една надежда, че всичко ще мине добре.

Приеха ме в родилно отделение. Имаше много родилки, но най-млада бях аз. Сложиха ми монитор, за да контролират тоновете на бебето. Болките бяха остри, но на етапи. През целия ден бях с болки. Почнах много да се плаша, дали ще излезе само бебето, защото всички родилки бяха вече родили и забравили, а аз все още се разхождах.

В 16,30 часа болките ми бяха много силни и просто не издържах вече, когато ме извикаха за преглед. Бебето беше на път. Започна да напъва. То излизах! Болките бяха страшни, но аз не ги усещах, исках по-бързо да излезе, всичко да свърши, за нищо не мислех в тези моменти. Бебето се роди в 16,45 часа. Момиченце, моята първа рожба!

Толкова бях щастлива! Трудно може да се опише радостта и щастие то този момент! В този момент чувствах, че съществуваме само аз и тя. Моето щастие и моят живот ще бъдат посветени само на мойто дете! А то беше толкова красиво, мъничко, пухкаво, не можех да отделя очи от нея!

Аз вече станах майка, а това е най-щастливия миг в живота ми!

ОТНАЧАЛО МЕ БЕШЕ СТРАХ ДА Я ПИПНА

Христина, р 1978 г., Врачанско

На 16 години се запознах с Валентин. Бях ученичка в град Враца и ходех с едно момче от Три кладенци, много се харесвахме, но майка му ни раздели, защото съм била много малка. Това момче и Валето бяха приятели и понеже имаха и общ бизнес. Били сме в компания заедно, но нищо нямаше, докато не се разделихме с приятеля му. След раздялата се прибрах в моето село и почти не излизах никъде. Една вечер, лятото, братовчедка ми дойде и ме извика да излезем на кафе. Тя ходеше с едно момче от Три кладенци, съседното село, и той беше дошъл да я види. Излязохме, а той не беше сам, а Валето беше с него, и така станахме четирима.

Така излизахме няколко пъти и накрая той се претраши, защото беше много срамежлив, и ми предложи да станем гаджета. Той е доста по-голям от мене, 10 години, но беше много по-срамежлив от мен. Така ходихме два-три месеца и той ми предложи да се оженим. Майка ми и баща ми отначало не бяха съгласни, защото не бях завършила училище, но после се примириха. По-сложно беше с неговите родители и по-точно с баба му.

Баба Гена разбрала, че съм била приятелка със сина на комшийката и не даваше и дума да се каже да ѝ стана снаха. Говореха на Валето какви ли не глупости, но ние се обичахме и бяхме много упорити. Най-накрая, след множество скандали и караници и неговите родители се съгласиха да се оженим.

Септември месец дойдоха на годеж; майка ми, въпреки всички приказки, ги посрещна както трябва и се съгласиха сватбата да бъде през пролетта, за да си извадя паспорт. Отидох да живея у тях и в началото беше един малък ад. Приеха ме като снаха, но не с радост, а имах и две свекърви, не беше лесно. Стараех се колкото мога да върша работата както трябва, но ако не ни се караха свекървите, то пък подхващаха свекърите, разбирах се само с девера Тони.

Мина зимата, оставиха ни да живеем в града, имаха апартамент, само двамата. Бяха незабравими дни и нощи и спокойствие и щастие. Започна подготовката за сватбата и се върнахме на село, кошмарът отново започна. Оженихме се на 22 март в града, сватбата беше много хубава, в един от най-хубавите ресторанти.

След сватбата отидохме за един месец на морето и там забременях. Много се радвахме с Валето, че ще ставаме родители, казахме и на старите, те също се зарадваха. Но не ни било писано да се радваме дълго - малко преди да вляза в третия месец, направих спонтанен аборт. Чувствах се ужасно, само плачех и нищо не хапвах, започнах да нервнича и да се карам с всички. Обвинявах кого ли не за аборта и не бях на себе си няколко месеца. Дори не съм забелязала, че съм забременяла пак.

Втората бременност ми се отрази по-добре; до четвъртия месец не казвахме с Валето на никого. После дойде страха, че може и него да загубя и казахме на майка му, и тя ни се скара, че не сме казали по-рано. Всичко вървеше нормално до шестия месец, когато се наложи да вляза в болницата за задържане. След това две седмици преди да родя, също бях в болница; давах ми хапчета за задържане, но аз не ги пиех, изхвърлях ги. Така ми каза една жена, която раждаше за втори път - ако ги пия, по-трудно ще родя.

Родих много лесно; спомням си, че много виках, а сестрата беше много гадна, не ми даваше да викам, а аз виках от страх, не че ме е боляло толкова. Родих момиченце, много ни беше яд, че не е момче. Когато бях бременна, мислех, че ще е момче. Не давах на свекървата да купува никакви розови пелени. И когато родих момиче, ѝ казах да донесе някаква пелена или розова пелена. Отначало ме беше страх да я пипна, толкова мъничка беше, сестрите я повият, аз я развия. Беше ми жал да я гледам вързана. Всеки ден ми се караха сестрите, че не я повивам, аз не можех, пък и не исках.

Един ден, още бяхме в болницата с малката Елена, ни се прияде таратор и свекървата ни донесе, но от краставиците, като кърмех, детето започна да повръща зелено. И като го поставиха на система и разни неща, не можах да разбе-

рат от какво му е.

Поседяхме няколко дни и аз полудях така, като я гледах. Викнах Валето, подписахме, че искам да изляза от болницата с детето и си тръгнах.

След няколко дена, като ходех на консултации, обяснявам на лекарката какво е станало и тя ми каза, че това е било от пресните краставици и на детето му нямало нищо.

Сега всички треперим над нея.

ЖИВЕЕХ ПОД ПОСТОЯНЕН ПСИХИЧЕСКИ ТОРМОЗ

Екатерина, р. 1978

Семейна съм от пет години. Имам син - Виктор, на 4 години.

Когато разбрах, че съм бременна, бях малко изплашена. Това се дължеше на две причини. Първо, защото не бях омъжена, и второ, защото все още не бях подготвена за семеен живот, за гледане на дете и за всичките проблеми, които идват след брака.

Сватбата се състоя след втория месец от бременността ми. Бременността изкарах много леко, не съм имала никакви оплаквания. За сметка на това пък раждането беше много трудно. Детето се роди в края на осмия месец с малко тегло. Мен ме изписаха, а него го оставиха в кувьоз.

По време на бременността не съм имала сериозни проблеми със съпруга си, но пък и не съм и усетила някакво по-специално отношение. Проблемите ми идваха от друга страна. Живеехме заедно със свекър ми, свекърва ми и със сестрата на съпруга ми в малък апартамент. Живеех под постоянен психически тормоз от тяхна страна.

След раждането не можех да повярвам, че вече имам дете. Та на 20 години ти самата си още дете! Но постоянните грижи, които изисква всяко едно новородено, бързо промениха начина ми на мислене.

Със съпруга ми се отделихме самостоятелно да живеем и грижите по отглеждането и възпитанието на детето поехме изцяло двамата. Отношението на съпруга ми към мен също се промени - стана по-нежен, помагаше ми с каквото може. Той естествено много се радваше и грижеше за детето, а то със всеки изминат ден, все повече и повече започва да прилича на него и по характер, и по физиономия.

Сега с двама мъже вкъщи се чувствам много щастлива.

ЗА НАС БЕШЕ ВАЖНО, ЧЕ ЩЕ ИМАМЕ ДЕТЕ

Павлина, р. 1979, средно специално

С мъжа ми се познаваме още от ученическите си години. Бяхме в различни класове и само се познавахме, нищо по-сериозно. Отношенията ни бяха както с останалите ученици. След като завърших средното си образование, се хванах на работа. А по това време съпругът, сегашният ми съпруг е бил войник. Когато се прибирах у дома след работа, той ми се обаждаше (усмихва се). Отначало не искаше да си каже името и аз бях много изненадана. Не исках да говоря с непознати (не можех да позная гласа му) и затова на няколко пъти затварях телефона. Накрая той ми каза истинското си име, защото му обях най-безцеремонно, че повече няма да вдигам телефона. Това общуване, тези разговори по телефона продължаваха няколко месеца. Той не можеше да дойде лично да се видим през това време, защото не го пускаха отпускат. Макар че не го бях виждал може би от половин година, аз от разговорите, които водех с него, вече изпитвах някакви чувства към този човек. Вътрешно бях убедена, че на този човек си приличам, че ще се разбираме с него. С една дума, бях объркана...(замисля се).

На първата ни лична среща моите предположения се бяха осъществили. Той наистина беше внимателен, нежен, добър. Чувствата ми изведнъж се подредиха и се сляха само в едно чувство - обич. После се срещнахме винаги когато го пускаха в отпуск. Осъзнахме и двамата, че се обичаме. Пет месеца, след като се уволни от армията, той ми направи предложение за женитба. Това предложение беше нещо оригинално. Понеже той има поетични наклонности, беше формулирал предложението във вид на стихотворение (смее се). Бях много разчувствана и объркана. Много ми хареса начина, по който ми направи предложението, и първо се усъмних, че може би е преписал от някой поет стихотворението. Порових по стихосбирките, но не открих това, което търсех. Той беше искрен и неповторим. След два дни му отговорих с положителен отговор. Бяхме и двамата много щастливи.

Семейството на мъжа ми ме прие много добре. Всички дойдоха и ни поздравиха в деня на женитбата. Тъй като в началото все още бях неподготвена, свекър ми и свекърва ми се стремяха да се заличи постепенно отчуждението помежду ни. Стремяха се да се приспособят колкото се може по-леко в новия начин на живот. Нямах проблеми с тях.

Майка ми и баща ми приеха новината за женитбата добре. Бях достатъчно голяма, за да вземам сериозни решения. Те ме подкрепиха.

Когато разбрах, че съм бременна, много се зарадвах. Казах първо на мъжа си. Радостта ни беше голяма, че ще си имаме дете. С нетърпение чакахме момента, когато то ще се появи на бял свят.

Сериозни преживявания кой знай колко не съм имала. Първите няколко месеца имах гадения и повръщания, но това е характерно за повечето бременни. Понякога имах болки в корема. Към последните няколко месеца от бременността имах две припадания, при които не ми стигаше въздух и чувствах главозамайване. На три пъти бях в болницата за задържане. Бременността ми не беше от най-леките. През този период не се напругах много, бях си повече вкъщи с къщната работа. Всички се отнасяха много внимателно с мен и не ме тревожеха с някои работи, които после, след раждането узнах.

Всички, както казах, бяха много внимателни и радостни. Свекърва ми ми даваше съвети, какво не бива да се прави през този период. Майка ми и свекърва ми започнаха да плетат и шият дрешки за детето. И всичко беше много хубаво.

Раждането ми мина сравнително леко. Сутринта почувствах болки и тъй като вече приближаваше датата за раждане, аз реших, че се започва. Мъжът ми веднага ни закара в болницата. Беше ме малко страх, защото бях чувала различни работи за раждането. Но постепенно се успокоих. До вечерта детето се роди.

Ние с мъжа ми не сме имали претенции във връзка с това, дали детето ще бъде момче или момиче. За нас беше важно, че ще имаме дете. Дали то ще бъде момче или момиче, нямаше значение. Съзнавахме, че обичта и грижите ни ще бъдат еднакви, независимо какво ще бъде то.

Бях много щастлива, че съм станала майка. Както всяка майка обичах детето си. Грижех се за него с майчина нежност и ласка. Приемах детето си като нещо от мен, което ми е много скъпо. Затова се стремях да се грижа добре за него и да го пазя. Грижех се за него с голямо желание. Това ми доставяше удоволствие.

Помагаха ми близките при отглеждането на детето. Да, много ми помагаха. Още първите няколко седмици след раждането, за детето и мен се грижеше изцяло свекърва ми. Тя ми показваше как да повивам детето, как да го кърмя, къпя и т. н. Тя и майка ми много ми помогнаха. Когато се налага, дори и сега го оставям да го пазят. Мъжът ми също ми помагаше при отглеждането на детето. Когато се налагаше аз да сготвя или изпера, той на драго сърце оставаше с детето и го занимаваше. Вдигаше го на ръце, играеше си с него.

ПЪРВАТА Й ДУМА БЕШЕ „ДЕДО“

Весела, 1984, с. Джерман

Бях на 15 години, когато срещнах момче на име Иван и го харесах. И започнах да излизам всеки ден с него. Престанах да уча, защото забременях от него.

Бях в петия месец, когато отидох на лекар и ми казаха, че съм бременна. Много се уплаших, защото се страхувах от родителите си. Бях само на 15 години, а Иван - на 26 г. Ходех на консултации два пъти в седмицата. В шестия месец изследванията ми бяха много лоши. Трябваше да остана в болницата една седмица, след което всичко беше нормално. Когато навлязох в деветия месец, и двамата със съпруга ми започнахме да се притесняваме за раждането. Беше ме страх.

Терминът ми беше определен за 25 ноември. Предварително не знаехме какво ще бъде бебето, а искахме да е момиче. Две седмици преди да се роди, отидох в София, за да родя там. Четири дни след термина започнаха болките. Сестрата ме изпрати в предродилна зала. В 11,00 часа ме изведоха и дойдоха 15 студенти на обучение, които опипваха бебето ми. Стана 18,00 часа, когато ми се спуска мехура, и сестрата ми каза да се приготвя за раждане. Родих много лесно в присъствието на 10-12 доктора.

Когато се роди бебето, те ми го показаха и казаха, че е момиче. Тежеше 3,100 кг. и дължина 48 см.

Името сама си го измислих - Силвия, като първата буква е на баща ми.

В 11,30 часа ми дадоха бебето и тогава разбрах колко хубаво е да държиш такова мило същество. Почувствах, че съм станала майка и много се гордеех с това, нищо че бях на 15 години.

Пет дни след раждането ни изписаха и Иван ни прибра вкъщи. Хранех я през три часа, къпех я всяка вечер с помощта на майка ми. Съпругът ми помагаше много при отглеждането на Сиси. Първата ѝ дума беше „дедо“, а след това „тате“, „баба“ и накрая „мама“. Проходи в 11-ия месец, а първото зъбче се показа още в четвъртия месец. Сега е на три годинки и чака с нетърпение рождения си ден, който е на 29 ноември. Всяка сутрин ходи на детска ясла, а ние на работа.

МОЯТ ПРИНЦ НАХЛУ В ЗАЛАТА И МЕ ХВАНА ЗА РЪКАТА

Марга, р. 1985, Сандански

Запознахме се на един купон по случай 8 март. На един блус той ме покани и по време на танца, започна нежно да ме прегръща и опипва по гърба, галеше ме по главата, беше леко приведен до мен и уж нещо ми говореше, докато в един момент започна да ме целува.

На следващия ден отидохме на кино. Започнахме да излизаме редовно, почти всеки ден. Ходехме на разни екскурзийки (до Боровец, Банско, Семково, Пловдив и къде ли още не). Държеше се много добре с мен, съобразяваше се с моето мнение.

Беше ни супер, прекрасно прекарвахме дните си, докато не дойде скапаното му повиквателно за влизане в казармата и ние решихме, като за последно, да идем на Боровец.

Вечерта, докато съм спала, той сложил една кутийка в дясната ми обувка. На сутринта нежно ме събуди и пожела да отидем да пием кафе. Усетих, че е леко напрегнат, следеше всяко мое движение. Когато вече бях готова с обличането, той пожела да седна на леглото. Донесе ми обувките и седна до мен. Не подозирайки нищо, аз си обух лявата обувка и при нахлузването на дясната, усетих нещо в нея. Първоначално се изплаших и ми стана гадно, защото си помислих, че има хлебарка вътре. Той пък се изсмя готино и ми каза да погледна какво има вътре. Бръкнах в обувката и извадих една малка симпатична кутийка; той ме гледаше щастливо и ме подкани да я отворя. При отварянето ѝ видях красив златен пръстен в ръката си, и ме попита: „Скъпа, искаш ли да се омъжиш за мен?“ Почувствах се щастлива, весела, объркана, смяяна, а бях каква ли не. Не можех да кажа абсолютно нищо. Очите ми се напълниха със сълзи, а той ме гледаше засмян и си чакаше отговора. След отронването на първите ми сълзи, казах: „Да“, всичко стана за секунди. Той ме целуна страстно и ми сложи пръстена. Както си бяхме тръгнали за кафето, така и не можахме да стигнем. Прекарахме още една бурна и незабравима вечер. Бяхме ходили две години и половина.

Прибрахме се у тях и съобщихме новините за женитбата на техните родители, след това отидохме и у нас, казахме и на нашите, а пък те ни гледаха стреснати и мислеха, че се майтапим, но след това разбраха, че всичко това е истина.

След два дни той влезна в казармата, а след седем дни аз разбрах, че съм бременна. Бях много щастлива. Нямах търпение да съобщя новината на съпруга си. Нямах търпение да се роди, а бях още в първите дни. Исках да знам какво ще бъде - момиче или момче. На първото свиждане му съобщих новината. Той естествено се зарадва много, едва не пощуря от радост. Започна да ме целува и прегръща със страшна сила.

Дългоочакваният ден приближаваше. Една вечер, когато отидох на тоалетна, забелязах някаква кръв по бельото ми. Казах на свекървата, а пък тя си изкара акъла - бяхме си сами, само двете и тя извика „Бърза помощ“.

Мислех си, че това е излишно и че има още един ден до раждането, но не беше така. Докато ида до нашата спалня, корема силно ме заболя. Усетих страшни болки. Извиках на свекървата и тя дотича. Казах ѝ, че много ме боли, а тя ме успокои (но и тя си беше изкарала акъла, като мене). Помолих я да се обади на съпруга ми в казармата и да му каже, че Бебчо е тръгнал да излиза на бял свят. Тя естествено това и направи.

Докато дойде „Бърза помощ“ изминаха 30 минути. Болките ту учестяваха, ту намаляваха. Най-после дойде „Бърза помощ“ и ме закараха в болницата. На излизане от нас свекървата ми пусна едно яйце по тялото (сурово), така се

правело на родилките, за да се види дали ще се роди бързо бебето. При мене яйцето бързо се свлече надолу и тя реши, че всичко ще бъде наред. Стигнахме до болницата и веднага с асансьора ме качиха в предродилна зала, там извършиха прегледа и всички останали работи. Докторите стигнаха до заключението, че тази вечер бебето ще се роди. Аз обаче не исках да се роди без присъствието на баща му. От време на време болките ми се увеличаваха. Беше ужасно! Закараха ме в родилната зала и започнаха да ме карат да се напъвам, аз обаче не исках, чаках си татенцето на Бебчо да дойде. В един момент вратите рязко се отвориха и моят принц нахлу в залата. Дойде до мен и ме хвана за ръката (дясната). Започна да ми говори нежно, че ме обича, че иска всичко да бъде наред, щом той е до мен. След всичко това на мен нищо друго не ми оставаше, освен да му кажа, че го обичам и леко се напънах, опитах още веднъж. Той продължаваше да държи ръката ми, а аз го стисках силно. След броени секунди докторът каза честито, на Бебчо главичката вече излизаше, чувствах как ме разкъсва. Докторът ми каза да се напъна още веднъж и ето, че Бебчо най-после се появи на бял свят. Изплака много силно, почистиха го и ми го дадоха веднага; имам чувството, че родих най-хубавото бебче на света. Родих момче и го кръстихме Борислав - Б като Боровец (Бебчо е заченат там).

Бях безкрайно щастлива, съпругът ми също. Мисля че ако не беше той, раждането нямаше да премине така леко. Неговото присъствие ми помогна много, това означаваше много за мен. След тридневен престой в болницата дойде ред да ни изписват, всичко беше нормално и вече можехме да се приберем у дома. Моето семейство и семейството на съпругът ми бяха дошли да ни закарат от болницата с много, много цветя, балони и огромна торта и видеокамера. Прибрахме се щастливи у дома. Всички искаха да видят Бебчо.

Имаше много, много играчки, дрешки и едно красиво креватче, монтирано в нашата спалня в близост до леглото ни. Креватчето беше разкошно - цялото в тюл, воал и коприна, меко и удобно. Това беше специалния подарък от дядо му (свекър ми).

През първите дни аз въобще не се занимавах с Бебчо, само го кърмех. С него се занимаваше майка ми и свекървата. Мен ме беше страх да не би да му направя нещо не както трябва. Дори когато го къпеха, аз излизях от стаята, защото и бебето, и аз плачехме много, беше ме страх да не би да падне в коритцето и да се удави. На всичко това свикнах след една-две седмици, започнах да го повивам, да му глудя дрешките и пелените, да върша част от многото задължения. Много съм благодарна на свекърва ми и майка ми, на татко и свекъра - те направиха много за мен и Бебчо. Струва ми се, че го правеха, правят от любов към мен. А пък аз в замяна им давам своята любов. Обичам семейството си - моето семейство, Бебчо и съпруга ми, обичам мама и татко, обичам свекъра и свекървата. Това са хората, с които живея и за които живея.

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕДГОВОР	3
Женското хем помагаше вкъщи, хем беше в тежест	5
Аз го харесах, защото приказваше умни думи	6
От Бога така си ми е отредено... ..	9
Кога дойде време да раждам, много ме беше страх	10
Те бяха имотни и моя баща ме даде... ..	11
Заради децата се ожених, и аз да си имам деца	12
Родилката трябва да бъде забрадена с червена кърпа	18
След третия ден от раждането се извършва „клинене“	20
Живели, та видели... ..	21
Гледах децата си - това ми беше най-хубавото време	22
Докато дойдат бабите, то само се роди	25
Не бяхме много богати, но бяхме щастливи	26
През наше време раждахме много	28
За бебетата трудно беше... ..	29
Моите истории са големи... ..	31
Пазариха ме все едно, че съм добиче	32
Посрещна ме доктора, накара акушерката да ми се извини... ..	34
Тук, в нашата къща, е друго... ..	36
Не бях в бяло, защото аз не исках да се правя на булка	39
Но тази радост не бе задълго... ..	42
Добри деца са, обаче искахме да са по-учени... ..	44
Ако си си все още мома, изчакай ме	47
Беше голяма сиромашия, немаше какво да се яде	48
Бях обградена с много обич и внимание	50
Вече бях майка - това беше върховно усещане	52
Близките приеха присърце малкия човек	53

Огорчена съм от живота, и то много	54
Най-хубавото нещо е да си майка	57
Всички искаха да ми угодят, а аз нищо не можех да лапна	58
Сама сам си изгледала децата	60
Ще те пусна само с бебе от болницата	63
Виждах, че мойто дете не е като другите	64
Кога стане мъжа ти, тогава ще станеш и ти	67
Имах огромно желание да стана майка	69
Бях между живота и смъртта	70
Бех много радостна, че ми се сбъдна мечтата	72
Не раждането, а гледането на детето за мене е по-важно	73
Родих я с два напъна, много лесно	75
Изведнъж стана чудо - забременях	77
Примирих с мисълта, че трябва да го родя	78
И с двете бременности не съм имала проблеми	80
Лесно майка не се става	83
Тя беше най-ревливото бебе, което изобщо съм виждала	85
Като разбраха, обръщаха ми повече внимание	87
Всека нощ имах болки, но сутринта спя като агне.	89
Преди раждането три дена се мъчих	91
Първото нещо, което почувствах, беше страх	92
Брояхме и двамата дните в календара	95
За тебе по-добре да не го видиш	98
Отгледах ги сама, къде по книги, къде с усет	99
Не, това е невъзможно	102
Тези 15 дни бяха най-кошмарните	104
Сега често си мисля: добре че си я родих	105
Много хора ме съветваха да дам първото дете в дом	107
Затова и не искахме да създаваме второ дете с мъжа ми	108
Ти каква любов си водила, ти си още девствена!!!	112
Дори за миг не бях забравила ужасните болки	117
Сигурно ще бъде някоя мислителка или писателка	119

По-добре е да носи името на близък човек	123
За мен раждането беше един върховен страх	124
Тогав се чувствах като някоя принцеса от приказките	125
Останах сама с две деца и хиляди главоболия	128
Дано всеки го споходи това велико щастие - майчинството	130
Такава мишка, а не можеш да я изкараш един час	133
Не можех да повярвам, че това е истина	136
Чак след пет години забременях	137
Изчетох всички медицински книги	138
От този момент в мен се роди силно майчинско чувство	142
Раждането боли, ама се забравя	143
Всичко ли си има?	145
Боже, за какво викат тия жени	148
От сложно по-сложно	153
Свекърва ми пое повечето от задълженията в къщата	155
Съпругът ми направо ме глезеше	157
Когато започнат болките, човек изпада в паника	159
Събудете се, събудете се, имате си момиче!	161
Пък аз даже и не попитах какво е - момче или момиче	162
Седмия месец с големия корем съм играла рок	164
Видя ми се най-хубавото бебе на света	167
Струваше си болките, които изтъпях	169
Болките бяха страшни, но аз не ги усещах	170
Отначало ме беше страх да я пипна	171
Живеех под постоянен психически тормоз	173
За нас беше важно, че ще имаме дете	174
Първата ѝ дума беше „дедо“	175
Моят принц нахлу в залата и ме хвана за ръката	176

„ЖЕНСКОТО ХЕМ ПОМАГАШЕ ВКЪЩИ, ХЕМ БЕШЕ В ТЕЖЕСТ“
История на раждането и майчинството в България през XX век

Съставител Анастасия Пашова

Корица Нурие Муратова

Редактор и предпечат Лалка Бенгюзова

Снимки на корицата Архив на БОАСО

Издателство СЕМАРШ

София, 2011

ISBN 978-954-9590-16-6